

מִזֶּבֶעַ שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יַמֵּי בְּנֵי אֲבֶל מֹשֶׁה: (ט) וַיְהוֹשֻׁעַ
 בֶּן-נֹון מֵלֹא רֹחַ חֲכָמָה כִּי-סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת-יָדָיו עָלָיו
 וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-
 מֹשֶׁה: (י) וְלֹא-קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כַּמֹּשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ
 יְהוָה פָּנִים אֶל-פָּנִים: (יא) לְכָל-הָאָתָת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר
 שָׁלַח יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעֹה וּלְכָל-עַבְדָּיו
 וּלְכָל-אֶרְצוֹ: (יב) וְלְכָל תִּיַד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא תַגְדּוֹל
 אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל-יִשְׂרָאֵל:

ח ז ק

a' siratás és gyászolás napjai Móseh felett. — (9) Je-
 hósua: Nún fia pedig tele vala bölcseség szellemével,
 minthogy rá tette kezeit Móseh; és engedének neki
 Jiszráél fiai, és cselekvének, a' mint parancsolta Je-
 hova Mósehnek. — (10) Nem támadt pedig többé
 Jiszráélben jós, mint millyen Móseh vala, kívül Jeho-
 va színről színre ösmertette meg magát. — (11) Min-
 den jeleknél és csodáknál, mellyeknek Miczrajim föl-
 dén, Paraóhn szolgáin és országán való véghez vite-
 le végett küldötte volt Jehova. — (12) És minden
 hatalmas tettnél, és minden nagy retentőségnél, mel-
 lyeket cselekvék Móseh egész Jiszráélnek szemei előtt. —

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTAR
 1940/2958 gyarapodási naplósám.

XXXIV. (1) Fölméne tehát Móseh Moáb sikságáról Nebó hegyére, Piszgáh tetejére, Jeréchónak átellenében: és megmutatá neki Jehova az egész földet, Gileádot Dánig. — (2) És egész Naftáli Efrajim és Menasseh földét, és egész Jehúda földét a' szélső tengerig. — (3) És a' déli tartományt és a' kerületet, Jeréchónak, a' pálmák városának lapályát Czóarig. — (4) És monda neki Jehova: Ez a' föld mellyről megesküdtem Ábrahámnak, Jiczcháknak és Jaakóbnak, mondván: ivadékodnak adom azt; Megmutattam azt, hogy látnád szemeiddel, de oda be nem mégy. — (5) És meghala ott Móseh Jehova szolgálja, Móáb földén, Jehova beszéde szerint. — (6) És eltemeték őt a' völgyben, Móáb földén, Béth-Peór átellenében; de nem tudja senki sirját mind e' mai napig. (7) Móseh pedig száz húsz éves vala, mikor meghalt, de szemei meg nem homályosodtak, sem el nem fogyatkozott ereje. — (8) És siraták Jiszraél fiai Móseht Móáb sikságain harmincz napig, míg betelének

(9) — János van eltemetve a' Flavius után; hiszem jós volt. A' későbbi zsidók csak nem mindnyájan azt vélik, hogy ezt Jehosúa írta volna. De hihetőbb Hyeronimus gondolatja, hogy Ezra tette. Hogy későn Móseh után iratott, kitetszik a' következő vers vég-szavaiból. (Geddes.). — (6) ויקבר and eltemeték, mint Gen. 48. f. 1. v. ויאמר ליוסף — ויאמר ליוסף כי minthogy rá tette kezefl Móseh I. Num. 27. f. 18. v. jegyzét. — (10) I. Num. 12. f. 8. v. —

לד (א) וַיַּעַל מֹשֶׁה מִעֲרֹבַת מוֹאָב אֶל־הַר נֹבֹו רֹאשׁ
 חִפְסֹנָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִיחוֹ וַיִּרְאֶהוּ יְהוָה אֶת־
 כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַחִלְעָד עַד־דָּן: (ב) וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֵת־
 אֶרֶץ אֲפֵרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן:
 (ג) וְאֵת־הַנֶּגֶב וְאֵת־הַכּוֹכָב בַּקָּעַת יְרִיחוֹ עַד הַחֲמָרִים עַד־
 צֶעֶר: (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי זֵאת הָאָרֶץ אִשָּׁה נִשְׁבַּעְתִּי
 לֵאמֹר הֵם לִי צֶחֶק וְלִיעָקֹב לֵאמֹר לִזְרַעַךָ אֶתְנַנֶּה הֲרֵאִיתִיךָ
 בְּעֵינַיִךָ וְשָׂמָה לֹא תַעֲבֹר: (ה) וַיִּמַּת שֵׁם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה
 בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה: (ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּנֵי בְּאֶרֶץ
 מוֹאָב מִזֶּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם
 הַזֶּה: (ז) וּמֹשֶׁה בֶן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא־כָּתְתָה
 עֵינָו וְלֹא־נָס לָחֶה: (ח) וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעֲרֹבַת

XXXIV. (1) után a' Sam. szövegben még e' szá-
 vannah vannak מִצְרַיִם עַד הַנְּהַר הַגָּדוֹל נְהַר פְּרַת וְעַד הַיָּם מִנְּהַר מִצְרַיִם
 a' második és harmadik vers pedig egészen ki-
 hagyják. — (2) Dán alkalmasint Lajis Dan városa az
 északi határszélénél. — (3) a' déli tar-
 tomány I. Gen. 13. f. 1. v. jegyz. — (4) Hocz a' Gen. 13. f. 10.
 v. jegyz. Jeréchó pálmák városának mondatik, mivel
 környéke pálmáknak igen nagy bőségében volt. I. Bírák
 I. f. 16. v. 2 Chron. 28. f. 15. v. — (5) Hogy írhatta Móseh
 ön saját halálát? Miért nem? mondja *Origenes* és, *Philo*

kedves fivérei előtt; olajba mártandja lábait. — (25) Vas és ércz závárjaid; napjaiddal öregbedik erőd. — (26) Nincs Istenhez hasonló, Jesúrun! segítségdre az egeket igazgató, fősége hatalmával a' magas felleget, — (27) Az öskor Istene lakását, és az alvilág örök karjait; Szined elöl pusztítja ki ellenségedet, és szól: vessz. — (28) Bátorságban lakik Jiszráél és egyedül, gabona és bor mezőkre akad mindenütt Jakób szemé, harmatot csepegtetők egei. — (29) Üdv neked Jiszráél! hol van nép hozzád fogható? ki Jehova által oltalmaztatol — ő segítséged vértje, ő dicsőséged fegyvere; Hadd fondorkodjanak ellened ellenséged, te büszkén tapodandod magasságaikat. —

26. v. oltalma alatt hasonlíthatatlan népnek mondatik. „Illy arany szavakkal búcsuzik el Móseh. Gondolatja szerint Jiszráél bátor hegynéppé leendő, melly ellenségén tágní nem tud, míg meg nem alázta. Bár teljesült volna Móseh akaratja! Az ország elkülönözve, hegyek, tengerek, folyamok és pusztáktól környezve fekszik: isteni, kies, kis tartomány, melly szorgalom által mivelve, a' nemzetiségek egyetértése által oltalmazva virágzóvá lehetett. Mind a' három világrészeknek mintegy közepén fekszik. Határai mellett vonultak el az ó világ kereskedésének utjai, és így már országa fekvésénél fogva is a' világ legboldogabb népévé lehetett volna, ha azt használni tudja, és törvénye szelleméhez hű marad.“ (Herder után). —

וטבל בשמן רגלו: (כה) ברזל ונחשת מנעלה וכימיה
 דבאף: (כו) אין כאל ישרון רכב שמים בעורה ובנאותו
 שחקים: ששי (כז) מענה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם
 ויגרש מפנה אויב ויאמר השמר: (כח) וישכן ישראל
 בטח בדרך עין יעקב אל-ארץ דגן ותירוש אף-שמו
 יערפומל: (כט) אשריה ישראל מי כמוך עם נושע
 ביהוה מגן עורה ואשר-חרב גאותה ויבכשו איביה לך
 ואתה על-במותימו תדרך: ם שביעי

— minden nemzetségek felett. utoljára olajba
 mártandja lábait l. Gen. 49. f. 20. v. jegyzet. — (25) ברזל
 'Vas és ércz závarjaid, annyi mint: megvíhat-
 hatlanok erősségeid. דבאך = affluentia, copia,
 bőség, erő. — (26) Miután a' nemzetségeket egyenkint
 megáldotta, most a' nemzet összeségéhez fordul, kinek
 leghatalmasb Istene oltalmát, segítségét igéri. — (27) מענה
 'az őskor Istene lakását, és az alvilág
 örök karjait. Az előbbi vers folytatása, és a' két vers
 a' mondatoknak prosaibb füzetében így hangoznék: Nincs
 Istenhez hasonló Jesúrún! Ki segítségedre az eget —
 az őskor Istene lakását — igazgatandja, hatalmával a'
 magas fellegetek, és az alvilág örök karjait." Világos,
 hogy mind a' két vers egyedül Isten hatalmas segítségét
 festő. — (28) בדרך egyedül. Kenaanita ellenségektől nem
 háborgatva. — (29) E' zárversben az egész áldás abban
 összesítettik, hogy Jisráél hasonlíthatatlan Istene (1. felj.

indúlsz; te pedig Jisszáchar hajlékidnak. — (19) A' hegyre szólítják a' népeket, ott kegyesség áldozatit bemutatandók; mert a' tengerek bőségét szívják, a' fővény rejtett kincseit. — (20) Gádhoz szóla: Áldott, ki Gádnak tért tágít; lehever mint az arszlán, szét szaggat kart és fejet. (21) A' legelsőt szemeli ki sajátul, mert ott fejedelmi birtoka földve van, de kiindúl a' nép főnökeivel, teljesíti Jehova igazságát, Jiszráéllal egyesülve, annak itéletét. — (22) Dánhoz szóla: Arszlán kölyök Dán, Básánból előrohan. — (23) Naftálihoz szóla: Naftáli kegyelem árasztotta, Jehova áldásával tele, a' tenger délszak határozza birtokát. — (24) Ásérhez szóla: Áldott a' többi fiak felett Ásér,

---

fejedelem-nek mondja, ki magának arszlán módjára szép birtokot rabolt; feddi pedig, mivelhogy az első martalékot magának rabolván, most ott földve (ספון) büszke nyugalomban lakozik, midőn atyjafiai még sátorok alatt bújdosnak. Azonban magasztalja ismét ígérését, miszerint még tovább a' Jiszráéliták serege előtt hadba menendő, mindaddig míg a' Kenaan elleni háborúnak vége nem leend. I. Num. 32. f. És Jos. 1. f. 12. v. 4. f. 12. v. — (22) יונק előrohan Básánból, a' hol akkor alkalmasint tanyázott. Mósehnek tehát szándékában vala, hogy a' nemzetségeket az ország meghódítására biztassa és bátorítsa. ים ודרום ירשה a' tenger délszak határozza birtokodat. ים tenger alatt értetik Genezareth tava ים גינוסר, melly Naftáli birtokának csak ugyan déli hátárát tette. — (24) מכנים minden fiak felett

(יט) עמים חר־יקראו שם יובתו זכר־צדק כִּי שפַע ימים
 ייִנקוּ וישפִּנוּ טמוני חול: ם (כ) ולגִד אָמַר בָּרוּךְ מִרְחֵב
 גֵּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוּע אַף־קָדְקֵד: (כא) וַיֵּרָא רֵאשִׁית
 לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקֵת מְחַקֵּק סִפּוֹן וַיִּתֵּא רֵאשִׁי עִם צִדְקַת יְהוָה
 עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטוֹ עַם־יִשְׂרָאֵל: ם חמישי (כב) ולגִדן אָמַר
 הֵן גִּזְר אַרְיָה יִזְנֵק מִן־הַבֶּשֶׂן: (כג) ולגִנְפְתָלִי אָמַר נִפְתָּלִי
 שָׁבַע רָצוֹן וּמָלֵא בְרַבְרַת יְהוָה יָם וּדְרוֹם יִרְשֶׁה: ם
 (כד) ולְאַשֶׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבְּנֵי אֲשֶׁר יְהִי רָצוֹן אֲחִיו

15. f. 8. v. (18) בצאתך mikor kiindulsz kereskedést ű-
 zendő, vagy hadba, mint Debórah és Bárák alatt 1. Bírák
 4. f. 6. v. 5. f. 18. v. Az egész vers értelmét fölvilágosítják
 Gen. 49. f. 13. és 14. v. jegyzetei. — (19) A' vers általános
 értelme ez: Zebulun Jiszáél többi nemzetségeit Móriáh
 hegyére, Isten szentségébe híjja meg, a' tengeren szer-
 zett kincseiből ünnepélyes gyülekezetben áldozatokat be-
 mutatandó. שפַע ימים a' tengerek bősége, halászat és
 tengeren kereskedés. חול שפוני טמוני חול a' fővény rejtett
 kincsei Thargum Jon. szerint Zebulun Belus nevű ha-
 tár folyánya fővényéből készített üveg és tükör árúk.
 E' szeriint a' Jiszáéliták volnának az üveg föltalálói, (mi-
 kép Michaelis az üveg föltalálását határozottan Ásér nem-
 zetségének tulajdonítja.) mellyel a' közellakó Phönikialak
 csak kereskedést űztek. — (21) Gád áldásában — azt mon-
 dja Herder — magasztalás és feddés is foglaltatik. Magasz-
 talás a' vitézség miatt, mert Gád csoportjának három
 nemzetségei közül az első, a' miért is őt מחקך vezérnek,

dat teljesítendők, szövetségedet megőrizendők. — (10) Kik rendelésidre tanítják Jaakóbot, szent tanodra Jiszráélt: jó illatú füstöt tesznek orrod előtt, égő-áldozatot oltárodra. — (11) Áld meg, Jehova! erejét, 's vedd kedvesen kezei munkáját; törd meg derekát az ellene támadóknak, föl ne kapjanak gyűlölői. — (12) Binjáminhoz szóla: Jehova kedvencez bátorságban lakozandik, oltalma mindenkor fedezi, vállai között nyugodván. — (13) Józsefhez szóla: Áldott Jehovától földed, az ég gyönyörivel, harmattal és alant ömledező forrásokkal. — (14) A' nap érlelte gyönyörű gyümölcsökkel, a' hold sarjasztotta édes áldással. — (15) Az ősbérczek ormainak 's örök halmoknak javaival. (16) A' föld gyönyöreivel és teljével, 's a' csipkebokorban lakozónak kegyelmével: József fejére jöjjenek, a' fivérek jelesbikének tetejére. — (17) Első szülöttje bika, disze, dicsősége, Reém szarvaihoz hasonlók szarvai; azokkal a' népeket ökleledezi, mind a' föld széleig. Illyenek Efrajim seregei, illyenek Menasseh ezerei — (18) Zebulunhoz szóla: Örvendj Zebulun, mikor ki-

---

világosabban: ki a' csipkebokorban nyilatkozott Mósehnek I. Exod. 3. f. 2. v. — (17) בכור elsőszülött. Közöségesen Jehosúára viszonylítatik, azonban lehet, hogy Efrajim egész nemzetsége értetik, kire Jaakó Gen. 48. f. 17—20 v. az elsőszülöttség jogait átruházza. bika és reém a' daliás vitézségnek és az erőnek képei. A' reémről I. Num. 23. f. 22. jegyz. ארץ ארץ hozzá értetik ער, mint Jes.

שָׁמְרוּ אִמְרֹתָהּ וּבְרִיתָהּ יִנָּצְרוּ: (י) יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לֵיעֲקֹב
 וְתוֹרֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל יִשְׁמְרוּ קְטוֹרֶת בְּאַפֶּךָ וּכְלִיל עַל-מִזְבְּחֶךָ:
 (יא) בָּרֶךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפְעָלֵי יָדָיו תִּרְצֶה מִחַץ מַתְנַיִם קָמְיוֹ
 וּמִשְׁנֵאָיו מִן-יְקוּמִין: ׀ (יב) לְבַנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה
 יִשְׁכֵּן לְבֶטֶח עָלָיו חַפֵּף עָלָיו כָּל-חַיִּים וּבֵין כְּתָפוֹ שְׂכֵן: ׀
 שְׁלִישִׁי (יג) וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרַכַת יְהוָה אֶרֶצוֹ מִמְּגַד שְׁמַיִם
 מִטּוֹל וּמִתְהוֹם רִבְצַת תַּחַת: (יד) וּמִמְּגַד תְּבוּאֹת שְׁמֵשׁ
 וּמִמְּגַד גֵּרֶשׁ יְרֵחִים: (טו) וּמִרְאֵשׁ הַרְרֵי-קָדִם וּמִמְּגַד גְּבַעוֹת
 עוֹלָם: (טז) וּמִמְּגַד אֶרֶץ וּמִלְאָה וּרְצוֹן שְׂכֵנֵי סִנְהַ תְּבוּאֹתֶיהָ
 לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקַדְקֵד נִנְיָר אֲחָיו: (יז) בְּכֹר שׁוֹרוֹ חֲדָר
 לוֹ וּקְרֵנֵי רֵאִם קְרֵנָיו בָּהֶם עַמִּים יִנְנַח יַחְדוֹ אֶפְסֵי-אֶרֶץ
 וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אֲלֵפֵי מְנַשֶּׁה: ׀ רְבִיעִי
 (יח) וְלְזַבּוּלָן אָמַר שְׂמַת זְבוּלָן בְּצִאתָהּ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַחַלְיָהּ:

ségével ellenkezésbe jöhetnek, elnyomni köteleztetett, I. Lev. 21. f. 1. v. fva. — (12) Jehova kedvencének mondatik Bínjámín, minthogy földén, Morijah bérczein (בין כתפיו) állott Isten szentsége. I. Jos. 15. f. 8. v. 18. f. 28. v. — (13) József, az az Efrajim és Menasseh nemzetségei Mósehtől ugyan azon áldást nyerik, mint Jaakóbtól I. Gen. 49. f. 25. v. — (14) ממגד גרש ירחים A' régi-ekképzetele szerint bizonyos növények tényéztésére a' holdnak különös befolyása szükséges (I. Plin. H. N. 18. 30. és Virg. Georg. I, 396.) a' שבני סנה csipkepökörban lakozó,

delminek gyűlése, Jiszraél nemzetségének összejöveteliben. — (6) Éljen Reubén, ki ne haljon, népe számtalan legyen. — (7) Ez pedig Jehúdához, 's monda: Hallgasd meg Jehova, Jehúda szavát, 's népéhez vigyed haza őt; karja bátran viv, légy te is segítségére ellensége ellen. — (8) Lévihez szóla: A' Thummim és az Urim jámbor férfiadat illetik, kit Masszában megkisértettél, kivel versengettél a' versengés vizénél. — (9) Ki atyjához, anyjához szól: nem láttalak titeket, — ki fivért nem ösmer, fiaival nem gondol, szavai-

---

רַב 's népéhez vigyed haza őt a' hadból. רַב a' Kámez a' רַב alatt világosan mutatja; miként רַב nem רַבב sok-ból származott, mert akkor itt רַב kellene lenni, hanem רַבב vinni igének mult ideje. Igy *Raschi* רַבב רַבב וינקמו נקמתו — (8) *urim* és *thummim* l. Exod. 28. f. 30. v. az isteni végzésnek azon két jelei, melyeket mellén hordoz vala a' főpap, midőn a' szentek' szentjéhez közelítet. Tsak annyit mond tehát Móses: maradjon meg Lévi' nemzetségénél a' papi hivatal. Áron vala pedig az a' szent férfiú, kit Isten megpróbált azon a' helyen, melly Masszának, vagy is kísértésnek nevezteték; és megítélt megbüntetet Meriba' vagy is az ellenkezés vizénél Num. 20. f. (Szepessy Bibliája.) — (9) Sokan e' verset a' történettel Exod. 32. f. 27 — 29 v. hozzák viszonylatba, és nem hihetetlen, hogy itt Lévi nemzetségnek amaz esetben mutatott buzgóságára célzás van; de alkalmasint itt a' papi hivatás minden tekinteteket mellőző szentsége is festetik, minél fogva a' pap még a' legtermészetesb indulatokat is, mennyiben azok papi tiszt-

בִּישְׂרוֹן מֶלֶךְ בְּהַתְּאֵסֵף רָאשֵׁי עַם וְחָד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל:

(ו) יְתִי רְאוּבֵן וְאַלְיָמָת וַיְתִי מִתָּו מִסַּפֵּר: ס (f) וְנָאֵת

לְיְהוּדָה וַיֹּאמֶר שָׁמַע יְחִזֵּק קוֹל יְהוּדָה וְאַל־עֲמֹתֵיבָאנוּ

יָדָיו רַב לֹו וְעֵנֶר מִצָּרֵי תַחֲתָיָה: פ שני

(ח) וּלְלוֹנֵי אָמֵר תְּמִידָה וְאוּרִיקָה לְאִישׁ חֲסִידָה אֲשֶׁר נִסְתִּיר

בְּמִסְתֵּה תְרִיבָהוּ עַל־מִי מְרִיבָה: (ט) הָאֵמֶר לְאֲבִיו וּלְאִמּוֹ

לֹא רֵאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָיו לֹא יָדַע כִּי

° בנו קרי

uralkodó Jesurúnban t. 1. a' Móseh parancsolta törvény. E' vers így szoros összeköttetésben áll az előbivel. — (6) והיו מתו מוספר E' szavak jelentése ugyan az, mint Gen. 34. f. 30. v. csak hogy itt még אל szócskát az első verstagból kell hozzá értenünk. A' szavak illy füzete nem ritka a' héberben, valamint példáját láthatni Gen. 43. f. 9. v. Példab. 30. f. 3. v. stb. 's gyökérok a' kötő ׀ okságos (causalis) jelentésében (mellyet Gesenius grammaticájában 845. l. megemlíteni elmulasztott) rejlik. Az arabban a' héber kötő ׀ nak megfelelő ة-vel szintűgy élnek, így például e' mondatban *) betűszerint: ne verd meg Pétert, és haragudni fog, az értelem világosan ez: „ne verd meg Pétert, hogy ne haragudjék“. — (7) Simeon elmellőztetik, mivelhogy soha különálló birtoka nem lévén, és a' többi nemzetségek között lakván, a' többi nemzetségek áldásában nemzetségének áldása is befoglaltatik. שמע וכו' hallgasd meg Jehúda szavát, mikor hadba megy 's szerezz neki győzelmet! ואל

*) لا يضرب ناصس فيغضب *

- XXXIII. (1) Ez az áldás, mellyel megáldá Móseh, Isten embere, Jiszráél fiait halála előtt, —
- (2) Mondván: Szinajról jöve nekik Jehova, föltűnék Széírről, ragyoga Parán hegyéről: Szentek ezereivel jelenék meg, jobbában a' tüzes törvény számokra. —
- (3) Szeretettel viseltetik más nemzetek iránt; de oldalod mellett csak szenteltjeid állnak, lábaidhoz borúlva fogadják parancsaidat, — (4) 'S így a' Móseh parancsolta törvény, Jaakób községének lón öröksége, —
- (5) Király gyanánt uralkodó Jiszráélben, a' nép feje-

lágos kitételek nyomán magát az általános értelemhez tartani, és így mi mellőzve minden tudós, de igen hoszadalmas fejtegetéseket, a' jegyzetekben csak fordításunknak, hol szükséges lesz, adandjuk okait. מרבבת קדש szentek ezereivel. — a' Jiszráéliták seregeivel, kik Szinaj mellett, mielőtt Isten színe elé léptek megszenteltettek 1. Exod. 19. f. 14. v. ויקדש את העם és megszentelé a' népet. אשרת tüzes törvény annyi mint: tüzes jelenések közt adatott törvény 1. Exod. 19. f. 18. v. והר סיני וכו' Szinaj hegye pedig egészen füstölge, minthogy leszállott vala arra Jehova tűzben. — (3) אתה חבב עמים szeretettel viseltetik más nemzetek iránt is Isten. קרשיו betűszerint szenteltjei (Enallage personae) szenteltjeid helyett. — a' népek közül kiválasztott, Istennek szentelt Jiszráéliták. וכו' a' Pual mult ideje חכה-ból, melly az arabban annyi mint nixus fuit réi, recubuit in latus. מרבבת e' szót már Teller (Not. crit. p. 91.) veszi: „imperium, regimen“ értelembe, minthogy ez מרבבת-nek jelentése a' Syriaiban, chaldaeiben és arabban. — (5) יהוה כישרון מלך király gyanánt

פ פ פ

לו (6) וְנָתַתְּ תְּבָרָכָה אֱלֹהֵי בְרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים
 אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: (3) וַיֹּאמֶר יְהוָה
 מִסִּינַי בָּא וְדַרְךְ מִשְׁעֵיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִתַּר פֶּאֶרְן וְאֵתָה
 מִרְבֵּבַת קָדֶשׁ מִיַּמֵּינוּ אֶתְשַׁדֶּת לָמוֹ: (ג) אַף חֲבֵב עַמּוּם
 כָּל־קִדְשָׁיו בְּיָדָהּ וְחֵם תָּכֹן לְרַגְלָהּ יִשְׂאֵל מִדְּבַר־תּוֹרָה:
 (7) תּוֹרָה צִוְּהֵנוּ לָנוּ מֹשֶׁה מוֹדֶשָׁה קַתְּלַת יַעֲקֹב: (8) וַיְתִי

° מלה הרא

12. v. jegyz. — (50) ' והאסף וכו' és takarítottassál 1. Gen. 15. f. 15. v. jegyz. — (51) 1. Num. 20. f. 13. v.

XXXIII. (1) Következik Mózes végrendelete Jiszráélhez, külső alkatában hasonló Jaakóbnak fiaihoz intézett áldásához 1. Gen. 49. f. de szellemben — a' mint meglatandjuk — attól tetemesen különbözõ. — (2) Bevezetésül Mózes Jiszráél önállásának 's nemzeti díszének első kezdetére és föltételére megy vissza, a' törvényhozást Színaj hegyén fellengõn festve. E'kép kezdik Debórah (Birák 5. f. 5. v.) és Chabakuk (Chab. 3. f. 3. v.) is fontos énekeiket. Színaj, Széír és Páran mind olly helyek, hol Isten hatalma és Jiszráél iránti kegyelme fényes módon jelentkezett. „Csak az igazságot valljuk meg — azt mondja itt Bateer — ha kimondjuk, miként a' második vers utolsó része, de különösen a' harmadik vers, több gyéren vagy teljességgel máshol elõ nem kerülõ kifejezések, valamint a' viszonylás és összeköttetés nehézséggel miatt csaknem megfejtetlenek.“ De olly esetekben, kivált költeményes beszédben, legjobb az egyes vi-

- (44) Eljöve tehát Móseh, és elmondá ez ének minden szavait a' nép hallatára, ő és Jehósua Nún fia. — (45) Befejezván pedig és elmondván Móseh minden ezen igéket Jiszráélnek, — (46) így szóla: Vegyetek szívre mindeneket, mik felől én ma bizonyoságot teszek előttetek, 's mik felől fiaitoknak is meghagyjátok, hogy tartsák meg és teljesítsék e' tan minden igéit. — (47) Mert nem holmi hiábavalóság az reátok nézve; hanem az ti életetek, mert csak ez íge által maradhattok meg hosszú ideig a' földön, a' hová átkeltek a' Jardenon, azt elfoglalandók. — (48) Ugyan azon napon szóla tovább Jehova Mósehhez, mondván: — (49) Menj föl erre az Abárim hegyre, Nebó hegyére, melly Móáb földén van, Jeréchó átellenében, és nézd végig Kenaan földét, mellyet adok Jiszráél fiainak örökségül. — (50) És halj meg a' hegyen, mellyre fölmegy, és takarítottassál népedhez, valamint Áhrón fivéréd meghalt Hór hegyén és népéhez takarították. — (51) Mivelhogy hűtelenkedtetek ellenem Jiszráél fiai között a' Kádési versengés vizénél, Czin pusztájában, meg nem dicsóítottam engem Jiszráél fiai között. — (52) Átellenedben meglátod a' földet, de nem mégy be oda, a' földre, mellyet adok Jiszráél fiainak. —

---

ték és így fordították: jauchzet alle die ihr sein Volk seid. ארמתו עמו
 a' Sam. szövegben van ארמת עמו 's e' szerint a' Sept. és a'
 Vulg. — (49) הר העבריים Abárim hegye I. Num, 27. f.

(מל) וַיָּבֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנוֹ
הָעָם הוּא וְהוֹשַׁע בֶּן־נוּן: (מס) וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־
הַדִּבְרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: (מו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׁמּוֹ
לְבַבְכֶם לְכָל־הַדִּבְרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מַעֲדִיד בְּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר
תֵּצְוּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת: (מז) כִּי לֹא־דָבָר רַק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיִּיכֶם
וּבְדַבַּר הַזֶּה תֵּאָרְכוּ יָמִים עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ מַפְטִיר

(מח) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַצְמוֹ הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר:
(מט) עֲלֶה אֶל־הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה הַר־נֹבֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יַרְדֵּן וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן
לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָוָה: (נ) וּמַת בְּהַר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה
שָׁמָּה וְחָאֶסַף אֶל־עַמּוּד בְּאֶשֶׁר־מֵת אַחֲרָי אַחִיד בְּהַר הַהוּר
וַיֹּאסֶף אֶל־עַמּוּי: (נא) עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמִי־מְרִיבַת קָדַשׁ מְדַבְר־צֵן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם
אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (נב) כִּי מִנְּגִד תִּרְאֶה אֶת־הָאֶרֶץ
וְשָׁמָּה לֹא תִכּוּא אֶל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר־אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

átható ige, mellynek objectuma עמו szó. Így értette e szavakat *Onkelos* és a' *Syr.* שבחו, így a' *Vulg.* „laudate populum ejus“. Mások ה-הרגינו-át nem ható értelemben vet-

(37) Akkor kérdezendi: Hol vannak isteneik?

Hol a' szirt, kiben bizakodának?

(38) Kik áldozatjaik kövérét evék,

Ivák boráldozatjaikat?

Keljenek ki mellettetek, segítsenek,

Legyenek oltalmatokra.

(39) Most hát lássátok, hogy én, én magam

vagyok,

'S mellettem nincs Istenség:

Én ölk és elevenitek,

Sebesitek és gyógyítok;

De kezem alúl, nincs ki szabadíthatna ki.

(40) Égre emelem kezemet,

És mondom: örök életemre!

(41) Ha megélesítem villogó kardomat,

'S kezem fenyítő ítélethez fog:

Bosszúmat töltöm ellenségimen,

Visszafigetek gyűlölöimnek.

(42) Vérrel részegítem nyilaimat,

Kardom hússal jól lakik;

Megöltek és foglyok vérével,

Az ellenség tar fejről.

(43) Dicsőítsétek ő népét, nemzetek!

Szolgái vérét megboszúlja,

Bosszút áll ellenségim,

'S kibékül országával, népével. —

(לז) וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסִיו בּוֹ: (לח) אִשֶׁר חָלַב
 זַבְחֵימוֹ יֹאכְלוּ יִשְׁתּוּ יֵינן נְסִיכֶם יְקוֹמוּ וַיַּעֲזֹרְכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם
 סִתְרָה: (לט) רָאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים
 עִמָּדִי אֲנִי אֲמִית וְאֵחִיהַ מִחֻצְתִּי וְאֲנִי אֲרַפָּא וְאֵין מִדֵּי
 מִצִּיל: (מ) כִּי־אֶשָׂא אֶל־שָׁמַיִם יְדִי וְאִמַּרְתִּי תִי אֲנֹכִי
 לְעֵלָם: (מא) אִם־שֹׁנוֹתַי בְּרֶקַח חֲרָפִי וְתֹאמְרוּ בְּמִשְׁפַּט יְדִי
 אָשִׁיב נַקָּם לְצָרֵי וְלִמְשֹׁנָי אֲשֵׁלֵם: (מב) אֲשַׁכֵּיר חֲצֵי מַדְם
 וְתַרְבִּי תֹאכַל בְּשֶׁר מַדְם חֲלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פְּרַעוֹת
 אוֹיֵב: (מג) חֲרָנִינוּ גּוֹיִם עִמּוֹ כִּי דִם־עֵבְרָיו יִקּוּם וְנַקָּם
 יָשִׁיב לְצָרָיו וּכְפָר אֲדַמְתּוֹ עִמּוֹ: פ שׁ שׁ שְׁבִיעִי

ellenben *) családtyát jelent, és így אפם עצור ועווב
 így lenne fordítandó: oda házas és nőtelen — (42) מראש
 אייב. E' csaknem kigázolhatlan nehézségű szavak
 fordításában a' Vulgatát követtem: nudati inimicorum ca-
 pitis. Mendelssohnnak is van von den entblößten Schädel
 des Feindes. פרעות szót tehát פרע nudare, kopasztani-
 ból származtatom. Mások a' Septuag. Tharg. Jerus. és
 Saad. után, így fordítják: az ellenséges fejedel-
 mek fejéről, és arra támaszkodnak, hogy פרע szó-
 nak az arabban kettős értelme van: haj és fejedelem.
 Az egész mondatban a' tagok egybefonva főlváltják egymást,
 és közönséges rendbe szedve így hangzik. , אשכיר חצי מדם,
 חרנינו (43) — מדם חלל ושביה וחרכי תאכל בשר מראש פרעות אויב

*) اعصر

- (31) Nem mint mi szirtünk, szirtjök;
'S ime ellenségeink, mi bíránk.
- (32) Szedóm szőlőjéből szőlőtövek
Amórah telkeiről;
Szőlőjök méreg, keserűk fürtjei.
- (33) Sárkányméreg borok,
Kigyók kegyetlen mérge. —
- (34) De rég titkos végzetbe ment nálam,
Rejtett fiókban van lepecsételve:
- (35) „Enyim a' megboszulás, a' visszatorlás!
Már is ingadoz lábok:
Mert közel van veszélyök napja,
Rohan a' reájok készült sors.“ —
- (36) Mert bosszút áll Jehova népeért,
Könyörül szolgálain;
Látván, hogy oda minden erő,
Kifogyott, őrzött és bitang jószág.

és érték nélkül holmi egyaránt. E' közmondásféle kifejezés még négyszer jön a' sz. irásban elő: 1.Kir 14. f. 10. v. 21. f. v. 2. kir. 9. f. 8. v. és 14. f. 26. v. és még eddig a' magyarázók minden tudós fejtegetések daczára sem találhattak e' szavaknak illy jelentést, hogy minden idézett esetekre helyesen oda illenek. De Dieu Lajos (Animadv. in V. T. p. 115) kérdéses szavainkat az arabhoz hasonlítá, és azt hozta ki, hogy *) gyakran nőtelen-t

---

*) عرب

חֲסִיגָרִים: (ל) כִּי לֹא כִצְוֵנו צוּרִים וְאֵיבֵינו פְּלִילִים:
 (לז) כִּי־מִגֶּפֶן סֶדֶם גִּפְנֹם וּמִשְׁדֵּמֶת עֲמֹרָה עֲנַבְמוֹ עֲנָבֵי־
 רֹשׁ אֲשַׁבֵּלֶת מְרֹרֶת לָמוֹ: (לח) חֲמַת תַּנִּינָם יִיגֹם וְרֹאשׁ
 פְּתָנִים אֲכֹרֶ: (לד) הֲלֹא־הוּא־מִמֶּם עֲמֹרֵי חָתוּם בְּאֹזְרֹתַי:
 (לה) לִי נֶקֶם וְשָׁלֵם לָעֵת תִּסְמָחֶשׁ רֹגְלִים בִּי קְרוּב יוֹם אֵידֶם
 וְחָשׁ עֲתָדֶת לָמוֹ: שֵׁשׁ (לו) כִּי־יִדְרִין יִתְּוָה עֲמוֹ וְעַל־
 עֲבָדָיו יִתְּנֶחֱם בִּי יִרְאֶה בִּי־חַיִּילֶת יָד וְאַפְסֵם עֲצוּר וְעוֹיֵב:

kik vak elfogúltságban át nem látják, miként Jiszráél birodal-
 mának elpusztulása isteni végzés és nem emberi tény, és
 miként ugyan ezen isteni végzésnél fogva magok is dúló,
 gyilkoló hivatásokat befejezve, hanyatlásnak indulva, végre
 elveszendők. — (31) Közbevetett mondat, az előbbi vers-
 ben fölhozott állítás erősítésére. Ellenségeink védistenei
 azt mondja — nem hatalmas istenek mint a' miénk,
 mert azok élheterlen bálványok, 's ime még is ők a' győz-
 tesek, ők mi biráink, és így világos, hogy csak Istenünk
 végzésére eshetett meg. — (32) Szedóm ki magán och' szölő-
 jéből szölőtövek stb. Képes, az ellenség vég-
 romlottságot, és gyökeres elfajulását festő kifejezések. —
 (34) Az értelem világosan ez: hogy Isten Jiszráél el-
 lenségeinek gonosz tetteit torlatlan nem hagyandja, sőt
 már is el van határozva azoknak büntetése. אוצר nem
 csak kincset, kincstár-t, de mindenféle titkos tokot
 vagy fiókat jelent. — (36) כי אולת יד betű szerint: hogy
 elment az erő. אולת Aram grammaticai alakzat a' hé-
 ber אולה helyett. כי אפס עצור ועויב hogy kifogyott
 őrzött és bitang jószág. — minden legkisebb, becses

Elfogyasztom rajtok nyilaimat.

- (24) Elcsigázott éhségtől,
Megemésztett lázas forróságtól és mérges
mirígytól:
Még a' fene vad fogát bocsátom rájok,
'S a' porban csúszók mérgét. —
- (25) Kün fegyver pusztít,
A' falak között a' rémület:
Ifjat és szüzet,
Emős gyermeket és öszült férfit. —
- (26) Azt mondom vala: Elfúvom őket,
Eltörlöm emlékezetöket a' földről.
- (27) Há az ellenség bosszantását nem átallom:
Hogy zaklatóik mind azt félre ösmerve,
Azt mondhatnák: „hatalmas kezünk
Nem Jehova cselekedte mind ezeket“. —
- (28) Mert tanácsvesztett nép az,
Nincs ész bennök. —
- (29) Hogy meggondolnák, megértenék,
Saját jövődjökön okulnának. —
- (30) Mikép is lehetne, hogy egyetlen egy eze-
ret kergessen,
Kettő, tíz ezereket üzőbe vegye?
Ha szirtjök őket el nem árúlja,
Jehova őket ellenség kezére nem keríti?

רעות חצי אכלה-בם: (כד) מני רעב ולתמי רשף וקמב
 מרירי ושן-בהמת אשלח-בם עם-תמת וחלי עפר:
 (כה) מחוי תשכל-תרב ומחדרים אימה גם-בחור גם-בתולה
 יונק עם-איש שיבה: (כו) אמרתי אפאיהם אשביתה
 מאנוש זכרם: חמישי (כז) לולי בעם אויב אגור פן-ינקרו
 צרימו פן-יאמרו יבינו רמה ולא יתנה פעל כל-זאת:
 (כח) כי-גוי אבך עצות המה ואין בהם תבונה: (כט) לו
 חכמו ישבילו זאת יבינו לאחריהם: (ל) איכה ירדה אחד
 אלף ושנים יניסו רבבה אמלא כי-צורם מכרם ויתנה

= מזה = kicsikar, kiski betű szerint: מזוי (24) — סוף =
 eredetileg annyit mint: metszen; מטב = קטב — מצץ = מצה
 kölcsönzött értelemben pedig: elveszténi, kiirtani, a'
 honnan a' főnév: veszedelem, mirigy. עפר a' ווחלי עפר
 porban esűszók — kigyók. — (26) אפאיהם A' szó gyö-
 kéralakja, פאה = fú-ni = web-en, és onnan פאה fuval-
 lat, mely értelemben a' szó szokásban nincs, hanem csak
 a' kölcsönzöttben, „oldal, szél (Seite)“, a' mint רוח is erede-
 tileg: szél (Wind) kölcsönzött jelentéssel pedig: oldal,
 szél (Seite). A' magyarban szél szónak szinte e' kettős
 értelme van. — Mások megfordítva אפאיהם szavat szár-
 maztatják פאה vég-ből, így: ich will ein Ende mit Ihnen machen
 Luther a' Thalmudot követve a' szót széttagolja így: אי
 hol? פה itt הם ōk? a' mi azt teszi: hogy Isten annyi-
 ra kipurztítja őket, hogy később tudakozni fognak, hol
 léteztek. — (28 — 29) הם ōk t. i. Jisráél ellenségei.

Isteneknek, kiket nem ösmertek,
 Újaknak, kik csak imént jöttek divatba,
 Nem irtóztak tőlök őseitek. —

(18) 'S ő, ki szült téged, a' szirt! eszedből
 kiesett,

Elfeleltéztél Istenről, nemzödről.

(19) Ezt látá Jehova, 's fölháborodék,
 Fiától és leánytól bosszantván. —

(20) Elrejttem — így szöla — arczomat előlök,
 Meglátom, mi lesz végök;
 Mert elferdült nemzetség az,
 Gyermekök, kikben nincs hűség. —

(21) Nem - istennel bosszantottak,
 Hitványságokkal haragítottak öök engem;
 Én hat nem - néppel bosszantandom,
 Hitvány nemzettel ingerlendem öök. —

(22) Mert haragom lángja föllobbant,
 'S leég a' pokol fenekéig:
 Megemészti a' földet termésével,
 Elégeti a' bérczek alapjait.

(23) Kimeríték minden veszedelmet rajtok,

'וכו l. felj. 31. f. 17. v. jegyz. — (23) אספה Sokan, *Jon.* a
Vulg. és többen az újabbak közül e' szót így fordítják:
 „halmazok, gyűjtök“, de akkor a' párhuzam elvész, mi-
 dőn fordításunk szerint, mellyben *Aben Ezrát* követtük, ez
 igen is ki emeltetik, אספה pedig akkor nem = יספה, hanem

לֹא אֱלֹהִים אֲלֵהֶם לֹא יָדְעוּם חֲדָשִׁים מִקֶּרֶב בָּאוּ לֹא שְׁעָרוּם
 אֲבֹתֵיכֶם: (יח) צוּר יִלְדֶה תֵּשֵׁב וְתִשְׁבַּח אֶל מְחַלְלֶיהָ: רביש
 (יט) וַיֵּרָא יְהוָה וַיִּנְאֹץ מִבְּעַם בְּנֵי וּבְנֹתָיו: (כ) וַיֹּאמֶר
 אֲסִתִּירָה פְּנֵי מֹהֶם אֲרֹאֶה מַה אַחֲרֵיהֶם כִּי דוֹר תַּהֲפֹכֶת
 הֵמָּה בְּנִים לֹא־אֲמֵן בָּם: (כא) הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא־אֵל כְּעֵסוּנִי
 בַּהֲבִלְיָהֶם וַאֲנִי אֲקִינְאֵם בְּלֹא־עֵם בְּנֵי נֶגַל אֲכַעִיסֵם:
 (כב) כִּי־אֵשׁ קָדַחְתָּהּ בְּאִפִּי וְתִקַּד עַד־שְׂאוֹל תַּחֲתֵית וְתֹאמַל
 אֶרֶץ וַיִּבְלָה וְתִלְהֹט מוֹסְדֵי חָרִים: (כג) אֲסַפֶּה עָלֵימוּ

ו' וערה

fogalmait a' bálványzásról, mely fogalmak törvényho-
 zásának alapját tették. A' bálványok, semmiségek, un-
 dokságok, Jisráélnek idegenek: az első ok észteni, a'
 másik erkölcsi, a' harmadik nemzeti. Jehovájok egyedül
 az egyetlen, igaz, a' tiszta, a' jó, a' régi törzsök-vagy
 védisten, kinek Szinaj alatt magokat újra lekötelezték. —
 (17) A' Syr. שארא gonosz lélek, daemon. A' ma-
 gyar manó teljesen egyazonos vagy gyöngén módosított
 értelemben több nyelvekben találatik: A' Sanscritban *ma-
 nas* a' zendben *manó*, a' latinban *manes*. מקרויב Némellyek
 helybell közelséget értenek, így: „közelről jöttek“ szom-
 széd népektől; azonban, hogy időre viszonylik a' párhü-
 zamból: לא שערום אבותיכם világos. — (18) *Onkelos, Sa-
 ad* és a' *Syr.* valamint *Aben Ezra* és a' *Rasbam* szerint e'
 szó gyökérialakja נשה, mint נטהól, a' pedig a' szó
 végén ה helyett van, mint רמחי szóban Jer. 18. f. 23. v.
 Újabbak שיה-ból származtatják; de jelentése mindenesetre:
 elfelejteni. ציר E' szóról l. felj. 4. v. jegyz. — (20) אסתירה

- (12) Így vezeté népét Jehova egyedül,
Vele semmi idegen hatalom. —
- (13) A' földgömb magasságira helyezé.
Hogy a' mező javával élne;
'S szopata vele mézet a' sziklából,
Olajt a' kemény szirtből; —
- (14) A' tehenek tejszínét és a' juhok tejét,
A' bárányok és a' Bäsán fajzatú kosok
kövérét,
Bakokat, és a' buza velejének javát;
'S a' szőlő piros levét hörpentéd, a' sze-
szes italt. —
- (15) Akkor Jesúrún meghízék és rügdosott, —
Meghíztál, megkövéredtél és harapódzani
kezdte, —
Elhagyá Istent, teremtőjét,
Gyalázá üdve szirtjét. —
- (16) Idegen Istenekkel bosszonták őt,
Undokságaikkal haragra gerjeszték. —
- (17) Áldoztak a' manóknak, nem-isteneknek,

---

nem elégíthet. Legtermészetesebb azért הַרְפֹּדֵז -t — mint Water teszi — az arab *) harapódzottal összehasonlítani, melly jelentés a' várt párhuzamot helyesen megüti. —
(16) Itt látjuk, — azt mondja Herder — Móseh szigorú 's igaz

---

*) كشا

(יג) יְהוָה בָּדַר יִנְחֵנוּ וְאִין עִמּוֹ אֶל נֶכֶד : שלישי (יג) יִרְכְּבֵהוּ
 עַל-בְּמֹתַי אֶרֶץ וַיֹּאמֶל הַנּוֹכַח שָׂרֵי וַיִּנְקְחוּ דָבַשׁ מִפְּלֵעַ
 וְשֶׁמֶן מִחֲלָמִישׁ צֹר : (יד) חֲמַאת בָּקָר וַחֲלָב צֹאן עִם-
 חֲלָב כְּרִים וְאֵילִים בְּנֵי-בָשָׁן וְעֵתוּדִים עִם-חֲלָב כְּלִיֹּת
 חֲטָה וְדָם-עֵגֶב תִּשְׁתַּה-חֲמֹר : (טו) וַיִּשְׁמֵן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעַט
 שְׁמֹנֶת עֶבֶת כְּשֵׁית וַיִּטֵּשׂ אֶלֶוֶה עָשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צֹר יִשְׁעָתוּ :
 (טז) יִקְנָאתוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבַת יַכְעִיסָהוּ : (יז) יִזְבְּחוּ לְשָׂדִים

ו' יתרה

Ugyan is miként *Schröder N. G.* (Origgg. hebr. 23: I.) helyesen megjegyezte עור eredeti értelme „fervet“ (V. ö. עור = חר) mellyből származtatva hozatnak ki a' szó többi jelentései. A' régi fordítók közül *Onkelos* szinte מהיש gondját viseli, örökös-ke adja. — (13) ירכבו וכו' a' földgömb magasságira helyezé — Palaestinába, melly igen bérczes ugyan, de földművelésre, bortermesztésre és baromtenyésztésre igen alkalmas vala. A' sziklák üregeiben taláztatik az úgy nevezett mezei méz μέλι ἄγριον (רבש מסלע) és a' kövecses halmokon diszlenek a' nemes olajfák (ושמן מהלמיש צור). — (14) חטאת חטה כליית חטה szószerint: a' búza vései, képmásítás a' szokottabb ישרון helyett, (I. Zsolt. 81. f. 17. v. 147. f. 14. v.) (15) ישרון Csak itt és tov. 33. f. 5. v. és Jes. 44. f. 2. kerül elő a' Sz. írásban. Jiszráél diszneve és Aben Ezra szerint diminutiv alakja ישר igazságos-nak, a' mit még az is erősíti, hogy rendszeren is Jiszráélről ישרים melléknév használtatik. I. Num. 23. f. 10. v. — כשית: A' párhuzamot nézve e' szó alatt ויבעט és rugdosottnak megfelelő kitéelt várunk, és így a' szokott fordítás „dilatus“ ki

Háladatlan oktalan nép;

A' vagy nem atyád-e ő, ki szerzett?

Ő alakított téged és erősített,

(7) Emlékezzél meg a' régi napokról,

Gondoljátok meg az előkorok éveit;

Kérd meg atyádat és megmondja,

Véneidet és elbeszéli. —

(8) Mikor a' fölséges birtokot oszta a' népeknek,

Mikor elszéleszté az ember fiait;

Megállapítá a' népek határit is

Jiszárel fiainak száma szerint. —

(9) Mert Jehova öröksége az ő népe,

Jaakób sorsául jutott birtoka. —

(10) Eltartotta őt puszta földön,

Rémítő üvöltés kietlenségében;

Körülvevé és oktató,

Órizé őt mint szeme fényét. —

(11) Mint a' sas örködik fészken,

Fiai fölött repdesve.

Kiterjeszti szárnyaít, fölveszi azt,

Hordozza szárnyain. —

---

vagy gyámolította. ובהרו ליל ישמון E' helyett a' Samar. szövegben e' van: ובהללות ישמנהו szószerint: és dicséretetekbe helyezi — dicséretessé teszi. — (11) כנשר כנור קנו mint a' sas szeretettel melegíti fészket, latinúl: quemadmodum aquila fervet nidum suum.

תִּגְמְלוּ־זֹאת עִם נֶגַל וְלֹא תִכֶּם הַלֹּא־הוּא אֲבִיךָ קָנֶךָ תוּא
עֲשֵׂה וַיִּכְנֹנֶךָ: שֵׁנִי (ז) זָכַר יְמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שְׁנוֹת דֶּרֶד־וְדֶר
שְׂאֵל אֲבִיךָ וַיִּגְדֶּךָ וַיִּקְנֶךָ וַיֹּאמְרוּ־לְךָ: (ח) בְּחַנְחַל עֲלִיּוֹן
גוֹלִים בְּחִפְרִירוֹ בָּנִי אָדָם יֵצֵב וְגִבְלַת עַמִּים לְמִסְפָּר בָּנֵי
יִשְׂרָאֵל: (ט) כִּי תִחַק יְהוָה עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ:
(י) יִמְצְאוּ־הוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתַחֲתוֹ יִלֵּל יִשְׁמֹן יִסְבְּכְנֶהוּ
וּבִנְיָנֵהוּ יִצְרְנֵהוּ בְּאִישׁוֹן עֵינָיו: (יא) בְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוֹ עַל־
גּוֹזְלוֹ יִרְחֹף יִפְרֹשׂ כַּנְפָיו יִקְחֵהוּ יִשְׂאֵהוּ עַל־אֲבָרְתוֹ:

nös értelemben mondatik Jiszráél atyjának, mint hogy a' Jiszráélltákat Miezrajimból, a' rabszolgaságból kiszabadítván, őket sajátjává, gyermekeivé tevé, (V. ö. עם זו קניית Exod. 15. f. 16.). — (8) A' vers általános értelme világosan ez: „mikor az őskorban Isten minden egyes népnek maga külön országát kijelelte, azt úgy eszközölte, hogy Jiszráélnak nemzetségei számosságához mért birtok juthasson. — (9) חבל I. felj. 3. f. 4. v. — (10) Eltartotta őt pusztá földön. Így Onkelos, ספק צרכיהן וכי, Saadias *) a' Sept. ἀντάραξεν αυτον, mely értelemben מצא szó Num. 11. f. 22. v. Jehósua 16. f. 11. v. is használtatik. A' szó közönséges jelentése: találta itt azért nem alkalmazható, minthogy Isten Jiszráélt Egyptomból vezette ki, nem pedig a' pusztában találta. A' Samar. szövegben van יאמצרו fölbátorította

* كفاه في أرض البرية *

- (2) Hulljen mint az eső tanításom,
 Szálljon le mint a' harmat beszédem;
 Mint zápor a' zöldelő füre,
 Mint eső a' pázsitra. —
- (3) Mert Jehova nevét hirdetem,
 Adjátok dicsőséget istenemnek.
- (4) A' köszál! minden cselekedete tükélyes,
 Minden utai igazságosak,
 Isten az igazság, nem áltató,
 Hü és egyenes utú ő. —
- (5) Elfajult — öngyalázatokra nem fiait többé —
 Az álnok hamis nemzetség!
- (6) Ezt adjátok kölcsönben Jehovának?

értelemben veszik צִוִּי -ral és így: *) teremtető, képző
 Hihetőleg azonban köszált jelent l. Zsolt. 78. f. 20. v.
 Jes. 51. f. 1. v. és csak jelképleg mondatik Istenről. —
 (5) שָׁחַת. Itt át nem ható értelemben vétt, különben átha-
 tó ige, mint Exod. 32. f. 7. v., mellynek subjectuma דֹּר
 nemzetség. לוֹ neki v. ellene viszonylik Istenre,
 és így a' főmondat így hangzik: 'שָׁחַת לוֹ דֹּר עַקֵּשׁ וְכוּ';
 a' záradék mondat pedig לֹא בָנוּ. לֹא בָנוּ מוֹמֵם a' héber-
 ben igen közönséges szófüzet mint לֹא עִם, לֹא אֵל,
 pedig annyi mint לְמוֹמֵם. Ez a' sok egymástól eltérő ma-
 gyarázatok közül a' legvalószínűbb. — (6) הֲלֹא הוּא אֲבוֹךָ קִנְךָ
 a' vagy nem atyád-e ő, ki szerzett. Isten külö-

---

*) حلق

(ב) יֵעָרַף כַּמָּטָר לִקְחֵי תֹגֶל כַּטָּל אִמְרָתִי בַשְּׁעִירִים
 עַל־יְדֵי־שָׁא וְכַרְבִּיִּים עַל־יַעֲשֶׂב: (ג) כִּי שָׁם יִהְיֶה אֶקְרָא
 חָבוּ גִדְל לְאֵלֵהֶנּוּ: (ד) חֲצוֹר תָּמִים פָּעֵלוּ כִּי כָל־דַּרְכָּיו
 מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עוֹל צַדִּיק וַיִּשָּׁר הוּא: (ה) שָׁתַת
 לוֹ לֹא בָנְנוּ מוֹמָם דוֹר עַקֵּשׁ וּפְתִלְתֵּל: (ו) הָאֱלֹהִים

ה' רבתי והיא חיבה בפני עצמה

la, mihez az előbbi fejezet 14v.-től a' 30-ikig a' bevezetést teszi. Magasztas lelkesülés ihleti a' nagy mester utolsó szavait, és az elpártolt Jiszáélnak lángoló kifejezésekkel, kevés szóval festett történeteit tartja szeme elé. A' nyelv és a' kifejezések vakmerősége hasonlíthatatlan, és gyakran viszhangzik a' zsoltárookban és a' jószók beszédeiben, mint például az ég és a' föld fölhívása Jes. 1. f. 2. v. — Az eget és a' földet hívja föl Móseh mint örök-ké főnálló tanukat. V. ö. Aeneid. 12. 176. Esto nunc sol testis et haec mihi terra vocanti. — (2) Valámit az eső és harmat termékenyvé teszi a' földet: szinte úgy kíváná Móses, hogy Istentől nyert tanítása is hasznos fogantatos légyen és gyümölsözévé tegye a' nép szívét. (Szepessy Bibliája.) עָרַף = רָעַף cseppenni, folyani (V. ö. עָרַף = רָעַף = *) pluvia levis = רוּה = Saner. *szruvas* (folyó) = *ρευω* = *Σραυφ* = *Reif* = rivus.) *Onkelos* יבסם t-יערף kellemes legyen-nel fordítja, vagy csupán értelmezve vagy mivel az arabban is *Rosenmüller* szerint **) annyi mint: multa fuit bonitas et suavitas. — (4) חֲצוֹר *Onk.* és a' Syr. szerint: az erős, a' hatalmas. A' Septuag. és a' Vulg. értelmezőleg: Isten. *Saudias*, *Siphri* és mások חֲצוֹר-t egyazon

عرف **) عرف *)

(24) Mikor pedig Móseh e' tan ígéinek könyvbe írását elvégezte, mind azoknak végéig; — (25) Parancsolá Móseh a' Levitáknak, kik Jehova frigyszekrényét hordozzák vala, mondván: — (26) Vegyétek e' tan könyvét, és tegyétek azt Jehova [Istenetek frigyszekrénye mellé, hogy tanúságul legyen ott ellened. — (27) Mert ösmerem ellenszegülésteket és nyakasságodat. Ime mai nap én még köztetek élvén, ellenszegülők voltatok Jehova iránt, mennyivel inkább, ha meghalok. — (28) Gyűjtsétek hozzám nemzetségeitek minden véneit és tisztviselőit, hadd mondjam el ezeket füleik hallatára, és tanúságul híjam ellenök az eget és földet. — (29) Mert tudom, hogy holtam után megromlandatok és eltérendetek az útról, mellyet parancsoltam nektek, és érend titeket a' veszedelem későbbi időkben, mikor azt cselekedenditek, a' mi rosz Jehova szemei előtt, boszantván őt kezeitek csinálmányával. — (30) Elmondá tehát Móseh Jiszráél egész gyülekezetének hallatára ezen ének szavait, mind azoknak végeig. —

XXXII.

(1) Figyeljétek egek én szólok,

Hallgasson a' föld szám beszédire; —

XXXII. (1) E' verstől a' 44-ikig következik Mósehnek Jiszráél multját és jövődjét festő da-

עֲמֹד: (כד) וַיְהִי וּבְכַלּוֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־
הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד הַמָּס: שביעי (כה) וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־תְּלָוִים
נְשָׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר: (כו) לָקַח אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה
הַזֹּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־
שָׁם בְּךָ לְעֵד: (כז) כִּי אֲנֹכִי יֹדַעְתִּי אֶת־מַרְיָךְ וְאֶת־עֲרֻפְךָ
תִּקְשָׁה הֵן בְּעוֹדָנִי חִי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמָּרִים הַיּוֹתֶם עִם־יְהוָה
וְאָף בִּי־אֲחֲרַי מוֹתִי: מִפְּטִיר (כח) חָקְתִּילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־
זִקְנֵי שְׁבָטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וְאֲדַבְּרָה בְּאָזְנוֹהֶם אֵת הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וְאֶעֱיֶדֶה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: (כט) כִּי יֹדַעְתִּי
אֲחֲרַי מוֹתִי כִּי־הִשְׁחַת תִּשְׁחַתּוּן וּסְרַתֶּם מִן־תְּהַדְרֹךְ אֲשֶׁר
צִוִּיתִי אֶתְכֶם וּקְרָאת אֶתְכֶם תִּרְעֶה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים כִּי־
תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה לְחַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם:
(ל) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנוֹ כָּל־קְטַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה
תּוֹאת עַד הַמָּס:

פ ש"ש

לב (6) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי:

súának pedig Nún fiának paracsola Isten; ez a' vers második részéből kitetszik. — (24) עד המס mind azoknak végéig — az éneket (32 f.) is hozzá toldva, a' tan ötödik könyvéhez. —

ellene azon nap, és elhagyom őt, és elrejtém arczámat előle, hogy megemésztetendő leend, és mikor érendette a' sok baj és a' nyomor, azt mondja majd akkor: valójában, mivel Isten velem nincsen, azért értek engem e' bajok. — (18) Én pedig elrejtém azon nap arczámat előle, mind azon rosszak miatt, melyeket elkövettek, idegen istenekhez fordúlván. — (19) Most tehát írjátok le magatoknak ezen éneket, és tanítsátok arra Jiszráél fiait, adjad azt szájokba, hogy ez ének bizonyságul legyen nekem Jiszráél fiai ellen. — (20) Mert beviszem őt a' földre, mellyről megesküdtem őseinek, a' tej és mézzel csordultig bővelkedőre és even, jóllakván és meghízván, majd idegen istenekhez fordul és azokat imádva, engem boszantandanak, és fölbontandják szövetségemet. — (21) Ha azt aztán utólérik a' sok bajok és nyomorúságok, tanú gyanánt szóljon előtte ez az ének, melly feledékenységbe nem menend maradékainál — mert ősmérem terveit, melyeket már most képez, még mielőtt bevittem a' földre, mellyről megesküdtem. — (22) Leirá tehát Móseh az éneket azon nap, és megtanítá arra Jiszráél fiait. — (23) Jehosuának pedig Nún fiának parancsolá, mondván: vitéz légy és bátor; mert te viszed be Jiszráél fiait a' földre, mellyről megesküdtem nekik. —

---

a' következő fejezetben I — 43. v. — (23) יִצְיָ וְכִי' Jeh o-

וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מִמֶּנּוּ וְהִיָּה לְאֵכָל וּמִצְאָתוֹ רַעוּת רַבּוֹת וְצָרוֹת
 וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהֵי בְּקַרְבִּי מִצְאוֹנִי
 חָרַעוֹת הָאֵלֶּה: (יא) וְאָנֹכִי תִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנָי בַּיּוֹם הַהוּא
 עַל כָּל־הַרְעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים אַחֲרָיִם:
 (יב) וְעַתָּה כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָה אֶת־בְּנֵי־
 יִשְׂרָאֵל שִׁימָה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד
 בְּבִנְיַי יִשְׂרָאֵל: שְׁשֵׁי שְׁבִיעֵי (יג) כִּי־אֲבִיאֲנִי אֶל־הָאֲדָמָה וְ
 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתָיו זָכַת חֶלֶב דְּבָשׁ וְאֵכָל וְשָׂבַע וְדָשַׁן
 וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אַחֲרָיִם וְעַבְדוֹם וְנִאֲצוֹנִי וְהִפָּר אֶת־בְּרִיתִי:
 (יד) וְהָיָה כִּי־תִמְצָאוּ אֹתוֹ רַעוּת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתֶה
 הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי וְרָעוּ כִּי
 יִדְעֵתִי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עָשָׂה תַיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאֲנִי
 אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי: (טו) וַיִּכְתַּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה
 הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְדָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (טז) וַיִּצְוֶה
 אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון וַיֹּאמֶר חֹק וְאִמָּץ כִּי אַתָּה תִּכְיֹא אֶת־
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה

Képes kifejezés, azon szokástól kölcsönzött, miszerint a királynak szeméi elé nem jöhet, és így arcját nem láthatja, ki olly szerencsétlen volt, annak haragját magára vonni. — (19) ezen éneket, mellyet I.

évében a' sátorok ünnepén. — (11) Mikor egész Jiszráél eljön, hogy megjelenjék Jehova Istened előtt azon helyen, melyet választand: elolvassad ez oktatást egész Jiszráél előtt fülök hallatára. — (12) Gyűjtsd egybe a' népet, férfiakat és nőket, a' kisdedeket és a' városaidban tartózkodó idegent, hogy hallják és tanuljanak és tiszteljék Jehova Istenöket, és tartsák meg és teljesítsék ezen tan minden igéit. — (13) És azoknak fiai kik még nem értik azt, hallják és tanulják tisztelni Jehova Isteneteket, minden időben, míg éltek azon földön, mellynek elfoglalására átkeltek a' Jardénon. — (14) És monda Jehova Mósehnek: Ime elközelgettek halálod napjai: hívd elő Jehósuát és álljatok az összejövet sátora előtt, hogy kiadjam neki a' parancsolatot. Elmenvén tehát Móseh és Jehósua megállanak az összejövet sátora előtt. — (16) És megjelenék Jehova a' sátorban felhőoszlopban, és megállá a' felhőoszlop a' sátorajtaja felett. — (15) És monda Jehova Mósehnek: Ime te nyugodni fogsz őseidnél; e' nép pedig fölkelvén paráznalkodik istenei után ama föld idegeninek, a' hová be megy azok közé, és elhagy engemet, és fölbontja a' szövetséget, melyet szereztem vele. — (17) Fölgerjedend tehát haragom

f. 15. v. jegyzetét. נכר = עם נכר és הארץ-hez tartozik, e' szerint a' közönséges fordítás „idegen/istenek“ itt hibás. — (17) והסתרתי פני מהם és elrejttem orezámat előle.

בַּחַג הַסִּפּוֹת: (יא) בָּבּוֹא כָּל־יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה
 אֶל־הָיָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה תּוֹנֵאת נִגְד
 כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאֻזְנֵיהֶם: (יב) תִּקְחֵל אֶת־הָעַם הָאֲנָשִׁים
 וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרָךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן
 יִלְמְדוּ וַיִּרְאוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
 דְּבַר־יְהוָה תּוֹנֵאת: (יג) וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ
 וּלְמַדּוֹ לִירְאוֹת אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם
 חַיִּים עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־תִּירְדֵּן שָׁמָּה
 לְרִשְׁתָּהּ: פ חֲמִישִׁי שְׁשִׁי (יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 תֵּן קָרְבּוֹ יָמֶיךָ לָמוֹת קָרָא אֶת־יְרוּשָׁע וְהַתִּיצְבוּ בְּאֶחָל
 מוֹעֵד וּבְאַצּוֹנָיו וַיִּלָּךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשִׁעַ וַיִּתִּיצְבוּ בְּאֶחָל מוֹעֵד:
 (טו) וַיִּרְא יְהוָה בְּאֶחָל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד עַמּוּד הָעָנָן
 עַל־פֶּתַח הָאֶחָל: (טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב
 עִם־אַבְתָּיֶךָ וְקָם הָעַם תוֹנָה וּזְנָה וְאַחֲרַי וְאֵלַי נִכְרַתְהָרֶץ
 אֲשֶׁר הוּא כְּא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וְעֹזְבֵנִי וְהִפֹּר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר
 כָּרַתִּי אִתּוֹ: (יז) וְחָרָה אַפִּי בּוֹ כִּי־וַיִּסְתַּחֲוֶה וְעֹזְבֵתִים

att nehezen használhattak. — (11) Az elengedés[é]vében
 a' nép a' mezei munkától szünnén, üres ideje volt az elő-
 adott törvények és oktatások meggondolására. Leírását illy
 nyilvános előadásnak l. Nechemja 8. f. 1—8 v. 2. Chron. 34
 f. 30. v. — (16) זונה és paráználkodik stb. l. Exod. 34.

vagyok most, a' járást kelést meg nem bírom már, a' felül Jehova is kimondá nekem: Ne menj át a' Jardénon. — (3) Jehova a' te Istened megy át előtted, ő veszti el ama népeket előtted és meghódítod őket; Jehósua megy át előtted, a' mint megmondta Jehova. (4) S' ugy cselekszik majd azokkal is Jehova, a' mint cselekvék Szíchónnal és Óggal, Emóri királyaival, és azoknak országával, kiket elveszte. — (5) Mikor tehát azokat is megejti Jehova előttetek, cselekedjete velök a' parancsolat szerint, mellyet elétekbe adtam. — (6) Vitézül tartsátok magatokat, és legyetek bátrak; ne féljete, ne rettegjete tőlök, mert Jehova Istened menend el veled, nem hágy magadra, nem marad el tőled. — (7) Azután előhivatá Móseh Jehósuát, és mondá neki egész Jiszráél színe előtt: Légy vitéz és bátor; mert te mégy be e' néppel a' földre, mellyről megesküdött Jehova őseiknek, hogy nekik adja; és te osztod el nekik azt örökségül. — (8) Jehova pedig előtted megy, ő lesz veled, magadra nem hágy, sem el nem marad tőled: ne félj, ne rettegj. — (9) Leirván pedig Móseh ezen oktatást, átadá a' papoknak, Lévi fiainak, kik Jehova frigyszekrényét hordozzák vala és Jiszráél minden véneinek, — (10) Megparancsolván Móseh nekik és mondván: Minden hetedik évben, az elengedés

---

melly czéira Móseh minden öt könyvei hosszúságok mi-

אֲנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לְצֵאת עִיר וְלָבוֹא וַיְהִי־הָאָמַר אֵלַי
לֹא תַעֲבֹר אֶת־תִּירְדֵּן תַּחַת: (ג) יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר
לְפָנֶיךָ הוּא־יִשְׁמֵד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וַיִּרְשָׁתֶם
יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: שֵׁנִי (ד) וַעֲשֵׂה
יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיתוֹן וּלְעוֹג מֶלֶכִי הָאֲמֹרִי
וּלְאֲרָצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אַתָּם: (ה) וַנִּתְּנָם יְהוָה לְפָנֶיכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכֹל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם: (ו) חֲנוּ
וְאִמְצוּ אֶל־תִּירְדֵּאוֹ וְאֶל־תַּעֲרָצוּ כַּפְּנֵיהֶם כִּי יִתְּנָה אֱלֹהֶיךָ
הוּא הַחֲלָד עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּה וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ: ס שְׁלִישִׁי חֲמִישִׁי
(ז) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִּיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כָּל־יִשְׂרָאֵל
חֲנוּ וְאִמְצוּ כִּי אִתָּהּ תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְהוָה לְאֲבוֹתֶם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תִּנְחַלְלֶנָּה אוֹתָם:
(ח) וַיְתִיָּה הוּא וְהַחֲלָד לְפָנֶיךָ הוּא יִתֵּנָּה עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּה
וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ לֹא תִירָא וְלֹא תַחַת: (ט) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־
הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיְתַנְּהָ אֶל־תַּכְּתָנִים בְּנֵי לְוִי הַנְּשָׂאִים אֶת־
אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: רִבְעִי (י) וַיִּצַּן
מֹשֶׁה אֶתְּם לֵאמֹר מִקֶּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה

XXXI. (9) Leirván pedig Móseh ezen oktatást = Móseh ötödik könyvét, mert tov. II. v. szerint e' Thóra egész Jisráél előtt fölolvastatik,

azt mondanád: ki kelhet át érettiink a' tengeren, hogy elhozza nekünk és hallatná azt velünk, hogy teljesíthetnők. — (14) Hanem felette közel van hozzád ez ige; szádban és szívedben van, hogy teljesítsed. — (15) Ime, elődbe adtam mai nap az életet és a' jót; ismét halált és gonoszt. — (16) Parancsolván neked mai nap, hogy szeressed Jehova Istenedet, hogy járj az ő utaiban, és teljesítsed parancsolatait, törvényeit és rendeléseit, hogy élj és szaporodjál, és megáldjon téged Jehova Istened a' földön, mellyre bemegy, hogy elfoglaljad. — (17) Ha pedig szíved elfordul, és nem engededes; és ha cselet vetve lebőrülandasz idegen istenek előtt és imádandod azokat. — (18) Tudtotokra adom ma nektek, hogy bizony elvesztek, nem sokáig maradtok meg a' földön, a' hová a' Jardénon átkelvén, mégy, hogy elfoglaljad. — (19) Bizonyosságúl hívom föl most az eget és a' földet, hogy életet és halált adtam előtökbe, áldást és átkot: válaszd tehát az életet, hogy élhess te és ivadékod. — (20) Szeressed Jehova Istenedet, engedj szavának és ragaszkodjál hozzá mert ő a' te életed hosszúsága, — hogy megmaradhass a' földön, mellyről megesküdött Jehova őseidnek, Abrahámnak, Jiczcháknak és Jaakóbnak, hogy nekik adná. —

XXXI. (1) És előállván Móseh ezen ígéket mondá egész Jiszráélhez, — (2) Szólván hozzájuk: Száz húsz éves

מי יעבר--לנו אל-עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה
 ונעשנה: (ד) פיקרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבה
 לעשתו: ם שביעי רביעי (ט) ראה נתתי לפניך היום
 את-חיים ואת-הטוב ואת-המות ואת-הרע: (טו) אשר
 אנכי מצוה היום לאהבה את-יתוה אלהיך ללכת בדרךיו
 ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו וחיית ורבות וברכה
 יתוה אלהיך בארץ אשר-אתה בא-שמה לרשתה:
 (ז) ואם-יפגרה לבבה ולא תשמע ונרחת והשתחית
 לאלהים אחרים ועברתם: מפטיר (יח) הנדתי לכם היום
 כי אבד תאבדון לא-תאריכון ימים על-האדמה אשר אתה
 עבר את-הירדן לבוא שמה לרשתה: (ט) העלתי בכם
 היום את-השמים ואת-הארץ החיים והמות נתתי לפניך
 הברכה והקללה ובחרת בתים למען תחיה אתה וירעה:
 (כ) לאהבה את-יתוה אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו
 כי הוא חייו וארץ ימיו לשבת על-האדמה אשר נשבע
 יתוה לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם:

פ פ פ

לא (6) וילך משח וירבך את-הדברים האלה אל-כל-
 ישראל: (3) ויאמר אלהם בן-מאה ועשרים שנה

— (5) És elhoz téged Jehova Istened a' földre, melyet elfoglaltak vala őseid, és birtokba veended azt, és jót teend veled, és elszaporítand téged jobban mint őseidet. — (6) És körülmetéli Jehova Istened szivedet és magzatid szíveit, hogy szeressed Jehova Istenedet teljes szivedből és teljes lelkedből életed fentartása kedvéért. — (7) Bocsátja pedig Jehova Istened mind ez átkokat ellenségedre és gyűlölőidre, kik üldöznek téged. — (8) Te pedig akkor megtérvén engededsz Jehova szavának, és teljesítended minden parancsolatait, mellyeket mai nap elődbe adok. — (9) És adand neked elsőséget Jehova Istened kezeid minden munkáiban, méhéd gyümölcsében, barmod tenyészetében és földöd gyümölcsében jóra. Mert Jehova ismét örülni fog te jólléteden, a' mint örült őseidnek. — (10) De csak úgy, ha engedsz Jehova Istened szavának, 's megtartod parancsolatait és törvényeit, mellyek írva vannak ezen tan könyvében; és megtérendesz Jehova Istenedhez teljes szivedből és teljes lelkedből. — (11) Mert bizony e' parancsolat, melyet mai nap meghagyok neked, nem rejtvény előtted, sem nem távol tőled. — (12) Nem az égben van, hogy mondhatnád: ki szállna érettünk az égbe, hogy alá hozná nekünk, és hallatná azt velünk, hogy teljesíthetnök? — (13) Sem a' tengeren túl nincs, hogy

(ו) וַתִּבְיָאֵךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ
וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך: (ו) ומל יהוה אלהיך
את-לבבך ואת-לבב זרעך לאתנה את-יהוה אלהיך
בכל-לבבך ובכל-נפשך למען חייך: חמישי שלישי (ז) ונתן
יהוה אלהיך את כל-ההאלות האלה על-איבך ועל-
שנאיך אשר רדפוה: (ח) ואתה תשוב ושמעת בקול
יהוה ועשית את-כל-מצותיו אשר אנכי מצוה היום:
(ט) והותרך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך
ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך למכה כיושב יהודה
לשוש עליך לטוב באשר-שש על-אבותיך: (י) כיתשמע
בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר
התורה הזה כיושב אל-יהוה אלהיך בכל-לבבך ובכל-
נפשך: ס ששי (יא) כיו המצוה הזאת אשר אנכי מצוה
היום לא-נפלאה הוא ממך ולא-דתקה הוא: (יב) לא
בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו
וישמענו אתה ונעשנה: (יג) ולא-מעבר לים הוא לאמר

XXX. (6) És körülméletli stb. 1. felj. 10. f. 15. v. jegyzetét. Ha komoly szándékkal a' véték csábító karjai közül kifejtődni kezdél, az Isten jobbulásodat elősegítendi — סבא לטבר ממיעין לו (9) — És adand neked elsőséget stb. egyéb népek felett. —

Jehova őseik Istenének szövetségétől, mellyet szerzett velök, midőn kihozá őket Miczrajim földéről: — (25) És elmenvén imádának idegen isteneket, és leborúltak azok előtt, isteneket, kiket nem ösmertek, és kik nekik nem jutottak részül. — (26) Azért gerjedt föl Jehova haragja azon föld ellen, hogy reá hozná mind az átkot, melly írva van e' könyvben, — (27) És kicsapá őket Jehova földökről, haragjában, búsultában és nagy fölháborodásában, és elhányá őket idegen országba, a' mint mai nap van. — (28) A' rejtett dolgok Jehova Istenünknek tartattak fenn, de a' mik kinyilatkoztattak minket és gyermekeinket illetik örökké, hogy ezen tan minden igéit beteljesítsük. —

XXX. (1) De mikor majd reád jönnek mind ezek, az áldás és az átok, mellyeket elődbe adtam, és sziv-re veszed azt, a' népek között, a' hová számkiüze téged Jehova Istened. — (2) És megtérvén Jehova Istenedhez, szavának engedendesz, — a' szerint mint mai nap meghagyom neked, — te és gyermekeid teljes lelkeidből. — (3) Akkor Jehova Istened is visszahozza foglyaidat, könyörül rajtad és ismét egybegyűjt téged minden népek közül, a' hová Jehova Istened elszórt téged. — (4) Ha az ég széleire volnál is számkiüzve, onnan is összegyűjt és visszavisz téged Jehova Istened.

---

tentől kinyilatkoztatott intésekhez és teljesítsék annak kijelentett oktatásait, mellyek őket illetik. —

יְהוָה אֱלֹהֵי אֲכַתֶּם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאֹו אֹתָם מֵאֶרֶץ
 מִצְרָיִם: (כז) וַיִּלְכוּ וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם
 אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם: (כו) וַיַּחֲרֹאֲף
 יְהוָה בְּאֶרֶץ תְּהוֹמָה לְחַבִּיָּא עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה
 בַּסֵּפֶר הַזֶּה: (כז) וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאֶף וּבַחֲמָה
 וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְכֶם אֶל־אֶרֶץ אַחֲרֵת כַּיּוֹם הַזֶּה:
 (כח) הַנִּסְתָּרֹת לִיְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַגְּלוֹת לָנוּ וְלִבְנֵינוּ עַד־
 עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: ס רביעי שני
 ל (6) וַתִּיָּזַח כַּי־יִבְאֹו עֲלֶיךָ כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה
 וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֶיךָ וַחֲשַׁבְתָּ אֶל־לִבְכָּךָ
 בְּכָל־חַגּוּלִים אֲשֶׁר הִדִּיחֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: (3) וּשְׁבַתָּ
 עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּשְׁמַעְתָּ בְּקוֹלֹ כָּל אֲשֶׁר־אֲנֹכִי מְצַוֶּךָ
 חַיִּים אַתָּה וּבְנֶיךָ בְּכָל־לִבְכָּךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: (ג) וְשָׁב יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתֶךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וּקְבַצְךָ מִכָּל־תַּעֲמִים
 אֲשֶׁר הִפִּיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: (ד) אִם־יִתִּיחַ נִדְחֶךָ
 בְּקֶצֶת הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ:

ל רבתי ו"א גקרות

zetét. — (28) Versünk értelme alkalmasint ez: hogy a' Jisz-
 ráéllták a' jövendőnek titkait, valjon az Isten csak ugyan
 reájok hozandja-e a' csapásokat, mellyekkel fenyegetőzött?
 és micsoda nép által? mint Isten dolgát, Istenre bizzák és
 ne nyomozzák, hanem tartásák magokat szorosán az Is-

jól lesz dolgom, ha szinte szívem kénye szerint járok is, jóltartással elüzvén a' szomszját. — (19) Annak azt meghocsátani Jehova soha nem akarandja, sőt fölforr Jehova haragja és bosszúja azon ember ellen, és rászáll arra minden átok, melly írva van e' könyvben és eltörli Jehova annak nevét az ég alúl. — (20) És megkülönböztetendi Jehova veszedelemre Jiszráél minden nemzetségei közül, a' szövetség minden átkai szerint, mellyek írva vannak a' tan e' könyvében. — (21) És azt fogja mondani a' későbbi nemzetség, fiaitok, kik támadnak utánatok, és a' messze földről jövő idegen, meglátván annak a' földnek csapásait, és a' nyavalyákat, mellyekkel megnyomorította Jehova. — (22) Kénkövé és sóvá kiegészett földét, melyet bevetni nem lehet, melly semmit nem terem, és semmi fű nem nevededik rajta, mint a' fölforgott Szédóm, Amórah, Admáh és Czebójim helyén, mellyeket fölforgatott Jehova haragjában és búsultában. — (23) És azt fogják mondani minden népek: Miért cselekedett így Jehova ezzel a' földdel? Honnan e' nagy haragra gerjedés? — (24) És felelni fogják: mert elállottak

---

entem, a' mit *Geddes* benső értelme szerint így ad: hogy minden gerjedelmeknek és kívánságinak eleget tehessen. — (22) Olly terméketlen lesz a' föld, valamint a' holt tenger melléke a' kénkö és a' só miatt. I. 19. f. 24. v. Jegy-

יְהוָה־לִּי כִּי בְשֵׁרְרוּת לִבִּי אֶלֶךְ לְמַעַן סְפוֹת הַרְוֹת אֶת־
 הַצִּמְאָה: (יט) לֹא־יֵאבֶה יְהוָה סֶלַח לֹו כִּי אֲוֹ יַעֲשֵׂן אֶף־
 יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ תְּהוּא וְרִבְצָה בּוֹ כָּל־הָאֱלֹהִים הַכְּתוּבָה
 בְּסֵפֶר הַנֶּחֱמָה וּמִתַּחַּי יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: (כ) וְהַכְדִּילֹו
 יְהוָה לְרַעָה מִכָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֱלֹהִים תְּבָרִית הַכְּתוּבָה
 בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּה: (כא) וְאָמַר הַדּוֹר הָאֲחֵרֹון בְּנִיכֶם אֲשֶׁר
 יִקְוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהִנְכִּרֵי אֲשֶׁר יִבֹּא מֵאַרְצָ רַחֲקָה וְרָאוּ
 אֶת־מִכּוֹת הָאָרֶץ תְּהוּא וְאֶת־פְּחַלְאֵיהָ אֲשֶׁר־חָלָה יְהוָה
 בָּהּ: (כב) גְּפָרִית וּמֶלַח שֶׁרְפָה כָּל־אַרְצָהּ לֹא תִזְרַע וְלֹא
 תִצְמַח וְלֹא־יַעֲלֶה בָּהּ כָּל־עֵשֶׂב כִּמְחַפְכַּת סֹדֶם וְעַמְרֹדֶה
 אֲדָמָה וְצִבְיִים אֲשֶׁר הִפְךָ יְהוָה בְּאָפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ: (כג) וְאָמְרוּ
 כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מָה עָשָׂה יְהוָה כִּכֵּה לְאַרְצָ הַזֹּאת מִתְּחִילֵי
 הָאָתָּה הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עֲזָבוּ אֶת־בְּרִית

° וצביום ק

E' szavak fejtegetésében két felé
 oszlanak a' magyarázók véleményei. Némelyek öreg-
 bíteni, nagyítani, mások azt megemésztetni, el-
 törölni, elúzni értelemben veszik. De az elsőké véle-
 ményét nyelvtani tekintetek ezáfolják meg. Ugyan is ספה
 öregbíteni értelmében mindég על, nem את szócskával
 tétetik össze. Nem marad tehát egyéb hátra, mint ספה-t
 második jelentésében venni, mellyel mondatunkat legvilá-
 gosabban fordítja a' *Vulgata*, így: et absumat ebria siti-

vágóid, mind vízhordozóid. — (11) Hogy szövetségre lépj Jehova Isteneddel, hitszerződésre, mellyet Jehova Istened mai nap szerez te veled. — (12) Hogy ezennel téged maga népévé tegyen, ő pedig neked Istened legyen, a' mint megigéré neked, 's a' mint meg-esküvék Abrahámnak, Jiczchak, és Jaakóbnak. — (13) És nem csak ti veletek kötöm én ezt a' szövetséget, és e' hitszerződést, — (14) Hanem azzal, ki Jehova Istenünk előtt mai nap itt mivelünk áll, valamint azzal is, ki mai nap itt mi velünk nincsen. — (15) Mert ti tudjátok, miként laktunk Miczrajim földén, és mimódon jöttünk át a' nemzetek között, mellyek között átutaztatok. — (16) És láttátok utálatosságaikat és undokságaikat, fából, kőből, ezüsből és aranyból, mellyek vannak nálok. — (17) Ha tehát köztetek talán van valaki, férfi vagy nő, család vagy nemzetség, kinek szíve mai nap cselet vet Jehova Istenünktől, és elakarna menni és akarná imádni ama népek isteneit; ha talán van köztetek méreg és üröm termő gyökér, — (18) Ki, midőn hallja e' hitszerződés szavait, biztatná magát szívében, gondolván:

---

között átmenjenek I. Gen. 15. f. 10. v. jegyzetét. Mint ברית-ről, pedig úgy אלה-ról is, melly a' szövetséget erősítő átok vagy hittétel, használtathatók átvitelesen עבר ds כרת igék I. tov. 13. v. — (14) אשר איננו פה וכו' ki mai nap itt mivelünk nincsen :- utódainkkal. — (18) למען

עַד שֶׁאָב מִיַּמֶּיךָ: (יא) לְעִבְרֶךָ בְּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וּבְאֵלֹתָיו אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם: שְׁנֵי
 (יב) לְמַעַן תִּקְוֶה אֶתְּךָ הַיּוֹם לֹא לְעַם וְתוֹמָה יִהְיֶה-לְךָ
 לְאֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר-לְךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב: (יג) וְלֹא אֶתְכֶם לְבְרִיתְכֶם אֲנֹכִי כָּרַת אֶת-
 הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת-הָאֱלֹהִים הַזֹּאת: (יד) כִּי אֶת-אֲשֶׁר יִשְׁנֹו
 פֹה עִמָּנוּ עַמְּךָ הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנו
 פֹה עִמָּנוּ הַיּוֹם: שְׁלִישִׁי (טו) כִּי-אַתֶּם יֹדְעִתֶם אֵת
 אֲשֶׁר-יִשְׁבְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֵת אֲשֶׁר-עִבְרָנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם
 אֲשֶׁר עִבְרָתֶם: (טז) וְתִרְאוּ אֶת-שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גְּלָלֵיהֶם
 עֵץ וְאֶבֶן בַּסֶּף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּחֶם: (יז) פְּנִי-יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ
 אֶרֶץ-אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ-שִׁבְטֵי אֲשֶׁר לְבָבוֹ פָּנָה הַיּוֹם
 מֵעַם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לְעִבֹד אֶת-אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם
 פְּנִי-יֵשׁ בְּכֶם שֶׁרֶשׁ פָּרַח רֹאשׁ וְלַעֲנָה: (יח) וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ
 אֶת-דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבָּבוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם

lóbbtól az utólsó napszámosig, mint a' millyenek voltak
 a' Gibeónitabeliek Jehosúa idejében 1. Jehosúa 9. f. 27. v.
 — (11) — szószerint: hogy átmenj a' szövetségre,
 minthogy a' szövetség megkötésének szer-
 tartásához tartozott, hogy a' frigyesek áldozatul leölt ál-
 latoknak egymás ellenében két sorba fölállított darabjai

ama nagy jeleket és csodákat. — (3) De nem adott nektek Jehova szívet, hogy megösmerjétek, szemeket, hogy átlássátok és füleket, hogy megértsétek azt mind e' mai napig. — (4) És vezérlettelek titeket negyven évig a' pusztában; el nem ernyedtek ruháitok rajtatok, és sarud meg nem kopott, lábaidon. — (5) Kenyeret nem ettetek, bort és szeszes italt nem ittatok, hogy megösmerjétek, hogy én Jehova, vagyok Istenetek. — (6) Megérkezvén pedig e' helyre, kijöve ellenünk Szichón Chesbón királya és Óg, a' Básáni király ütközetre, és megvertük őket. — (7) És elfoglalván országokat birtokul adók Reubénnek: Gádnak és Menasseh fél nemzetségének. — (8) Tartátok meg tehát e' szövetség igéit és teljesítsétek azokat, hogy szerencsésen elsüljön mind a' mit cselekedni fogtok. — (9) Ti állatok most mindnyájan Jehova Istenetek előtt, nemzetségeitek fejedelmei, véneitek, tiszttviselőitek, és Jiszáél egész legénysége. — (10) Kisdedeitek, nőitek, és az idegen táborodban, mind fa-

---

volt az áldozatokhoz is kenyerek és borok, de fő eleségök a' manna volt, és a' kenyér és a' bor, mellyet elköltöttek nem volt saját termésök, hanem idegenektől vásároltatott] יוכל להיות שחבלו להם חלה שיקר מחיתם היה צמן (Nachmonides.) למען תדעו וכו' hogy megösmerjétek stb. l. felj. 8. f. 3. v. — (9) ראשיכם לשבטיכם שבטיכם nyelvbéli szabálytalanság e' helyett: ראשיכם ראשי שבטיכם vagy לשבטיכם שבטיכם. — (10) מן העץ עץך mind favágóid stb. — a' legelőke-

(ג) וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנִים
 לִשְׁמָע עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ד) וְאוֹלָךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה
 בַּמִּדְבָּר לֹא־כָלוּ שְׁלֹמֹתֵיכֶם מֵעַלְיֶכֶם וְנִעְלָךְ לֹא־בָלַתָּה
 מֵעַל רִגְלֶךָ: (ה) לֶחֶם לֹא אָכַלְתֶּם גִּיּוֹן וְשֹׁכֵר לֹא שְׁתִיתֶם
 לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: מִפְטִיר (ו) וַתָּבֹאוּ
 אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיתָן מִלֶּדְ-חֻשְׁבוֹן וְעוּג מִלֶּדְ-הַבְּשָׁן
 לִקְרֹאתֶנּוּ לַמְּלַחְמָה וַנִּבְּסֶם: (ז) וַנִּקַּח אֶת־אֲרָצָם וַנִּתְּנָה
 לַנַּחֲלָה לְרֵאוּבֵנִי וּלְגָדִי וּלְחֻצֵי שֶׁבֶט הַמְּנַשִּׁי: (ח) וְשִׁמְרַתֶּם
 אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁכְּלוּ אֵת
 כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: פ

(ט) אַתֶּם נֹצְצִים הַיּוֹם כָּלְכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רְאִשִׁיבֶם
 שְׁבֹטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשִׁמְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל:
 (י) טַפְכֶם וְשִׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ מִחֻנֵּיךָ מִחֻטְבֵי עֲצֵיךָ

XXIX. (3) Itt ismét Istennek tulajdonítatik az, amit ő csak megengedett; és csak annyi mondatik: hogy Isten a' Zsidó népet szántszándékos vaksága és megáltkodása szerint hibázni engedé. Láták tsodatételeit, tudák akaratját, még is úgy tselekedtenek, mintha nem látták nem értették volna, 's ez az ő hibájok vala. Így ad nekünk is Isten tehetséget mindent hallani, és megérteni, amit parancsol; ha mindazáltal meg nem történik, az a' mi hibánk. (Szepessy Bibliája). — (5) לֶחֶם לֹא אָכַלְתֶּם (5) kenyeret nem ettetek stb. Nem kell szószerint érteni, mert hisz

vesztvén és eltörölvén titeket; és kiirttattok a' földről, a' hová bemégy azt elfoglalandó, — (64) Elszór téged Jehova minden népek közé, a' föld egyik szélétől a' másik széléig; és imádni fogsz ott idegen isteneket, kiket sem te nem ösmertél, sem őseid, fát és követ. — (65) De azon nemzetek között nem lesz pihenésed és nyugta te lábodnak: rettegő szivet ad neked ott Jehova, kiapadó szemeket és bús lelket. —

(66) Életed függőben lesz, és rettegni fogtok éjjel nappal, és életedet nem hiszed. — (67) Reggel mondd: bár csak már este volna! este pedig mondd: bár csak reggel volna! szíved rettegése miatt, melly borzaszt, és szemeid látványa miatt, mellyet látandasz.

— (68) És visszavisz téged Jehova hajókon Miczrajimba az uton, mellyről mondá neked, hogy ne lássad azt többé; ott árulandjátok magatokat ellenségeiteknek szolgálkúl és szolgálókúl; de nem lesz vevő. —

(69) Ezek szavai a' szövetségnek, mellyet parancsolt Jehova megkötetni Jiszráél fiaival Móáb földén, a' szövetségen kívül mellyet Chóréb hegyén kötött velök. —

XXIX. (1) És előhíván Móseh egész Jiszráélt, monda nekik: magatok láttatok mindent, a' mit cselekedett Jehova szemeitek előtt Miczrajim földén Paróhval, minden szolgálival és egész országával. —

(2) A' nagy kísérteteket, mellyeket láttak szemeid,

אֶתְכֶם וְלֹא־שָׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסְחַתְתֶּם מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־אֲתָהּ
 בְּא־שָׁמָה לְרִשְׁתָּהּ: (סד) וְהִפִּיצָהּ יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים
 מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ וְעַבְדָּתָ שָׁם אֱלֹתִים אֲחֵרִים
 אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אֹתָהּ וְאִכְתִּיף עֵץ וְאֶבֶן: (סה) וּבְגוֹיִם
 תָּחֵם לֹא תִרְעֶעַ וְלֹא־יִתֶּנָּה מְנוּחַ לְכַף־רַגְלָהּ וְנָתַן יְהוָה
 לָךְ שֵׁם לֵב רָגֹז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְרֹאכָן נֶפֶשׁ: (סו) וְהָיוּ תִלְוֵיךָ
 תְּלָאִים לָךְ מִגֵּד וּפְחָדָתְ לַיְלָה וַיּוֹמֵם וְלֹא תֵאֱמֹן בְּחִינֶיךָ:
 (סז) בְּבִקֵּר תֵּאֱמַר מִי־יִתֵּן עָרֵב וּבְעֵרֵב תֵּאֱמַר מִי־יִתֵּן
 בְּקֵר מִפְּחָד לְבִבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמְרֹאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר
 תִּרְאֶה: (סח) וְחָשִׁיבְךָ יְהוָה וּמִצְרִיִם בְּאֵנִיּוֹת בְּדַרְךָ אֲשֶׁר
 אָמַרְתִּי לָךְ לֹא־תִסִּיף עוֹד לְרֹאֲתָהּ וְהִתְמַכְרְתֶם שָׁם
 לְאִיבֵיךָ לְעַבְדִּים וּלְשִׁפְחוֹת וְאִין קִנְיָה: ס (סט) אֵלֶּה
 דְּבַרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לְכַרֵּת וְאֶת־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלִּבְךָ הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתְּם
 בְּחֵרֵב: פ שְׁבִיעִי

כט (ס) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אִתְּם
 רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם לְפָרְעֹה וּלְכָל־עַבְדָּיו וּלְכָל־אֶרְצוֹ: (ב) תַּמְסוּת
 הַגְּדֹלָת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֵתֶת וְהַמְּפִתִים הַגְּדֹלִים תְּחַם:

ostrom alatt és a' szorúltságban, mellyel megszorongat téged ellenséged minden városaidban. — (56) A' legelpuhultabb és kényes nő közötted, ki lába talpával nem mert a' földre hágni kényességében és puhaságában, irigy szemmel nézend keblén nyugvó férjére és fiára és leányára. — (57) És a' szülepre, melly tőle elmegyen, és gyermekeire, kiket szüled: mert megeszi azokat alattomosan a' nagy szükség miatt, az ostrom alatt és a' szorúltságban, mellyel megszorongat téged ellenséged városaidban. — (58) Hogy ha meg nem tartod és nem teljesítéd e' tan minden ígét, mellyek írva vannak e' könyvben, hogy féljed a' dicső és rettentő nevet, Jehova Istenedet. — (59) És kitünökké teszi csapásaidat és ivadékid csapásait; hogy súlyosak és maradandók lesznek a' csapások, gonoszok és tartósak a' nyavalyák. — (60) És reád fordítja Miczrajim minden szenvedéseit, mellyektől irtóztál, rád ragadnak azok. — (61) E' fölül még azon nyavalyákat és csapásokat is, mellyek nincsenek írva e' tan könyvében, reád hozza Jehova, miglen kipusztúlsz, — (62) Kevés számmal maradtok meg, kik azelőtt olly sokan voltatok, mint az égi csillagok; mert nem engedelmeskedtél Jehova Istened szavának. — (63) És valamint örült neki Jehova, midőn jót tett veletek és elszaparított titeket, úgy örvendezend, el-

וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיק לָךְ אִיבָהּ בְּכָל־שְׁעָרֶיהָ: (נו) תִּרְבֶּה
 בָּךְ וְהֶעֱנִיחָה אֲשֶׁר לֹא־נִסְתָּה בְּרִגְלָהּ תִּצַּן עַל־הָאָרֶץ
 מִהֲתַעֲנֵג וּמִרָד תִּרְעַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חִיקָה וּבְכִנָּה וּבְבִתָּה:
 (נז) וּבְשִׁלְיֹתָהּ הִיוּצְתָּ מִבֵּין רִגְלֶיהָ וּבְכַנְיָהּ אֲשֶׁר תִּלְדַּךְ כִּי־
 תֹאכְלֶם בְּחֶסֶר־כֹּל בְּסִתָּר בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיק לָךְ
 אִיבָהּ בְּשְׁעָרֶיהָ: (נח) אִם־לֹא תִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
 דְּבָרֵי תַחֲוָה הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת־הַשָּׁמַיִם
 הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (נט) וְהִפְלֵא יְהוָה
 אֶת־מִכְתָּרְךָ וְאֶת מַכּוֹת זְרַעֲךָ מַכּוֹת גְּדֹלָת וּנְאֻמָּנוֹת וְחַלְלִים
 רָעִים וּנְאֻמָּנִים: (ס) וְהִשְׁיב בָּךְ אֶת כָּל־מְדוּנָה מִצְרַיִם
 אֲשֶׁר יָגֵרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וּדְבַקוּ בָּךְ: (סא) גַּם כָּל־חֲלֵי וְכָל־
 מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר תַּחֲוָה הַזֹּאת יַעֲלֶם יְהוָה
 עֲלֶיךָ עַד הַשְּׁמָדָךְ: (סב) וּנְשֹׂאֲרֹתֶם בְּמַתִּי מֵעַט תַּחַח
 אֲשֶׁר חִייתֶם בְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (סג) וְהָיָה כִּאֲשֶׁר־שָׁשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְחִימָיִם
 אֲתַכֶּם וּלְהִרְבּוֹת אֲתַכֶּם בֶּן יִשִׁישׁ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהִאָּבִיד

° הויצת חסר א'

ki-lába talpával nem mert a földre
 hágni. Arabiában még napjainkban is az előkelőbb asszo-
 nyok soha ki nem mennek gyalog, hanem vagy kocsin
 vagy tevéen vagy szamaron vitetnek. —

(47) És mivel nem szolgáltad Jehova Istenedet örömet és jó kedvvel, mikor mindennek bőségében voltál. — (48) Tehát szolgálni fogod ellenségedet, kit reád bocsát Jehova, éhen, szomjan, mezitelen és mindennek szükében; és vas igát vet nyakadra, míglen kipusztít téged. — (49) Reád hoz Jehova népet meszünnen, a' föld széléről, repülőt mint a' sas, népet, mellynek nem érted nyelvét. — (50) Orczátlan, gaz népet, ki semmi tekintetre nem ügyelve, öregnek és kisdednek egyaránt nem kegyelmez. — (51) És megemészti barmaid fajzásit, és földed gyümölcseit, míglen kipusztúlsz; és nem hágy neked gabonát, bort, olajt, tehened fajzását, sem juhaid nyájait, mignem elveszt téged. — (52) És ostrom alá vesz téged minden városaidban, míglen leomlanak magas és erős köfalaid, mellyekben bizakodol, egész országodban. És megszorít téged minden városaidban, egész országodban, mellyet ad neked Jehova Istened. — (53) És megeszed ten-méhed gyümölcset, ten-fiad és leányaid húsát, kiket adand neked Jehova Istened, az ostrom alatt és a' szorultságban, mellyel megszorogát téged ellenséged. — (54) A' legelpuhultabb férfi közötted és az igen elkényeztetett irigy szemmel nézendü atyjafiát és keblére füzött nőjét, és megmaradott gyermekeit. — (55) És nem adand egyiköknek sem gyermekei húsából, mellyet eendik, semmi egyebe nem maradván az

(מ) פחת אִשֶׁר לֹא־עֲבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה
 וּבְטוֹב לֵבָב לִכְבֹּד מֶלֶךְ כָּל: (מח) וְעֲבַדְתָּ אֶת־אֱלֹהֶיךָ אִשֶׁר
 יִשְׁלַחְנִי יְהוָה בְּךָ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירִם וּבְכַסֵּס כָּל וּנְתַן
 עַל בְּרוּל עַל־צִוְאוֹתֶיךָ עַד הַשְּׂמִירוֹ אֹתָךְ: (מט) יִשָּׂא יְהוָה
 עֲלֶיךָ גּוֹי מִרְחֹק מִקְצֵת הָאָרֶץ בְּאִשֶׁר יֵדְאָה הַנְּשֹׂא גּוֹי
 אִשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ: (כ) גּוֹי עוֹ פָּנִים אִשֶׁר לֹא־יִשָּׂא
 פָּנִים לְזִקֵן וְנָעַד לֹא יִחַן: (כא) וְאָכַל פְּרִי בְהִמְתָּחַ וּפְרִי־
 אֲדָמָתְךָ עַד הַשְּׂמִירָה אִשֶׁר לֹא־יִשְׂאִיר לָךְ דָּגָן תִּירוֹשׁ
 וַיִּצְחָר שֹׁגֵר אֶלְפִיָּה וְעִשְׂתֵּרֶת צֹאנֶיךָ עַד הֶאֱכִירוּ אֹתָךְ:
 (כב) וְהִצִּיר לָךְ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד רִדַת חֲמֹתֶיךָ הַגְּבֻחֹת
 וְהַבְּצֻרוֹת אִשֶׁר אִתָּה בְּמִתְּ בְּהֵן בְּכָל־אֲרָצְךָ וְהִצִּיר לָךְ
 בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אֲרָצְךָ אִשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ:
 (כג) וְאָכַלְתָּ פְרִי־בְמִנְיָה בְּשֹׂר בְּנִיָּה וּבְנִתִיָּה אִשֶׁר נָתַן־לָךְ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אִשֶׁר־יִצְיֹק לָךְ אֵיבֶיךָ:
 (כד) הָאִישׁ הַרְבֵּה בָּךְ וְהִעַנְגוּ מְאֹד תִּרְעַע עֵינָיו בְּאִחִיו וּבְאִשְׁתּוֹ
 חִיקוּ וּבִגְתֹר בָּנָיו אִשֶׁר יוֹתִיר: (כה) מִתְּתוֹ לְאַחַד מֵהֵם
 מִבְּשֹׂר בָּנָיו אִשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלֵי הַשְּׂאִיר־לּוֹ כָּל בְּמִצּוֹר

leül. — יראה helyett a' Samar. szövegben van — אשר (56) — אשר (53) hiányzik a' Samar. szövegben. — יהוה אליך (53)

népek között, a' hova elvitet Jehova. — (38) Sok magot viszesz ki a' mezőre, de keveset takarsz be: mert megemészti azt a' sáska. — (39) Szőlőt ültetsz és míveled azt, de bort nem iszol, meg sem szeded; mert megemészti azt a' féreg. — (40) Olajfáid lesznek minden határodban; de olajjal magadat nem kehed; mert elhull azoknak gyümölcse. — (41) Fiaikat és leányokat nemzesz, de meg nem maradnak neked; mert fogságba menendnek. — (42) Minden fádat és földed termését lekopasztandja a' csörgősáska. — (43) Az idegen közötted mind inkább földedbe kerekedik, te pedig mindig alább szállsz. — (44) Ő kölcsön ad neked, de te nem adhatsz kölcsönt neki: ő fő lesz, te pedig fark leszesz. — (45) Rád jönnek mind ezen átkok, és sarkalni fognak és megszállnak, míglen kipuштáltál; minthogy nem engedtél Jehova Istened szavának, és meg nem tartád parancsolatait és törvényeit, mellyeket meghagyott neked. — (46) És lesznek rajtad jelül és bélyegül és ivadékaidon mind örökké. —

---

csörög, cseng igéből. A' Septuagintában van *επισυβη* melly *Suidas* szerint: *θηρίδιον εν τῇ σίτω γενόμενον* kis állatoeska, melly a' gabonában előáll; mások szerint azonban *νόσος επιγιγόμενος τοῖς σπερμασι* a' növényekben előálló betegség, a' Vulgatában rubigo, ragya. — (43) Ez és a' következő vers ellentételei a' felj. 12. és 13. v-nek. — (46) *והיו בך לאות* és lesznek rajtad jelül — Isten iránti engedetlenséged je-

בכל העמים אשר ינהגו יהיה שמה: (לח) ורע רב תוציא
 השדה ומעט תאסוף כי יחסלנו הארבה: (לט) פרמים תטע
 ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התלעת:
 (מ) זיתים יהיו לך בכל גבולך ושמן לא תסוף כי ישל
 זיתך: (מא) בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו
 בשבי: (מב) כל עצה ופרי אדמתך יירש הצלצל:
 (מג) חגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה
 תרד מטה מטה: (מד) הוא ילך ואתה לא תלגו הוא
 יהיה לראש ואתה תתיה לזנב: (מה) ובאו עליך כל
 תקללות האלה ורדפוהו וחשיגוהו עד השמרך כי לא
 שמעת בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו אשר
 צוה: (מו) והיו בך לאות ולמופת ובורעה עד עולם:

A' Septuagintában *ἐκεῖ ἐν αἰνιγματι καὶ παραβολῇ*. — *ἐκεῖ* o t t szóból kitetszik, hogy שמה-t vagy שם-t olvastak, de semmi okunk nincs gyanítani, hogy לשמה helyett ההירה-t olvastak legyen, sőt hínetőbb, hogy a' másoló ön fejből fúrta be az *ἐν αἰνιγματι*-t, mivel más helyet is *παραβολῇ* előtt *αἶνιγμα* szót talált. (Water). — (39) הולעת féreg. Értetik itt — azt mondja Rosenmüller — az eszelény, kis igen szép színű bogaracska, melly a' szőlőgerezdek igen ártalmas. — (42) צלצל csörgősáska, (*Gryllus stridulus* Linnaei *)

*) *צלצל*

(29) És tapogatandasz délben sötétség miatt, mint tapogat a' vak, és nem leend semmi szerencséd utaidon; zaklatás és megfosztás tárgya leendesz mindenkor, és senki nem segitend. — (30) Feleséget jegyzesz el magadnak, és más férfi hál azzal; házat épitesz, és nem lakol benne: szőlőt ültetsz és meg nem váltod. — (31) Ökröd leöletik szemeid előtt, és nem eszel belőle; szamarad elragadtatik és nem adatik neked vissza; juhaid ellenségidnek adatnak, és senki, ki melletted föl kelne. — (32) Fiaid és leányaid idegen népnek adatnak át, és szemeid epedve nézendenek utánok naponként, de nincs hatalom kezedben. — (33) Földed termését és minden munkádat ösmeretlen nép költi el; zaklatás és zsarolás tárgya leszesz mindenkor. — (34) És megőrülsz a' látmányon, mellyet látandanak szemeid. — (35) Megver téged Jehova gonosz fekélyvel térdeiden és czombaidon, mellyből ki nem gyógyúlhatsz, talpadtól fogva fejed tetejéig. — (36) Elvitet Jehova téged és királyodat, kit emelendesz magadnak, nemzetség közé, mellyet nem ösmertél, sem te sem őseid; és tisztelhetsz ott majd idegen, fa és kő isteneket. — (37) És leszesz iszony, közbeszéd és gúny tárgyává minden

---

itt a' hasonlat mellett még képmásítás is (Metaphora) van. — (30) ולא תחללנו és meg nem váltod l. felj. 20. f. 6. v. jegyzetét. — (32) ואין לאל ירך de nincs hatalom kezedben, hogy ki szabadítsad őket. — (37) לשמה למשל

לָכֵן: (כט) וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצְּחָרִים בְּאֶשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר
 בְּאַפְלָה וְלֹא תִצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אֶדְ עֵשׂוֹק וְנָוֹל
 כָּל־חַיִּים וְאִין מוֹשִׁיעַ: (ל) אִשָּׁה תִאָּרֵשׁ וְאִישׁ אַחֵר
 יִשְׁגָּלְנָה בֵּית תְּבִנָּה וְלֹא־תִשָּׁב בּוֹ כִּרְם תִּטְעַע וְלֹא תַחֲלִלְנֻוּ:
 (לא) שְׂדֵרְךָ טְבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֶמְדְּךָ נָוֹל
 מִלִּפְנֵיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ צִאֲנֶךָ נִתְּנוֹת לְאִיבֶיךָ וְאִין לָךְ
 מוֹשִׁיעַ: (לב) בְּנִיָּה וּבִנְתִיָּה נִתְּנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רְאוֹת
 וְכִלּוֹת אֱלֹהִים כָּל־חַיִּים וְאִין לְאֵל יָדֶךָ: (לג) פְּרִי אֲדָמְתְּךָ
 וְכֹל־יִגְעֶךָ יֹאכַל עִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְהָיִיתָ רַק עֹשׂוֹק
 וְרָצוּץ כָּל חַיִּים: (לד) וְהָיִיתָ מִשְׁגָּע מִמֶּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר
 תִּרְאֶה: (לה) יִבְכֶּה יְהוָה בְּשָׁתִין רָע עַל־חַבְרָפִּים וְעַל־
 חֲשָׁקִים אֲשֶׁר לֹא־תֹכַל לְחַרְפָּא מִבֶּרֶךְ רִגְלֶךָ וְעַד קִדְקֶדְךָ:
 (לו) יוֹלֵךְ יְהוָה אֶתְךָ וְאֶת־מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תִּקִּים עָלֶיךָ אֶל־
 גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אֶתָּה וְאִבְתִּיָּךְ וְעִבְדְתָּ שֵׁם אֱלֹהִים
 אַחֵרִים עֵץ וְאָבֶן: (לז) וְהָיִיתָ לְשִׁמָּה לְמַשָּׁל וְלִשְׁנִינָה
 יִשְׁכְּבָנָה קִרִי

in posticis partibus, apud mulieres in anteriore parte vulvae,
 similis herniae virorum. — (29) והיית נא-באפלה — ra
 kell viszonylania, minthogy ה-עור רal semmi értelme nincs.
 Fordításom szerint כאשר ימשש העור זaráדékmondát, 's ezen
 egyzerű fordulattal minden eddig e' szavaknál sürgetett
 nehézségeknek végek van vetve. Különben világos, hogy

hova sorvadással, loblázzal, forrósággal, hagymázzal, aszkórral, fenével és sárgakórral, mellyek mindaddig üldözendének téged, míg elveszenedsz. — (23) Az ég fejed felett ércz leend és a' föld alattad vas. — (24) Eső helyett port és homokot ád Jehova földedre; az égből száll reád, míg kipusztúlsz. — (25) Eszközlendi Jehova, hogy megveretendel ellenséged előtt; egy uton menenedsz ki ellene és hét uton futsz előtte; és leenedsz a' föld minden országának iszonyára; — (26) Eledelévé lesz holt tested az ég minden madarainak, és a' föld vadainak, nem lévén, ki azokat elriassza. — (27) Megver téged Jehova Miczrajim fekélyével, fűgölyökkel, rühhel és viszketeg varral, mellyekből meg nem gyógyittathatol. — (28) Megver téged Jehova tébolyodással, vaksággal és bódultsággal. —

---

emberi nyavalyákat jelentenek; a' fenét és a' sárgakórt, mellyek az emberi testre való veszedelmes, mind inkább elharapódzó befolyásoknál fogva, némileg a' gabona üszögéhez hasonlítanak. — (23) 1. Lev. 26. f. 19. — (27) שחין fekély 1. Exod. 9. f. 10. v. jegyzetét. Toldalékul ei nem mellőzhetem *Geddes* által idézett *Lucretius* (VI, II. 12.) az elephantiasist illető verseit: Est elephas morbus, qui propter flumina Nili gignitur Aegyptó in media neque praeterea usquam. מלפני kelések az alfelen, fűgölyök. Ugyan azon értelme van e' szónak az arabban *) tumor qui apud viros oritur

---

*) عجل

יְהוָה בְּשֹׁחַת וּבְקִרְחַת וּבְדִלְקַת וּבְחַרְחָר וּבְחָרֵב וּבְשֹׁדֶפֶן
 וּבְיִרְקוֹן וּרְדִפוֹף עַד אֲבָדָה: (כג) וְהָיוּ שְׂמִיךְ אֲשֶׁר עַל-
 רֹאשׁוֹ נְחֹשֶׁת וְחָאֲרָץ אֲשֶׁר-תַּחְתָּיו בְּרֹזֶל: (כד) יִתֵּן יְהוָה
 אֶת-מַטֵּר אֶרְצָהּ אֲבָק וְעֶפֶר מִן-הַשָּׁמַיִם יִרְדּוּ עָלֶיךָ עַד
 הַשְּׂמַדָּה: (כה) יִתְּנֶה יְהוָה וְנָפֶה לְפָנֶיךָ אֵיבֶיךָ בְּדַרְךְ אַחֲרֵי
 תֵצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲמָה לְכָל
 מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ: (כו) וְהָיִיתָ גְבֻלְתָּהּ לְמֵאֲכָל לְכָל-עוֹף
 הַשָּׁמַיִם וּלְבְהֵמַת הָאָרֶץ וְאִין מִתְקִיד: (כז) יִפְכֶּה יְהוָה
 בְּשָׂחִין מְצֹרִים וּבַעֲפָלִים וּבְגִבֹרֵב וּבְחָרָס אֲשֶׁר לֹא-תוּכַל
 לְהִרְפֹּא: (כח) יִכְבַּח יְהוָה בְּשָׁעוֹן וּבְעוֹרוֹן וּבְתַמְהוֹן
 וּבַמְחֹרִים קָרִי

tosan a' versünkben elősorozott bajok és nyavalyák nem
 határozottathatnak meg. שהפת közönségesen: sorvadás
 mellynek az arabban ugyaniaz a' neve *) קרה láz, קרה
 hevülni, égni-ből, ודלקת és הררר mind e' két szó vala-
 mi hevest, tüzest fejez ki, és jelentenek alkalmá-
 sint a' heves láz emeltebb, erősebb [fokait. הרב alkalmá-
 sint szinte betegségnek neme, nem pedig had, mint Jo-
 nath. fordítja, mert az minden összefüggésen kívül volna.
 Közönségesen szikkadságot הָרַב-vel teszik ki, de ta-
 lán betegséget jelentendő, más hangzókkal ejtetett. שדפון
 és ירקון-szavakat némellyek gabonára viszonylítik I. Gen-
 41. f. 6. v. jegyzt. Azonban hihetőbb, hogy e' szavak is

*) سحاف

nyitja neked Jehova legjobb kincsét, az eget, hogy esőt adjon földedre idejében, és megáldja kezeid minden munkáit, úgy hogy kölcsön adsz sok népeknek, te pedig senkitől sem veszesz kölcsönt. — (13) Fővé tesz téged Jehova, nem farkká, és mindenkor fölebbvaló leszesz és nem alábbvaló; ha engedelmeskedel Jehova Istened parancsolatának, mellyeket mai nap elébed adok; ha megtartod és teljesited azokat. — (14) És el nem hajolsz minden ígéktől, mellyeket én ma parancsolok nektek, sem jobbra sem balra, járván idegen istenek után azokat tisztelve. — (15) Ha pedig nem engededeszh Jehova Istened szavának, megtartván és teljesítvén minden parancsolatit és törvényeit, mellyeket most elődbe adok, rád szállandanak mind ezen átkok és beteljesednek rajtad. — (16) Átkozott leszesz a' városban és átkozott leszesz a' mezőben. — (17) Átok lesz kosaradban és sütő tekenőben. — (18) Átkozott lesz méhed gyümölcse és földed gyümölcse, teheneid fajzása és juhaid nyájai. — (19) Átkozott leszesz jöttedben, átkozott leszesz kirándulásodban. — (20) Reád bocsátand Jehova átkot, romlást és veszedelmet, kezed minden keresményire, miket vállalasz, míg eltöröltetel és rögtön elveszesz azon gonosz tettetért, hogy engemet elhagytál. — (21) Hozzád ragasztja Jehova a' mirigyét, míg elemészt téged a' földről, melyre bemégy azt elfoglalandó. — (22) Megver téged Je-

לָךְ אֶת־אֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מִטָּר־אֶרֶץ
 בַּעֲתוֹ וּלְכַרֵּךְ אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֹה וְהַלְוִיֹת גּוֹיִם רַבִּים וְאִתָּהּ
 לֹא תִלְוָה: (יג) וּנְתַנָּךְ יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזִנְבֹת וְתִיֹת בַּקֹּ
 לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטְרֵי בְיַת־שָׁמַע אֶל־מִצְוֹתוֹ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוָה תְּיוֹם לְשֹׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת: (יד) וְלֹא
 תָסוּר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוָה אִתְּכֶם תְּיוֹם יָמִין
 וְשִׁמְאוֹל לְלָכֵת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים לְעַבְדָּם: פ
 (טו) וְהָיָה אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר
 לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו וְחִקְתָּיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוָה הַיּוֹם
 וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־תַּקְלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגוּךָ: (טז) אָרוּר
 אַתָּה בְּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בְּשָׂדֶה: (יז) אָרוּר טַנְאָךְ
 וּמִשְׁאֲרֹתֶיךָ: (יח) אָרוּר פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אֲדָמְתֶךָ שֹׁנֵר
 אֲלֶפֶיךָ וְעִשְׂתֶּרֶת צֹאנֶיךָ: (יט) אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר
 אַתָּה בְּצֵאתֶךָ: (כ) יִשְׁלַח יְהוָה בָּךְ אֶת־הַמֶּאֱרָה אֶת־
 תַּחְוֹמָה וְאֶת־הַמְּנַעֲרֹת בְּכָל־מְשַׁלַּח יְדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
 עַד הַשְּׂמֹדֶךָ וְעַד־אֲבֹדֶךָ מִחַר מִפְּנֵי רַע מַעֲלָלֶיךָ אֲשֶׁר
 עֹזְבֹתָנִי: (כא) יִדְבֹק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדְּבָר עַד כִּלְתוֹ אֶתְּךָ
 מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: (כב) יִכְבֶּךָ

— (13) fővé tesz téged Jehova, nem farkká. — hatalmas, független nemzetté leszesz. — (22) Pon-

minden népnek fölébe teend téged Jehova Istened. — (2) És rád szállandanak mind ezen áldások, és beteljesednek rajtad, csak hogy engedj Jehova Istened szavának, — (3) Áldott leszesz a' városban és áldott leszesz a' mezőben. — (4) Áldott lesz méhed gyümölcse és földed gyümölcse, teheneid fajzása és juhaid nyájai. — (5) Áldás lesz kosaradban és sütőtekenődben. — (6) Áldott leszesz jöttedben, áldott leszesz kirándulásodban. — (7) Jehova mivelendi, hogy az elenségek előtted elhullandanak, egy uton jönnek ki elened, és hét uton futandanak előtted. — (8) Előidézi neked Jehova az áldást éléstáraidba, és mindenre, mihez kezded nyúl, és megáldand téged a' földön, melyet Jehova Istened ád neked. (9) Szent népévé állít elő téged Jehova, a' mint megesküvök neked, ha megtartandod Jehova Istened parancsolatait, és utjain járandasz. — (10) És átlátandják a' föld minden népe, hogy Jehova nevérol neveztetel, és félni fognak tőled. — (11) És adand neked bőséget Jehova mindenféle javakban, méhed gyümölcseben, barmod gyümölcseben, és földed gyümölcseben, a' földön, mellyről megesküvött Jehova őseidnek, hogy neked adja. — (12) Meg-

---

וכי' és hét uton futandnak előtted — szétszár-
lasztatandnak mindenfelé. — (10) כי שמ וכו' hogy Jeho-
va nevérol neveztetel —: hogy Jehova népe vagy.

היום ונתנה יתרה אלהיך עליון על כל-גוני הארץ
 (ב) ובאו עליך כל-הברכות האלה והשיגה כי תשמע
 בקול יתרה אלהיך: (ג) ברוך אתה בעיר וברוך אתה
 בשדה: (ד) ברוך פרי-בטונך ופרי אדמתך ופרי בהמתך
 שגר אלפיה ועשתרות צאנך: (ה) ברוך מנאך ומשאר-תך:
 (ו) ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך: ששי
 (ז) יתן יתרה את-איביך תקמים עליך נגפים לפניך בדרך
 אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך: (ח) יצו
 יתרה אתך את-הברכה באסמיה ובכל משלח ידך וברכה
 בארץ אשר-יתנה אלהיך נתן לך: (ט) יקימך יתרה לו
 לעם קרוש באשר נשבע-לך כי תשמור את-מצות יתרה
 אלהיך ותלכת בדרךיו: (י) וראו כל-עמי הארץ כי שם
 יתנה נקרא עליך ויראו ממך: (יא) וחותרך יתנה לטובה
 בפרי בטונך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך על האדמה
 אשר נשבע יתנה לאבתיה לתת לך: (יב) יפתח יתרה

át az egészen, miszerint Jiszraél nemzeti élete, jóléte és virágzása azon egy föltételtől függesztetik föl, hogy Móseh törvényeihez híven ragaszkodjék, és attól el ne térjen, ellenkező esetben, nyomorúság halál, és enyészet okvetlenül bekövetkezendők. — (5) ברוך מנאך áldás lesz kosaraidban, szószerint: áldott lesz kosarad. — (7) ובשבעה

nép feleljen és mondja: Ámén. — (16) Átkozott, ki atyjával és anyjával megvetőleg bánik! és mondja mind az egész nép: Ámén. — (17) Átkozott, ki felebarátja határjelét kijebb mozditja, és mondja mind az egész nép: Ámén. — (18) Átkozott, ki vakot eltévelyít uton! és mondja mind az egész nép: Ámén. — (19) Átkozott, ki elferdíti az idegen', az árva' vagy az özvegy' igazát! és mondja mind az egész nép: Ámén. — (20) Átkozott, ki atyja nőjével hál, mert föltakarta atyja leplét! és mondja mind az egész nép: Ámén. — (21) Átkozott, ki valamelly barommal közösül! és mondja mind az egész nép: Ámén. — (22) Átkozott, ki nővérével, atyja vagy anyja leányával hál! és mondja mind az egész nép: Ámén. — (23) Átkozott, ki napával hál! és mondja mind az egész nép: Ámén. — (24) Átkozott, ki felebarátját titkon megveri! és mondja mind az egész nép: Ámén. — (25) Átkozott, ki ajándékot elfogad, hogy valakit megöljön és ártatlan vért kiontson! és mondja mind az egész nép: Ámén. — (26) Átkozott, ki nem teljesíti e' tan szavait tettel! és mondja mind az egész nép: Ámén. —

XXVIII. (1) Ha pedig szorosán engededesz Jehova Istened szavának, megtartván és teljesítvén minden parancsolatit, mellyeket most elődbe terjeszték; a' föld

XXVIII. (1) Mint Lev. 26. f. itt is egy gondolat vonul

וְאָמְרוּ אָמֵן: ׀ (טו) אָרוּר מִקִּלְעָה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־

הָעַם אָמֵן: ׀ (יז) אָרוּר מִסִּיג גְּבוּל רַעְהוּ וְאָמַר כָּל־

הָעַם אָמֵן: ׀ (יח) אָרוּר מִשִּׁנְיַה עֵינַי בְּדַרְדָּר וְאָמַר כָּל־

הָעַם אָמֵן: ׀ (יט) אָרוּר מִמָּטָה מִשְׁפֵּט גַּר־יְתוּסִים וְאִלְמָנָה

וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ (כ) אָרוּר שֶׁכַּב אֶם־אִשְׁתּוֹ אָבִיו בְּנֵי

וְגֵלָה בְּנֵי אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ (כא) אָרוּר שֶׁכַּב

עַם־כָּל־בְּחֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ (כב) אָרוּר שֶׁכַּב

עַם־אֶחָתוֹ בְּת־אָבִיו אוֹ בְּת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀

(כג) אָרוּר שֶׁכַּב עַם־חֲתָנָתוֹ וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀

(כד) אָרוּר מִכְּנֵה רַעְהוּ בְּסֶתֶר וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀

(כה) אָרוּר לִקַּח לְשָׁחַד לְהַכּוֹת נַפְשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעַם

אָמֵן: ׀ (כו) אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דְּבָרֵי תַּתְּרוּחַה

הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ פ

כח (א) וְהָיָה אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה

kat kikiálták. — (18) l. Lev. 19. f. 14. v. — (25) Versünk
nem bírakra viszonylik, mert ezekre már felj. 19. v. mon-
datott átok, ha az igazat elferditik; hanem itt hamis ta-
nukról, orgyiukosokról van szó. — (25) E' vers szavaiba
foglaltatnak minden itt nem említett titkos áthágások,
mellyeket a' törvényhatóság karja nem érhetvén, általa-
nos átokkal illetetnek. —

illetett, — (6) Ép kövekből építsed Jehova Istened oltárát: és áldozzál azon égőáldozatokat Jehova Istened tiszteletére. — (7) És ölj le hálaáldozatokat is, és költsd el ott és vigadj Jehova Istened előtt. — (8) A' kövekre pedig írjátok e' tan minden igéit jól bevésve. — (9) És szóla Móseh és a' Lévi nemzetségből való papok egész Jiszráélhez, mondván: Hallgass és figyelj, Jiszráél: e' mai nap lettél Jehova Istened népévé. — (10) Engedj tehát Jehova Istened szavának és cselekedjél parancsolatai és törvényei szerint, mellyeket én ma parancsolok neked. — (11) És parancsola Móseh azon nap a' népnek, mondván: — (12) Ezek álljanak Gerizzim hegyén, áldást mondandók a' népre, mikor átkelendetek a' Jardénön: Simeón, Lévi, Jehúda, Jisszáchár, Jószéf és Binjámin. — (13) Ezek álljanak pedig az átok mondásra Ébal hegyén: Reúbén, Gád, Ásér, Zebulun, Dan és Naftáli. — (14) Fölszólván pedig a' Leviták, ezt mondják egész Jiszráél népének fenszóval: (15) Átkozott, ki Jehova előtt utálatos faragott vagy öntött képet, kézművesi készítményt csinál, és azt rejtekben fölállítja! és mind az egész

---

hegy között lévő völgyben pedig állanak a' papok és leviták a' szent szekrényvel, kik Gerizzim felé fordulva, miután a' tov. 15 — 26-ig elősorozott átkok ellenkezőjét mint áldásokat elmondták, mire a' két hegyen lévőkől ünnepléses Amen mondatott, Ébal felé fordultak és az átko-

מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תִנֶּה עֲלֵיהֶם בְּרוּל: (ו) אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת
תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ: (ז) וּזְבַחַת שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֶׁם וְשִׂמַּחְתָּ לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (ח) וְכִתְבַתְּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת בְּאֶרֶץ הַיַּמִּב: ס (ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם
אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִסְכַּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה
נְהִייתָ לְעַם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: (י) וְשִׁמַּעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וַעֲשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָיו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם: ס
חֲמִישִׁי (יא) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בַּיּוֹם תְּהוֹא לֵאמֹר: (יב) אֱלֹהֵי
יַעֲמְדוּ לְבָרֶךְ אֶת־הָעָם עַל־הַר גְּרִזִים בְּעֵבֶרְכֶם אֶת־חִירְדֹן
שְׂמֹעוֹן וְלוֹי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשַׁכְּר וַיּוֹסֶפֶת וּבְנֵימִן: (יג) וְאֱלֹהֵי
יַעֲמְדוּ עַל־הַקָּלְלָה בְּתַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֶׁר וּזְבוּלֹן
זֶן וְנַפְתָּלִי: (יד) וְעַנּוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל
קוֹל רָם: ס (טו) אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסַּכָּה
תּוֹעֵבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשֵׁם בְּסַתֵּר וְעַנּוּ כָּל־הָעָם
מִצְוֹתָיו ק'

latát. — (9) שקט nyugalatát. — (9) alkalmasint egyazon értelmű nyugodt lenni szóval. Az arabban *) annyi mint: siluit, quievit. — (12) A' Thalmud szerint (Szótah 36. l.) hat nemzetség állott Gerizim és más hat Ébal hegyén, a' két

*) سكت

elősmervén, a' mint megmondta, és hogy ha parancsolatait megtartod; — (19) Minden népeknek, melyeket teremtett fölébe teend, dicséretre, hírre és dicsőségre, hogy szent népe légy Jehova Istenednek, a' mint mondta. —

XXVII. (1) És meghagyák Móseh és Jiszráél vénei a' népnek, mondván: Tartsatok meg minden parancsolatot, mellyet mai nap előtökbe terjesztek. — (2) És mikor átkelendetek a' Jardénon, a' földre, mellyet Jehova Istenedek ad nektek; nagy köveket állíts föl, és meszeld meg azokat. — (3) És ird föl azokra e' tan minden igéit, mikor átmenedesz, hogy bejuss a' földre, mellyet Jehova Istened ad neked, a' tej és mézben csordultig bővelkődő földre, a' mint Jehova, őseid Istene megígérte neked. — (4) Átmenvén tehát a' Jardénon, állítsatok föl a' köveket, mellyek felől mai nap parancsolok nektek Ébal hegyén, és azokat meszeljed meg. — (5) És építs ott oltárt Jehova Istenednek, oltárt kövekből, mellyeket vas nem

---

vala építve. De minden zsidó diák görög kaldéai arab szíriai kéziratokban Hébal találtaik. (Szepessy Bibliája). — (5) Rosenmüller szerint ez nem külön parancs, hanem az elébbinek folytatása, miszerint az előbb fölrattal ellátatni és bemeszeltetni parancsolt kövekből, most oltárt építeni hagyatják meg. Azonban e' vélemény a' vers második részében „mellyeket vas nem illetett“, találja teljes czáfo-

דְּבַר-לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל-מִצְוֹתָיו: (יט) וְלִתְהַוֶּה עֲלִיּוֹן עַל כָּל-

הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהַלְּלָהּ וְלִשְׁמֹר וְלִתְפַאֲרָתָהּ וְלִחְיִתָּהּ עִם-

קִדְשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר: פ רביעי

כז (6) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וּוְקִנְיָ יִשְׂרָאֵל אֶת-הַעָם לֵאמֹר שְׁמֹר

אֶת-כָּל-הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם:

(ב) וְהָיָה בַיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבֹדוּ אֶת-תִּירְדֵּן אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְחִקְמַת לָךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשֹׁדֶת

אֲתָם בְּשִׂיד: (ג) וְכִתְבַת עֲלֵיךָ אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת

בְּעֵבֶרָךְ לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

נָתַן לָךְ אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וְרֵבֶשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

אֲבִתֶיךָ לָךְ: (ד) וְתִיָּה בְּעֵבֶרְכֶם אֶת-תִּירְדֵּן תְּקִימוּ אֶת-

הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּחַר עֵיבָל

וְשֹׁדֶת אֲתָם בְּשִׂיד: (ה) וּבְנִיתָ שֵׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ

XXVII. (2) A' papiros föltalálása előtt a' régiek, nevezetesen a' Phöniciailak és Egyptombeliek kövekre szokták volt nevezetességeiket bevésni. E' szokás még a' papiros föltalálása után is soká föntartotta magát, különösen ha valamit köztudomásra és az utókorra hozni akartak. (Burder Sam.). — (4) Mivel itt a' Samaritánus kéziratban Hebal helyett Garizim olvastatik; a' későbbi Samaritánusok azt követeltették: hogy Isten imadásának törvényes helye Garizim hegy legyen, mellyen, templomjok is

szerint, melyet parancsoltál nekem; nem hágtam át törvényeidet 's semmit el nem felejtettem. — (14) Nem ettem abból gyászolásomban, nem költöttem belőle tisztátalan használatra, sem nem fordítottam abból semmit halotttorra. Engedtem Jehova Istenem szavának: mind a' szerint cselekedtem, a' mint parancsoltál nekem. — (15) Tekints alá szentséged lakhelyéből, az egek-ből, és áld meg népedet Jiszráélt, és a' földet, melyet nekünk adtál, a' mint megesküdtél őseinknek, a' tej és mézben csordultig bővülködő országot. — (16) E' mai nap Jehova Istened parancsolja neked, hogy e' törvényeket és rendeléseket végbe vigyed; tartsd meg tehát és teljesítsd azokat teljes szivedből. — (17) Jehovát választottad ma, hogy Istened legyen, kinek utjain járandsz, törvényeit, parancsolatait és rendeléseit megtartandod és szavának engedendesz. — (18) Jehova pedig téged ma megtisztelt, kiválólag ő népének

---

értelemmel bír דאמיר Deut. 26. f. 17. és 18. v." Mások דאמיר-nak a' Kal értelmét adják, mondani, megmondani csak nyomadékkal: bizonyossá tenni. Azonban legjobb e' szót azon értelemben venni, a' millyenben ez az arabban a' 4-ik Conjugatióban használtatik *) principatum alicui concedere, fejedelemnek valakit megválasztani. —

---

*) دامت

צוֹיַתְנִי לֹא־עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי: (יד) לֹא־אֲכַלְתִּי
בָּאֲנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ
לְמֵת שְׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צוֹיַתְנִי:
(טו) הִשְׁקִיפָה מִמַּעוֹן קְדוֹשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבִרְדּוֹ אֶת־עַמּוֹךְ
אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָּנוּ כִּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ
לְאַבְתָּנוּ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ: ס שְׁלִישִׁי (טז) הַיּוֹם
חַזַּק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִצְוֶה לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת־
הַמִּשְׁפָּטִים וְשִׁמְרַת וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם כְּכֹל־לְבַבְךָ וּבְכֹל־נַפְשְׁךָ:
(יז) אֶת־יְהוָה הָאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לַהֲיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְלַבֵּת
בְּדַרְכָּיו וּלְשַׁמֵּר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּלְשַׁמֵּעַ בְּקוֹלוֹ:
(יח) וַיְהוָה הָאֱמִירָךְ הַיּוֹם לַהֲיוֹת לְךָ לְעַם סִגְלָה כִּאֲשֶׁר

ták, a' másodtized pedig a' szegények számára. — (14) A'
második tizedet vig lakozással kell vala elkölteni i. felj.
14. f. 23. és 26. v. azt tehát gyászolás üdején használni,
vagy halottas torra fordítani szabad nem volt. (Szepessy
Bibliája.) — (17) האמרת „Jehovának a' héber nemzettelı va-
lı szerzödése — azt mondja *Mahn* (Berichtigungen 13. 1. —
Igen gyakran mondatik sküfrigynek, minek kitételére ren-
desen a' kifejezés: כרת ברית használtatik. Különben *) an-
nyi mint ein Schwurbündniß machen; (*Golius* arab szótárában
**) szó ezen jelentését nem találtam) és kétség kívül ez

*) אמר
**) אמר

és adta nekünk e' földet, tej és mézzel csordultig bővölködő országot. — (10) Most azért íme elhoztam zsengeit e' föld gyümölcsének, melyet adtál nekem Jehova! — Azután hagyjad ott azokat Jehova Istened előtt, és hórúlj le Jehova Istened előtt. — (11) És örülj mind azon javaknak, miket adand neked és háznépednek Jehova Istened; te és a' Levita és az idegen, ki közötted vagyon. — (12) Minekutána a' harmadik évben, a' tized évében, minden termésed tizedét teljesen leróttad, és adtad a' Lévitáknak, az idegennek, az árva és az özvegynek, hogy egyenek városodban és jól lakjanak. — (13) Akkor Jehova Istened előtt azt mondjad: kitakarítottam a' szenteltet a' házból, és adtam azt a' Lévinak, az idegennek, az árvának és az özvegynek, mind azon parancsolatod

---

egy „Isten hozott atyánkfiai, val üdvözölték. Muzsika és zene szó között a' templomba érvén, ott a' Leviták a' 30lg zsoltárt dallani kezdték. A' kosarakról lecsüggő galambok föl áldoztattak, a' kézben hozott holmik a' papoknak átadattak, és a' zsengekkel telt kosarak kézben, a' főntebbiket אבני אבן ארמי stb. elmondták. — (12) A' felj. 14. f. adott, tizedet illető rendeléshez, itt még az azon alkalommal teendő vallomás és elmondandó ima járúl. שנת המעשר A' harmadik év mondatott tized évnek, minthogy minden-harmadik évben mindennemű tizednek leróva kellett lennie. Ugyan is az első és második évben az első-és másodtized, a' harmadik évben pedig az első tized a' Levi-

הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב
 וּדְבָשׁ: (י) וְעַתָּה הִנֵּה חִבַּאתִי אֶת-רֵאשִׁית פְּרֵי הָאָדָמָה
 אֲשֶׁר-נָתַתָּה לִי יְהוָה וְהִנֵּחְתוּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (יא) וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל-הַטּוֹב
 אֲשֶׁר נָתַן-לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אָתָּה וְחַלּוֹי וְהַגֵּר
 אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ: ׀ שֵׁנִי (יב) כִּי תִכְלֶה לְעֹשֶׂר אֶת-כָּל-
 מַעֲשֶׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שָׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה
 לְלוֹי לַגֵּר לַיְתוּם וּלְאֵלְמָנָה וְאָכְלוּ בְשַׁעְרֶיךָ וְשִׂבְעוּ:
 (יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעֵרְתִי בְּקָדֵשׁ מִן-הַבָּיִת
 וְגַם נָתַתִּיו לְלוֹי וְלַגֵּר לַיְתוּם וּלְאֵלְמָנָה כְּכָל-מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר

millyennek Jakob maga is mondja magát és őseit, mi-
 kor Paráóh előtt letünt életnapjairól szót tesz. I. Gen. 47.
 f. 9. v. — (14) A' Misnában (Bikkúrim 3. f.) következő lei-
 rás adatik a' zsengek bemutatásáról: Mikor valaki meze-
 jére kiment és érett figét stb. látott, azt kákával megköt-
 vén, megjelelte, és így szólott: e' legyen zsengeknek szen-
 telve. A' zsengek egybegyűjtetvén, a' mezővárosokban ös-
 szeltek, és a' szabad piacokon meghálván, másnap reg-
 gel a' poroszló azt kiáltotta ki: föl! haladjunk Czion felé!
 Akkor a' hálaáldozatnak szánt ökor meg aranyozott szarvaival
 és olajfa ágokkal koszorúzva előre ment, és a' sokaság
 Ujjongó zenével a' 122.ig. zsoltárt: Örvendek stb. dalolva
 követte Jerusalem közeleig. Akkor a' zsengek megkoszo-
 rúztattak és a' papok és a' Leviták a' jövőknek elébek jöt-
 tek. Jerusalemben a' kézművesek megállottak és a' jövőket

gyümölcsének zsengejéből, miket természetdel földeden, melyet Jehova Istened ád neked, és azokat kosárba tévén, menj el a' helyre, melyet választand Jehova Istened, nevét oda helyezendő. — (3) És menj az akkor időbeni paphoz, és mondd neki: Vallást teszek ma Jehova Istened előtt, hogy bejutottam a' földre, melyről Jehova őseinknek megesküdött, hogy nekünk adja. — (4) Elvévén pedig a' pap kezéből a' kosarat, tegye le Jehova Istenednek oltára előtt. — (5) És fölszólalván azt mondjad Jehova Istened előtt: Bujdosó Arammi vala atyám, ki lemenvén Miczrajimba, ott elébb kevesed magával tartózkodott; de később nagy, erős és számos néppé lett. — (6) Rosszul bántak pedig velünk a' Miczrajimbéliek, és megnyomogatának minket, keményj' szolgálatot vetvén reánk. (7) De Jehovához, őseink Istenéhez kiáltánk, és meghallgatta Jehova könyörgő szavunkat, látván nyomorúságunkat, vesződségünket, és gyöttrődésünket. — (8) És kihozott minket Jehova Miczrajimból hatalmas kézzel és kinyujtott karral, nagy rettentéssel, jelek és csodatettek által. — (9) És behozott minket e' helyre,

---

*) a' *Vulgata*: persequabatur. Jobban fogták föl e' szavakat az újahb magyarázók, kik szerint אבך annyi mint bujdosó, mint Zsolt. 119 f. 176. v. תעיתי כשה אבך — a'

מראשיתו וכל־פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר יהוה
אלהיך נתן לך ושמת בטנא והלכת אל־המקום אשר
יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם: (ג) ובאת אל־הכהן
אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו. הגדתי היום ליהוה
אלהיך כי־באתי אל־הארץ אשר נשבע יהוה לאבותינו
לתת לנו: (ד) ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח
יהוה אלהיך: (ה) וענית ואמרת לפני יהוה אלהיך ארמי
אבד אבי ויגר מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי־שם
לגוי גדול עצום ורב: (ו) וירעו אתנו המצרים ויענונו
ויתנו עלינו עבדה קשה: (ז) ונצעק אל־יהוה אלהי
אבותינו וישמע יהוה את־קלנו ויִרא את־ענינו ואת־עמלנו
וְאֶת־לחצנו: (ח) ויוצאנו יהוה ממצרים ביד חזקה ובזרע
נמויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים: (ט) ויבאנו אל־

v. főkép pedig Lev. 23. f. 10. v. — (3) הגדתי vallást
teszek a' zsengek ezenneli bemutatásával, miként Isten
őseimnek tett ígérétenek csakugyan eleget tett, és en-
gem az áldott földre bevitt. — (5) ארמי אבד אבי (5) régi
fordítók e' szavakat igen különbözőleg értették; de csak =
nem mindnyájok fordítása szerint inkább אבד־nak kellett
volna jönnie, mellynek értelme: megrontotta vagy
meg akarta rontani. Így Onkelos בעא לאוברא Saadias

tól ki veri őt, kimenteni akarván, közel jön, és ki-nyújtja kezét, és megragadja annak szemérmét. — (12) Vágd el kezét, és ne essék meg szíved. — (13) Ne legyen neked zsákodban kétféle súlymérték, nagy és kicsiny. — (14) Ne legyen neked házadban nagyobb és kisebb mérőd, — (15) Teljes és igaz súlymértéked legyen, teljes és igaz mérőd legyen: hogy hosszú ideig élj a' földön, mellyet ad neked Jehova te Istened. — (16) Mert utálat Jehova Istened előtt valaki ezeket cselekszi, valaki hamisságot követ-el. — (17) Jusson eszedbe, miket cselekedett veled Amálék az uton, midön kijöttél Miczrajimból. — (18) Hogy jöve elődbe, megrohanván az utósereget, melly erőtllenül hurczalkodott utánod, mikor te is kifáradt és bádjadtt voltál, és nem félt Istentől. — (19) Mikor azért Jehova Istened nyugalmat enged neked minden ellenidőtől körösleg, a' földön, mellyet Jehova Istened örökségül ad neked, hogy azt elfoglaljad: töröld el Amálék emlékezetét az ég alól: el ne felejtseed azt! —

XXVI. (1) Mikor pedig bemenendesz a' földre, mellyet Jehova Istened örökségül ad neked, és elfoglalod és letelepedel abban: — (2) Akkor végy a' föld

---

XXVI. (1) A' zsengekről I. Exód. 23. f. 19. v. 34. f. 26

וקדבה אִשֶׁת הָאָחִיר לְהַצִּיל אֶת־אִשָּׁה מִיַּד מִכָּהוּ וְשִׁלַּחַה
 יָדָהּ וְהַחֲזִיקָהּ בְּמִבְשָׁיו: (יב) וְקָצַתָּה אֶת־כַּפְּיָהּ לֹא תִחַס
 עֵינָיָהּ: ס (יג) לֹא־יִהְיֶה לָּהּ בְּכִיסָהּ אָבִן וְאָבִן גְּדוּלָה
 וְקִטְמָנָה: (יד) לֹא־יִהְיֶה לָּהּ בְּבֵיתָהּ אִיפָה וְאִיפָה גְּדוּלָה
 וְקִטְמָנָה: (טו) אָבִן שְׁלֵמָה וְצֶדֶק יִהְיֶה־לָּהּ אִיפָה שְׁלֵמָה
 וְצֶדֶק יִהְיֶה־לָּהּ לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יָמֶיהָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־
 יִהְיֶה אֱלֹהֶיהָ נָתַן לָּהּ: (טז) כִּי תִזְעַבְתָּ יְהוָה אֱלֹהֶיהָ כָּל־
 עֲשֵׂה אֱלֹהִים כָּל עֲשֵׂה עֵוָל: פ מִפְטִיר (יז) זָכוֹר אֶת
 אֲשֶׁר־עָשָׂה לָּהּ עַמְלֹק בְּדַרְדָּר בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: (יח) אֲשֶׁר
 קָרָה בְּדַרְדָּר וַיִּזְנֶב בָּהּ כָּל־הַנְּחָשִׁים אֲחֵרֶיהָ וְאֵתָה עֵיפָה
 וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים: (יט) וְהָיָה בְּהַנִּיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיהָ ו
 לָּהּ מִכָּל־אֵיבֶיהָ מִסָּבִיב בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיהָ נָתַן לָּהּ
 נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת־זָכוֹר עַמְלֹק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם
 לֹא תִשְׁכַּח:

פ פ פ

כו (6) וְהָיָה כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיהָ נָתַן
 לָּהּ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבַּתָּ בָּהּ: (ב) וְלִקְחָתָּ

1. Gen. 16. f. 2. v. jegyzetét. — (13) 1. Lev. 19. f. 35 és 36.
 v. — (17) 1. Exod. 17. f. 14. v. jegyzetét. —

laknak, és egy közülök figyermek nélkül halmeg, a' megholtnak nője, ne menjen idegenhez feleségül, hanem férje fivére menjen be hozzá és vegye el nőül, és teljesitse sógori kötelességét iránta. — (6) És az elsőszületett, viselje megholt fivére nevét hogy annak neve el ne töröltessék Jiszráélból. — (7) Hogyha az ember nem akarja elvenni, sógornéját; menjen el sógornéja a' kapuba a' vénekhez, és ezt mondja: Sógorom vonakodik föntartani fivére nevét Jiszráélben, nem akarja teljesíteni sógori kötelességét irántam. — (8) Akkor hívassák elő azt a' város vénei, és beszéljenek vele; és ha állhatatosan nyilatkozik: nem akarom őt^t elvenni. — (9) Akkor a' nő közel lépjen hozzá a' vének szemei előtt, és oldja le annak saruját lábáról, és szemébe küpvén, szólaljon föl és mondja: így történik az emberrel, ki fivére házát föl nem építi. — (10) És hivatassék annak neve Jiszráélben: saruja oldottnak háza. — (11) Ha férfiak összevesznek egyik a' másikkal, és egyiknek felesége férjét at-

---

na viselnie, להקים שם המת l. Ruth. 4. f. 10. v. (9) A' sarú az örökség átvételének vala jele, azért Dávid mint győzedelmes énekli: Idumba kinyujtom sarumat [Zsolt. 59. f. 10, v. 107. f. 10. v. Következésképen a' sarú levetése az örökségről való lemondásnak jeléül véteték. (Szepessy Bibliája.) אשר לא וכו' ki fivére házát föl nem építi

אַחַד מֵהֶם וּבֶן אֵין־לוֹ לֹא־תִהְיֶה אִשְׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ
 זָר יִבְמֶהּ יִבֵּא עָלֶיהָ וּלְקַחְתָּהּ לֹא־לְאִשָּׁה וַיִּבְמָהּ: (ו) וְהָיָה
 חֲבֵכּוֹר אֲשֶׁר תִּלְדַּךְ יָקוּם עַל־שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא־יִמָּתֵחַ
 שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: (ז) וְאִם־לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת־יִבְמֹתּוֹ
 וְעָלְתָהּ יִבְמֹתּוֹ הַשְּׂעֵרָה אֶל־הַזִּקְנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יִבְמִי
 לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יִבְמִי: (ח) וְקָרָאוּ
 לוֹ זִקְנֵי־עִירוֹ וְדָבְרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ:
 (ט) וּנְגִשָּׁה יִבְמֹתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזִּקְנִים וְחִלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל
 רִגְלוֹ וַיִּרְקַח בְּפָנָיו וְעָנְתָהּ וְאָמְרָה בָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר
 לֹא־יִבְנֶה אֶת־בֵּית אָחִיו: (י) וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית
 חַלוּץ הַנָּעֵל: (יא) כִּי־יִנָּצוּ אַנְשֵׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו

1.) annyi mint: ha semmi gyermeke, vagy unoka gyermeke sem leend. Különben a' sógori kötelesség, minél fogva mindenki a' gyermek nélkül megholt fivére özvegyét nőül elvenni tartozott, még Móseh előtti törvény vala, (1. Gen. 38. f. 8. v. Midras Rabbah במצות יבום יהודה התחיל ביום יבום במצות יבום במצות יבום) melly itt csak módosított és enyhítettett, 1. tov. 7. v. — (6) — viselje megholt fivére nevét — irassék be mint örököse a' nemzedéki jegyzékbe, a' nélkül azonban hogy megholt bátyja nevérol sajátkép neveztessek (1. Ruth 4. f. 10. és 17. v.). Mások betű szerint értik, hogy csak ugyan nevérol kell neveztetnie; de akkor Ruth fiának nem עובר hanem מחלון nevét kellett vol-

dön, és kévét felejtesz a' mezőn, ne menj vissza fölvenni azt; hanem az idegené, árváé és özvegyé legyen: hogy megáldjon téged Jehova Istened kezed minden munkájában. — (20) Mikor rázandod olajfáidat, utólszedést ne tarts; az idegené, árváé és özvegyé legyen. — (21) Mikor szőlődet megszeded, ne böngézz magad után: az idegené, árváé és özvegyé legyen. — (22) És jusson eszedbe, hogy szolga voltál Miczrajim földén és azért parancsolom, hogy cselekedjed e' dolgot. —

XXV. (1) Ha embereknek pörök lévén, törvényszékhez mennek, és megítélik őket, és igaznak nyilvánítják az igazat, és kárhoztatják a' bűnöst. — (2) Hogy ha a' bűnös megcsapatást érdemlett, a' bíró vonassa le azt, és veresse meg maga előtt, bűnéhez mérvén a' csapások számát. — (3) Negyvent üttessen rajta, többet ne, hogy netalán többet üttetvén rajta, nagyon is megcsapatná, és atyádfia igen is elcsigáztatnék szemed láttára. — (4) Ne ajazd az ökröt, mikor gabonát nyomtat. — (5) Ha fivérek együtt

---

nyí, mint megtörni, elcsigázni ígéből lehozni, a' mi — mint a' fordításban látható — igen tiszta értelmet ad. — (4) A' Thalmud szerint (Bába Meczia 94. l.) e' rendelés csak példaképen van, és értelme: hogy semmi állatot kegyetlenül vissza ne tartóztassunk, hogy ne egyék abból, a' min dolgozik. — (5) בן אין לו a' Thalmud szerint (Jeb. 22.

בשׁוּדָה לֹא תִשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לִיתּוֹם וְלֹא־לַמָּנֶת יִהְיֶה
 לְמַעַן יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ: ׀
 (כ) כִּי תַחֲבֹט זִיתְךָ לֹא תִפְאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לִיתּוֹם וְלֹא־לַמָּנֶת
 יִהְיֶה: (כא) כִּי תִבְצֹר בְּרִמְזָךְ לֹא תַעֲוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר
 לִיתּוֹם וְלֹא־לַמָּנֶת יִהְיֶה: (כב) וְזָכַרְתָּ כִּי־עֲבַד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־תְּדַרְכֵי הַזֶּה: ׀
 כה (כ) כִּי־יְהִיֶה רִיב בֵּין אַנְשִׁים וְנָגְשׂוּ אֶל־הַמִּשְׁפָּט
 וְיִשְׁפָּטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת־הַצְדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת־הַרְשָׁע:
 (ב) וְהָיָה אִם־בֵּן הַכּוֹת הַרְשָׁע וְהַפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְתַכְּחוּ לַפְּנֵי
 בְּרִי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר: (ג) אַרְבָּעִים יָבֵנוּ לֹא יִסֹּף פֶּן־יִסֹּף
 לְהַכְתּוֹ עַל־אֵלֶּה מִכֶּתֶר רַבָּה וְנִקְלָה אַחֲרֶיךָ לְעִינֶיךָ: (ד) לֹא־
 תַחֲסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ: ׀ (ה) כִּי־יֵשְׁבוּ אֲחֵים יַחְדָּו וְיָמַת

XXV. (1) Szíves részvét és igazság a jutalmazásban — ez a forál, melly az előbbi és ezen fejezetnek külsőkép sehogy össze nem illő rendelkezéseit összefűzi. — (2) verést érdemlett, a' Sept *αἰῶνος πληγῶν*, mint *בן מות* halált érdemlett. — (3) közönségesen: hogy alávalóvá ne tétessék a' te atyádfia előtted. De az ellen már Michaelis megjegyezte, miként néhány csapás több vagy kevesebb nehezen lehet megvetésnek vagy becsülésnek jele; a' felett a' szó származtatása is *קלל* megvetni igéből nyelvtanilag szabályelleni. Én azért jobbnak bittem *Bater-t* követve e' szót *קלה* syriai nyelven an-

az úton, midőn kijöttetek Miczrajimból. — (10) Mikor kölcsön adsz valamit felebarátodnak, ne menj be házába, hogy tőle zálogot végy; — (11) Hanem állj meg kün, és az ember, kinek adtad a' kölcsönt, maga vigye ki hozzád a' zálogot. — (12) Hogy ha szegény ember, ne feküdj le, záloga nálad lévén; — (13) Hanem nap lenyugtával add vissza neki a' zálogot, hogy leple alatt hálhasson, és téged megáldjon: néked pedig ez erényed lesz Jehova Istened előtt. — (14) El ne fogd bérét a' szükölködő szegénynek, akár atyádfiai közül való, akár országodban lévő idegen az. — (15) Hanem add meg azon nap munkája bérét, a' nap el se nyugodjék azon: mert szegény ember, és így lelke rajta: nehogy Jehovához kiáltson ellened, és rajtad vétek legyen. — (16) Meg ne ölettenessenek az atyák a' fiakért, se a' fiak az atyákért; hanem kiki a' maga büneért haljon meg. — (17) Az idegen vagy árva igazát el ne csavard, és ne vedd zálogul az özvegy ruháját. — (18) És emlékezzél meg, hogy szolga voltál Miczrajimban, és megszabadított téged Jehova Istened onnét. Azért parancsoltam neked, hogy így cselekedjél. — (19) Mikor aratásod van mező-

---

köttetik, azok iránt, kik ellen, minthogy elhagyott állapotokban ellen sem állhatnak, a' selejtes lelkü magát igazságtalanságra mintegy fölhíva látja. —

ממצרים: ׀ (י) כִּי־תֵשֶׁב בְּרַעַף מִשְׁמַת מְאוּמָה לֹא־
 תִבֵּא אֶל־בֵּיתוֹ לְעֵבֶט עֵבֶטוֹ: (יא) בְּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ
 אֲשֶׁר אִתָּה נִשֶּׂה כֹּו יוֹצִיא אֵלָיךָ אֶת־הָעֵבֹט הַחוּצָה:
 (יב) וְאִם־אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בְּעֵבֶטוֹ: (יג) הַשֹּׁבֵב
 תָּשִׁיב לוֹ אֶת־הָעֵבֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשַׁלְמָתוֹ
 וּבִרְבֵּב וְלֶךְ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ׀ שְׂבִיעִי
 (יד) לֹא־תַעֲשֶׂק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאֲחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר
 בְּאַרְצֶךָ בְּשַׁעֲרֶיךָ: (טו) בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שֹׁכְרוֹ וְלֹא־תִבֵּא עָלָיו
 הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נִשָּׂא אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא־יִקְרָא
 עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְחִיָּה בְךָ חֶטָּא: ׀ (טז) לֹא־יוֹמְתוּ
 אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוֹמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ
 יוֹמְתוֹ: ׀ (יז) לֹא תִפֹּחַ מִשְׁפָּט גֵּר יְתוֹם וְלֹא תִחַבֵּל
 בְּגֵד אֱלֻמְנָה: (יח) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדְּבָר
 תּוֹה: ׀ (יט) כִּי תִקְצֹר קְצִירֶךָ בְּשׂוֹדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עִמּוֹ

rosan megtartattak, I. Num. 12. f. 15. v. — (13) I. Exod. 22.
 f. 25. és 26. v. Jegyzet. — (15) ביומו a' Sept. helyesen for-
 dítja *αὐθιμέραν* azon nap, nem naponként. 'ואליו וכו' *ἐπ' αὐτῷ ἔχει τῆν ἐλπίδα* abba
 ismét helyesen a' Sept. *ἐπ' αὐτῷ ἔχει τῆν ἐλπίδα* abba
 helyezi egész reményét életét fentarthatni. — (17) Az
 igazság már gyakran parancsoltatott, de itt újra lélekre

férj is gyűlöli, és írván neki válólevelet, kezébe adja azt és elküldi házatól, vagy meghal az utolsó férj, a' ki vette magának nőül. — (4) Első férje, ki elküldte volt, másodsor ismét el nem veheti azt, hogy felesége legyen, miután megfertőztetett, mert utálat ez Jehova előtt, és ne vétkeztesd a' földet, mellyet Jehova Istened ad neked örökségül. — (5) Mikor valaki újonnan feleséget vett, ne menjen hadba, és semmi közteher alá ne vettessék; mentten házának élhessen egy évig, hogy örvendeztethesse elvett nőjét. — (6) Zálogba senki ne vegye a' malom felső vagy alsó követ: mert életét venné zálogba. — (7) Hogyha rajta éretik valaki, ki embert lopott, atyjafiai, Jisráél fiai közül, és azt szolgaságra szoritván eladta; halállal büntetessék azon tolvaj. Illykép takarítsd ki a' gonoszt közületek. — (8) Vigyázzatok, hogy a' poklosság sérvénél szorosan megtartsátok és cselekedjétek mind azt, a' mire tanítandanak téged a' Lévi nemzetségéből való papok, a' mint parancsoltam nekik; tartsátok meg és teljesítsétek azt. — (9) Emlékezzél meg arról, mit cselekedett Jehova Istened Mirjámmal

---

szegénynek élete; ki azt elveszi tőle gyilkosa neki. (Szepessy Bibliája.) — (7) V. ö. Exod. 21. f. 16. v. (9) E' vers értelme némellyek szerint: jusson észedbe, mikép még Mirjámnál is és uton a' poklosságot illető rendelések szo-

וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי
 ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה: (ד) לא
 יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות
 לו לאשה אחרי אשר הטמאה ביה תועבת הוא לפני
 יהוה ולא תחטיא את הארץ אשר יחנה אלהיה נתן לה
 נחלה: ם ששי (ה) בייקח איש אשה חדשה לא
 יצא בצבא ולא יעבר עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו
 שנה אחת ושמה את אשתו אשר לקח: (ו) לא יחבל
 רחים ורכב ביינפש הוא חבל: ם (ז) ביימצא איש
 גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת
 חגבב הוא ובערת תרע מקרבך: ם (ח) תשמר בנגע
 הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם
 חכמים הלויים באשר צויתם תשמרו לעשות: (ט) זכור
 את אשר עשה יהוה אלהיה למרים בהרף בצאתכם

z asságtörés-t akart a' kifejezés alatt érteni. — (4) אשר
 miután megfertéztetett az első férjre néz-
 ve másodszeri férjhez menése által. — (6) Akkor tsak
 kézi malmok lévén szokásban, tsak annyi lisztet öröltek,
 mennyi naponként élelmökre elég volt; a' ki tehát a' ma-
 lomnak követ vette zálogba, adósát szükséges kenyertől
 fosztotta meg, pedig a' kenyér Sir. 34. f. 25 — 28. v. a

divel elvétethetsz kamatot, de atyádfiával nem, hogy megáldjon téged Jehova Istened kezed minden keresményében a' földön, hová bemenendő vagy, azt elfogalandó. — (22) Ha fogadást teszesz Jehova Istenednek, ne késsél azt leróni, mert azt Jehova Istened követeli tőled, és te könnyen vételkedbe eshetnél. — (23) Ha a' fogadástételektől megtartóztatod magadat, semmi vételked. — (24) De a' mit egyszer ajkaidon kiszalasztottál, vigyázz, hogy megtegyed, a' mint fogadtad szabad akaratodból Jehova Istenednek, és ön száddal ajánlottad. — (25) Mikor bemégy felebarátod szőlőjébe, ehetel szőlőt, a' mennyit kívánsz, míg jóllaktál, de edénybe nem szabad szedned. (26) Mikor bemégy felebarátod gabonája közé, kezdeddel szaggathatsz kalászokat, de sarlóval ne illesd felebarátod gabonáját. —

XXIV. (1) Ha ki feleséget vesz, és elhálja, azután pedig valami rátságot lelven benne, előtte kedvet nem találand, és ír neki válólevelet, és azt kezébe adván elküldi házatól. — (2) Ki is elmenvén házából, más férfihez megy nőül. — (3) De az utolsó

XXIV. (1) עריות דבר E' kifejezés felett két ezreddel körül belül ezelőtt két híres Jiszráélita oskola között sok ideig folyt a' vita. *Hillel* oskolája minden a' férjnek visza tetsző tulajdonságot, *Sammaj* oskolája pedig a' há-

תשיך ולא תיך לא תשיך למען יברכה ייחנה אלהיך
 בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה: ם
 (כג) כי תדר גדר ליהנה אלהיך לא תאחר לשלמו כי
 דרש ידרשנו יחנה אלהיך מעמד ותיירי בך חטא:
 (כג) וכי תחדל לגדר לא יתנה בך חטא: (כד) מוצא
 שפתיך תשמר ועשית באשר גדרת ליהנה אלהיך גרבה
 אשר דברת בפיך: ם חמישי (כה) כי תבא בכרם רעך
 ואכלת ענבים כנפשו שבעך ואל-כליך לא תתן: ם
 (כו) כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרמש
 לא תניף על קמת רעך: ם

כד (ה) כי יקח איש אשה ובעלה ותיחא אם-לא תמצא
 תו בעיניו כי-מצא בה ערות דבר וכתב לה
 ספר בריתת ונתן בידה ושלחה מביתו: (ב) ויצאה מביתו
 וחלקה ותיחא לאיש-אחר: (ג) ושנאה האיש האחרון

תשיך a' külföldivel elvétethetsz kamatot. A' külföldit illetőleg, ki rendszeren csak kereskedés végett jött az országba, a' törvénynek másképp kellett rendelkeznie a' kölcsön tárgyában, mert ha a' földmivelőt, a' kamatra való kölcsön megrontja, a' kereskedő a' nélkül meg el nem lehet, és így a' külfölditől kamatot vehetvén, a' törvény illő méltánnyal megengedte, hogy viszont a' külföldinek kamat is adathassék. —

tőled elment. — (15) Mert Jehova Istened jár táborodban, téged megszabadítandó, és ellenségedett kezébe adandó: legyen azért a' te táborod szent, és ne láttassék abban semmi ocsmányság, hogy el ne forduljon tőled. — (16) Az ura elől hozzád menekült szolgát, ki ne add az ő urának. — (17) Veled lakjék te közötted, a' helyen, mellyet választand, városaidnak egyikében, valahol tetszendik neki, meg ne nyomorítsad. — (18) Ne legyen kurva Jiszráél leányai közül, se pedig ne legyen kurafi Jiszráél fiai közül. — (19) Ne vigy kurvabért vagy ebárát Jehova Istened házába akármennemű fogadás fejében; mert utálat mind a' kettő Jehova Istened előtt. — (20) Kamatot ne vétess atyádfiával, kamatot pénzről, kamatot eleségről, kamatot akármilyen holmioról, melly kamatra adatni szokott. — (21) A' külföl-

---

rint: ne engedd, hogy téged harapjon = ne adj alkalmat neki, hogy kamatot vegyen = ne adj neki kamatot, és így ez új, a' Lev. 25. f. 36. v. kijelentett rendelkezésnél szigorúbb törvény a' szükölködő föld nép elnyomása ellen. Mert a' Jiszráélita álladalom jóléte egyedül a' földművelésen alapulván, nem volt eset gondolható, mi által valaki kölcsön fölvevésre kényszeríthetnék egyéb mint szerencsétlen termés, a' szerencsétlenségben pedig — így akarta a' szent törvény — minden haszonvágynélkül is segítsen a' Jiszráélita polgárfelének. Michaelis, Rosenmüller és más több újabb magyarázók szerint לֹא רִשְׁתִּי annyi mint: ne végy kamatot, a' mi Exod. 22. f. 24. v. és Lev. 25. f. 36. v. már kétszer kijelentetett, de csak szegényekre nézve, midőn itt a' kamatvétele általában tiltatik. (21) לֹא יִבְרֹא

צָאֲרָתָהּ: (טו) כִּי יִחְזְרֶה אֱלֹהֶיךָ מִתְחַלְקֶךָ וּבִקְרֹב מִתְנַדֵּךָ
 לְחַצְצִילֶךָ וּלְתַת אֵיבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְחַיָּה מִתְנַדֵּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא־
 יֵרָאֶה בְּךָ עֲרוֹת דְּבָר וְשֹׁב מֵאַחֲרֶיךָ: ס (טז) לֹא־תִסְגֹּר
 עֵבֶד אֶל־אֲדֹנָיו אֲשֶׁר־יִצְלָל אֵלָיךָ מֵעַם אֲדֹנָיו: (יז) עִמָּךָ
 יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּטוֹב לֵךְ
 לֹא תוֹנְנוּ: ס (יח) לֹא־תִהְיֶה קְדֻשָּׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל
 וְלֹא־יִהְיֶה קְדוֹשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יט) לֹא־תִבְיֵא אֶתְנֶן זֹנָה
 וּמִתִּיר כָּלֵב בֵּית יִחוּזָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־גֵּדֵר כִּי תוֹעֵבֶת יִחוּזָה
 אֱלֹהֶיךָ גַם־שְׁנֵיהֶם: ס (כ) לֹא־תִשְׁעֶךָ לְאֶחָיֶךָ גִּשְׁוֹ
 בְּסֹף גִּשְׁוֹ אֶבֶל גִּשְׁוֹ כָּל־דְּבַר אֲשֶׁר יִשְׁוֶ: (כא) לְזִכְרֵי

hová félre mehess szükség tenni. (18) kurva
 l. Gen. 38. f. 21. v. jegyz. — (19) Fajtalansággal keresett
 pénz ne mutattathassék be Istennek áldozatul. Ez általa-
 nos tartalma a' mi versünknek és ennek nyomán מהיר
 kutya ára szavakat is képleges, ocsmány fajta-
 lanság bérét kifejező kitételnek (v. ö. a' görög *κύριδος*-t)
 venni, az összefüggés követeli. A' szent írásnak ezen
 ocsmányságok ellen pedig annál inkább kellett ovást ten-
 nie, minthogy a' bálványozók vallásos szertartásaihoz tar-
 tozott, hogy leányaik és fiaik magokat az istennek tisz-
 teletére, mindenféle természetelleni fajtalankodásokra át-
 engedvén, az abban keresett pénzt, mint szenteltet a' pa-
 poknak bemutatták, vagy inkább bemutatni köteleztettek.
 — (20) Kamatot ne vétess atyád-
 fiával. Így értik e' szavakat a' Thalmud és a' rabbik,
 's e' szerint a' *Hifil* תשיך különböző a' *Kattól*, *ibetú* sze-

gyülekezetébe, örökké. — (5) Azért mivel nem jöttek előtökbe kenyérrel és vízzel az uton, midőn kijötetek Míczrajimból, és mivel ellened az Aram Naharajimbeli Pethórból való Bileámot, Beór fiát bérlette, hogy téged megátkozzon. — (6) Noha Jehova Istened nem akarta meghallgatni Bileámot, 's az ő átkát Jehova Istened áldásodra fordítá, minthogy szeretett téged. — (7) Ne keresd barátságokat vagy javokat, soha, életed minden idejében. — (8) Meg ne vesd az Edómit, mert atyád fia; Meg ne vesd a' Míczrit, mert idegen voltál országában. — (9) A' harmad nemzetiségben született gyermekeik jöhetnek Jehova gyülekezetébe. — (10) Ha táborba szállsz ellenséged ellen, őrizkedjél minden rútságtól. — (11) Ha valaki közötted tiszta nem volna, éji esetnél fogva: menjen ki a' táboron kívül, és vissza ne menjen a' táborba. — (12) És este felé fürödjék vízben, nap nyugtával pedig bemehet a' táborba. — (13) 'S a' táboron kívül valami helyed legyen, hová félre mehess. — (14) És legyen ásószered fegyvered mellett, és mikor le akarsz fölteni oda kün, azzal lyukot áss, és takard be, a' mi

---

sát pedig egyedül a' Móabitákra viszonyoltatja. 1. Num. 22. f. — (10) A' katonai szabad élet könnyen rakoncátlan kicsapongásokra fajulhatván, arra nézve különös intézkedés volt szükséges. — (11) מקרה לילה éji esetnél fogva. — önkéntelen magömlendezés által. — (13) ויצאת שמה חוץ

יְהוָה עַד-עוֹלָם: (ה) עַל-דִּבְרֵי אֲשֶׁר לֹא-קִדְּמוּ אֹתְכֶם
 בְּלַחֵם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וְאֲשֶׁר שָׁכַר עָלֶיךָ
 אֶת-בַּלְעָם בֶּן-בְּעוֹר מִפְּתוֹר אַרְם נְהַרִים לְקַלְלֶךָ: (ו) וְלֹא-
 אָבָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַע אֶל-בַּלְעָם וַיַּחֲפֹץ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לָךְ אֶת-תְּקַלְלָהּ לְבִרְכָה כִּי אֶהְבֵּהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (ז) לֹא-
 תְדַרְשׁ שְׂלָמָם וְטַבְתָּם כָּל-יְמֶיךָ לְעוֹלָם: ח רביעי
 (ח) לֹא-תִתְעַב אֲדָמִי כִּי אֲתִיף תּוֹא לֹא-תִתְעַב מִצְרִי כִּי-
 גַר הָיִיתָ בְּאֶרְצוֹ: (ט) בָּנִים אֲשֶׁר-יִגְדְּלוּ לָהֶם דֹּר שְׁלִישִׁי
 יָבֹא לָהֶם בְּקֶתֶל יְהוָה: ט (י) כִּי-תֵצֵא מִחֲנֵה עַל-אֵיבֹיךָ
 וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דִּבְרַי רָע: (יא) כִּי-יִתִּיתָ כֶּף אִישׁ אֲשֶׁר לֹא-
 יִהְיֶה מִתּוֹר מִקְרֵה-לַיְלָה וַיֵּצֵא אֶל-מַחֲוֵץ לְמַחֲנֵה לֹא יָבֹא
 אֶל-תּוֹךְ תְּמַחֲנֵה: (יב) וְחֵיָה לְפָנֹת-עָרֵב יִדְחֵץ בַּמַּיִם
 וּכְבֹּא תִשְׁמַשׁ יָבֹא אֶל-תּוֹךְ תְּמַחֲנֵה: (יג) וַיֵּל תַּחֲיֶה לָךְ
 מַחֲוֵץ לְמַחֲנֵה וַיֵּצֵאתָ שָׁמָּה חוּץ: (יד) וַיִּתֵּד תַּחֲיֶה לָךְ עַל-
 אֹזֶנְךָ וְחֵיָה בְּשַׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרָתָה כָּה וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת-

על דבר וכו' (5) fattyu = törvénytelen ágyból született (5) mivel nem jöttek előtökbe kenyérral és vízzel. Itt ellenmondás van, felj. 2. f. 29. v. sel, a' hol a' Móabitákról mondatik, hogy a' Jiszráélitákat élelemszerekkel ellátták? Nachmonides azért az élelemszerek megtagadását egyedül az Ammonitákra, Bileám fölfogadá-

azért, hogy erőszakot tett felebarátja feleségén. E' kép takarítsd ki a' gonoszt közüled. — (25) Ha pedig mezőn éri a' férfi az eljegyzett leányt, és megragadván őt elhálja; egyedül a' férfi, ki hált azzal, büntetessék halállal. — (26) A' leányzónak pedig ne legyen bántása, nincs a' leányon halálos bűn: mert mintha valaki felebarátjára támadva, azt agyon veri, így történt e' dolog. — (27) Mert a' mezőn érte, kiáltott az eljegyzett leányzó, de nem vala szabadítója. — (28) Ha valaki még el nem jegyzett leánnyal találkozik, és megragadván azt, elhálja, és rajta éretnek. — (29) Akkor a' férfi, ki hált azzal, adjon a' leány atyjának ötven sekel ezüstöt, és legyen neki felesége, mert erőszakot tett rajta, el se bocsáthassa teljes életében. —

XXIII. (1) Ne vegye el senki atyja feleségét, és ne takarja föl atyja leplét. — (2) Az elfakasztott vagy kimetszett heréjü ne jöjjön Jehova gyülekezetébe. — (3) Ne jöjjön fattyu Jehova gyülekezetébe: még a' tizedik nemzedék se jöjjön Jehova gyülekezetébe. — (4) Ne jöjjön Ammón vagy Móábbeli Jehova gyülekezetébe, még a' tizedik nemzedék se jöjjön Jehova

---

Ienni szólásmóddal van ki fejezve- V. ö. Rúth 3. f. 9. v.
 (2) לא יבא בקהל ה' ne jöjjön Jehova gyülekezetébe. — kitagadtassék a' polgári igazakból. — (3) מומר

הָאִישׁ עַל־דְּבַר אִשְׁר־עָנָה אֶת־אִשְׁתּוֹ רָעוּהוּ וּבְעַרְתָּ הַרְעַ
 מִקְרָבָהּ: ׀ (כט) וְאִם־בְּשָׂרָהּ יִמָּצֵא הָאִישׁ אֶת־הַנְּעֹרָה
 הַמְאֲרָשָׁה וְהַחֲזוּק־בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אִשְׁר־
 שָׁכַב עִמָּהּ לְבָדּוֹ: (כו) וְלִנְעֹרָה לֹא־תַעֲשֶׂה דְבָר אֵין לְנְעֹרָה
 חֲטָא מוֹת כִּי בְּאִשְׁר־יָקוּם אִישׁ עַל־רַעְיוֹהוּ וּרְצַחוֹ נָפֵשׁ בֶּן
 הַדְּבַר הַזֶּה: (כז) כִּי בְשָׂרָהּ נִמְצְאָה צַעֲקָהּ הַנְּעֹרָה הַמְאֲרָשָׁה
 וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ: ׀ (כח) כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ נְעֹרָה בְּתוֹלָהּ
 אִשְׁר־לֹא־אָרְשָׁה וְתַפְשָׁה וְשָׁכַב עִמָּהּ וְנִמְצְאוּ: (כט) וְנָתַן
 הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לְאָבִי הַנְּעֹרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹת־תְּחִיָּה
 לְאִשָּׁה תַּחַת אִשְׁר־עָנָה לְאִיּוֹכַל שְׁלֹתָהּ כָּל־יְמֵיו: ׀
 כג (6) לְאִיּוֹכַח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אָבִיו וְלֹא יוֹגֵלָה בְּנֶפֶשׁ
 אָבִיו: ׀ (7) לְאִיּוֹכַח פְּצוּעֵי־דָבָר וּכְרוֹת שְׁפָכָה
 בְּקַתֵּל יְהוָה: ׀ (8) לְאִיּוֹכַח מִמּוֹר בְּקַתֵּל יְהוָה גַּם דוֹר
 עֲשִׂירֵי לְאִיּוֹכַח לוֹ בְּקַתֵּל יְהוָה: ׀ (9) לְאִיּוֹכַח עֲמוּנֵי
 וּמוֹאָבִי בְּקַתֵּל יְהוָה גַּם דוֹר עֲשִׂירֵי לְאִיּוֹכַח לְהֵם בְּקַתֵּל
 הַנְּעֹרָה ק' ° וְלִנְעֹרָה ק' ° לִנְעֹרָה ק' ° הַנְּעֹרָה ק' ° הַנְּעֹרָה ק' °

XXIII. (1) Ugyan e' rendelés már Levit. 18. f. 8. v. megvan, de lehet, hogy itt a' vers második fele, a' tilalmat kiterjeszti, úgy hogy itt a' fiúnak mind azon nő személyek eltiltatnak, kik az atyával akármilyen közelebbi viszonyban éltek, a' mi képlegesen a' leple alatt

vénekhez: Leányomat adtam e' férfinak nőül, de mivel gyűlöli őt, — (17) Íme most hamis váddal terheli, mondván: nem találtam leányodban a' szüzesség jeleit; pedig ímhol leányom szüzességének jelei; és terítsék ki a' lepedőt a' város vénei előtt. — (18) És megfogván a' város vénei azt az embert, fenyítsék meg. — (19) Marasztalják őt azonfelül száz sekel ezüstben, mellyeket a' menyecske atyjának adjanak, mivelhogy gonosz hírt költött Jiszráél szüzére: és felesége maradjon, el se küldhesse teljes életében. — (20) Ha pedig igaz a' dolog, és a' szüzesség jelei csakugyan nem találtattak a' leányban. — (21) Akkor vigyék ki a' menyecskét atyja házának ajtaja elé, és verjék agyon kövekkel azon város lakói, és így haljon meg, mert ocsmányságot követett el Jiszráélben, fájtalankodván atyja házánál. És takarítsd ki illy szerrel a' gonoszt közüled. — (22) Ha valaki nővel feküdve találtatik, kinek férje van, mind ketten halállal büntetessenek: a' férfi, ki hált a' nővel, és a' nő. E' kép takarítsd ki a' gonoszt Jiszráélből. — (23) Ha valaki férjhez eljegyzett szüz leányzóval a' városban találkozáván, azt elhálja. — (24) Vigyétek ki mind a' kettőt a' város kapujához, és kövezzétek azokat agyon, hogy haljanak meg; a' leányt azért, hogy nem kiáltott, a' városban lévén, a' férfit pedig

אֶת־בְּתִי נָתַתִּי לְאִישׁ תּוֹנֵה לְאִשָּׁה וַיִּשְׁנֹאֲתָּה: (יז) וְהִנְחֵהָ הוּא
 שָׁם עַל־לֵילַת דְּבָרִים לֵאמֹר לֹא־מִצְאָתִי לְבִתְךָ בְּתוּלִים
 וְאֶלֶּה בְּתוּלֵי בְּתִי וּפְרָשׁוּ תִשְׁמְלֶהָ לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר:
 (יח) וְלִקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר־הַהוּא אֶת־הָאִישׁ וַיִּסְרוּ אֹתוֹ:
 (יט) וְעָנְשׂוּ אֹתוֹ מֵאֵה כֶּסֶף וְנָתְנוּ לְאָבִי הַנְּעֻרָה כִּי הוֹצִיאָ
 שָׁם רָע עַל־בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ־תַחֲנוּה לְאִשָּׁה לֹא־יֻכַּל
 לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יְמֵיו: ס (כ) וְאִם־אָמַת הָיָה תְּדַבֵּר תּוֹנֵה
 לֹא־נִמְצְאוּ בְּתוּלִים לַנְּעֻרָה: (כא) וְהוֹצִיאֻהוּ אֶת־הַנְּעֻרָה אֶל־
 פֶּתַח בֵּית־אָבִיהָ וְסִקְלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בְּאֲבָנִים וּמָתָה כִּי־
 עָשְׂתָה גְבוּלָהּ בְּיִשְׂרָאֵל לְזָנוֹת בֵּית־אָבִיהָ וּבַעֲרַת הָרַע
 מִקִּרְבָּהּ: ס (כב) כִּי־יִמְצָא אִישׁ שֹׁכֵב עִם־אִשָּׁה בְּעַלְת־
 בְּעַל וּמָתוּ גַם־שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם־הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה
 וּבַעֲרַת הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל: ס (כג) כִּי יִהְיֶה נְעֹר בְּתוּלָה
 מֵאֲרָשָׁה לְאִישׁ וּמִצְאָהּ אִישׁ בְּעִיר וְשֹׁכֵב עִמָּה: (כד) וְהוֹצֵאתֶם
 אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶל־שַׁעַר הָעִיר הַהוּא וְסִקְלֶתֶם אֹתָם בְּאֲבָנִים
 וּמָתוּ אֶת־הַנְּעֹר עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־צָעֲקָה בְּעִיר וְאֶת־

° לנערה ק' ° הנערה ק' ° נערה ק' ° הנערה ק'

jelenthet ruhát, hanem lepedőt, „linteum seu pannum, sanguine virginali ex prima copula adpersum“.— בעיר (23) a' városban a' hol erőszak ellen a' szűz segítségért kiálthatott volna. —

vegyed el anyjokat mind fiaival együtt. — (7) Hanem ereszd el anyjokat, 's akkor veheted fiait: hogy jól legyen dolgod, és hosszú ideig élj. — (8) Ha új házat építesz, csinálj pártázatot a' fedél körül, hogy vérbűnt ne hozzál házadra, valaki onnan leesvén. — (9) Ne vesd be szőlődet különféle maggal; nehogy mint szenttől eltiltással a' mag termésétől, melyet elvetettél, és szőlőd gyümölcsétől. — (10) Ne szánts ökrön és szamaron együtt. — (11) Ne ölts magadra saatnezt, gyapju és len vegyeléket. — (12) Nyüst fonalakat csinálj ruhádnak, mellyel lepedzel, négy szegletire. — (13) Ha valaki feleséget veend, és elhálja őt, azután gyűlölni kezdi. — (14) És hamis vádadal terhelve, gonosz hírbe névbe keveri azt, és ezt mondja: E' nőt vettem magamnak, de bemenvén hozzá, nem találtam benne a' szüzesség jeleit. — (15) Akkor vegyék a' menyecske atyja és anyja annak szüzessége jeleit, és vigyék ki a' város véneihez a' kapuba. — (16) És a' leánynak atyja imígy szóljon a'

ökrön és szamaron együtt, minthogy e' két, erőre hasonlatlan állat az által irgalmatlanul megerőtötetnék (Aben Ezra.)— (11) l. Lev. 19. f. 19. v. jegyzetét. — (12) גְדֵילִים egyazonos a' Num. 15. f. 38. v. rendelt צִיצֵת bojtokkal. — (14) עֵלִיָּהּ = עֵלִיָּהּ = סִיבָּה gyűlölséget szülő tény. — (17) הַשְּׂמֵלָה E' szó — azt mondja Rosenmüller — itt nem

הַבִּיצִים לֹא־תִקַּח הָאֵם עַל־הַבָּנִים: (ז) שֶׁלַח תִּשְׁלַח אֶת־
 הָאֵם וְאֶת־הַבָּנִים תִּקַּח־לָךְ לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהִאֲרַכְתָּ
 יָמִים: ם שְׁלִישִׁי (ח) כִּי תִבְנֶה בַּיִת הָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקָה
 לְגִיף וְלֹא־תִשִּׂים דָּמִים בְּבֵיתְךָ כִּי־יִפֹּל הַגִּבֹּל מִמֶּנּוּ: (ט) לֹא־
 תִזְרַע בְּרִמְזָה בְּלֵאִים פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמַּלְאָה הַזֹּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע
 וְתִכּוּאַת הַמָּרֹם: ם (י) לֹא־תִחַרֶשׁ בְּשׂוֹר־וּבִחְמוֹר יַחְדָּו:
 (יא) לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעֵטְנֹו צִמְרֹו וּפְשָׁתִים יַחְדָּו: ם (יב) גְּדָלִים
 תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע בְּנִפּוֹת כְּסוּתֶךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶה־בָּהּ: ם
 (יג) כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׁנֵאָהּ: (יד) וְשֵׁם לָהּ
 עָלִילַת דְּבָרִים וְהוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת־הָאִשָּׁה
 הַזֹּאת לָקַחְתִּי וְאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא־מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים:
 (טו) וְלָקַח אָבִי הַנְּעֹרָ וְאִמָּהּ וְהוֹצִיאוּ אֶת־בְּתוּלִי הַנְּעֹרָ
 אֶל־זִקְנֵי הָעִיר הַשְּׁעָרָה: (טז) וְאָמַר אָבִי הַנְּעֹרָ אֶל־הַזִּקְנִים
 הַנְּעֵרָה ק' הַנְּעֵרָה ק' הַנְּעֵרָה ק'

gyöngédségre szoktatni, 's azért madárfi ne ölessék meg
 anyja láttára, és kinjára. — (8) A' házfedelek napkeleten
 laposak lévén sétálásra is használatnak; ugyan azért a'
 veszedelem elhárítása végett köröskörül védfallal kerített-
 tek. Ez által is figyelmeztettek Jiszráél fiai a' gyilkosság-
 nak gonoszságára; mivel törvény által abban részesnek
 iteltették az is, a' ki tsak gondatlansága miatt is emberi
 vérnek ontására okot szolgáltatott. (Szepešy Bibliája.) —
 (9) l. Levit. 19. f. 19. v. — (10) 'לא תחרש וכו'

a' fán, hanem temesd el őt azon nap, mert a' föl-
akasztottban mintegy Isten látszatik csekélybe vétetni;
és meg ne fertőztesd földedet, mellyet örökségül ad
neked Jehova Istened. —

XXII. (1) Nem szabad atyádfiának ökrét vagy
juhát bolyongni látván, magadat elvonnod, hanem vis-
sza vidd azokat atyádfiának. — (2) Hogyha atyádfia
nincs közel hozzád, vagy nem ösmered, hajtsd be a'
barmot házadhoz, és legyen nálad, miglen atyádfia
keresi azokat, és akkor add át azokat neki. —

(3) E' kép cselekedjél szamarával is, ugyan azonké-
pen ruhájával, és így cselekedjél atyádfiának elve-
szett akármilyen holmijával, melly elveszett tőle, 's
te megtaláltad: el ne vond magadat. — (4) Nem sza-
bad, atyádfiának szamarát vagy ökrét az úton kidülve

látván, magadat elvonnod; hanem vele egyetemben emeld
föl azokat. — (5) Ne viseljen férfi öltözetet az as-
szony, valamint a' férfi se öltözködjék női ruhába;
mert Jehova Istened előtt utálatos, ki így cselekszik.

— (6) Ha utadban valamely fán, vagy a' földön
madárfészekre bukkansz, mellyben madárfiak vagy to-
jások vannak, és anyjok fíjain vagy tojásain ül: ne

---

re nézve igen is könnyítné és elősegítené a' fájtalankodást.
— (6) לאתקחוכי' Ne vegyed el anyjokat mind fia-
val együtt. E' rendelés célja *Majmonides* szerint (*More*
Neb. 3. 48) az embert még az oktalan állatok iránt is

תקברנו ביום הווא כִּי־קָלַלְתָּ אֱלֹהִים תְּלוֹי וְלֹא תִטְמֵא
 אֶת־אֲדָמְתְּךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה: ׀
 כב (6) לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אֲחִיךָ אֹו אֶת־שׁוֹי נְדָחִים
 וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם תִּשָׁב תְּשִׁיבֶם לְאֲחִיךָ: (3) וְאִם־
 לֹא קָרֹוב אֲחִיךָ אֲלֶיךָ וְלֹא יִדְעֵנוּ וְאִם־פָּתוּ אֶל־תְּוֹךְ
 בֵּיתְךָ וְהִיבֵתָ עִמָּךְ עַד דָּרַשׁ אֲחִיךָ אֲרָנוּ וְהִשְׁבַּתוּ לָו:
 (ג) וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלֹתָיו וְכֵן תַּעֲשֶׂה
 לְכָל־אֲבֹתָת אֲחִיךָ אֲשֶׁר־תֹּאבֵד מִמֶּנּוּ וּמִצֹּאתָהּ לֹא תֹכַל
 לְהִתְעַלֵּם: ׀ (ד) לֹא־תִרְאֶה אֶת־חֲמֹר אֲחִיךָ אֹו שׁוֹרוֹ
 נְפִלִים בְּדָרְךָ וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם תִּקַּם תִּקַּם עִמּוֹ: ׀ (5) לֹא־
 יִהְיֶה כְּלִי־גִבֹר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־יִלְבַּשׁ גִּבֹר שִׁמְלַת אִשָּׁה
 כִּי תֹעֲבֹת יִתְּנָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֲשֵׂה אֱלֹהֵ: פ

(ו) כִּי יִקְרָא קוֹרֵצִפּוֹר וּלְפָנֶיךָ בְּדָרְךָ בְּכָל־עֵץ אֹו עַל־הָאָרֶץ
 אֲפֹרֹתִים אֹו בִיזִים וְהָאֵם רִבְצָת עַל־הָאֲפֹרֹתִים אֹו עַל־

kélybe vétetni, az ember t. i. Isten idomára teremtve
 lévén, annak megvetése mintegy Istenre visszavettetik. —

XXII. (1) שׁוֹי helyett a' Samar. szövegben את שׁוֹי או את
 van, és ugyan az következik a' Sam. szöveg-
 ben a' 4-ikben v. שׁוֹי szóra. — magadat betűszerint maga-
 dat elrejteti ÷ magadat úgy tétetni, mintha nem is
 látnád. — (5) A' versünkben kifejezett tilalomnak gyökéroka al-
 kalmasint az, hogy az illyféle viseleti-csere a' ruhanemük-

fiának, ki csakugyan az elsőszülött. — (17) Hanem gyűlölt nője fiát ösmerje el elsőszülöttnak, kettős részt adván neki minden értékéből, mert az velejenek zsengeje, őt illeti az elsőszülöttség joga. — (18) Ha valakinek engedetlen, ellenszegülő fia leend, ki szót nem fogad atyjának és anyjának, és megfenyítetvén sem akar szavokra figyelni. — (19) Ragadják meg az atya és az anya, és vigyék a' város véneihez, helysége kapujához. — (20) És így szóljanak e' város véneihez: Ez a' mi fiunk engedetlen és ellenszegülő, nem fogadja szavunkat, tobzódó és iszákos. — (21) Akkor a' város népe kövezzé agyon őt, és haljon meg; és így takarítsad ki a' gonoszt közüléd, hogy egész Jiszáél népe hallja és megfélemljék. — (22) Mikor valaki halálos bűnbe keveredik és megöletik, és te őt fára akasztod. — (23) Ne hagyj a' holt testet éjjelen át

---

kölesü fiú, kinek mértékfeletti torkosságát és iszákos kísécsapongásait, — mi vétkek különben ama meleg éghajlat alatt rendszeren veszedelmesb eredményűek — magok a' szülők már annyira el nem viselhették, hogy őt a' bizonyos, fejökre csak gyalázatot és bűt háritó nyilvános halálnak elébe vezetni magokat kényszerítve látták, a' köztársaságnak bizonyosan csak felette veszedelmes tagjává válhatandnék. Az Egyiptiaiaknál, a' Rómaiaknál és más egyéb régi népeknel az atya maga ölhetette meg fiát, melly természetelleniségnek a' Jiszáélita törvényben jelen intézményünk bölcsen elejét vette. — (23) כִּי קָלַלְתָּ אֱלֹהִים תְּלוּי mert a' fölakasztottban mintegy Isten látszatik cse-

בַּן-תְּאוֹהוּבָה עַל-פְּנֵי בֶן-הַשְּׁנוּאָה תִּבְכְּרָה: (יח) כִּי אֶת-תִּבְכְּרָה
 בֶּן-הַשְּׁנוּאָה יִכִּיר לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר-יִמְצָא לוֹ
 כִּי-הוּא רֵאשִׁית אָנֹכִי לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה: (יט) כִּי-
 יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה אִינְנו שָׁמַע בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל
 אִמּוֹ וַיִּסְרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם: (כ) וְתִפְּשׂוּ בּוֹ אָבִיו
 וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל-זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל-שַׁעַר מִקְדָּמוֹ:
 (כא) וְאָמְרוּ אֶל-זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵה אִינְנו שָׁמַע
 בְּקוֹלֵנוּ זוֹלָל וְסָבָא: (כב) וְרָגְמֵהוּ כָּל-אֲנָשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים
 וּמָת וּבְעֵרַת הָרַע מִקִּרְבָּהּ וְכָל-יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ: (כג)
 שְׁנֵי וְכִי-יִהְיֶה בְּאִישׁ חֲטָא מִשְׁפַּט-מוֹת וְהוֹמַת וְתִלְיַת
 אֹתוֹ עַל-עַץ: (כד) לֹא-תִלִּין נִבְלָתוֹ עַל-הָעֵץ כִּי-קָבַד

(19) A' város kapuiba — azt mondja *Burder Sam.* — szoktak volt akkor, valamint még azután is sok ideig, a' helység hatósága, annak vénei, a' panaszokat kihallgatandók, igazságot kiszolgáltatók, tisztségeket és hivatalokat osztandók, egy szóval a' közügyeket elintézendők, összegyűlni. Hogy pedig arra épen a' kaput választották, annak oka, ugy látszik, a' volt, hogy azon helyen, a' lakosok többnyire mezei gazdaságot űzvének és így reggel és este, a' kapun ki 's bemenvén, mindenki a' bírának akármikor keze ügyére lehetett. Marokkóban a' bírák, még mai nap is a' kapuban szolgáltatják ki az igazságot. — (21) E' törvény nem fog felette szigorúnak tetszeni előttünk, ha meggondoljuk, miként illy vásott er-

nőt, és megszeretvén azt, feleségül akarod venni magadnak. — (12) Vidd be őt házádba, ő pedig nyirja le haját és messe el körmeit. — (13) És vesse le fogsága ruháját magáról, és maradjon házádnál; azután pedig sirassa atyját és anyját egy hónapig és annakutána menj be hozzá, hálj vele, és nőd legyen. — (14) Hogyha pedig azután nem tetszenék neked, bocsásd őt szabadon, el ne add pénzen, se ne szorítsd szolgálatra, miután megaláztad. — (15) Ha valakinek két felesége lesz, az egyik kedves, a' másik gyűlöletes, és fiakat szülnek neki, mind a' kedves mind a' gyűlöletes, de az elsőszülött fiú a' gyűlöletesé lesz. — (16) Akkor ha majd fiait abban, mije van, örökíttetni akarja, nem ruházhatja az első szülöttség jogát szeretett nője fiára, ezt elébe tévén gyűlölt nője

---

bereknél — mint csakugyan még most is több keleti népeknél — a' hosszú mindenféle színekkel festett körmök a' szépség kellékeihez tartoztak? — (13) וְהִסִּירָה וְכוּ' és vesse le magáról fogsága ruháját — a' ruhát, melly rajta volt midőn elfogatott. Az asszonyok — azt mondja Rosenmüller — kik atyjokat vagy férjüket a' házába követték, az ütközet előtt legjobb ruhájokat és legbecsesb ékszereiket szokták volt fölölteni, hogy ha elfogatnának, a' győző szemeit magokra vonhassák. l. *Ovid Remed. Amor.* 343. — יָרַח יָמִים egy hónapig, míg szíve az övéinek vesztén némileg megnyugodott, hogy érzelmeiben erőszak ne történjék. (*Majmonides. Móre Neb.* 3. 41 ער

בָּהּ וּלְקַחְתָּ לָהּ לְאִשָּׁה: (יב) וְהִבֵּאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתְךָ
 וּגְלַחָהּ אֶת־רֵאשִׁיהָ וַעֲשֵׂתָהּ אֶת־צַפְרֵנֶיהָ: (יג) וְהִסִּירָהּ
 אֶת־שְׂמֹלֶת שַׁבָּיָהּ מֵעֲלֵיהָ וַיֵּשְׁבָהּ בְּבֵיתְךָ וּבִכְתָּהּ אֶת־
 אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יָרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעֵלְתָהּ
 וְהָיְתָה לָּהּ לְאִשָּׁה: (יד) וְהָיָה אִם לֹא חָפְצָתָּ בָּהּ וְשַׁלַּחְתָּהּ
 לְנַפְשָׁהּ וּמָכַר לֹא־תִמְכְּרָנָה בְּכֶסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת
 אִשָּׁר עָנִיתָהּ: ם (טו) בֵּי־תַהֲיִין לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים
 הָאֶחָת אַחֻבָּה וְהָאֶחָת שְׁנוּאָה וַיֵּלְדוּ־לָהּ בָּנִים הָאֶחָתֻבָּה
 וְהַשְּׁנוּאָה וְהָיְתָה תֵּבֵן תִּכְבֵּר לַשְּׁנִיאָה: (טז) וְהָיָה בַּיּוֹם
 תִּנְחִילוּ אֶת־בָּנָיו אֶת אֲשֶׁר־יָחִיחָה לָּהּ לֹא יִזְכַּל לְבַכֵּר אֶת־

így volnának fordítandók: vedd magadnak öt nőül“ —
 ha megszeretted és a' szenvedély erőt veendő rajtad, ellen
 ne állj, hanem vedd eltörvényesen nőül. — (12) וגלחהּ
 את ראשהּ nyírja meg haját gyászolás jeleül, nem
 mint Num. 6. f. 5. v. megjegyzettük, hogy „férje házába
 lépve újra visszatér a' társaságos élet köreibé.“ mert itt
 az egész mondatfűzetből ellenkező gondolat sül ki. ועשרתָּהּ
 és messe el körmeit. Így a' Septuag.
 και περιουυχειῖς αὐτήν. Eredeti értelmök szerint e' szavak
 annyit tesznek, mint „és csinálja meg körmeit“.
 A' francia a' körmök le metszését hasonlókép így
 teszi ki „faire les ongles“. Dathe megjegyzésére, miként
 természetesb fölvenni, hogy gyászolás jeleül a' nő kör-
 meit meghagyja, csak azt felelhetjük, hogy igen is
 természetesb volna szokásaink szerint, de hát ha a' hé-

völgybe, melly soha meg nem munkáltatott és soha be nem vettetett, és szegjék meg az üszónek nyakát a völgyben, — (5) 'S lépjenek elő a' papok, Lévi fi-ai; — mert őket választotta Jehova Istened, hogy szolgálatot tegyenek neki, hogy mondjanak áldást nevében, és hogy beszédök szerint intéztessék el minden pör és minden sérelem. — (6) És mindnyájan azon város vénei, kik legközelebbek az agyonütötthez, mossák meg kezeiket a' völgyben nyakaszegett üsző felett. — (7) 'S szólaljanak föl 's mondják: Mi kezeink nem ontották ki e' vért, sem a' mi szemeink nem látták. — (8) Légy kegyelmes Jiszráél népednek, mellyet megszabadítottál, Jehova: és föl ne ródd az ártatlan vért Jiszráél népednek! Így megbocsáttathatik nekik a' vérbűn. — (9) Te pedig takarítsd ki az ártatlan vért közüléd, mert így azt cselekszed, a' mi helyes Jehova szeme előtt. — (10) Mikor hadba menedesz ellenségeid ellen, és adandja Jehova Istened őket a' te kezébe, és foglyokat elviszesz közülé. — (11) Látandasz pedig a' foglyok között valamelly szép

---

teltetvén és köztudomásra jutván, a' gyilkos könyebben fölfődeztethessék. — (8) Már maga ezen szertartás is elegendő tanúságul szolgálhatott Jiszráél népének az iránt: miféle nagy büntetésre legyen méltó a' gyilkosság, minthogy égbe kiáltoz bosszúállásért az ártatlan vér, míg a' gyilkos meg nem büntettetik. (Szepessy Bibliája.) — (11) וְלִקְחָתָּ לָּךְ אֶת הַפְּגֻלִים וְאֶת הַבְּנֵי הַיָּמִים אֲשֶׁר לָאֵשׁ A' Thalmud szerint (Kiddusin 21. 1.) e' szavak

אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְעָרְפוּ־שֵׁם
 אֶת־הַעֲגֹלָה בְּנַחַל: (ה) וְנָגְשׁוּ חֲכֵהִימִים בְּנֵי לֵוִי כִּי נָם
 בְּחַר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לְשִׁרְתּוֹ וּלְבָרְךָ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם
 יִהְיֶה כָל־רִיב וְכָל־נִגְעָה: (ו) וְכָל זָקֵנֵי הָעִיר תְּהוּא תְּקַרְבִּים
 אֶל־הַחֲלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַעֲגֹלָה הַעֲרוּפָה בְּנַחַל:
 מַפְטִיר (ז) וְעָנּוּ וְאָמְרוּ יְדִינוּ לֹא שָׁפַכְהָ אֶת־הַדָּם הַזֶּה
 וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: (ח) כִּפְרוֹ לְעַמּוּד יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּרִיתָ
 יְהוָה וְאֶל־תַּתֵּן בָּם נָקִי בְּקִרְבַּ עַמּוּד יִשְׂרָאֵל וּנְכַפֵּר לָהֶם
 הַדָּם: (ט) וְאַתָּה תִּבְעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבְּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה
 תִּיָּשֶׁר בְּעֵינֵי יְהוָה: פ

(י) כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אִיבֵיךָ וּנְתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ בִּירְךָ
 וְשִׁבִיתָ שְׂבִיבֵי: (יא) וְהָאֵיִת בְּשִׁבְיָהּ אִשֶׁת יִפְתָּתָאֵר וְחִשְׁקָתָהּ

° שפכו קרי

legközelebb. — (4) נחל איתן zordon völgy: Így a' Septuag. φάσγγα τραχείαν, mely fordítás helyességét a' mellé ragasztott לא עבד בו mely soha meg nem munkáltatott nyilván mutatja. Azonban sokan Jobbnak hiszik a' szavakat szüntelen folyó patak-kal fordítani, a' mire azoknak Ámosz 5. f. 24. v. Zsolt. 74 f. 15. v. eldöntő szinténséget nyújt. — (6) ירחצו את ידיהם (6) mossák meg kezeiket ártatlanságok jeleül. V. ö. Zsolt. 26. f. 6. v. — Mind ez egész nyilvános és ünnepé-lyes szertartás különben, Majmonides szerint (Móre Neb. 3. 40) arra való volt, hogy az által a' dolog elhíresz-

tartasz, harczolván ellene, hogy kivíjad, ne pusztítsd ki a' fákat, 's fejszével azokat meg ne illesd, mert azoknak gyümölcsével élhetsz, 's azért azokat le ne vágd — ugyan is az ember élelmére van a' mező fája — hogy színed elől eltakaríttassanak várívó készületekre. — (20) Csak a' melly fát üsmerendesz, hogy nem gyümölcsstermő, azt pusztíthatod ki és vágthatod le, 's az ilyenekből építhetsz várívó készületeket azon város ellen, melly ellened hadakozik, míglen ledöntöd azt, —

XXI. (1) Ha a' földön, mellyet Jehova Istened ád neked, hogy azt elfoglaljad, agyonütött találtatik fekiüdve a' mezőn, 's nem tudatik, ki a' gyilkos. — (2) Akkor menjenek ki véneid és biráid, és mérjenek az agyonütött körül lévő városokig. — (3) Vénei pedig azon városnak, melly legközelebb az agyonütöthez, vegyenek egy üszöt, mellyel még nem dolgoztatott, és melly igát még nem vont. — (4) És vigyék le annak a' városnak vénei az üszöt zordon

---

vagy חיי szó kihagyását, mint tov. 24. f. 6. v. נפש előtt, vagy ל hiányát, mint Ezek. 12. f. 10. v. הנשיא המשא הזה בירושלם kell föltennünk. — A' közönséges fordítás: „Mert valyon ember-e a' mezőnek élőfája, hogy bemenjen előted az erősségbe“, nem annyira erőtetettnek látszik ugyan, de az összefüggésbe teljességgel nem illik. —

XXI. (2) ומדרו és mérjenek a' helytől fogva, a' hol az agyonütött fekszik, hogy ki tudassék, mellyik van

עֲלֶיךָ לְהַפְשֵׁה לֹא־תִשְׁחִית אֶת־עֲצֶה לְגִדְחַ עֲלִיו גִּדְחֹן
 כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֵתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֵּׁדֶה
 לְבֹא מִפְּגִיעַ בְּמִצּוֹר: (כ) רַק עֵץ אֲשֶׁר־תִּדְעַ כִּי לֹא־עֵץ
 מֵאֲכָל הוּא אֵתוֹ תִשְׁחִית וְכִרְתָּ וּבְנִיתָ מִצּוֹר עַל־הָעִיר
 אֲשֶׁר־הוּא עִשָּׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּה: פ

כא (6) כִּי־יִמְצָא חָלָל בְּאֶרְצָהּ אֲשֶׁר יְהִי אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
 לָךְ לְרִשְׁתָּהּ נֶפֶל בְּשָׂדֶה לֹא נֹדַע מִי הִכְהוּ:

(ב) וַיִּצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמִדְּרוּ אֶל־הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת
 הַחָלָל: (ג) וְהָיָה הָעִיר תִּקְרָבָה אֶל־הַחָלָל וְלָקְחוּ זְקֵנֵי
 הָעִיר הַהוּא עֲגֹלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֵבֵל בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־
 מִשְׁכָּה בְּעַל: (ד) וְהוֹרְדוּ זְקֵנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת־הָעֵגֶלָה

עץ השרה לבא מפניך במצור. E' szavak olly felette homályosak, hogy értelmök minden magyarázgatási kísérletek ellenére örökké rejtély marad. Azonban ha a' szavakat valamiképp mégis fordítani akarjuk, legjobb ha azokat összefüggésökben fogjuk föl, 's akkor, jelesen ha versünknek a' következő versnek — לבא מפניך במצור — szavaival ellentétet szemre vesszük, ki-világlik, miként a' versünkbe foglalt tilalom más nem lehet, mint, hogy a' gyümölcsfák az embernek még tovább is hasznot hajthatók lévén, várvívó készültekre ne fordítottassanak. De azon értelmet másképp nem nyerhetjük, mint ha a' szavakat záradék-mondatnak vesszük. A' mi pedig e' záradék-mondat értelmét illeti,

ték a' tisztartók beszédöket a' néphez, tartsanak a' had nagyai szemlét a' népnek előtte. — (10) Mikor valamely városhoz közeledel, azt megszállandó; kináld meg előbb békével. — (11) Ha arra neked békével felel, és kaput nyit: az egész nép, melly benne talál-tatik, adófizetőd legyen és jobbágyod. — (12) Ha pe-dig békére rá nem áll, hanem hadra kél ellened, ak-kor vedd ostrom alá. — (13) És kezedbe adván azt Jehova Istened, hányd kardra minden férfineműjét. — (14) Csak a' nőket, a' kisdedeket és a' barmot, 's a' mi még a' városban zsákmányolható leend, vetheted mar-talékra, és elköltheted ellenséged zsákmányát, mellyet Jehova Istened ad neked. (15) Így cselekedjél minden városokkal, mellyek igen messze vannak tőled, és nem ama népek városai közül valók. — (16) De azon né-pek városaiban, mellyeket Jehova Istened ad neked örökségül, ne hagyj egy lelket is életben. — (17) Ha-nem tönkre tedd őket gyökerestől, a' Chittit, az Emó-rit, a' Kenaanit, a' Perizzit, a' Chivvit, a' Jebúszit, a' mint parancsolta neked Jehova Istened. — (18) Hogy ne tanítsanak titeket mind ezen utálatosságok szerint cselekedni, a' miket ők elkövetnek isteneik tiszteleté-re, mi által vétkeznétek Jehova Istenetek ellen. — (19) Mikor valamely várost hosszasb ideig ostrom alatt

---

Samar. szövegben הכנעני után והגרגשי van, melly név, hogy szövegünkben hiányzik, megfoghatlan. — (19) כי האדם

הַשְּׁמַרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעַם וּפְקֹדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ
 הָעַם: ס שביעי (י) בִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ
 וּקְרֵאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם: (יא) וְהָיָה אִם־שָׁלוֹם תִּעֲנֶנּוּ וּפְתַחְתָּהּ
 לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעַם תִּנְמָצָא־בָּהּ יַחֲיוּ לָךְ לְמַסַּ וְעַבְדוּךָ:
 (יב) וְאִם־לֹא תִשְׁלִים עִמָּךְ וְעִשְׂתָּהּ עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצָרְתָּ
 עָלֶיהָ: (יג) וּנְתַנָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּיָּדְךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־
 זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב: (יד) רַק הַנְּשִׂים וְהַטַּף וְהַבְּחֻמָּה וְכֹל־
 אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר כָּל־שָׁלָלָהּ תָּבוֹ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־שָׁלָל
 אֵיבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ: (טו) בֶּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־
 הָעָרִים הַרְחֵקת מִמָּךְ מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא־מַעְרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה
 הֵנָּה: (טז) רַק מַעְרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 נָתַן לָךְ נַחֲלָה לֹא תַחִיָּה כָּל־נַשְׂמָה: (יז) בִּי־הִתְרַם תַּחְרִימֵם
 הַחַתִּי וְהָאֱמֹרִי תִכְנַעְנֵי וְתִפְרֹזֵי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (יח) לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
 כְּכֹל הַזְּעֻבֹתֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיכֶם וְחָטְאתֶם לַיהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם: ס (יט) בִּי־תִצְוֹר אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם

a' szentség helyén elkölthette. (I. Levit. 19. f. 24. v.). —
 (10) szösz szerint és szolgájon neked — legyen
 jobbágyod. — (15) mellyek nem
 am a népek városai közül valóak, — Palaestina
 hét Kenaanita nemzetségelhez nem tartoznak. — (17) A'

ki téged fölhozott Miczrajim földéről. — (2) Közeledvén tehát az ütközethez, a' főpap előlépjen, és így szóljon a' néphez, — (3) Mondván nekik: Halljad Jiszráél! Közeledtek ma az ütközethez ellenségeitek ellen; el ne csüggedjen szívetek, ne féljetek, meg ne rémüljetek, 's ne rettegjetek tőlök. — (4) Mert Jehova Istenetek megy el veletek, az ellenséggel érettetek meg-ütközendő, 's rajtatok segitendő. — (5) A' tisztartók pedig szóljanak a' néphez, mondván: Kicsoda köztetek, ki újonnan házat épített, 's be nem igtatta? Menjen, térjen haza, nehogy talán meghalván a' hadban, más valaki igtassa be. — (6) És kicsoda, ki szőlőt ültetett és meg nem váltotta? menjen, térjen haza, nehogy talán meghalván a' hadban, más valaki megváltsa. — (7) És kicsoda, ki magának nőt eljegyeztet, de el nem vette? menjen, térjen haza, nehogy meghaljon a' hadban, és más vegye el azt: — (8) Folytatva pedig a' tisztartók így szóljanak a' néphez, mondván: Kicsoda, ki félénk és csüggedt szívu? menjen, térjen haza, hogy el ne csüggesse atyjafiai szívet, mint az ő szive. — (9) És miután befejezendet-

---

kasztanak félbe 's csak nem örömet, kedvetlenül folytatnák a' hadat, minthogy az illy egyesek a' többieket is elkedvetlenítenék, elcsüggesztenék. — (6) ולא הללו és meg nem váltotta, a' negyedik évben t. i. a' mikor az ültetvényt természet először pénzzel megváltván, az értéket

חֲמֵלֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ב) וְהָיָה בְּקִרְבְּכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה
 וְנָגַשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם: (ג) וְאָמַר אֲלֵהֶם שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל
 אַתֶּם קִרְבִּים תִּיְהִי לַמִּלְחָמָה עַל־אֵיבֵיכֶם אֶל־יָבֶד לְבַבְכֶם
 אֶל־תִּירְאוּ וְאֶל־תִּחַפְּזוּ וְאֶל־תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם: (ד) כִּי
 יְהוּה אֱלֹהֵיכֶם הִהָלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֵיבֵיכֶם
 לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: (ה) וְדִבְרוּ הַשְּׂטָרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר
 מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיַּת־חָדָשׁ וְלֹא חָנְכוּ יָלְדָה וַיָּשֶׁב
 לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִחַנְכֵנוּ: (ו) וּמִי־
 הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרֶם וְלֹא חָלְלוֹ יָלְדָה וַיָּשֶׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־
 יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִחַלְלֵנוּ: (ז) וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר
 אָדַשׁ אֲשֶׁרָה וְלֹא לָקַחָהּ יָלְדָה וַיָּשֶׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
 בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקַּחנָה: (ח) וַיִּסְפוּ הַשְּׂטָרִים לְדַבֵּר
 אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ תִּירָא וּבָדָה תִּלְכָּב יָלְדָה וַיָּשֶׁב
 לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמָּס אֶת־לִבְּךָ אֶחָיו כְּלָבְבוֹ: (ט) וְהָיָה כְּבָלַת

leszekeri lovasság csak Dávid idejében jött a' Jiszráéllák-
 nál divatba. — (2) הכהן 'A' Thalmud szerint (Szótaח 42. 1.)
 egy különösen a' tábor szolgálatára fölkenetett, ugy ne-
 vezett משוח מלחמה tábori pap. — (5) ולא חנכו וְלֹא חָנְכוּ
 és be nem igtatta lakásra, beköltözvén abba. Bölcsen idéz-
 tetnek vissza mind az olyan egyének, kik fontos házi
 foglalatosságokba bele kezdvén, azokat nem örömet szá-

millyen vétekbe keveredjék valaki, meg ne állhasson, hanem két vagy három tanu vallomásával, bizonyítások he minden ügy. — (16) Ha hamis tanu valaki ellen föláll, és őt törvény szegésről vádolja. — (17) Álljon mind a' két személy, kiknek pörök vagyon, Jehova színe elé, az az a' papok és a' birák elé, kik akkor időben lesznek. — (18) A' birák pedig szorgosan nyomozzák, és ha ime hamis a' tanu, hazugságot vallott atyjafia ellen, — (19) Ugy cselekedjetekek azzal, a' mint szándékában volt hogy atyjafiával cselekedjék: 's így takarítsátok ki a' gonoszt közületek. — (20) Hogy a' kik megmaradnak és hallják azt, megfélemljenek, 's többé közötted illy gonosz tettet ne cselekedjenek. — (21) Meg ne essék szived: lélek legyen lélekért, szem szemért, fog fogért, láb lábért. —

XX. (1) Mikor hadba menedsz ellenségeid ellen, 's látandasz lovakat, szekereket és náladnál tetemesb népet: ne félj tőlök, mert Jehova Istened van veled,

déka még nem valósított, de ha például hamis tanúság következésében valaki már megöletett, a' dolog pedig csak később sültki, a' tanu — alkalmasint a' hatóság hitele fentartásának tekintetéből — nem illetett hasonló büntetéssel, és nem öletett meg. כהטר זמס וכל כהטר עסס מכלן חמרו. — הרגו חין כהרגין.

XX. (1) szekereket. l. Exöd. 14. f. 7. v. jegyzetét. Itt még csak azt jegyezzük meg, miként az illyfé-

בְּכָל־חֶטְאֵא אֲשֶׁר יִחֲטֵא עַל־פִּי וּשְׁנֵי עֵדִים אֹז עַל־פִּי
 שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דְּבָרִי: (טז) כִּי־יָקוּם גְּד־חֶמֶס בְּאִישׁ
 לַעֲנֹת בּוֹ סָרְהוּ: (יז) וְעִמְדוֹ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב
 לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַיָּמִים הָהֵם:
 (יח) וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הַיָּטֵב וְהַנָּחֵה עַד־שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר
 עָנָה בְּאִחֻיו: (יט) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כְּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאִחֻיו
 וּבְעֵרַת הָרַע מִקִּרְבָּהּ: (כ) וְהַנְּשֹׂאִים יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ וְלֹא־
 יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כְּדָבָר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבָּהּ: (כא) וְלֹא־
 רָחֹם עֵינֶיהָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד
 רֶגֶל בְּרֶגֶל:

ס

כ (ה) כִּי־תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל־אִיבָה וּרְאִיתָ סוּס וְרֶכֶב
 עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי־יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ

meg ne állhasson. — ne telessen bizonyítékot. בכל
 אֲשֶׁר יִחֲטֵא akármilyen vétékbe keveredjék
 valaki. Szükséges ismétlés, mellyel eleje vétetett, hogy
 valaki. Szükséges ismétlés, mellyel eleje vétetett, hogy
 netalán valami rendkívüli pörös tárgynál a' hitelesítettés-
 ben a' tanukat illetőleg módosítás tétessék, mint például
 a' magyar törvényben az egyébként tanubizonyyságra te-
 hetetlen személyek a' fölségsértés ügyében kivételképen
 tesznek bizonyítékot. — (19) כְּאֲשֶׁר זָמַם a' mint szándé-
 k a volt. A' rabbik e' kifejezésből azt következtetik,
 hogy a' megtorlás jogával a' meghazudtolt tanu ellen a'
 törvény csak addig élhet, valaméddig a' tanu gonosz szán-

előttről ellensége. — (7) Azért parancsolom neked, mondván: Három várost válassz magadnak. — (8) Ha mikor pedig Jehova Istened kiterjesztendi határodát, a' mint megesküdtél őseidnek, és neked adandja mind az egész földet: mellyet mondott hogy őseidnek megad. — (9) Ha tudniillik azon leszel, hogy megtegyed mind e' parancsolatokat, mellyeket mai nap elődbe adok, szeretvén Jehova Istenedet és mindenkor annak utjain járván, — akkor e' három városhoz ismét válassz három várost. — (10) Hogy ártatlan vér ne öntessék ki földeden, mellyet örökségül ad neked Jehova Istened, mi által vérbűnbe keverednél. — (11) Ha pedig valaki felebarátjának ellensége, és utána ólálkodván, rátámad és agyon veri, és az meghal, arra pedig ezen városok egyikébe menekszik. — (12) Akkor annaka városnak vénei küldjenek el, hozassák ki őt onnan, és adják át a' vérboszuló kezébe, hogy meghaljon. — (13) Meg ne essék szived rajta; hanem takarítsd ki az ártatlan vért Jiszráélből, hogy jól legyen dolgod. — (14) Kijebb ne mozdítsd felebarátod határát, mellyet szabtak az elődök, birtokul nyert örökségedben, ama földön, mellyet Jehova Istened ad neked, hogy azt elfoglaljad. — (15) Egyes tanu személy ellen semminémű bűnben vagy vétékben, akár-

---

szentül tartásán alapszik az egész birtokjog. — (15) לא יקום

(ז) על-בן אנכי מצוה לאמר שלש ערים תבדיל לך:
 (ח) ואם-ירחיב יהוה אלהיך את-גבולך באשר נשבע
 לאבתך ונתן לך את-כל-הארץ אשר דבר לתת לאבתך:
 (ט) כִּי-תִשְׁמֹר אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי
 מְצַוֶּה הַיּוֹם לֵאמֹר אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְלַבֵּת בְּדַרְכָּיו כָּל-
 הַיָּמִים וַיִּסְפָּת לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשְּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה:
 (י) וְלֹא יִשְׁפֹךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֲרָצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 נָתַן לָךְ נַחֲלָה וְחַיֵּה עֲלֶיךָ דָּמִים: פ (יא) וְכִי-יְחִי אִישׁ
 שֹׁנֵא לְרַעְהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְחָבְהוּ נֶפֶשׁ וּמָרַת וְנָם
 אֶל-אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה: (יב) וְשִׁלְחוּ זְקֵנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ
 אִתּוֹ מִשֵּׁם וּנְתָנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֲל הַדָּם וּמָת: (יג) לֹא-תָחוּם
 עֵינֶיךָ עָלָיו וּבְעֵרַת דַּם-תִּנְקִי מִיִּשְׂרָאֵל וּמוֹב לָךְ: ס שְׁשִׁי
 (יד) לֹא תִסֹּג גְּבוּל רֵעֶךָ אֲשֶׁר גְּבֹלוּ רֵאשִׁינִים בְּנַחֲלָתְךָ
 אֲשֶׁר תִּנְחַל בְּאֲרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ: ס
 (טו) לֹא-יָקוּם עַד אַחֵר בְּאִישׁ לְכָל-עֵנָן וּלְכָל-חֲטָאֵת

tetni meghagyatott. — (9) Ezen új három város
 soha sem választatték ki, ámbár Dávid és Salamon alatt
 Izráélé volt a' tartomány egész Eufratig; hihetően, mivel
 egygy Jiszráélita sem telepedék ott le állandóan. (Szepes-
 sy Bibliája). — (14) A' menedék városok határjogai meghatá-
 rozására követvetkezik a' határjog általában, mellynek

XIX. (1) Mikor Jehova Istened kiirtandja a' népeket, kiknek országát Jehova Istened neked adja, és elüzöd őket és megtelepedel városaikban és házaikban. — (2) Három várost válassz magadnak országod közepén, mellyet Jehova Istened ad neked hogy elfoglaljad. — (3) Csináld meg az azokhoz vezető utat, és három egyenlő megyére oszd el országod határát, mellyet Jehova Istened örökségül ad neked; hogy legyen hová menekednie az emberölőnek. — (4) E' pedig a' körülmény, melly alatt az oda menekült emberölő életben marad: Ha ki véletlenül üti agyon felebarátját, nem lévén az előtről ellensége. — (5) Ha ki felebarátjával erdőbe megy, fát vágandó, és midőn keze neki huzalkodik a' fejszével, hogy megvágja a' fát, a' vas kiszalad nyeléből, és felebarátját érvén, az meghal; az ilyen menekedjék ezen városok egyikébe, hogy életben maradjon. — (6) Nehogy a' vérbozuló szíve fölhevültében üzőbe vevén a' gyilkost, elérhesse — ha az út hosszú leend — és agyon verje; holott halált nem érdemlett, nem lévén annak az

---

városokról van szó. Sokkal helyesebbnek látszik a' rabbik véleményét, mellyhez Delgado is szegődött, követve, itt más 3 várost érteni, mint a' felj. 4. f. 41. v. a' tov. 9. v. említettek, annyival inkább, minthogy tov. 9. v. nyilvános, miként ha a' birodalom nagyobb terjedelmet nyer, az elébb parancsolt menedék városok száma hárommal öregbit.

יט (6) כִּי־יִכְרִית יְהוָה אֶלְהֵיךָ אֶת־הַגּוֹלִים אֲשֶׁר יְהוָה
 אֶלְהֵיךָ נָתַן לָךְ אֶת־אֲרָצְךָ וירשׁתֶּם וישׁבת
 בעריהם ובכתייהם: (3) שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְנֶה לָךְ בְּתוֹךְ
 אֲרָצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֶלְהֵיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ: (ג) תִּכְנֶן לָךְ
 הַדֶּרֶךְ וְשַׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אֲרָצְךָ אֲשֶׁר יִנְחַלְלֶה יְהוָה אֶלְהֵיךָ
 וְהָיָה לָנוֹם שָׁמָּה כָּל־רִצְחָה: (ד) וְזֶה דְבַר הַרְצָח אֲשֶׁר־
 יָנוֹם שָׁמָּה וְחַי אֲשֶׁר יִכֶּה אֶת־רַעְיוֹ בְּכַל־דַּעַת וְהוּא
 לֹא־שָׁנָא לוֹ מִתְּמַל שְׁלֵשִׁים: (ה) וְאֲשֶׁר יִבֵּא אֶת־רַעְיוֹ
 בַּיַּעַר לְחַטֵּב עֵצִים וּנְדָחָה יָדוֹ בַּגִּרְזֵן לְכַרֵּת הָעֵץ וּגְשֵׁל
 הַבְּרוֹז מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רַעְיוֹ וּמָת הוּא יָנוֹם אֶל־אֶתֶּת
 הָעָרִים־הָאֵלֶּה וְחַי: (ו) פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל תְּדַם אַחֲרֵי הַרְצָח
 כִּי יַחַם לְבַבּוֹ וְהִשְׁיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכְהוֹ נַפְשׁוֹ וְלוֹ
 אֵין מִשְׁפַּט־מֹות כִּי לֹא שָׁנָא הוּא לוֹ מִתְּמַל שְׁלֵשִׁים:

XIX. (2) „E' három várost — azt mondja Geddes —
 Delgado másoknak veszi, mint a' felj. 4. f. 4. v. említet-
 tek. De természetesb — így folytatja Water — itt ama 3 vá-
 rosra gondolnivissza, mellyek a' Jardéntól keletre fekü-
 vének, és csak a' tov. 9. v. említett városokat helyezni
 a' tulajdonképi Palaestinába, minthogy több mint hat mene-
 dék helyről sehol sincs szó. V. ö. Num. 35. f.“. Azonban a'
 kifejezések ezen és az elébbi versben felettebb lényege-
 sen mutatnak a' tulajdonképi Palaestinára, mintsem hogy
 föltehennők, hogy itt nem arról, hanem a' Jardéontúli

atyádfiai közül, mint én vagyok, támasztand neked Jehova Istened jóst, arra hallgassatok. — (16) Mind a' szerint, a' mint kérted Jehova Istenedtől Chóréb hegyén a' gyűlés napján, mikor azt mondtad: Nem hallhatom többé Jehova Isten szavát, és e' nagy tüzet nem nézhetem tovább, hogy meg ne haljak. — (17) És monda Jehova nekem: helyes volt beszédök. — (18) Jóst támasztok nekik atyjokfiai közül, mint te vagy; és teszem igéimet szájába, és tudokra ad mindent, a' mit parancsolandok neki. — (19) És valaki nem hallgatand beszédimre, mellyeket nevemben szóland, én megkeresem azon. — (20) De az a' jós, ki vakmerőködik és nevemben ollyasmit mond, mit én nem parancsoltam neki, hogy mondjon; vagy a' ki idegen Istenek nevében szóland, halállal büntetessék e' jós. — (21) Ha pedig talán azt gondolod szívedben: Hogy ösmerendjük meg, holmit Jehova nem szólott? — (22) Ha mit a' jós Jehova nevében szóland, és meg nem lesz, nem teljesül, azt Jehova nem mondá; azt vakmerően a' jós költötte, nem kel tartanod tőle. —

— (16) Az értelem az: hogy Isten a' Jisziáélitáknak, mint magok Chóréb előtt kívánták, közbejárót minden időben rendelend. — (19) אֲנִי אֶדְרֹשׁ מֵעַמּוֹ én megkeresem azon — meglakoltatom azt. —

מקרבך מאחריך במוני יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעון:
(טז) בכל אשר--שאלת מעם יהוה אלהיך בהרב ביום
הקהל לאמר לא אסף לשמע את-קול יהוה אלהי ואת-
האש הגדלה הנאת לא-ארא את-עוד ולא אמות: (יז) ויאמר
יהוה אלי היטיבו אשר דברו: (יח) נביא אקים לתם
מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את
כל-אשר אצונו: (יט) ותוה האיש אשר לא-ישמע אל-
דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו: (כ) את
הנביא אשר יזיר לדבר דבר בשמי את אשר לא-צויתו
לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא תהוא:
(כא) וכי תאמר בלבבך איכה גרע את-הדבר אשר לא
דברו יהוה: (כב) אשר ידבר הנביא בשם יהוה ולא-יתיה
הדבר ולא יכא הוא הדבר אשר לא-דברו יהוה בודו
דברו הנביא לא תגור ממנו: ס

de Messia agere statuunt, praecipue urgent vocem במוני
mei similem, simulque provocant ad Deut. 34. 10. coll. Num.
12, 6. 7., ubi Prophetam Mosi similem extitisse negatur.
Es tovabb: Orationis seriei istam de Messia interpreta-
tionem prorsus repugnare, primo intuitu quisque intelli-
git. Quomodo enim haec cohaerent: nolite harioles adi-
re — nam Deus vobis prophetam Messiam excitabit?

levita atyjafiai, kik ott Jehova előtt hivatalban állnak. — (8) Egyenlően részesüljenek az élelemben, elválva az eladott ősi jószágtól. — (9) Mikor majd bemenesz a' földre, mellyet Jehova Istened ád neked, ne tanulj cselekedni ama népek utálatosságai szerint. — (10) Ne találtassék közötted, ki fiát vagy leányát tüzön átvitelné, varázsló, felhőkről vagy kigyókról jósló vagy bűbájos. — (11) Vagy ígész, vagy ürdöngös vagy halottaktól tudakozó. — (12) Mert Jehova előtt utálatos, ki azokat cselekszi, és épen az ilyen utálatosságokért üzi ki Jehova Istened őket előled. — (13) Őszinte légy Jehova Istened iránt. — (14) Mert ama nemzetek, kiket kiűzendő vagy, felhőkről jóslókra és varázslókra hallgatnak, neked pedig nem illyesmit juttatott osztályul Jehova Istened. — (15) Közüled,

---

וכי Ne találtassék stb. I. Lev. 18. f. 21. v. jegyzet. — קסם Alkalmasint közönséges elnevezése mindenféle babonás jóslásnak, varázslásnak (*divinatio*, nem *incantatio*, mert ez bűbájoslás, ígészés). מעוין E' szó eredetenyilván felhőre (ענן) valamint מנחש kigyóra (נחש) mutat. — (11) חבר חבר A' Thalmud (Szünhedrin 65. l.) és a' Thargumim szerint, ki bizonyos titkos mondalmak segítségével kigyókat állítá összeseregeltethetni, össze társaltathatni (חבר), latinúl *incantator* ואל אויב וכי J. Lev. 19. f. 31. v. jegyz. — (15) כמני mint én vagyok, viszonylik nyilván az előtte való מאחך מקרבך szavakra, és el nem fogult elmével itt bizony Messiásra senki semmi czélzást nem látand. Rosenmüller szavai: Qui hanc pericopam

שם לפני יהוה: (ח) חלק בחלק יאכלו לבר ממבדיו על-
האבות: ס (ט) כי אתה בא אל-הארץ אשר-יהוה
אלהיך נתן לך לא-תלמד לעשות בתועבת הגוים ההם:
(י) לא ימצא בך מעביר בנו-ובתו באש קסם קסמים
מעונן ומנחש ומכשף: (יא) וחבר חבר ושאל אוב וידעני
ודרש אל-המתים: (יב) כי-תועבת יהוה כל-עשה אלה
ובגלל התועבת האלה יהוה אלהיך מוריש אותם מפניך:
(יג) תמים תהיה עם יהוה אלהיך: חמישי (יד) כי הגוים
האלה אשר אתה יורש אותם אל-מעננים ואל-קסמים
ישמעו ואתה לא כן נתן לך יהוה אלהיך: (טו) נביא

rabbik itt és az előbbi versben a' közönséges nemzetségi névvel úgy nevezett papokat értik, minthogy a' tulajdonképi Leviták áldozati szolgálatot nem tehettek. Azonban lehet, hogy itt a' Levitáknak alárendezett segéd szolgálatáról van szó; mindenésetre pedig némellyek véleményét (George jüd. Feste S. 45) mi' szerint a' Levitáknak az áldozati szolgálat ez alkalommal megengedettetett volna, ráfogásnak kell bélyegeznünk. — (8) E' nehéz vers értelme összefüggésében röviden a' közetkező: Ha az idegen Lévi szolgálatját megtette, akkor a' szentségben hivatalban lévőekkel egyenlő részt kap az illetőségekből, még az esetben is, ha ő hazúlról vagyonos és illyféle járulékra nem szorúl. Fordításomban értelmezőnek itt annál inkább kellett lennem, minthogy egész versünk, szószerint áttéteve, a' magyarban mit sem fejezne ki. — (10) לא ימצא

jon a' parancsolattól jobbra vagy balra; hogy hosszú ideig maradjon meg királyságában, ő 's fiai Jiszáélben. —

XVIII. (1) A' Lévi nemzetségbeli papoknak valamint Lévi egész nemzetségének ne legyen osztályrésze se öröksége Jiszáéllal; Jehova tűzrevalóiból és tulajdoniból valóval éljenek. — (2) Atyjafiai között ne legyen neki öröksége, mert Jehova az ő öröksége, a' mint megmondta nekik. — (3) Ez legyen a' papoknak a' néptől járó illetősége, azoktól kik valamit leölnek, akár ökör az, akár juh, adják a' papnak annak lapoczkáját, két állat és a' gyomrot. — (4) Gabonád, mustod és olajod zsengejét, valamint eleit juhod nyiretéből neki adjad. — (5) Mert őt választotta Jehova Istened minden nemzetségeid közül, hogy szolgálatra készen álljon Jehova nevében, ő és fiai minden időben. — (6) Ha kijő valamelly Levita városaidnak akármellyikéből egész Jiszáélben, a' hol tartózkodik, és elmegy vágyteli lélekkel a' helyre, melyet választott Jehova. — (7) Tegyen szolgálatot Jehova Istene nevében, mint többi

---

235 l. Manzey kiad.) osztoznak — miszerint itt teljeséggel új, a' nem áldozatul leöletett barmot illető rendelésről van szó, melly dolog iránt elébb a' pusztában, minthogy ha csak áldozatra nem, máskint barmot leölni törvényesen szabad sem volt, intézkedést tenni merő hiábavalóság lett volna. — (6) וְיָבֵא בְּכָל אֹתָן נֶפֶשׁ וְיֵלֵךְ לְרֵעֵהוּ וְיֵלֵךְ לְרֵעֵהוּ וְיֵלֵךְ לְרֵעֵהוּ és elmegy vágyteli lélekkel látni a' szent helyet. — (7) A' Leviták alatt a'

סוד מן-המצות ימין ושמאל למען יאריך ימים על-
ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל: ם שלישי

יח (א) לא יהיה לכהנים תלוים כל-שבט לגי תלק ונתלה
עם ישראל אשי יתנה ונתלתו יאכלון: (ב) ונתלה

לא יהיה-לו בקרב אחיו יתנה תוא נתלתו כאשר דבר-
לו: ם (ג) ונה יהיה משפט הפהנים מאת העם מאת

זכתי תובח אמ-שור אמ-שה ונתן לפתן תורע ותלתים
ותקבה: (ד) ראשית דגנה תירשן ויצתרה וראשית גז

צאנה תתן-לו: (ה) כי בו בחר יתנה אל הוה מכל-שבטיו
לעמד לשרת בשם-יתנה תוא ובניו כל-הימים: ם רביעי

(ו) וכי-בא תלוי מאחד שעריה מכל-ישראל אשר-הוא
גר שם ובא בכל-אות נפשו אל-המקום אשר-יבחר יתנה:

(ז) ושרת בשם יתנה אלהיו בכל-אחיו תלוים העמרים

XVIII. (3) azoktól kik valamit
leölnek stb. Több magyarázók-^s azok között nevezete-
sen Aben Ezra — ezt a' hálaáldozatokról értik, a' mi'a'
feljebbi ה' אשי-ból csakugyan nagy hihetőséget is nyer,
e' szerint e' rendelés csak Lev, 7. f. 32. v. és Num. 18.
f. kiegészítése; minthogy azonban eddig mindenhol hatá-
rozottan csak a' szögy és a' jobb ezomb mondatott az ál-
dozó pap illetőségének, nem hihetlen a' rabbik magyará-
zata, — (kiknek] véleményében e' tárgyat illetőleg Flav. Jos.
Archaeologia 4. 4. és Philon (A' papok dijairól. 2. kötik

mondani: királyt tesztek magamnak, mint valamenyri körültem lévő népek, — (15) Azt tedd királynak, kit Jehova Istened választand atyádfiai közül. Nem tehetsz külföldit, ki nem atyádfia. — (16) Csak hogy sok lova ne legyen 's a' népet vissza ne vigye Miczrajimba, hogy lovai számát gyarapítsa, Jehova pedig megmondotta nektek: Ne menjetek többé vissza az uton. — (17) Sok feleséget se tartson, hogy szíve cselt ne vessen, ezüstöt és aranyat se gyűjtsön szerfelett. — (18) És midőn beül a' királyi székbe, írja le magának könyvbe e' tan mását, a' Lévi nemzetségbeli papoknál lévő könyvből. — (19) És legyen az nála, és olvasson benne élete minden idejében, hogy tanulja félni Jehova Istenét, hogy megtartsa e' tan minden igéit 's e' törvényeket, 's azok szerint cselekedjék. — (20) Hogy ne emelkedjék föl kevélyen szíve atyjafiai fölött, 's el ne hajol-

---

entiam ignorabant". — (16) Egiptomnak mindenkor igen nemes lovai valának, hadi ereje is főképen a' lovasságban állot: nem akará pedig Isten, hogy az ő népe 's ennek királya azokban vagy a' rakásra gyűjtöt kincsekben felfuvalkodva bizakodjék; sőt, inkább, hogy sem hódító sem zsarnok ne legyen. (Michaelis szerint Szepessy Bibliájában משנה A' Thalmud szerint (Szünhedrin 23. l.) e' szó így volna fordítandó: kettős másolat. שהי ספרי מורות, חתה מלפני הכהנים הלויים — מוכחה בבית גמור, וחחה שככסה ויואלה עמו a' Lévi nemzetségbeli papoknál lévő könyvből — az eredetiből, melly a' szentségben a' papok gondviselése alatt őriztetett. —

אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי: (טו) שׁוּם
 תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקִּרְבֵּי
 אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ וְלֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי
 אֲשֶׁר לֹא-אַחֶיךָ הוּא: (טז) רַק לֹא יִרְבֶּה-לּוֹ סוּסִים וְלֹא-
 יָשִׁיב אֶת-הָעַם מִצְרַיִמָה לְמַעַן הִרְבּוֹת סוּס וַיְהִי אִמְרָם
 לָכֶם לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד: (יז) וְלֹא יִרְבֶּה
 לוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וּבִסָּף וַיְהִי לֹא יִרְבֶּה-לוֹ מְאֹד:
 (יח) וְהָיָה כִּשְׂבָתוֹ עַל כֶּסֶף מִמֶּלְכָתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה
 הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל-סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: (יט) וְהִיתָה
 עִמּוֹ וַיִּקְרָא בּוֹ כָּל-יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לִירְאֵה אֶת-יְהוָה
 אֱלֹהָיו לְשׂוֹמֵר אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת-הַחֻקִּים
 הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם: (כ) לְבַלְתִּי רוּם-לְבָבוֹ מֵאַחֶיו וּלְבַלְתִּי

talom vesztését fájlatva, ön saját érdekében szólalt-e föl. Am
 de Istennek Samuelhez intézett szavából (mert nem téged ve-
 tettek meg, hanem stb. I. 1 Sam. 8 f. 7 v.) nyilvános, hogy Sa-
 muel neheztelése sem a' theocraticai viszonyok megsértése
 miatt, sem egyenesen a' királyság ellen volt, hanem saját
 sértett érdemei ügyében vagy hogy Calmettel kinek
 tárgyunk körüli véleményben egyébként nem osztakozhatom,
 — szóljak „totum populi crimen non illud utique fuit,
 quod regem postularint, sed quod cum tumultu postula-
 rint, quo tempore Deus iudicem illis dede-
 rat, cujus probitas ac justitia spectata erat,
 cujus nec vitae meritum nec gubernandi sci-

hogy megmondták neked a' helyen, melyet Jehova választott, 's vigyázz, hogy a' szerint cselekedjél, a' mint értesítettek téged. — (11) Az utasítás értelmében, melyet neked adandók, 's az ítélet szerint, melyet mondandanak, cselekedjél, el ne térj attól a' mit mondanak sem jobbra, sem balra. — (12) Ki pedig gonosz szándékból cselekedve nem engedne a' Jehova Isten szolgálatjában álló papnak, vagy a' bírónak, halállal büntetessék azon ember; 's takarítsd ki a' gonoszt Jiszráélból, — (13) Hogy azt mind az egész nép hallván, megfélemljék és többé szándékos gonoszságra ne vetemüljön. — (14) Mikor bemenedesz a' földre melyet Jehova Istened ád neked, és azt elfoglalván letelepedendel benne, és ott azt fogod

---

le tartó uraknak el nem kellett volna szem elől téveszteniök, miként a' biblia jelen kérdéses sorainak értelmében a' király csak végrehajtó főszemély lön, úgy hogy e' végrehajtó hatalmon kívül neki semmi előjog nem tulajdoníttatik, nevezetesen semmi mi az eredeti alkotmányt veszélyeztethetné, sőt világosan kimondatik, miként a' törvényt illetőleg a' király minden polgárral egy vonalon áll. (1. tov. 19. és 20. v.) Ezeknek nyomán világos, hogy a' királyság a' sz. irás értelmében koránsem alkotmány-ellenes, sőt egy síkon nem állván, királyság és theocratia között ellenkezés sajátkép nem is támadhatott. — A' mi a' másik nehézséget illeti, a' dolog csak azon kérdésen fordul meg, valjon Samuel a' Theocratia érdekében és annak jogai föntartása ügyében, vagy eddig kezei alatt volt ha-

פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּדוּ לָךְ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר
 יְהוָה וְשִׁמְרַתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִדְרֹף: (יא) עַל־פִּי
 הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יִדְרֹף וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה
 לֹא תִסּוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּדוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמֹאל:
 (יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְדוֹן לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל־הַכְּהֵן
 הַעֹמֵד לְשֹׁרֶת שֵׁם אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת
 הָאִישׁ תְּהוּא וּבְעֵרַת הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל: (יג) וְכֹל־הָעַם יִשְׁמְעוּ
 וַיִּרְאוּ וְלֹא יִזְדוּן עוֹד: ם שני (יד) כִּי־תִבֵּא אֶל־הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וַיִּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁכַּתָּהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ

mozván a' dolgot tudatandják veled stb. telje-
 sen bizonytalanul hagyja, miként olvastak. — (14) Tetemes
 kétségek támasztottak újabb időben e' királyválasztás
 körüli rendelkezések ellen. Nevezeteseu Ilgen (*de Notione
 tituli filii Dei Jenae 1795*) következő két nehézséget gördi-
 tett elő: „Hogy először, a' királyválasztás Móseh egész
 alkotmányával, mellyben egyedül Jehova a' király, merő
 ellenkezésben áll 's hogy, másodsor, meg nem fogha-
 tó, hahogy a' király választás a' sz. írás által csakugyan
 rendelve volna, Samuel hogy dorgálhatta a' népet olly ke-
 ményen, midőn ez királyt kívánván, Samuelt annak válasz-
 tására megkérte“. Világos, hogy e' magyarázatot igény-
 lő nehézség nyers külsőképi megfejtésének, miszerint
 az egész rendelkezés Móseh utáni időből való
 azonnal el kell enyésznie, mikint az egész állítás alapját,
 a' nevezett nehézségeket más úton megfejtettük. Már
 pedig, mi az első nehézséget illeti Ilgen és a' többi ve-

nu vallatására, öletlessék meg, ki halállal büntette-
tik; de ne öletlessék meg egy tanú vallomására. —

(7) A' tanúk keze legyen első azon, hogy megölessék,
és, annakutána a' nép kezei. Illy szerrel takaríts ki

minden gonoszt közüled. — (8) Ha valami rejtvényes
volna előtted az ítéletben városidban előforduló vér és

vér, ügy és ügy, sérv és sérv közötti peres esetek-
ben; kelj föl és menj el a' helyre, melyet Jehova

Istened választand. — (9) És menj a' Lévi nemzetség-

ből való papokhoz, vagy az akkor időbeni bíróhoz,
és kérd meg őket, ők tudatják veled az igazság mi-

benlétét. — (10) És cselekedjél az értelemben, a'

kinek sem jutand esze ágába állítani, hogy e' könyv
szerzője nem tudott volna különbséget papok és Le-
viták között; az ellenkezőt már a' 21. f. is eléggé mu-
tatja 's mind a' mellett kérdéses kifejezésünk e' könyvben
is jön elő. Hogy pedig a' sz. irás előbbi részeiben a' pa-
pok Áhrón fiainak mondatnak, itt pedig mint Lévi nem-
zetségből valók emlittetnek, azon semmi főnakadás. Ugyan
is minden előbbi könyvekben Áhrón, a' papi család atyja
él, sőt a' szó is jobbára magához Áhrónhoz van intézve,
és így az „Áhrón fiai“ elnevezés igen is bélyegző, I. Ex-
od. 28. f. 29. v. Lev. 8—10 f. A' Deutban ellenben az
egész törvényhozás túlnyomólag a' jövődöt nézi, a' jö-
vendőben pedig az eddig használt kifejezés elveszti min-
den erejét, és a' papi osztály mint nagyobb ösmert kör-
része „Lévi nemzetségből való“ jobban van bélyegezve.
(9) ודרשת helyett a' Samar. szövegben van ודרש a' Sept.
ordi ása pedig και ἐκζητήσαντες ἀναγγελοῦσι σοι és nyo-

פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אֹי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יִמַּת הַמֵּת לֹא יוֹמַת
 עַל־פִּי עֵד אֶחָד: (ז) יַד הָעֵדִים תְּהִיָּה־בּוֹ בְּרֵאשֹׁנָה לְתַמִּיתוֹ
 וַיַּד כָּל־הָעָם בְּאַחֲרָנָה וּבְעֵרַת הָרַע מִקֶּרֶב: פ
 (ח) כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין־דָּם לְדָם בֵּין־דָּוִן
 לְדָוִן וּבֵין נֹגַע לְנֹגַע דְּבַר־יָרִיב בְּשַׁעֲרֶיךָ וּקְמַת וְעֵלִית
 אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְתֵּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: (ט) וּבֵאתָ אֶל־
 הַחֲתָנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם
 וְדַרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: (י) וְעֵשִׂיתָ עַל־

XVII. (8) A' 16. f. 18. v. ben alsó törvényszékek fölállítá-
 tása parancsoltatott, itt pedig a' főtörvényszéknek tűzetik
 ki az ő hatásköre. — (9) Az ekebbi részekben
 — azt mondja De Wette Kritik. S. 335. — a' Leviták meg-
 különböztetnek a' sajátképi papoktól; Deut. ban ellenben Le-
 viták 's papok egyazonosak és a' helenes rendesen együtt
 kerül elő. Evvel Áhrón családjának megkülönböztetése mint
 sajátképi papicsalád eltöröltnek van mondva, és a' helyett
 Lévi egész nemzetsége tüntetik előnkbe mint papi osztá-
 ly. Vater S. 500 ez okoskodáshoz még e' megjegyzést
 is csatolja, hogy Deut. ban a' helenes a' -val sincs össze-
 kötve, jelül, miként e' két név csak egynek van véve.
 Mind ez áll; Azonban hogy a' Deut. szerzője a' papi és
 Levita osztály közötti különbséget nem ösmerte legyen, azt
 kifejezésből következtetni korán sem lehet,
 e' kifejezésből legfőlebb is az világolván ki, hogy minden
 pap Levita, de nem megfordítva, hogy minden Levita pap
 is volt. Eldöntő bizonyosság e' részben Josua könyve. Sen-

igazságot kövesd, hogy élhess és örökségül birhassad az országot, mellyet Jehova Istened adandott neked. — (21) Ne ültess berket, vagy egyes fát Jehova Istened ol-tára mellett, mellyet épitesz magadnak. — (22) Emlék-oszlopot se emelj magadnak, mert azt gyűlöli Jehova Istened. —

XVII. (1) Ne ölj le Jehova Istened tiszteletére ökröt vagy juhot, mellyben valami fogyatkozás, vagy akármí rosz van, mert utálat az Jehova Istened előtt. — (2) Hogyha taláztatandik közötted valaki, városid-nak valamelyikében, mellyeket Jehova Istened ad neked, férfi vagy nő, ki gonoszt cselekedendik Jeho-va Istened színe előtt: hogy áthágja szövetségét. — (3) Elmenvén és imádván idegen isteneket és leborúl-ván előttök, akár a' nap akár a' hold előtt vagy akármí égi csillag előtt, a' mit megtiltottam. — (4) Ha följelentetik neked 's azt meghallván szoros nyomozás alá vennéd, és ime igaz, bebizonyodott a' dolog, megtörtént az utálatosság Jisráélban. — (5) Akkor kivigyed azt a' férfit vagy azon nőt, ki e' gonosz tet-tet elkövette, a' kapu elé, a' férfit vagy a' nőt, és ott köveztesse nek agyon. — (6) Két vagy három ta-

---

Astarte istennő berkét is, mert a' fűzet értelmét követve, helyel helyel a' Septuag. fordítását *αλοςος*, berek, nem akarva is el kellene fogadnunk. Így a' mi versünkben. —

צָרַק תִּדְרֹף לְמַעַן תִּתִּיחַ וַיִּרְשַׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ׀ (כ) לֹא־תַטֵּעַ לָךְ אֲשֶׁרֶה בְּלֶעֶץ
 אֲצִל מִזִּבְחַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ: (כג) וְלֹא־
 תִקִּים לָךְ מִצִּבָּה אֲשֶׁר שָׁנֵא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ׀

יז (6) לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֵׁה אֲשֶׁר יְהוָה
 בּוֹ מוֹם כָּל דָּבָר רָע כִּי תִזְעַבְתָּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

הוּא: ׀ (3) כִּי־יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ בְּאֶתֶר שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אִישׁ אִוְ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הַרְעָה

בְּעֵינֶיךָ יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲכָר בְּרִיתוֹ: (ג) וַיִּלָּךְ וַיַּעֲבֹד
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲו לָהֶם וּלְשִׁמְשׁוֹ אוֹ לַיִּרְתָּ אוֹ לְכָל־

צִבָּה שְׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי: (7) וַחֲגֹד־לָךְ וּשְׂמַעְתָּ
 וַדְרֹשְׁתָּ הַיָּמֹב וְהַנֶּת אִמָּת נִכּוֹן הַדְּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה

הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: (8) וַחֲוָצֵאת אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־
 הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשׂוֹ אֶת־הַדְּבָר הַרְעָה הַזֹּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ

אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתֶּם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ: (1) עַל־

minthogy a' hatóságok elintézése csak Kanaan elfoglalá-
 sa után lehetséges. — (21) אשרה 1. Exod. 34. f. 13. v. jegy-
 zetét, melyet oda hiszek módosíthatni, hogy e' szónak
 talán kettős értelme van, miszerint jelentheti ugyan As-
 tarte istennő szobrát, de jelenthet talán egyszersmind

sítsd tehát e' törvényeket. — (13) A' sátorok ünne-
pét üld meg hét napig, mikor betakarítandóttál szérü-
ről és sajtódról. — (14) 'S vigadj az ünnepen te 's
fiad 's leányod, szolgád, szolgálód, és a' Lévi, az
idegen, az árva és az özvegy, kik városodban leendenek.
— (15) Hét napig tarts ünnepet Jehova Istenednek a'
helyen, mellyet kiválasztand Jehova, és megáld téged
Jehova Istened mindenféle terméssel, 's kezeid minden
munkáiban, 's te vígan leendel. — (16) Évenként három-
szor jelenjenek meg minden férfiak Jehova Istened előtt a'
helyen, mellyet kiválasztand, a' kovásztalan kenyér ün-
nepén, a' hetek ünnepeén és a' sátorok ünnepeén, de senki
ne jelenjék meg üresen Jehova színe előtt. — (17) Ha-
nem kiki tehetségéhez mért ajándékkal, Jehova Istened
áldása szerint, mellyet adandott neked. — (18) Birákat
és rendőreket rendelj minden városidban, mellyeket ad-
and neked Jehova Istened nemzetségeid szerint kik igaz
ítélettel intézzék el a' nép ügyeit. (19) El ne csavard
az ítéletet, ne ügyelj semmi tekintetre, 's ne fogadj
el ajándékot, mert az ajándék megvakítja a' bölcsék
szemeit, és elcsavarja az igazak ügyét. — (20) Az

---

désen a' Leviták közül választottak, kiknek [egyéb fogla-
latosságok nem lévén, teljes erejüket a' közügyekre for-
díthatták. V. ö. tov. 25. f. 5. v. 1. Chron. 24. f. 4; 26. f. 29.
— 32. v. — (19) I. Exod. 23. f. 8. v. és Levit. 19. f. 15. v.
jegyzeteit. — (20) וירשת itt nem jelenthet elfoglaltat.

(יג) חג הסוכת תעשה לך שבועת ימים באספף מנרנף
 ומיקבף: (יד) ושמתת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך
 ואמהך וחלוי וחגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך:
 (טו) שבועת ימים תחג ליהוה אלהיך במקום אשר
 יבחר יהוה פי יברכך יהוה אלהיך בכל תבואתך ובכל
 מעשה ידיך ורחיית את שמח: (טז) שלוש פעמים בשנה
 יראה כל-זכורך את-פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר
 בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה
 את-פני יהוה ריקם: (יז) איש כמתנת ידו כברכת יהוה
 אלהיך אשר נתן-לך: ם
 (יח) שפטים ושטרים תתן-לך בכל-שעריך אשר יהוה
 אלהיך נתן לך לשפטיך ושפטו את-העם משפט-צדק:
 (יט) לא-תטה משפט לא תקיר פנים ולא-תקח שחד כי
 השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: (כ) צדק

מדה = מדה (V. ö. מס = a' latin me-tior = a' ném. messen)
 — (13) A' sátorok ünnepéről I. Levit. 23. f. 34. v. jegye-
 teit fva.— (18) rendőr az arab *)-ból elintézni, el-
 rendezni valamit. (V. ö. שטר = סדר) A' bírák 's a'
 rendőrség különben valamint szinte az egész hatóság ren-

va Istened ád neked, akármellyikében, — (6) Hanem a' helyen, melyet Jehova Istened választand, nevét oda helyezendő, ott öld le a' Peszachot este, napnyugtokor, az idő körül, midőn Miczrajimból kijöttél. — (7) Süsd meg és költsd el azon helyen, melyet Jehova Istened kiválasztand, reggel pedig fordulván elmehetsz hajlékidba. — (8) Hat nap kovásztalant egyél; heted nap pedig Jehova Istened berekesztő ünnepe, ne tégy akkor semmi munkát. — (9) Számlálj azután hét hetet, attól fogva, hogy sarlódat a' gabonába bocsátod kezdjed számlálni a' hét hetet. — (10) 'S akkor üld meg a' hetek ünnepét Jehova Istened tiszteletére, vagyonodhoz mért szabad akaratbeli ajándékkal, melyet adandol, a' mint megáldott téged Jehova Istened. — (11) És vigadj Jehova Istened színe előtt, te 's fiad 's leányod, szolgád, szolgálód, és a' Lévi ki városodban van, 's az idegen, az árva 's az özvegy, kik közötted vannak, a' helyen, melyet választand Jehova Istened, nevét oda helyezendő, — (12) 'S jusszon eszedbe, hogy szolga voltál Miczrajimban; telje-

---

melly imígy hangzik: „hét nap egyél kovásztalant“? E' nehézség elhárítására mi jelen versünk szavait csak így érthetjük: hat nap egyél kovásztalant, heted nap pedig a' felett még stb. Máskint akarja e' látszatos ellenmondást a' Thalmud (Menachoth 56 l.) összeegyeztetni. עצה-^{עצה} ról l. Levit. 23. f. 22. v. jegyzetét. — (9) l. Lev. 23. f. 10. v. — (10) מס. E' szó gyöke מס = מר mérni, a' miből a' név

(ו) כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן
שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בְּעֶרְבַּי כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד
צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם: (ז) וּבִשְׁלֵטָה וְאִכְלֵתָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפְנִיתָ בַּבֶּקֶר וְהִלַּכְתָּ לְאַחֲרָיִךָ: (ח) שֵׁשֶׁת
יָמִים תֹּאכַל מִצֹּחַת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה: ט שְׁבַעַה שָׁבַעַת תִּסְפְּרֶנּוּ
מִחֵתֶל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תֵּחַל לִסְפֹּר שְׁבַעַה שָׁבַעַת: י וְעֲשִׂיתָ
חֹג שָׁבַעַת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נִדְבַת יָדֶךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן
בְּאֶשֶׁר יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: יא וְשִׂמַּחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶתֶר וּבְנֶה וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְרָתְךָ וְחִלּוֹי אֲשֶׁר
בְּשַׁעְרֶיךָ וּבֹגֵר וְהִיתוּם וְהֵאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם: יב וְנִכְרַתָּ
כִּי־עֲבַד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם וְשִׂמַּרְתָּ וְעֲשִׂיתָ אֶת־הַחֻקִּים
הָאֵלֶּה: פ מַפְטִיר

(6) midón Miezrajimbol kijöt-
tél, vagy Iskáb, midón a' kijövetelre, mely csak éjszélkor
történt, készen állottál. l. Exod. 12. f. 30. és 31. v. — (7) בשל
itt nem jelenthet főzni l. Exod. 12. f. 9. v. hanem mint
2. Chron. 35. f. 13. v. sütni. — (8) ששת ימים וכי' hat
nap kovásztalant egyél. E' szavak világos ellen-
mondásban vannak a' fejj. 3. v. és Exod. 13. f. 6. v. 34. f.
18. v. valamint Lev. 23. f. 6. v. kifejezett parancsolattal,

le ne öljed Jehova Istened előtt. — (22) Hanem városodban költsd el azt: a' tiszta ugy mint a' tisztátalan egyiránt megehetik azt, mint az özet 's a' szarvast. — (23) Csak hogy annak vérét meg ne egyed, hanem öntsd ki a' földre, mint a' vizet. —

XVI. (1) Eszedbe vedd a' kalászok havát, és szerezz Peszachot Jehova Istenednek, mert a' kalászok havában hozott ki téged Jehova Istened Miczrajimból, éjjel. — (2) És öld le a' Peszachot [Jehova Istened tiszteletére, 's juhokat 's barmokat, a' helyen, melyet választand Jehova nevére oda helyezendő. — (3) Ne egyél a' mellett semmi kovászosat; hét napig élj kovásztalannal, nyomorék-kenyérrel; mert sietve jöttél ki Miczrajim földéről, — hogy megemlékezzél a' napról, mellyben kijöttél Miczrajim földéről, életed minden idejében. — (4) Ne látassék hét napig kovászos egész birtokodban, és az első nap estve áldozott húsból semmi ne maradjon reggelig. — (5) Le nem ölheted pedig a' Peszachot városaidnak, mellyeket Jeho-

---

áldozatokra) *). — Mások meg épen hamisan fordítják, így: „És áldozzái Páskhával a' te Uradnak Istenednek juhaid és ökreid közül.“ a' mi Exod. 12. f. 5. v. szövegével homlok-egyenesest össze ütközik. — (3) אֶלֶיךָ a' mellett: a' Peszach áldozatai mellett. כִּי בַחֲפוּז וְכוּ' mert sietve stb. I. Exod. 12. f. 39. v. — (4) I. Exod. 34. f. 25. v. —

---

*) وأدبح الفصح لله من الضميمة ومعه من البقر

(כ) בַּשְּׁעָרַיִךָ תֹאכְלֶנּוּ הַטֶּמֶא וְהַטְהוֹר יַחְדוֹ בְּצִבֵּי וּבְאֵיל:

(ג) רַק אֶת־דָּמֹךָ לֹא־תֹאכַל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפֹּכֶנּוּ בַּמַּיִם: פ

טו (ה) שָׁמֹר אֶת־תְּרַשׁ הָאֲכִיב וְעִשִׂית פֶּסַח לַיהוָה

אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּתֵרֶשׁ הָאֲכִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

מִמִּצְרַיִם לַיְלָה: (ב) וְזָבַחַת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר

בַּמִּקּוֹם אֲשֶׁר יִבְתֵּר יְהוָה לְשָׁנָן שְׁמוֹ שָׁם: (ג) לֹא־תֹאכַל

עָלָיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מִצֹּאת לֶחֶם עֲנִי כִּי

בַּחֲפוּזִין יֵצְאֶת מֵאָרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ

מֵאָרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: (ד) וְלֹא־יִרְאֶה לָּךְ שְׂאֵר

בְּכָל־גִּבְלֶיךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־יִלִּין מִן־חֶבֶשׁ אֲשֶׁר תִּזְבַּח

בְּעֶרֶב בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן לַבָּקָר: (ה) לֹא תֹכַל לִזְבַּח אֶת־

הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרַיִךָ אֲשֶׁר־יִתְּנָה אֱלֹהֶיךָ נִתֵּן לָּךְ:

XVI. (2) Az ünnepekről I. Lev. 23. f. fva. — לילה éj-
 Je I. Némelyek szerint e' két szó ועשית פסח és szerezz
 Peszachot-ra viszonylik, e' ként: és szerezz Peszachot
 éjjel. — (2) A' kötő ׀, mely rendszeren is csak az utolsó
 névhez szokott ragasztatni, és itt בקר mellett meg van,
 וצאן-hoz is értetik. Így vélekedik Water után Dr. Herxhei-
 mer, ki véleményéhez még e' szavakat is toldja: auch
 Saadia und Thargum Jon. haben in diesem Sinne übersezt, a' mi
 az elsőt illetőleg nem áll, mert az úgy fordítja, mint On-
 kelos és Raschi: „és öld le a' Peszachot Jehova Iste-
 nednek juhaidból, és avval egyben barmot is.“ (egyébb

szerint a' hogy Jehova Istened megáldott, ajándékozt meg őt. — (15) És jusson eszedbe, miként te is szolgál valál Miczrajim földén, de megszabadított Jehova Istened, azért parancsolom én mai nap azt neked. — (16) Ha pedig azt mondandja neked: Nem megyek el tőled, mert szeret téged és házadat, jól lévén dolga nálad. — (17) Akkor végy árat és fűrd fülébe az ajtóhoz, és örökös szolgád legyen: így cselekedjél a' szolgálóval is. — (18) Nehezedre ne legyen, hogy szabadon bocsátod el őt magadtól; mert béres kettős díját szolgálta le hat évig; és megáld téged Jehova Istened mindenben, a' mit cselekszel. — (19) Barmaid és juhaid minden hinnemü első fajzatát szenteljed Jehova Istenednek. Ne dolgoztasd tehened első fajzatát, és ne nyird meg a' juhok első fajzatát. — (20) Jehova Istened színe előtt költsd el azt évenként te és háznépéd, a' helyen, melyet választand Jehova, — (21) Hogy ha rajta valami hiba van, ha sánta vagy vak vagy más akármelly gonosz hiba,

---

szonyolhat, minthogy az a' szolgálóra nem alkalmaztatott. טָדָר כִּרְאָס וְחֵין חֶמֶס כִּרְאָס. (18) A' napszámos megkapta naponként fáradságának egész jutalmát, de a' szolgáló az ő élelmén és vékony ruházatján kívül semmit, kinek azonnal felyül nem csak nappal hanem éjszaka is készen kell vala állania minden szolgálatra, — ez által kettős bért érdemeivén; igazságos volt tehát hogy utóljára megjutalmaztassék. (Szepessy Bibliája). — (20) 1. felj. 12. f. 15. v. fva. jegyzetait. —

ומיקבֹּה אֲשֶׁר בִּרְכָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן-לּוֹ: (טו) וְזָכַרְתָּ
 כִּי עֶבֶד תִּיְיָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל-כֵּן
 אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶת-חֲדָבְרְךָ הַזֶּה תְּיוֹם: (טז) וְהָיָה כִּי-יֹאמַר
 אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעַמְּךָ כִּי אֲתַבֶּה וְאֶת-בֵּיתְךָ כִּי-טוֹב לִי
 עֲמֹד: (יז) וְלָקַחְתָּ אֶת-הַמַּרְצֵעַ וּנְתַתָּה בְּאֹזְנוֹ וּבִדְלַת וְהָיָה
 לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאִם לֹא-מָתָה תַעֲשֶׂה-כֵן: (יח) לֹא-יִקְשָׁה
 בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחֶךָ אֹתוֹ חֲפָשִׁי מֵעַמְּךָ כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר
 עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר
 תַעֲשֶׂה: פ שביעי

(ט) כָּל-חֲבִבְךָ אֲשֶׁר יִלְד בְּבִקְרָךָ וּבְצֵאֲנֶךָ חֲזוֹר תִּקְרֵישׁ
 לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּכִבֹּד שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגֹּד בְּכוֹר
 צֵאֲנֶךָ: (כ) לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה בַּמָּקוֹם
 אֲשֶׁר-יִבְתֵּר יְהוָה אִתָּה וּבֵיתְךָ: (כא) וְכִי-יִהְיֶה בּוֹ מוֹם
 פֶּסֶחַ אוֹ עוֹר כֹּל מוֹם רָע לֹא תִזְבְּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:

a' nyakra rakni — megterhelni ajándékokkal. Az
 ily szavak, minthogy teljes hűséggel, hasonló magyar
 kitétel hiában, azokat nem adhatjuk, legjobb ha épen
 szabadon fordítatnak. — (17) ואם לאמרך תעשה כן —
 cselekedjél a' szolgálóval, vitetik az itt csak is-
 mételt rendelésnek a' 13-ik és 14-ik versben kijelente-
 tett főpontjára, melly szerint az elbocsátatandó szolga ne
 eresztessék el üresen az ő urától. A' fül fúrásra nem vi-

kölcsönt adsz sok népeknek, te pedig nem veszesz kölcsönt; te sok népek felett uralkodandol, te feletted ők nem uralkodandnak. — (7) Ha atyádfiai között ügyefogyott találkoznék városaid valamelyikében, országodban, mellyet Jehova Istened ád neked, ne keményítsd meg szívedet, 's ne zárd be kezedet ügyefogyott atyádfia elől. — (8) Hanem nyisd meg kezedet neki és adj kölcsönt neki, a' mennyi kell szükségére, mi nélkül szükölködik. — (9) Vigyázz magadra, hogy szívedben valami e' féle gabság, ne támadjon, hogy azt mondanád: Elközelget a' hetedik év, az elengedés éve; hogy azért kancsal szemmel nézván ügyefogyott atyádfiát, nem adnál neki; ő pedig kiálthatna ellened Jehovához, és bűn lenne rajtad. — (10) Hanem adj neki, szíved ne röstelje, mikor adsz neki, mert ezek nyomán megáldand téged Jehova Istened minden munkádban, és kezed minden keresetében. — (11) Mert soha nem fog hibázni ügyefogyott az országban, azért parancsolom neked mondván: nyisd meg kezedet atyádfiának, szegényednek és ügyefogyottodnak a' te földeden. — (12) Ha atyádfia eladja magát neked, a' héber vagy a' hébernő, hat évig szolgáljon, a' hetedik évben pedig szabad lábra bocsásd el magadtól. — (13) De mikor szabad lábra bocsátod őt el magadtól, ne bocsásd el őt üresen. — (14) Hanem ajándékozd meg őt nyájaidból, szérődről és sajtódból a'

גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובה
 לא ימשלו: ס (ז) בייחיה בה אביון מאחד אחיה באחד
 שעריה בארצה אשר יחנה אליה נתן לה לא תאמץ
 את לבבך ולא תקפץ את ירכה מאחיה האביון: ח) ביי
 פתח תפתח את ירכה לו והעבט תעביטנו די מחסרו
 אשר יחסר לו: ט) תשמר לה פני יחיה דבר עם לבבך
 בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה
 עינה באחיה האביון ולא תתן לו וקרא עליה אלי יחיה
 ויהיה בה חטא: י) נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתת
 לו כי בגללו הדבר הזה יברכה יחיה אליה בכל מעשה
 ובכל משלח ידיו: יא) כי לא יתהל אביון מקרב הארץ
 על לב אונקי מצודה לאמר פתח תפתח את ירכה לאחיה
 לעניה ולא אביונה בארצה: ס (יב) ביימכר לה אתה
 העברי או העבריה ועבדה שש שנים ובשנה השביעית
 תשלחנו חפשי מעמד: יג) וכי תשלחנו חפשי מעמד
 לא תשלחנו ריקס: יד) תעניק תעניק לו מצאנה ומגדנה

csönözni. — (7) Bezárni a' kezét képleges kifejezés,
 annyit mondó mint, nem adakozni: — (12) E' törvény Ex-
 od. 21. f. 1. v. fva bővebben van megfajtvé, és itt alkal-
 masint csak erkölcsi szempontból ismételtetett, melly a'
 következő két versben foglaltatik. — (14) העניק szószerint

zedét és rakd le városodban. — (29) Akkor jőjjön a' Lévi, kinek nem jutott osztályrész és örökség veled, és az idegen, az árva és az özvegy, kik városodban vannak, és egyenek és lakjanak jól: hogy azért téged Jehova Istened megáldjon kezed minden munkájában, mellyet teendel. —

XV. (1) Minden hetedik évben elengedést tarts. — (2) E' pedig az elengedés dolga: Minden hitelező engedje el, a' mit felebarátjának kölcsön adott, ne szorítsa felebarátját és atyjafiát, mert elengedés hirdettett Jehova tiszteletére. — (3) Az idegent szoríthatod, de a' mid atyádfiánál leend, azt el kell engedned. — (4) Ámbár nem lesz ügyefogyott közötted, mert Jehova megáldand téged a' földön, mellyet Jehova Istened ad neked örökségül, hogy azt birjad. — (5) De csak, ha hallgatandol Jehova Istened szavára, és megtartod és teljesíted mind azon parancsolatokat, mellyeket én mai nap elődbe adok. — (6) Mert Jehova Istened megáldand téged, a' mint megígérte neked: te

3. §. §. 157.) E' vélemény a' szöveg pusztá értelméből csak ugyan kiviláglik-e vagy nem, azt mindenki maga fogja meghatározhatni; de a' hagyománynak homlok - egyenest ellene van; mert e' szerint az elengedés örökre történt, úgy hogy a' hitelezőnek tiltva volt valaha is követelést tenni adósán מלות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר שמוט כל צעל משה ידו, והסוצט חוב שעררה עליו שביעית עזר על לה יד החוקה (Majmonides משה יד החוקה). — (6) העבט tulajdonkép zálogra köl-

(ט) וּבָנָה חֲלָוֵי בְּנֵי אִיזְלָלֹךָ וְנִחַלְתָּהּ עִמָּךָ וְחָגַר וְחִיתוּם
 וְהִאֲלַמְנֶהָ אִישׁ בְּשַׁעֲרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ לְמַעַן יִבְרַכְךָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: ם ששי
 טו (ח) מִקֵּץ שִׁבְע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׂמֻטָּה: (ז) וְזֶה דְבַר
 הַשְּׂמֻטָּה שְׂמוֹט כָּל־בַּעַל מִשָּׁה יָדוּ אִישׁ יֵשֶׁה
 בְּרַעְיוֹ לֹא־יִגַּשׁ אֶת־רַעְיוֹ וְאֶת־אֲחִיו כִּי־קָרָא שְׂמֻטָּה
 לַיהוָה: (ג) אֶת־חֲנֹכְרֵי תִגֹּשׁ וְאֲשֶׁר יְחִיָּה לָּךְ אֶת־אֲחִיךָ
 תִּשְׂמַט יְדֶךָ: (ד) אָפֶס כִּי לֹא יִחִידֶכָּה אֲבִיוֹן כִּי־בָרַךְ
 יִבְרַכְךָ יְהוָה בְּאָרְץ אֲשֶׁר יְחִיָּה אֱלֹהֶיךָ נִתַּן לָּךְ נַחֲלָתָה
 לְרִשְׁתָּהּ: (ה) רַק אִם־שָׁמְעַתְּ תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה
 הַיּוֹם: (ו) כִּי־יְחִיָּה אֱלֹהֶיךָ בְּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וְהִתְעַבְמָתָה

XV. (1) minden hetedik évbén. A' héber kifejezésnél kétes és határozatlan marad, valljon az elengedés a' hetedik év kezdetével vagy annak végével állébe. A' Thalmud az elsőt vitatja. (2) Ezen törvény szerint tiltva volt a' hetedik, vagy is nyugvó esztendőben, mellyen minden földek parlagon heverték, a' szegény adóst, kinek semmi jövedelme, keresetje nem vala, zaklatni, és tartozásának lefizetésére kényszeríteni. Nem parancsoltatik mindazáltal az egész adósságnak elengedése; az ötvenedik esztendő lévén az, mellyen minden adósok eltöröltettek. (Szepéssy Bibliája Rosenmüller szerint, ki meg maga Michaelis-ből merített (Mos. 8.

(22) Tizedeld meg évenként vetésed minden jövedelmét, melly meződön terem. — (23) És költsd el Jehova Istened színe előtt a' helyen, mellyet választand, nevét oda helyezendő, gabonád, mustod és olajod tizedét, marháid és juhaid elsőfajzásait, hogy tanuljad Jehova Istenedet tisztelni minden időben. — (24) Hogy ha messzebb neked az út, mintsem hogy azt oda hordani bírnád, távol esvén tőled a' hely, mellyet választand Jehova, nevét oda helyezendő, téged pedig Jehova Istened megáldandott. — (25) Akkor add el pénzen, és kezvedbe vévén a' pénzt, menj azon helyre, mellyet választand Jehova Istened. (26) Ott pedig kiadhatod a' pénzt akármire, mihez kedved van, baromra, juhokra, borra, vagy más szeszes italra, általában mindenre, mit lelked megkíván, csak hogy ott költsd el azt Jehova Istened színe előtt, és vigadj, te és háznéped. — (27) Valamint a' városodban lévő Lévi is, kit el ne hagyj, minthogy annak osztály része és öröksége nincsen veled. — (28) Minden harmad évben, vidd ki azon év jövedelmének ti-

---

útra nem olly könnyű mód volna szállítható. — (28) Minden harmad évben a' másod tizednek nem kellett a' szent helyre elvitetni, hanem otthon az értéktelen és szegények gyámolítására fordított és **עני מעשר** szegény-tizednek mondatott. —

(כג) עֲשֵׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל־תְּבוּאַת זְרַעֲךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה
 שָׁנָה שָׁנָה: (כג) וְאֶכְלָתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־
 יִבְחַר לְשֵׁבֶן שָׁמָּה שָׁם מֵעֵשֶׂר דִּגְגָה תִירֹשׁ וַיִּצְהַרְךָ
 וּבִכְרַת בְּקִרְךָ וְצֹאֲנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאֵת אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ כָּל־תִּימִים: (כד) וְכִי־יִרְבֶּה מִמֶּךָ חֶרֶדְךָ כִּי לֹא
 תוּכַל שְׂאתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (כה) וְנִתְּתָה
 בְּכֶסֶף וְצֵרֶת חֶכְסֶךָ בִּירְךָ וְחִלְכָתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: (כו) וְנִתְּתָה חֶכְסֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּאֵוֹה
 נַפְשֶׁךָ בְּבִקְרָה וּבִצְאוֹן וּבִיָּין וּבִשְׂכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ
 נַפְשֶׁךָ וְאֶכְלָתָּ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשִׂמַחְתָּ אִתָּה וּבִיְהוָה:
 (כז) וְהִלַּנִּי אֲשֶׁר־בְּשַׁעְרֶיךָ לֹא תַעֲוִבֵנִי כִּי אֵין לוֹ תֵּלַק
 וְנִחַלְתָּ עִמָּךְ: ס (כח) מִקְצֵהוּ שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־
 כָּל־מֵעֵשֶׂר תְּבוּאַתְךָ בְּשָׁנָה הַהִיא וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ:

f. 19. v. — (22) A' 28-ik versig előadott intézményekről l. felj. 12. f. 5. v. jegyzetait. — (23) hogy tanúljad Jehova Istenedet tisztelni, ön szemeiddel látván és tapasztalván! a' szent helyen, hogy és miként kell Istenedet imádnod és tisztelned. — (24) כי יברכך וכו' téged pedig Jehova Istened megáldandott és így a' tized is fölettebb nagy mennyiségű lévén, messze

ugyan, de nem hasadt mancsúak: tisztátalanok legyenek nektek. — (8) 'S a' disznót, melly mancsos ugyan, de kérőt nem rág, szinte tisztátalan legyen nektek. Mindazok húsából ne egyetek, se dög testeikhez ne nyúljatok. — (9) Ezt ehetitek meg pedig a' vízben lakó állatok közül; valaminek úszonya és pikkelye van, azt megehettek. — (10) Valamellynek pedig úszonya és pikkelye nincs, azt meg ne egyétek; tisztátalan legyen az nektek. — (11) Minden tiszta madarat megehettek. — (12) Ezek pedig a' mellyeket meg ne egyetek: a' sas, a' keselyü, a' sólyom. — (13) Az ölyv, az örvölyü és a' fekete kesely nemével. — (14) Minden holló az ő nemével. — (15) És a' szaladár, a' fecske, a' huhogó bagoly és a' karvaly az ő nemével. — (16) És a' fülbeg, a' bagoly és a' denevér. — (17) 'S a' pelikán, a' dögkesely 's a' buvár. — (18) 'S a' gólya 's a' gém nemével, 's a' fajd 's a' büdösbabuk. — (19) 'S minden csúszó-mászó szárnyas állat tisztátalan legyen nektek; ne étesék. — (20) Minden tiszta szárnyas állatot megehettek. — (21) Semmi döglöttet meg ne egyetek: a' városban lévő idegennek add, a' ki azt megeheti, vagy külföldinek add el; mert te szent népe vagy Jehova Istenednek. Ne főzd a' gödét anyja tejében. —

---

dítottam. — (21) לא תבשל גֹּדֹל בְּחֵיבָהּ ne főzd stb. I. Exod. 23.

גֵּרָה הִמָּה וּפְרָסָה לֹא הִפְרִיטוּ טַמְאִים הֵם לָכֵם: (ח) וְאֶת־
הַחֲזִיר כִּי־מִפְרִים פְּרָסָה הוּא וְלֹא גֵּרָה טַמְאָה הוּא לָכֵם
מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִעָּעוּ: ס (ט) אֶת־
זֶה תֹאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בְּמַיִם כָּל אֲשֶׁר־לּוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת
תֹאכְלוּ: (י) וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לּוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת לֹא
תֹאכְלוּ טַמְאָה הוּא לָכֵם: ס (יא) כָּל־צִפּוֹר מִהָרָה תֹאכְלוּ:
(יב) וְזֶה אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהַעֲזוּנִיָּה:
(יג) וְהִרְאָה וְאֶת־הָאִיָּה וְהַדִּיקָה לְמִינָהּ: (יד) וְאֶת כָּל־עֹרֹב
לְמִינֹו: (טו) וְאֶת בֵּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחֲמָס וְאֶת־הַשֹּׁחַף
וְאֶת־הַנֶּגֶץ לְמִינֹהוּ: (טז) אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיְנֻשׁוֹף וְהַתְּנַשְׂמֹת:
(יז) וְהַקְּאָרֵת וְאֶת־הַרְחֻמָּה וְאֶת־הַשֶּׁלֶף: (יח) וְהַחֲסִידוֹת
וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוֹכִיפֹת וְהַעֲטֻלָּה: (יט) וְכֹל שֶׂרֶץ הָעוֹף
טַמְאָה הוּא לָכֵם לֹא יֵאָכְלוּ: (כ) כָּל־עוֹף מִהָוָה תֹאכְלוּ:
(כא) לֹא תֹאכְלוּ כָּל־נִבְלָה לְגֵר אֲשֶׁר־בְּשַׁעְרֵיךָ תִתְּנָהּ
וְאֵכְלָהּ אוֹ מִכֹּל לְנִבְרֵי כִי עִם קְרוֹשׁ אָתָּה לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא־תִבְשַׁל גְּרֵי בַחֲלָב אָמַר: פ חמישי

alkalmasint a' másolók hanyagságából kiesett. Alkalmat
szolgáltattott a' kihagyásra איה ויה, és hasonhangúsága.
Milyen madarat jelent, az eddig még el nem döntethetett.
Bochart a' szó értelme után indulva (ויי) annyi mint
ténta), fekete keselynek veszi, 's én is e' szerint for-

farpettyezett zerge, a' szarvahosszú zerge, a' kőszáli zerge. — (6) Valamely állatnak mancsa, ketté hasadt mancsa van, és kérőt rág a' barom között, azt meg-ehtitek. — (7) Mindazáltal azt meg ne egyétek azok közül mellyek kérődzének és hasadt mancsuak; a' te-vét, a' nyulat és a' vabért, mellyek kérőt rágnak

ismét Bo chartus, kinek véleményéhez örömet szegő-dünk, bőven értekezett. Értekezésének eredménye abban központosúl; hogy e' szó fordításában a' Sept.-t kell követ-nünk, mellyben *ארי* *αργαργον*-nal adatik, és melly görög nevezett alatt, bizonyos, fehérrel pettyezett faru zerge értetik. *ארי* Közönségesen *oryx*-nak, magyarul szarva hosszú zergének vétetik. mellynek leírása Vajdá-nál imígy hangzik. „Akkora mint egy szarvas, szarvai vé-konyak, két vagy három lábnyi hosszúk, egyenesek, he-gyesek, gömbölyűek, alsó harmadokon ferdén gyűrűsek, a' nösténynél kisebbek; szőre hamvas, feje fehér, feketé-vel rostélyozva; egy fekete sujtás a' gerinczén]'s egy az oldalain, sötét barna folt a' vállán 's egy a' czomb-jain; farka hosszú 's feketés, gerincze szőre a' tarkó felé irányzott. A' reményfoktul éjszakra és Afrika belsejé-ben találattik. A' többi fajokénál hosszabb csülkei kön-nyű mászóvá teszik, és valósággal leginkább a' hegyes tájakon is tartózkodik.“ Származását illetőleg *ארי* szó alkal-masint az arab *) előre sietett szóval egyazonos. (V. ö. a' görög *θοος*, sebes) — *זמר* az arab **) szökve ugrál-ni-ból, alkalmasint a' kőszáli zerge, rupicapra. — (6) 1. Lev. 11. f. jegyzeteit. — (13) *ארי* E' szó Leviticusban

*) *زمر* **) *ثاب*

וְתָאוּ וְזָמַר: (1) וְכָל־בְּהֵמָה מִפְּרִסְתָּ פְרִסָּה וְשִׁמְעַת שְׁמִיעַ
 שְׁתֵּי פְרִסוֹת מֵעֵלָת גִּרָה בְּבֵהֶמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ: (2) אֶךְ
 אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגִּירָה וּמִמִּפְרִי־יֵי הַפְּרִסָּה
 הַשְּׂסוּעָה אֶת־הַגְּמֹל וְאֶת־הָאֲרָנָה וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מֵעֵלָהּ

המר buja szerelemben forrni, pezsegni-ből. A' latin.
 dama pedig szinte *δαμα* nőszni-ből van. (V. ö. a' görög
δαμαρ, n ő és a' német Dame-t) — Azonban fordítá-
 som okai korán sem illy szük alapra építvék, hanem azon
 lényeges hasonlatoságra, melyet Vajdá-nak dām vad le-
 írása és Bochart-nak *יהמור* szó körül tett széles tuda-
 mányú kutatások után adott lerajzolása között találtam.
 Bochart szavai az eredetiben imezek: In damarum aut
 caprarum sylvestrium censu *יהמור* poni palam est. R. Jo-
 nas (Scripturae Commentatorum Arabice doctissimus)
 asserit hodieque in usu esse apud Arabes pro fera si-
 mili caprae magnae. Tovább pedig: Haec conjectura nos-
 tra fuit donec consultis iis Arabum, qui de animalibus
 scripserunt, didicimus *) *jachmur*, vel **) *jamur rufum*
 esse animal circa Euphratem cervo simile, sed velocius,
 et serratis cornibus, quibus diffindit ramos arborum. *Vajda*
 pedig a' dām vad-ról imígy nyilatkozik. „A' dām vad a' mi
 szarvasunknál kisebb, télen feketés barna, nyáron sárga,
 fehér foltozattal; tomporái mindég fehérek, mindenik oldal-
 ról fekete, alul fehér. A' gím tömszarva gömbölyű tövü
 egy hegyes szemboggal, különben egész-hosszában lapos
 és kifelé fogazott. *אקו* arabúl ***) görögül *αις* csak
 nem egyhangulag vad kecskének vétetik. *דישון* Erről

عناق (***) دَامور (***) دَامور (*)

zsákmányával egyetemben Jehova Istened tiszteletére; es legyen örök halmazzá, föl ne építtessék többé. —

(18) Ne ragadjon kezedhez semmi az átok alatt lévőből; hogy szűnjék meg Jehova haragja gerjedelmétől, és téged szánakozással illetvén, könyörüljön rajtad, és megszorítson téged, mikép megesküdött őseidnek.

— (19) Ha hallgatandasz Jehova Istened szavára, megtartván minden ő parancsolatait, mellyeket mai nap parancsolok neked, hogy megtegyed, a' mi helyes Jehova Istened szemei előtt. —

XIV. (1) Jehova Isteneteknek fiai vagytok: Ne vagdaljátok meg magatokat, sem tart ne kopasszatok szemeitek között halott miatt. — (2) Mert szent népe vagy te Jehova Istenednek, és Jehova választott téged, hogy a' föld hátán lévő minden nemzetek közül kiválólág az ő népe légy. — (3) Semmi utálatosságot meg ne egyél. — (4) Ezek pedig azon állatok, mellyeket megehettek: az ökör, juh és kecske. — (5) Az őz, a' szarvas, a' dām vad, a' vadkecske, a'

---

lanatjaiban, földi léte minden viszonyaiban ön gerjedelmét, lelke indulatait, akaratját ama fővalónak alárendeli, akkor a' positiv vallás következésében azon önmegtagadás mintegy megfelelő anyagi jelekben is mutatkozzék, a' melly jelek azonban mint nem feltlegességnek megfelelőek csak nemlegesek lehetnek. לא התגדרו וכו' ne vagdaljátok meg magatokat stb. I. Levit. 19. f. 27 és 28 v. és 21. f. 5. v. jegyzeteit. — (5) דָּאֵם דָּאֵם dām vad. Alkalmast

שָׁלַלְהָ בְּלַיִל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וַהֲיִתָּה תָל עוֹלָם לֹא תִבְנֶנּוּ
 עוֹד: (יא) וְלֹא-יִדְבֹק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן-תַּחְתָּרְם לְמַעַן יֵשׁוּב
 יְהוָה מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן-לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמָנָה וְהִרְבֶּה בְּאִשְׁךָ
 גִּשְׁבַע לְאַבְתָּיִךָ: (יב) כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמּוֹר
 אֶת-כָּל-מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה תְּיוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשׁוּר
 בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ם רביעי

יד (א) בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ וְלֹא
 תִשְׂמִימוּ קִרְתָּה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת: (ב) כִּי עַם קָדוֹשׁ
 אַתֶּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבָרָךְ בְּחַר יְהוָה לְהֵיוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה
 מִכָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ: ם (ג) לֹא תֹאכַל
 כָּל-תְּרוּעָתָה: (ד) זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ שׂוֹר שׂוֹר
 כִּשְׂבִים וְשֵׁה עֲזִים: (ה) אֵיל וְצָבִי וְיַחְמֹר וְאֶקוּ וְדִישָׁן

XIV. (1) Jehova Isteneteknek fi-
 al vagytok, 's annál fogva nem illő hogy szerfeletti bú-
 nak eredjete, hahogy közös atyátok, az Isten közületek
 valakit magához vett. Lehet azonban hogy e' bevezető
 szavak iránt a' szent írásnak máshová is volt czélzása.
 Ugyan is, miként már több ízben is említettük, a' biblia
 értelmében minden egyes Jiszáélita vallási létének első
 föltétele egyéniségét szünteleni közvetlen függésben gon-
 dolni a' fővalótól, mint a' gyermek létezetőségét szülő-
 től, a' bibliai pozitív vallásnak pedig föladata nem egyéb,
 mint hogy az által az ember azon függést külsőkép is
 nyilváníthassa, úgy hogy ha szellemileg élete minden pil-

öt; Meg ne essék szíved rajta és meg ne szánd, és el ne enyegesd, — (10) Hanem öld meg őt, kezed legyen első rajta, az után az egész nép keze. — (11) Agyon kövezd őt, mivelhogy igyekezett eltévelyíteni téged Jehova Istenedtől, a' ki kihozott téged Miczrajim földéről a' szolgálázból. — (12) Hogy hallván egész Jiszráél megfélemléjék, és többé gonosz ollyasmit senki el ne kövessen közötted. — (13) Ha azt hallod valamelyikéről azon városidnak, melyeket Jehova Istened lakásul ad neked, mondván: — (14) Ki jöttek közüled semmirekellő emberek, és eltévelyíték városok lakóit, mondván: menjünk, imádjunk idegen isteneket, kiket nem ösmertek: — (15) Te pedig nyomozódtál, vizsgálódtál és értekeztél jól, és íme a' dolog igaz és bebizonyodott, csakugyan megtörtént közötted az e' féle utálatosság — (16) Kardra hányjad e' város lakóit, tönkre verd azt, és mindent, a' mi benne van, barmával együtt a' fegyver élével. — (17) Annak minden zsákmányát pedig az utca közepére hord össze, és emésztesd el tűzben mindenestől a' várost

---

hanem öld meg őt, miután följelentésed következtében az illető hatóságtól bűnösnek ítéltetett (H o m b e r g)
 (11) Hogy a' büntetés okához itt még historiai intésnek is kellett csatoltatni, arról l. felj. 6. f. 20. v. jegyzetét. —

אֵלָיו וְלֹא־תִחַס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תִחַמַּל וְלֹא־תִכְסֶּה עָלָיו:
 (י) כִּי הָרַג תְּהַרְגֵנוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־כִּי בְּרֵאשׁוֹנָה לְהַמִּיתוֹ וַיַּךְ
 כָּל־הָעָם בְּאַחֲרָנָה: (יא) וּסְקַלְתוּ בְּאֲבָנִים וּמַת כִּי בִקֵּשׁ
 לְהַקְיִיחַ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ חֲמוּצֵי־אֵף מֵאָרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
 עֲבָדִים: (יב) וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ וְלֹא־יוֹסְפוּ לַעֲשׂוֹת
 כְּדָבָר הַרְעַ תְּנֶה בְּקִרְבְּךָ: ס (יג) כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחֲרֵי
 עֲרִיף אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשֹׁבֵת שָׁם לֵאמֹר:
 (יד) יֵצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בַלְיַעַל מִקִּרְבְּךָ וַיִּדְּחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי
 עִירָם לֵאמֹר נִלְכָּה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹתֵים אַחֲרַיִם אֲשֶׁר לֹא־
 יִדְעֶתֶם: (טו) וַדְרִשְׁתָּ וַחֲקַרְתָּ וּשְׁאַלְתָּ חֵיטָב וְהִנֵּה אִמָּת
 נִכּוֹן תִּדְבָּר נַעֲשֶׂתָה תִתּוּעֵבָה תּוֹאֵת בְּקִרְבְּךָ: (טז) הִכָּה תִכָּה
 אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר תִּקּוּא לְפִי־חָרֵב תִּחַרֵּם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־
 אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֵמָתָהּ לְפִי־חָרֵב: (יז) וְאֶת־כָּל־שְׂלָלָהּ
 תִּקְבֹּץ אֶל־תוֹךְ רַחֲבֶיהָ וְשָׂרְפָתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־

donították, 's így a' könyörület cselekvényét kifejezendők,
 az azt kifejező igéhez, mint az a' héberben rendszeren tör-
 ténik, — a' cselekvő tagot is csatolták. Fordításomban a'
 héber nyelvsajátságot hasonértelmű magyar szólásmóddal
 tettem ki. — (10) A' Sept. הרג הדרגנו helyett, alkalmasint
 heber-t olvasott, mert így fordítja *ἀναγγέλων ἀναγγελεῖς*
 περὶ αὐτοῦ följelentve följelent sed őt. כי הרג תהרגנו

vagy csodabizonyyságot ad. — (3) És betelik az előjel vagy a' csoda - bizonyyság, mellyről szólt neked, midőn azt mondta: Kövessünk idegen isteneket, kiket nem ösmersz, és imádjuk azokat. — (4) Ne hallgass e' féle jós vagy álomlátó szavaira: mert kísért titeket Jehova Istenetek, hogy kivilágojjék, szeretitek e' Jehova Isteneteket teljes szívetekből és teljes lelketekből. — (5) Jehova Isteneteket kövessétek, őt tiszteljétek, parancsolatait tartsátok meg, és az ő szavának engedjétek, őt imádjátok, és ő hozzá ragaszkodjatok. — (6) Az e' féle jós vagy álomlátó pedig halállal büntetessék, mert elszakadást szónokolt Jehova Istenetektől, a' ki kihozott titeket Miczrajim földéről, és kiszabadított a' szolgaházból; — téged eltévelyítendő az útból, mellyet parancsolt neked Jehova Istened, hogy járnál azon. Takaríts ki e' féle gonoszt közüled. — (7) Ha testvéred, anyád fia, vagy fiad, vagy leányod vagy kebledre füzött nőd vagy lelki barátod alattomban hitetgetne, mondván; Menjünk, imádjunk idegen isteneket, kiket sem te sem atyáid nem ösmertek, — (8) Valamellyiket ama népek Istenei közül, kik köröttetek vannak közel vagy messze, a' föld egyik sarkától a' föld másik sarkáig. — (9) Ne állj rá, és ne hallgasd meg

---

szerű héberszólásmód, melly onnan eredt, hogy a' héberek, mint más keleti népek a' könyörületet a' szemnek tulaj-

אֱלֹהִים אֹת או מִזֶּמֶת: (ג) וּבֹא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר-דִּבֶּר
 אֱלֹהִים לֵאמֹר גִּלְגָּת אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרַי אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם
 וְנִעְבְּדֶם: (ד) לֹא תִשְׁמַע אֶל-דְּבַרֵי הַנְּבִיא הַזֶּה או אֶל-
 חוֹלֵם הַחֲלוּם הַזֶּה כִּי מִנְסָה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת
 תִּישָׁבֶם אֲהַבִּים אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל-לְבַבְכֶם וּבְכָל-
 נַפְשְׁכֶם: (ה) אַחֲרַי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאִתּוֹ תִירָאוּ וְאִתּוֹ
 מִצּוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאִתּוֹ תַעֲבֹדוּ וְכִי תִדְבָּקוּן:
 (ו) וְהַנְּבִיא הַזֶּה או חֹלֵם הַחֲלוּם הַזֶּה יוֹמֵת כִּי דִבֶּר-
 סָרָה עַל-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵמִצְרָיִם
 וְהַפְּדֶה מִבֵּית עַבְדִּים לְתַדִּיחָה מִן-תְּהִלָּה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 אֱלֹהֵיךָ לַלְכֹת בָּהּ וּבַעֲרַת הַדָּעַת מִקֶּרְבָּהּ: (ז) כִּי
 יִסִּיחָה אֶתִּיךָ בֶן-אִמָּה או בֶן-בִּנְיָ או בְתוּלָה או אִשְׁתִּי חִיקָה
 או רַעַת אֲשֶׁר בְּנַפְשָׁהּ בִּסְתֵר לֵאמֹר גִּלְגָּת וְנִעְבְּדָה אֱלֹהִים
 אַחֲרַי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֶתָּה וְאֶבְתִּיךָ: (ח) מֵאַלְתֵי הָעַמִּים
 אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיכֶם הַקְּרִבִּים אֱלֹהֵי או חֲרֻזִּים מִמֶּה מִקְצֵה
 הָאָרֶץ וְעַד-קְצֵה הָאָרֶץ: (ט) לֹא-תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע

Bibhája). — (6) után a' Samar. szöveg hozzá adja még atyád vagy atyád fia, melly szavak a' Septuagintában is ki vannak fejezve. — (9) ולא תחוס עיניך עליו — szószerint, ne könyörüljön rajta szemed. Saját-

költheted. — (28) Vedd eszedbe és halgassd meg mind ez ígéseket, mellyeket parancsolok neked, hogy jól legyen te és utánad való flaid dolga mindenkor, azt cselekedvén, a' mi jó és helyes Jehova Istenednek szeméi előtt. — (29) Midőn majd kiírtja Jehova Istened előled a' nemzeteket, a' kiket elüzendő hemégy, és elüzvén őket, megtelepedel azoknak földén. — (30) Ovakodjál, hogy magadat törbe ne ejtsed, nyomaikat követve, miután kipusztítottak előled, és ne nyomozzál isteneik után, mondván: a' mint e' nemzetek tisztelték isteneiket, én is a' kép cselekszem. — (31) Ne cselekedjél így Jehova Isteneddel; mert a' mi Jehovának utálat és a' mit gyűlöl, azt tették isteneik tiszteletére, mert még fiaikat és leányaikat is megégették isteneik tiszteletére. —

XIII. (1) Mindent, valamit én parancsolok nektek, tartsatok meg a' szerint cselekedendők; ahoz semmit ne adj, 's abból semmit el ne végy. — (2) Ha közötted jós vagy álomlátó támadand, és neked előjelt

---

ságnak megerősítésére tsodatételeket meg nem engedhet. Arra akarja tehát Móses figyelmetessé tenni a' népet: hogyha az, ki magát álomlátónak prófétának adja ki ötet az igaz Istentől eltsábitani ügyekszik, ámbár beteljesednék is szinlett, előre látható tárgyokról szóló jövendőmondása, bátran azt következtessék; hogy az nem más mint álnok ámitó, kinek tsalárdságát tsak azért engedi meg Isten, hogy próbára tegye az ő fiait. (Szepessy

(כח) שָׁמַר וְשָׁמַעְתָּ אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי
 מְצַוְךָ לַמַּעַן יִטֵּב לָךְ וְלִבְנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה
 הַטּוֹב וְהִישָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס שְׁלִישִׁי (כט) כִּי־
 יִכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־חַגּוּיֵם אֲשֶׁר אָתָּה בָּא־שָׁמַת
 לַרְשָׁת אֹתָם מִפְּנֵיךָ וּרְשַׁת אֹתָם וַיֵּשְׁבֶת בְּאַרְצָם:
 (ל) הַשְּׁמַר לָךְ פֶּן־תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׁמֵרָם מִפְּנֵיךָ
 וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָּה יַעֲבֹדוּ חַגּוּיֵם הָאֵלֶּה
 אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וַאֲעֲשֶׂה־בֵּן גַּם־אֲנִי: (לא) לֹא־תַעֲשֶׂה כֵן
 לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֵבֶרֶת יְהוָה אֲשֶׁר שָׁנֵא עָשׂוּ
 לְאֱלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ
 לְאֱלֹהֵיהֶם:

יג (א) אֶת כָּל־הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ אֶתְּכֶם אַתּוּ
 תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תִסַּף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע
 מִמֶּנּוּ: פ (ב) כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ גִּזְיָא אֹו חֵלֶם חֵלֶם וְנָתַן

(30) E' vers értelme az, hogy a' Jisráélitáknak a' bálványozással a' végett sem szabad foglalkozniok, hogy talán annak szertartásaiból valamit az isteni szolgálathoz kölcsönöz-
 nének, mert stb. —

XIII. (1) Mivel Móses itt az olyan hamis prófétákról, gonosz ámitókról szól, kiknek irányjok vakításakkal a' népet az egygy igaz Istentől eltéríteni; nem is lehet szó az igazai tsodákról, minthogy Isten az ilyen gonosz-

a' Lévit, valameddig földeden élsz. — (20) Midőn majd kiterjeszti Jehova Istened határodát; mikép megígérte neked, és azt mondandod: Húst ehetném, kedved jövőn húst enni: akármikor kedved tartja, ehetel húst. — (21) Ha a' hely messze leendő tőled, melyet Jehova Istened választand, nevét oda helyezendő, levághatsz marhaidból és juhaidból, mellyeket adott neked Jehova, a' mint parancsoltam neked és elköltheted városidban akármikor kedved tartja. — (22) Teljesen úgy, a' mint az őzet és a' szarvast megeszik, ehetitek azt; tisztátalan és tiszta egyaránt eheti. — (23) Csak ebben légy szilárd, hogy a' vért meg ne egyed, mert a' vérben lélek van; te pedig a' hússal meg ne egyed a' lelket. — (24) Meg ne egyed azt, hanem földre öntséd mint a' vizet. — (25) Ne egyed, hogy jól legyen te és utánad való fiaid dolga, Jehova tetszése szerint cselekedvén. — (26) Ellenben a' mi szentelt nálad van, és fogadásbeli, vedd, és vidd el a' helyre, mellyet választand Jehova. — (27) Jehova Istened oltárán áldozandod égőáldozatidat, azoknak húsát és vérét; egyéb véresáldozatidnak pedig csak vére öntessék el Jehova Istened oltárán, a' húst pedig el-

דע כי הדם היה טמא מאוד צעיתי הנאצ"ם ועם כל זה היו חובלים לחומו מפני שהיו מושבים שהוא מזון השדים, וכשחבל לחומו מי שחבל, כבר השתתק עם השדים, ויביתוהו ויודיעוהו העתידות וכו'

(כ) כִּי־יִרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לְךָ
 וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בָשָׂר כִּי־תֵאֵוֶה נַפְשֶׁךָ לֵאמֹל בָּשָׂר בְּכָל־
 אֶרֶץ נַפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר: (כא) כִּי־יִרְחֹק מִמָּוֶה תִּמְקֹוֹם
 אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ
 וּמִצֹּאֲנֶה אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׂעָרֶיךָ
 בְּכָל־אֶרֶץ נַפְשֶׁךָ: (כב) אַךְ כַּאֲשֶׁר יֹאכַל אֶת־הַצִּבִּי וְאֶת־
 הָאֵיל בֶּן־תֹּאכְלָנֹו הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יִחַדּוּ יֹאכְלֵנֹו: (כג) רַק
 חֹזֶק לְבַלְתִּי אֲכַל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל
 הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר: (כד) לֹא תֹאכְלֵנֹו עַל־הָאָרֶץ תִּשְׂפְּכֵנֹו
 בַּמַּיִם: (כה) לֹא תֹאכְלֵנֹו לְמַעַן יִיטֵב לְךָ וְלִבְנֵיךָ אַחֲרֶיךָ
 כִּי־תַעֲשֶׂה תִישָׂר בְּעֵינֵי יְהוָה: (כו) רַק קִדְּשִׁיךָ אֲשֶׁר־יִתֵּן
 לְךָ וְנִדְּרֶיךָ תִשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה:
 (כז) וְעָשִׂיתָ עֲלֵיתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וְדָם־זִבְחֶיךָ יִשְׂפֹךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹאכַל:

megeheté, mint a' szarvast, ámbár tiszta, de áldozatra
 alkalmas nem vala. — (22) l. felj. 15. v. jegyzetét. — (23) A'
 vérrel éles ismételve tiltatik el a' sz. írásban, minek
 okát hihetőleg, Majmonides véleményéhez szegődve,
 abban kell keresnünk, hogy a' régiek a' vért a' manók
 eledelének híven, és avval mindenféle babonákat üzven,
 az avvali éléshez igen is ragaszkodtak. l. Móréh Nebú-

valamint a' Lévi is ki városaitokban leend; mert neki nem jut osztályrész vagy birtok köztetek. — (13) Óvakodjál, hogy be ne mutassad áldozatodat akármi helyen, mellyet látandasz. — (14) Hanem a' helyen, mellyet választand Jehova nemzetségeidnek egyikében, ott mutasd be égőáldozatodat, és ott teljesítsd mint azt, a' mit parancsolok neked. — (15) Mindazáltal akár mikor kedved tarja, minden városaidban vágatsz le barmot és ehetel húst, Jehova Istened áldása szerint, mellyet adand neked; a' tisztátalan szintűgy mint a' tiszta eteti azt, mint őzet és szarvast. — (16) Csak hogy a' vért meg ne egyed, mint a' vizet ugy öntsd ki azt a' földre. — (17) De nem szabad megenned városaidban gabonádnak, mustodnak, és olajodnak tizedét, barmaid és juhaid első fajzásait, semmi fogadásbelit, a' mit fogadandol, semmi szabad akarát szerinti adományt, semmi önkénti emeléket. — (18) Hanem Jehova Istened szine előtt költsd el azokat, azon helyen, mellyet választand Jehova Istened, te és fiad, leányod, szolgád, szolgálód, és a' Lévi, ki városodban lakik; és vigadj Jehova Istened előtt kézi keresményed élvezetében. — (19) Óvakodjál, hogy el ne hagyjad

---

dig, mikor húst enni akarnának, a' barmot a' szentségbe fölviqyék. Ha pedig már egyszer nem áldozat gyanánt kellett a' barmot levágni, természetes, hogy annak húsát is, nem lévén áldozatképen megszentelve, a' tisztátalan is

ואמרתם והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונתתה
 אתכם: (יג) השמר לה פן תעלה עלתה בכל מקום
 אשר תראה: (יד) כי אם במקום אשר יבחר יהוה באתר
 שבטיך שם תעלה עלתה ושם תעשה כל אשר אנכי
 מצוה: (טו) רק בכל אלה נפש תזבח ואכלת בשן
 בכרפת יהוה אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא
 והטהור ואכלנו בצבי וכאיל: (טז) רק הקדש לא תאכל
 על הארץ תשפכנו במים: (יז) לא תוכל לאכל בשעריך
 מעשר דגנה ותירוש ויצהר ובכרת בקר וצאנך וכל
 גרית אשר תדר ונדבתה ותרומת ידך: (יח) כי אם
 לפני יהוה אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר יהוה
 אלהיך בו אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ותלוי אשר
 בשעריך ושמת לפני יהוה אלהיך בכל משלה ידך:
 (יט) השמר לה פן תעזב את תלוי כל ימיה על אדמתך: ס

ratból való ajándékaitokat. — (15) Eltöröltetik itt
 ama csak a' pusztában való költözködés ideje alatt köte-
 lező törvény, melly szerint tiltva volt a' hajlékon kívül
 akármelly tiszta, áldozható állat husával élni (1. Lev. 17- f.
 3. v.). E' tilalomnak Kanaan földén meg kellett szüntetnie,
 minthogy a' szent várostól messzebb lakókra nézve igen
 is terhes, sőt kivihetetlen is lett volna, hogy azok min-

ajándékaitokat és barmaitok és juhaitok első fajzásait.

— (7) És egyetek ott Jehova Istenetek színe előtt, és örvendeztetek ti és háznépetek kezetek keresménye élvezetében, mellyel megáldand téged Jehova Istened.

— (8) Ne cselekedjete ott e' ként, mint mi itt cselekszünk mai nap, kiki azt, mi jónak tetszik szemel előtt. — (9) Mert mind e' napiglan még nem jutotatok el a' nyugalomhoz és a' birtokhoz, mellyet Jehova Istened ád neked. — (10) De mikor átmentek a' Jardénon, és letelepedtek a' földön, mellyet Jehova Istenetek birtokul ád nektek, és nyugalmat engedend nektek minden ellenségitektől körösleg, hogy bátorságban lakandatok. — (11) Akkor a' helyre, mellyet Jehova Istenetek választand, nevét oda helyezendő, oda vigyetek mindeneket, miket én parancsolok nektek: égőáldozataitokat, egyéb véres áldozataitokat, tizedeiteket és önkénti emelékeiteket és a' fogadás követke-

zésében kiválasztandókat, mellyeket fogadni fogtok Jehovának. — (12) És vigadjatok Jehova Istenetek színe előtt, ti és leányitok, szolgálitok és szolgálitok

---

denkinek kötelességében áldozatokat hozni, sem nem tartozott mindenki az elsőfajzati barmot, a' barom tizedét és a' másod tizedet áldozati lakomára a' szent helyre elhozni, hanem mind az a' szabad akarattól függött, mert stb. a' követk. versben. (Nachmonides) — (11) וירכם után a' Samar. szövegben még e' szó van: ונרבתיכם és szabad aka-

וּבְכַרְתָּ בְּקִרְבָּם וּצְאֲנָכֶם: (ז) וְאֶכְלֵתֶם־שֵׁם לִפְנֵי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל מִשְׁלַח יְדְכֶם אֲתֶם וּבְתִיכֶם אֲשֶׁר
 בְּרַכָּהּ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ: (ח) לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אָנַחְנוּ
 עֹשִׂים פֶּה הַיּוֹם אִישׁ כְּל־הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו: (ט) כִּי לֹא־כָאֲתֶם
 עַד־עַתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַתְּהַלָּה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נָתַן
 לָךְ: (י) וְעַבְדְּתֶם אֶת־תִּירְדֵן וַיִּשְׁבַּתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם מִנְחִיל אֲתֶכֶם וְהִנִּיחַ לָכֶם מִכָּל־אִיְבִיכֶם מִסָּבִיב
 וַיִּשְׁבַּתֶם־בְּמַח: שֵׁנִי (יא) וְחִיָּה הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שֵׁם שָׁמָּה תָבִיאוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר
 אָנֹכִי מְצַוֶּה אֲתֶכֶם עוֹלְתֵיכֶם וּזְבַחֵיכֶם מֵעֲשֻׂרְתֵיכֶם וְתִרְמַת
 יִדְכֶם וְכֹל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְרוּ לַיהוָה: (יב) וּשְׂמַחְתֶּם
 לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתֶם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם

tok, azoknak sem szabad másott elköltöztetniök, mint a'
 szent helyen, de természetesen, ott is csak a' papok
 által. Michaelis véleménye, miszerint kettős első faj-
 zást különböztettek meg, és hogy csak az eredetileg első
 volt a' papoké, az arra következő fajzás pedig áldozati
 lakomákra szánva lett volna, teljesen alap nélküli és csak
 önkényes hozzávetés. — זְבַחֵיכֶם וּזְבַחֵיכֶם הַרְוֹמָה יִדְכֶם —
 ön kezeitekkel, nem kényszerű elválasztott
 emelékajándék. — (7) מִשְׁלַח יְדְכֶם אֲתֶם — a' mikre
 teszitek kezeiteket. Én itt a' szabad, értelmző for-
 ditást jobbnak láttam. — (8) A' pusztában nem állott min-

XII. (1) Ezek a' törvények és a' rendelések, mellyeket meg kell tartanotok és mellyek szerint cselekednetek kell a' földön, mellyet Jehova, őseid Istené ad neked, hogy elfoglaljad, — minden időben, miglen éltek a' földön. — (2) Semmisítsétek meg mindenestől mind azon helyeket, a' hol azon népek, mellyeket elűzendettek, isteneiket imádták, a' magas hegyeken, a' halmokon és minden viruló fa alatt. — (3) Rontsátok le oltáraikat, törjétek össze emlékoszlopaikat, égessétek meg bálványaikat, és Isteneik képeit vagdaljátok darabokra, és pusztítsátok ki e' képhíroket is ama helyből. — (4) Ne cselekedjétek amúgy Jehova Istenetekkel. — (5) Hanem a' helyet mellyet Jehova Istenetek kiválasztand, nemzetségeitek közül, nevét oda helyezendő, e' székhelyét látogassátok és oda menjétek. (6) Oda vigyétek égőáldozataitokat, és egyéb véres áldozataitokat, tizedjeitek, önkénti emelékeiteket, fogadásbeli és szabad akaratból való

mondatik azon hely, a' hol az világos akaratja következésében nyilvánosan imádtatik, hol az Isteni szolgálat ünnepélyesen véghez vitetik. — (6) מעשרותיכם tizedetek et. A' Levitákat illető tizeden kívül még egy másodtizedet is választatott el a' Jiszráéliták természetményiből, mellyet áldozati lakomákra fordítanak 1. tov. 14. f. 22. v. Ezen tizedet, és egyéb önkénti ajándékokat otthon nem volt szabad elkölteniök. ובכרתם ובקרבתם és barmaitok első fajzásait, mellyeket t. i. a' papoknak kell adno-

יב (6) אֱלֹהֵי הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹתָהּ
 בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ לָנוּ לְרִשְׁתָּהּ
 כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר-אַתֶּם חַיִּים עַל-הָאָדָמָה: (3) אַבְדֵּם תֵּאבְדוּן
 אֶת-כָּל-הַמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ-שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֻשִׁים
 אַתֶּם אֶת-אֱלֹהֵיהֶם עַל-הַהָרִים הַרְמִים וְעַל-הַגְּבְעוֹת וְתַחַת
 כָּל-עֵץ רַעְעוֹן: (ג) וְנִתְצַתֶּם אֶת-מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבְרֹתֶם אֶת-
 מִצְבְּחֹתָם וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּגְדַּעְוּ
 וְאִבְדַּתֶּם אֶת-שִׁמְם מִן-הַמָּקוֹם הַהוּא: (ד) לֹא-תַעֲשׂוּן כֹּן
 לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: (ה) כִּי אִם-אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל-שְׁבִטֵיכֶם לְשׂוֹם אֶת-שְׁמוֹ שָׁם לְשַׁכְּנוֹ
 תִדְרָשׁוּ וּבִאתָ שָׁמָּה: (ו) וַחֲבַאתֶם שָׁמָּה עֲלֵתֵיכֶם וּזְבַחֵיכֶם
 וְאֵת מַעֲשֵׂי רֵחַיִם וְאֵת תְּרוֹמַת יָדְכֶם וְגִדְרֵיכֶם וְגִדְבַתֵיכֶם

XII. (1) Most jön az előbbi fejezet utolsó két versben Kanaan birtokától fölfüggesztett törvények részletes előadása. — (4) לא תעשו וכו' ne cselekedjetek amúgy Jehova Istenetekkel — ne áldozatok mint a' bálványozók szoktak, hegyen, halmon, hanem az annak idején Istentől választott helyen. (5) שמו את שמו שם nevét oda helyezendő. Ezen és a' tov. 11. v. előkerülő hasonnemű mondat, melly így hangzik לשכן שמו שם, csak az egyes szavak pontos megfejtése által nyerhetnek világos értelmet. Már pedig Isten neve a' sz. írásban mindig egyazonos magával az Istennel. Isten helyének pedig

áldást, ha engedelmeskedtek Jehova Istenetek parancsolatinak, melyeket maelőtökbe adok. — (28) Az átkot pedig, ha nem engedtek Jehova Istenetek parancsolatinak, és kicsaptok az útból, melyet én ma parancsolok nektek, idegen istenek után járván, kiket nem ösmertek. — (29) 'S mikor beviend téged Jehova Istened a' földre, melyre bemegy azt elfoglalandó: mondass áldást a' Gerizzim hegyén, és átkot Ébál hegyén. — (30) Íme a' Jardénon túl vannak hátrább a' nyugot fele vivő úttól a' Kenaaninak, ki a' sikságot lakja, földén, Gilgál ellenében, Móre ligete közelében. — (31) Mikor átmenendettek a' Jardénon, hogy bemenvén elfoglaljátok a' földet, melyet Jehova Istenetek ad nektek, és elfoglalandattok azt és lakanattok abban. — (32) Vigyázzatok, hogy mind e' törvények szerint cselekedjete, melyeket én ma előtökbe adok. —

Ébál Sechemtől balra, Gerizzim hegynek átellenében, kietlen, kopasz hegy, mintha rajta még most is Isten átka volna. — (30) מבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ אַחֲרֵי הַרְרָא מִבְּרֵית הַיַּרְדֵּן hátrább a' nyugot felé vivő úttól. — oldalvást a' nyugot felé vivő országos úttól. — מוֹל הַגִּלְגָּל Gilgál ellenében. E' Gilgál hihetőkép ugyan az melly Josua 12. f. 23. v. neveztetik, a' mire a' közelebbi meghatározás „Móreh ligetének közelében“ is rá illik, de sehogy a' Jerichótól keletre fekvő Gilgal (1. Jos. 4. f. 19. v.) itt nem értethetik. —

הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי
מִצְוֶה אִתְּכֶם הַיּוֹם: (כח) וְתִקְלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה
אִתְּכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרַיִם אֲשֶׁר לֹא־יִדְעֶתֶם: ס
(כט) וְהָיָה כִּי יבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גִּרְזִים
וְאֶת־תִּקְלָלָה עַל־הַר עֵיבָל: (ל) הֲלֹא־הִמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
אַחֲרַי הַר הַרְדֵּי מְבֹרָא תִשְׁמַשׁ בְּאֶרֶץ הַבְּנֵעֵנִי חִישָׁב בְּעֵרְבָה
מִוֶּל הַגִּלְגָּל אֶצֶל אֱלוֹנֵי מָרְחָ: (לא) כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־
הַיַּרְדֵּן לְבֹא לְרִשֵׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן
לָכֶם וּרְשַׁתֶּם אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּתֶּם־בָּהּ: (לב) וַיִּשְׁמְדֶתֶם לַעֲשׂוֹת
אֶת־כָּל־הַתְּחִיבִים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם:

tatnak meg, többesnek kellene lenni. — (29) Gerizzim és
Ebál két egymástól csekély távolságra fekvő hegy, mel-
lyek között lévő szűk völgyben Sechem városa fekszik.
Gerizzim Sechemtől jobbra, fölséges, forrásokban és gyü-
möles fákban dús hegy, mellyen az isteni áldás még most
is látszik előmleni. A' babiloniai fogság után a' Samarita-
nusok azon templomot építettek, (1. 2. Macc. 6. f. 2. v. és
Flavius Jos. Archaeol. 11. f. 8. v.) a' melly 200 évi fönál-
lása után Hyrkanus János által lerontatott; mind a' mel-
lett a' Samaritanusok e' hegyet még most is szentnek
tartják, és imádságokban [arczokkal feléje fordulnak.

lefekszel és midőn fölkelész. — (20) És ird föl azokat ajtód mellékeire és kapuidra. — (21) Hogy gyarapodjanak napjaitok és gyermekeitek napjai azon földön, melly iránt megesküdött Jehova őseiteknek, hogy nektek adja, míg az ég a' föld fölött leend. — (22) Mert ha szorosán megtartandjátok mind azon parancsolatot, mellyet előtökbe adok, hogy a' szerint cselekedjete; ha szeretitek Jehova Isteneteket, és ha annak útjaiban jártok, és ő hozzá ragaszkodtok: — (23) Akkor kiüzi Jehova mind azon nemzeteket előletek, és el fogtok törölni nálatok nagyobb és számos nemzeteket. — (24) Valamelly helyet lábaitok tapodandják, tiétek leend, a' pusztától és a' Libanontól fogva, a' folyamtól, Práth folyamától fogva a' szélső tengerig terjedend határotok. — (25) Nem állhat meg senki előtetek; töletek való félelmet és retteget terjesztend Jehova Istenetek az egész földön, mellyet tapodtok, a' mint megígérte nektek. — (26) Íme én mai nap előtökbe adok áldást és átkot. — (27) Az

---

rint mind a' négy oldalról pontosan leirvák: Párán pusztája délszak, a' Libanon éjszak felől, az Eufrat a' keleti részen, és a' középtenger nyugotra; e' vala a' Jiszráélita birodalomnak terjedelme nagysága fénykorában Dávid és Salamon idejében. — (26) **ראה** Sajátkép lásd, itt pedig ím e. Indulat szó gyanánt használt ige, onnan az egyes szám, mint **הבה, לבה**, hol máskint, minthogy sokak szólít-

בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְכֶךָ וּבְקוֹמֶךָ: (כ) וּבְתַכְתֶּם עַל־מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ
וּבְשַׁעְרֶיךָ: (כא) לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתֵּיכֶם לָתֵת לָהֶם בְּיַמֵּי הַשָּׁמַיִם עַל־
הָאָרֶץ: ס מִפְּטוֹר (כב) כִּי אִם־שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־
הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָהּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַכֵּת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדַבְּקָה־בּוֹ:
(כג) וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־חַגּוּגֵי הָאֱלֹהִים מִלְּפָנֶיכֶם וַיִּרְשַׁתֶּם
גוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִכֶּם: (כד) כָּל־חֻמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ
בְּהִרְגֹלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִחַיֶּה מִן־הַמִּדְבָּר וְתִלְכְּנוּן מִן־הַנֶּחֱר
נְהַר־פָּרָת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יִחַיֶּה גְּבֻלְכֶם: (כה) לֹא־יִתְיַצֵּב
אִישׁ בְּפָנֶיכֶם פְּתוּדְכֶם וּמוֹרְאֵכֶם יִתֵּן וְיִחַיֶּה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי
כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכוּ־בָּהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: ס
(כו) רְאֵה אֲנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה: (כז) אֶת־

felj. 6. f. 8. és 9. v. jegyzetét. — (21) כימי השמים על הארץ (21) —
míg az ég a földfölött leend, annyi mint כל הימים כל
örök időkre, vagy עד עולם örökké. — (24) הים האחרון
a' szélső tenger; E' kitétel még egyszer jó elő
tov. 32. f. 2. v. és jelenti a' közép tengert, melly Palaes-
tinától nyugotra esik. Valamint ugyan is קדם, melly saját-
kép annyi mint előli, kölesönzött értelemben keletet,
úgy אהור, mellynek eredeti értelme hátulsó, szélső,
kölesönzött értelemben nyugotot jelent. A' határok e' sze-

dó, hegyes-völgyes föld, melly esővizet iszik az égből. — (12) Tartomány, mellynek Jehova Istened viseligondját, mellyre szüntelen Jehova Istened szeméi intézvék, az év elejétől fogva egész az év végeig. — (13) Ha tehát engedelmeskedtek parancsolatimnak, mellyeket én ma nektek meghagyok, hogy Jehovát, Isteneteket szeressétek, és szolgáljatok neki teljes szívetek és teljes lelketekből. — (14) Úgy adok esőt földetekre idejében, korán valót úgy mint későt; és betakarandod gabonádat, és olajodat. — (15) És adok füvet is a' te meződön barmodnak; és magad is enni és jólakni fogsz. — (16) Vigyázzatok tehát magatokra, hogy szívetek el ne ámíttassék, hogy elpártoljatok idegen Isteneket szolgálandók, és azok előtt leborulandók. — (17) Mert akkor fölgerjedend Jehova haragja ellenetek, és bezárja az eget, hogy eső ne legyen, és hogy a' föld ne adja meg termését, 's csak hamar elvesztek a' boldog földről, mellyet ad nektek Jehova. — (18) Vegyétek tehát szívre és lélekre e' szavaimat, és kössétek azokat jelül kezetekre és legyenek homlokpártázatúl szemeitek között. — (19) És tanítsatok meg azokra fiaitokat, hogy beszélgessenek rólok, akár otthon mulatsz, akár uton jársz, midőn

---

beáll melly egész Martius haván át Aprilis feleig tart, ez a' מלקוש késő eső az aratás előtt (a' Syr. לקש későni, késő lenniből), görögül *ἕστος δψιμος*. — (18 — 20) l.

שָׁמַרְהָ לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הַרִים וּבִקְעֵת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּחֲדֶה
 מַיִם: (יב) אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּבֶּר אֶתָּה תָּמִיד עֵינֵי
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: פ
 (יג) וְהָיָה אִם־שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה
 אֶתְכֶם תְּיוֹם לְאַתְכֶּה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדוֹ בְּכָל־
 לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: (יד) וְנָתַתִּי מִטַּר־אַרְצְכֶם בְּעֵתוֹ
 יֵרֶה וּמִלְקוֹשׁ וְאִסַּפְתִּי דְגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהַרְךָ: (טו) וְנָתַתִּי
 עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה לְבַהֲמֹתֶיךָ וְאִכְלֹתָ וּשְׂבַעְתָּ: (טז) הִשְׁמַרְוּ לָכֶם
 פְּרִיפְתָה לְבַבְכֶם וּסְרַתְם וְעַבְדְּתֶם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
 לָהֶם: (יז) וְחָרָה אַף־יְהוָה בְּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וּלֹא־
 יִחַיֶּה מִטַּר וְהִנְאֻמָּה לֹא תִתֶּן אֶת־יְבוּלָהּ וְאַבְדֹתֶם מִחַרְהָ
 מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן לָכֶם: (יח) וּשְׁמַתֶּם
 אֶת־דְּבַר־יְהוָה אֱלֹהֵי עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם
 לְאוֹת עַל־יַדְכֶם וְתָיו לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: (יט) וּלְמַדְתֶּם
 אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ

° חסר א'

ló eső, görögül *ἕτος πρωιμος*, az October vége és No-
 vember eleje körül Palaestinában szokott eső az új vetés-
 re, mellyel a' hideg évszak (הַרף) kezdetét veszi. Februar
 végével a' Palaestinában tél derekán sem igen kemény
 hidegség lassankint még jobban engedvén, ismét esős idő

tól és minden hozzájuk tartozó lényekkel egyben, egész Jiszraél közepette. — (7) Mert ön szemeitekkel láttátok Jehova minden nagy tetteit, a' miket cselekedett. — (8) Tartsátok meg tehát mint azon parancsolatokat, mellyeket én mai nap előttökbe adok, hogy erősödjete, és bejuthassatok és elfoglalhassatok a földet, mellynek bírására átmentek. — (9) És hogy sok ideig élhessetek a' földön, mellyről Jehova meg esküdött őseiteknek, hogy nekik adja és ivadékaiknak, — a' tej és mézben csordúltig bővölködő országban. — (10) Mert a' föld a' hová bemegy azt elfoglalandó, nem olyan mint Miczrajim földe, a' honnan kijöttetek, mellyben elvetvén a' magot, azt lábad munkájával kelle megöntözöd, mint a' veteményes kertet. — (11) Ha nem azon tartomány, a' hová átmege, azt elfoglalai

---

ἀναγκαίως, ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ πίπτειν συνεχῶς πλησίον ἰχυροῦ τινος ταῖς χερσὶ περιδράττεται, οὗ ἐνελημμένος τὸ ὄλον σωμα ἀνηώρηκεν αὐτοῦ. Ἀντι μὲν γὰρ ποδῶν χερσὶν, ἀντί δὲ χειρῶν ποδῶν χρῆται. Ἰσταιται μὲν γὰρ ἐπὶ χειρῶν, δ' ὧν εἰσιν αἱ πράξεις. πράττει δ' ἐν ποσὶν, ἐφ' ὧν εἰκὸς ἴστασθαι. „Mint a' vízi gép, melly Helixnek mondatik, mellynek közepén lévő lépcsőkre a' földművelő, valahányszor mezejét megakarja öntözni, föllép, a' mi által a gép szükségkép forgásba jő: hogy pedig az ember el ne essék, mindég közel lévő erős holmiba kapaszkodik, mi által forgás közben is függőben marad. Így az alatt a' lábakkal a' kezek helyett a' lábak helyett pedig a' kezekkel él, támaszkodván a' kezekre, mellyekkel rendesen cselekedni szokás, cselekedvén pedig a' lábakkal, mellyeken magunkat föntartani szokunk.“ — (11) יורה korán v. a'

בְּתֵיחֵם וְאֶת־אֲהֵלֵיהֶם וְאֵת כָּל־תֵּיקוּם אֲשֶׁר בְּרִגְלֵיהֶם
 בְּקָרֵב כָּל־יִשְׂרָאֵל: (ז) כִּי עֵינֵיכֶם הִרְאֵת אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה
 יְהוָה תִּגְדַּל אֲשֶׁר עָשָׂה: (ח) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
 אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה תִּיּוֹם לְמַעַן תִּחְזְקוּ וּבִאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
 הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: (ט) וּלְמַעַן
 תִּתְּרִיכוּ יָמִים עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע יְהוָה לְאַבְתִּיכֶם
 לָתֵת לָהֶם וּלְזֶרְעָם אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וּדְבָשׁ: ס שְׁבִיעִי
 (י) כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְּאָרֶץ
 מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יִצְאֶתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זֶרְעֶךָ
 וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ בְּגֹן תִּירָק: (יא) וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים

והשקית ברגליך (10) — ואת כל האדם אשר לקחה —
 láb a d munkájával kelle megöntözöd. Móseh
 itt alkalmasint azon öntözés módját tartotta szem előtt,
 hol bizonyos lábbal hajtandó gépek alkalmazása által a'
 viz a' Nilus csatornából felhajtatván, a' mezőre vezet-
 teték. Leírja e' gépet Niebuhr Reisebeschreibung I. T. 140
 S. hol annak képe is látható. Neve *) öntöző gép,
 melly lábakkal forgatik. E' gépről Philo is tesz
 említést 3. köt. 330. I. Pfeiffer kiad., kinek szavai e' tárgy-
 ban, a' következők. Ὡσπερ ἡ ἑλιξ τὸ ὑδραγωγὸν ἔχει. κατὰ γὰρ
 μέσον αὐτῆς γεγονάσι βαθμοὶ τινες, ὧν ὁ γεωπόνος, ὅταν ἐθε-
 λῆσῃ ποτίσαι τὰς ἀρούρας, ἐπιβαίνει μὲν, περιολισθαίνει δ'

*) سادية تدير بالرجل

nevére esküdjél. — (21) Csak ő a' te dicsőséged, ő a' te Istened, ki veled illy nagyszerű és rettentő dolgokat cselekedett, mellyeket szemeid látták. — (22) Hetven személlyel mentek alá őseid Miczrajimba, és most ime úgy elszaparított téged Jehova Istened, mint az ég csillagait. —

XI. (1) Szeresd tehát Jehova Istenedet, és tartsd meg intézményeit, törvényeit, rendeléseit és parancsolatait minden időben. — (2) Vegyétek gondolóra ma — mert hisz nem fiaitokhoz szólok, kik nem tudják és nem látták Jehova Istenetek fenytését nagyszerűségét, hatalmas kezét és kinyújtott karját. — (3) És jeleit, és cselekedetét, mellyeket végbe vitt Miczrajimban, Paraóhn, Miczrajim királyán, és annak egész országán. — (4) Miket cselekedett Miczrajim hadserégén, lovain és szekerein; hogy árasztá reájok a' hínáros tenger vizeit, midőn utánotok eredének, és így elveszté őket Jehova mind e' mai napig. — (5) Mit cselekedett veletek a' pusztában miglen eljutottatok erre a' helyre. — (6) Mit cselekedett Dáthánnal és Abirámmal, Eliábnak, Reubén fiának fiaival, mikor a' föld száját megnyitván, elnyelé őket háznépestől, sátoros-

---

עד היום הזה és így elveszté őket mind e' mai napig — örök enyészetre kárhoztatá őket. — (6) 1. Num. 16. f. 31. v. ותבלעם után a' Samar. szövegben még e' szá-

תִּדְבֹק וּבִשְׁמוֹ תִשָּׁבַע: (כא) הוּא תְהַלְתֶּךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ
 אֲשֶׁר-עָשָׂה אִתָּךְ אֶת-הַגְּדֹלָת וְאֶת-הַנּוֹרָאִת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
 רָאוּ עֵינֶיךָ: (כב) בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אִבְתֶּיךָ מִצְרֵימָה
 וְעָתָה שָׁמַךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב:

יא (ב) וְאֶהְבֶּתָ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְרַתָּ מִשְׁמֵרָתוֹ
 וְחֻקָּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כְּלִי תִימִים: (ג) וַיִּדְעֶתֶם

הַיּוֹם כִּי לֹא אֶת-בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ וְאֲשֶׁר לֹא-רָאוּ
 אֶת-מוֹסַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת-גְּדֹלוֹ אֶת-יָדוֹ הַחַזָּקָה וְיָדְעוּ
 הַנְּטוּיָה: שִׁשִּׁי (ג) וְאֶת-אֲתָתָיו וְאֶת-מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה

בְּתוֹךְ מִצְרַיִם לְפָרְעָה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם וּלְכָל-אֲרָצוֹ: (ד) וְאֲשֶׁר
 עָשָׂה לְחַיִל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרֶכֶבָו אֲשֶׁר הִצִּיף אֶת-יַם־
 יַם־סוּף עַל-פְּנֵיהֶם בְּרֹדֶפֶס אַחֲרֵיכֶם וַיֹּאבְדֶם יְהוָה עַד

הַיּוֹם הַזֶּה: (ה) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד-בְּאֵנָם עַד־
 הַמָּקוֹם הַזֶּה: (ו) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתְךָ וּלְאֲבִירֶם בְּנֵי אֱלִיאָב
 בְּנִדְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצַתָּה הָאָרֶץ אֶת-פִּיהָ וַתִּבְלַעֶם וְאֶת-

itt ismét általánosan összefoglalvák. Ezen írásmód a'
 bibliai előadásnak fő bélyege, és a' rabbik nyelvében כלל
 nevezet alatt igen ösmeretes.

XI. (1) מִשְׁמֵרָתוֹ וכו' stb. 1. Gen. 26
 f. 5. v. jegyzetét. — (2) יהוה אלהיכם — כי לא — záradék mon-
 dat, mellyben בניכם után דברתי szó kihagyatott. — (4) ויאבדם

pedig Jiszáél! mit kíván tőled Jehova Istened egyebet, mint hogy tiszteljed Jehova Istenedet, hogy utjain járj, hogy szeressed őt, és imádjad Jehova Istenedet teljes szivedből és teljes lelkedből. — (13) Megőrizvén Jehova parancsolatit és törvényit, mellyeket én ma parancsolok neked: hogy jól legyen dolgod. — (14) Íme Jehova Istenedé az ég, az egek ege, a' föld és mind, a' mi rajta van. — (15) De mivel őseidben kedvet talált és azokat megszerette Jehova: azért választotta ki titeket, azoknak ivadékait utánok, minden népek közül, a' mint e' mai nap van. — (16) Metéljétek tehát körül szivetek előbörét, és ne legyetek ennekutána kemény nyakúak. — (17) Mert Jehova Isteneitek minden Isteneknek Istene, es minden uraknak ura, nagy hatalmas és rettenetes Isten, ki tekintetre nem ügyel, és ajándékot nem vesz. — (18) Ki igazságot szolgáltat az árvának és az özvegynek; szereti az idegent is, adván neki élelmet és ruházatot. — (19) Szeressétek tehát ti is az idegent, mert magatok is idegenek voltatok Miczrajim földén. — (20) Jehova Istenedet tiszteld, őt imádd, ő hozzá ragaszkodjál és

---

a' Jiszáéliták nem csak testi képen viseljék az Istennel kötött szövetség bélyegét, hanem bensőleg szívvel és lélekkel függjenek Isten szövetségén. — (20) A' 12-dik versben a' Jiszáélita hit sarkalatai általában neveztek, a' következőkben részletesben megfejtettek, záradékul pedig

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁאֵל מִעֲמֶךָ כִּי אִם־לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבַת אֹתוֹ וּלְעֵבֶל אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: (יג) לְשֹׁמֵר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
 וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה תִּיגֹם לְטוֹב לָךְ: (יד) הֵן
 לִיהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּשְׁמַיִם וּשְׁמַיִ הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וּכְל־אֲשֶׁר־
 בָּהּ: (טו) הֵן בְּאֵבְתֶיךָ חֶשֶׁק יְהוָה לְאַהֲבַת אוֹתָם וַיִּבְחָר
 בְּזֶרַע אַחֲרֵיהֶם בְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־זֶה הוּא: (טז) וּמִלַּתְּם
 אֶת עַרְלַת לִבְנֵכֶם וְעַרְפְּכֶם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד: (יז) כִּי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדָנִי הָאֲדָנִים הָאֵל הַגָּדֹל
 הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָּנָיִם וְלֹא יִקַּח שֹׁחַר:
 (יח) עֵשֶׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאִלְמָנָה וְאַתָּה גֵר לָתֵת לוֹ לֶחֶם
 וְשִׁמְלָה: (יט) וְאַחֲבַתְּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ
 מִצְרָיִם: (כ) אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְכִי

alá való rendezésében, (1. felj. 6. f. 5. v. jegyzetét) jelenkezik:
 végre Isteni szolgálatra, imádásra, mely pozitív
 parancs által elő nem idéztethető szent érzelmekben áll,
 's a' mellyaz irgalom és felebaráti szeretet gyakorlásá-
 ban nyilatkozik. — (13) לשמור helyett a' Samar. szöveg-
 ben van ולשמור; az értelmet tetemesen zavaró változás.
 (15) ומלתם את ערלת לבנכם körül metéljétek körül
 szívetek előbőrét. Ama ösmeretes zsidó szertartásról
 kölcsönzött képleges kifejezés, mellynek értelme az, hogy

és papszkodék Eleázár, az ő fia helyében. — (7) Onnan elköltözének Gudgódba, és Gudgódból Jotbáthádba, patakokban dús földre. — (8) Akkor választá ki Jehova Lévi nemzetségét, hogy hordoznák Jehova szövetségének szekrényét, hogy készen álljanak Jehova előtt szolgálatjára, és hogy áldást mondjanak nevében, mind e' napig. — (9) Azért nem jut Lévinek osztályrész vagy örökség atyafiai között: Jehova az ő öröksége, a' mint megmondta neki Jehova Istened. — (10) Én tehát a' hegyen maradtam szinte annyi napig, mint annak előtte, negyven nap és negyven éjjel, és meghallgata engemet Jehova még az egyszer, és nem akara téged elveszteni Jehova. — (11) Végre monda nekem Jehova: indulj, menj a' nép előtt, hogy bemerjenek és elfoglalják a' földet, mellyről megesküdtem őseiknek, hogy nekik adom. — (12) Mindazok után

---

Bené-Jaakán kutai mellől vagy Chasmónáhból elmentek Mószeráhbá, melly Hór hegyének tövében, onnan Mószeróthba, melly magán a' hegyen vala, Mószeróthból pedig mentek el Bené-Jaakán helységébe stb. (l. H o m b e r g jegyzeteit e' versre.). — (10) E' verssel Móseh beszéde fonálát újra fölveszi, és az itt említett negyven nap ugyan azok, mellyek felj. 9. f. 18. és 25. v. említettnek. — (12) A' következő kilencz versbe foglalt három sarkolatra van az egész zsidó hitvallás központosítva. Az Isten iránti tiszteltetre, melly Isten' parancsinak megtartásában, Isten iránti szeretetre, melly az Isten akarátjában való megnyugvásban és az önakaratnak az Isteni határozat

וַיִּקְבַּר שָׁם וַיִּכְתֹּן אֶלְעָזָר בֶּנִי תַחְתָּיו: (ז) מִשָּׁם נִסְעוּ
 הַגִּדְגָדָה וּמִן־הַגִּדְגָדָה יִטְבְּחָה אֶרֶץ נַחֲלֵי־מַיִם: (ח) בָּעֵת
 הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט תְּלוּי לְשֵׁאת אֶת־אֲרוֹן
 בְּרִית־יְהוָה לְעֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁמוֹ עַד
 הַיּוֹם הַזֶּה: (ט) עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֹנֵי תַלְק וּנְחָלָה עִם־
 אֲחֵיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־הֵידָּה לּוֹ:
 (י) וְאַנְכִי עֲמַדְתִּי בְּהָר פְּיָמִים הָרְאֵשְׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם
 וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהִוא לֹא־
 אָבָה יְהוָה הַשְּׁחִיחָדָּ: (יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ
 לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וַיְבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
 לְאַבְרָם לָתֵת לָהֶם: פ חֲמִישִׁי (יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה

közel fekvő helységek, Mószeróth, Bené Jaakán stb. valán-
 nak. A' mint tehát a' Jiszráélíták Kádésből elmenvén, Hór
 hegye mellett megszállottak, akkor Móseh Istentől a' pa-
 rancsolatot kapta, hogy vinné föl őket a' hegyre. Fölmen-
 vén tehát a' hegyre, eljuttottak Mószeráhaba, mielly a' hegyen
 és a' hegytövében épülve, máskint Mószeróthnak is mon-
 datott, — többesben, minthogy csakugyan kettős Mószeráh-t
 lehetett megkülönböztetni, egyet a' hegy tövénél, egy má-
 sikat pedig a' hegy oldalán és annak csúcsán —, a' hol
 Áhrón meghalt. Továbbá, lehet hogy Chasmónáh füres, ku-
 takban gazdag hely volt, a' honnan a' talán oldalvást
 fekvő Bené-Jaakán lakói vizet hordván, „Bené-Jaakán
 kutai“ nevet is nyert. A' költözés illy rendben volt:

azt a' mi amaz elsőkön irva volt, a' tíz parancsolatot, mellyeket mondott nektek Jehova a' hegyen a' tűz közepéből, a' gyülekezet ama napján, és átadá azokat Jehova nekem. — (5) Visszatérvén tehát, alájövék a' hegyről, és helyezém a' táblákat a' szekrénybe, mellyet készítettem 's ott maradtak, a' mint megparancsolá nekem Jehova. — (6) Jiszáél fiai pedig elköltözének Beéroth-Bené-Jaakánból Mószeráha; ott halt meg Áhrón, és eltemettetéek ugyan ott

---

vegy ezen verseiről nem lehet Rosenmüllerrel nem érezni, miként *sapiunt critici alicujus Samaritani manum emendatricem*. Visszatérünk tehát az eredeti héber szöveghez, és ennek bokros nehézségihez, mellyeket Dathe és utána Rosenmüller másképp nem hiszik megfejthetőnek, mint ha kérdéses verseinket egy a' kézirat széléről a' szövegbe becsusztatott glossának veszik. Lelkiösmeretesebbek fejtegetéseikben a' zsidó magyarázók. Ezek közül pedig Aben Ezra és Nachmonides válnak ki, mint a' kik legtávolabbak a' kisszerű szörszálhasogatástól. Ha e' kétőnek véleményét e' versek magyarázatában összeegyeztetjük, a' következő megfejtést nyerjük. Ugyan is az első nehézséget illetőleg, a' dolog úgy lehet, hogy mivel Móseh feljebb azt mondja, hogy Áhrónért is könyörgött, meg kellett jegyeznie, hogy könyörgése következtében nem is halt meg rögtön, hanem a' negyvenedik évben öreg, élemedett korban. — Minden egyéb nehézségek pedig elhárulnak ha Nachmonidessal a' dolgot magunknak úgy képzeljük, mi szerint Hór nem egyszerű hegynek, hanem bérceznek neve, mellynek kezdete Edóm határánál, esúcsa pedig Chasmónáh mellett, 's mellynek tövében több egy mászó

עַל-הַלְלָתָם בְּמִקְתָּב הַר-אֲשׁוֹן אֶת עֲשֵׂרֵת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
 דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּהַר מִתְּנֶה הָאֵשׁ בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּתְּנֶם
 יְהוָה אֲלֵי: (ס) וְאִפֹּן וְאִרְדּוּ מִן-הַהָר וְאִשֶׁם אֶת-הַלְלָתָם
 בְּאָרְזוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְחִיו שֵׁם בְּאֲשֶׁר צִוִּיתִי יְהוָה: (ו) וּבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי-יַעֲקֹב מוֹסְרָה שֵׁם מֵת אֶהְרֹן

tétetvén le, ott örökké megmaradtak. — (6) E' verstől fogva egész a' 10-ig csupa zavar és ellenmondás van; ugyan is: először, azon verseknek semmi összefüggésök az elébbiekekkel, sem a' következőkkel: másodszor, az állomások itt éppen megfordított rendben vannak mint Num. 33. f. 31. v.; harmadszor, jelen szövegünk szerint Áhrón Mószeráhbán halt meg, holott tudva van, hogy Áhrón halála Hór hegyén történt, E' nehézségeket nagyobb részint elháríthatjuk, ha a' Samar. szövegnek hitelt adva e' verseket így olvassuk: ובני ישראל נסעו ממסרות ויחנו בבני יעקן משם נסעו ויחנו משם נסעו ויחנו בעברנדה: משם נסעו ויחנו בעצין גבר: משם נסעו ויחנו במדבר צן היא קדש: משם נסעו ויחנו בהר הגדגדה (ki nem menthető nyelvtani szabálytalanság, mert itt a' הגדגדה helyett בגדגד-nak kell jönnie.) משם נסעו ויחנו: (ismét nyelvtani szabálytalanság) ביטבתה ארץ נחלים מים: משם נסעו ויחנו בעברנדה: משם נסעו ויחנו בעצין גבר: משם נסעו ויחנו במדבר צן היא קדש: משם נסעו ויחנו בהר הגדגדה (magyarúl „és Jiszráél fiai elköltözvén Maszeróthból, megszállának Bené Jaakánban. Onnan elköltözvén, megszállának Gidgódban; Onnan is elköltözvén, megszállának Jotbáhban, a' patakokban bővölködő földön: Ismét onnan is elköltözvén megszállának Ebrónban: és onnan is elköltözének és megszállának Eczjón Geberben: Onnan elköltözvén megszállának Czín, máskép Kádés pusztájában; — Onnan pedig elköltözvén, megszállának Hór hegyén, ott halt meg Áhrón stb.“ Azonban a' Samar. szö-

dám: Uram Jehova! ne vedessd el népedet, tulajdonodat, mellyet megszabadítál nagy voltoddal, és kihozál Miczrajimból hatalmas [kezeddél. — (27) Emlékezzél meg szolgálóidról, Abrahámról, Jiczchákról és Jaakóbról, ne tekintsd e' nép konokságát, gonoszságát és bűnét. — (28) Hogy ne mondják ama föld lakói, a' honnan kihozál minket: nem lévén Jehova hatalmában, hogy bevigye őket az országba, mellyet ígért nekik, és ellenük való gyűlölségből vitte ki, hogy megölje őket a' pusztában. (29) Ők pedig te néped, és tulajdonod, kiket nagy erőd és kinyujtott karoddal hoztál ki. —

X. (1) Akkor időben mondá Jehova nekem: faragj magadnak két kőtáblát, mint az előbbiek valának, és jőj föl hozzám a' hegyre, és készíts fa-szekrényt is. — (2) És megírom a' táblára azon igéket, mellyek valának [amaz első táblákon, mellyeket eltörél: és tedd azokat a' szekrénybe. — (3) Készíték tehát szekrényt sittim fából, és faragám a' két kőtáblát amaz első szerint, és fölmenék a' hegyre, a' két kőtáblával kezeimen. — (4) És írám a' táblákra ugyan

---

nem ugyan az, mellyet Móseh Beczaleél által készítettett, mert mielőtt Móseh másod ízben fölment a' hegyre Beczaleél a' hajlék és szent bútorai készítéséhez még nem is fogott; hanem az alkalmasint egyszerű fa-szekrény volt mellybe Móseh a' mint a' hegyről lejött a' törvénytáblákat ideiglen lerakta, (1. tov. 5. v.) a' hol csak addig voltak, míg elkészülvén a' hajlék, arannyal borított szekrénybe

עִמָּךָ וְנִחַלְתָּךָ אֲשֶׁר פָּדִית בְּגִדְלֶךָ אֲשֶׁר-הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם
 בְּיַד חֲזָקָה: (כו) זָכַר לְעִבְדֶּיךָ לְאַכְרֵתָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
 אֶל-חֶפְזוֹ אֶל-קִשֵׁי הָעַם הַזֶּה וְאֶל-רִשְׁעוֹ וְאֶל-חַטָּאתוֹ:
 (כח) פֶּן-יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי יִכְלַת
 יְתוֹהֵ לַחֲבִיאִים אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-דִּבַּר לָהֶם וּמִשְׁנֵאתוֹ
 אוֹתָם הוֹצִיאָם לַחֲמַתָּם בַּמִּדְבָּר: (כט) וְהֵם עִמָּךָ וְנִחַלְתָּךָ
 אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכַתְּבְךָ הַגָּדֹל וּבְזִרְעֶךָ הַנְּטוּיָה: פ רביעי
 י (6) בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי פָּסֶל-לָךְ שְׁנֵי-לוֹחַת
 אֲבָנִים בְּרֵאשִׁימִים וְעָלָה אֵלַי הַחֲרָה וְעָשִׂיתָ לָךְ
 אֲרוֹן עֹץ: (ב) וְאָכַתְבְּ עַל-תְּלַחַת אֶת-חֲדָבְרַיִם אֲשֶׁר הָיוּ
 עַל-תְּלַחַת תְּרֵאשִׁימִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשִׁמַּתָּם בְּאֲרוֹן:
 (ג) וְאָעִשׂ אֲרוֹן עֹצֵי שֹׁטִים וְאֶפְסַל שְׁנֵי-תְלַחַת אֲבָנִים
 בְּרֵאשִׁימִים וְאָעַל תְּחַרְרָה וְשָׁנֵי תְלַחַת בִּידֵי: (ד) וּיְכַתֵּב

l. Num. 11. f. 34. v. — (28) פֶּן יֹאמְרוּ הָאָרֶץ Szó szerint, hogy ne mondja a' föld, a' foglalót a' foglalt helyett kifejező névmásítás, melly azonban a' magyarban nem hangzik, a' miért is az eredetitől némileg eltérőleg kellett fordítanunk. Megjegyzésre méltó, hogy a' héberben az egyes subjectum mellett az ige többesben állván, az értelem-másítás világos, l. Glassius 859 l. A' Samar. szövegben אֲרֶץ előtt עַם van; de az felesleges javítás. —

X. (1) A' sz. írás egyszerű értelméből, azt mondja Regio J. kiviláglik, hogy a' szekrény, mellyről itt szó van,

— (18) És leborulék Jehova előtt, mint annak előtte, negyven nap és negyven éjjel, kenyeret nem evén és vizet nem iván bűneitek miatt, mellyeket elkövettetek, gonoszt cselekedvén Jehova előtt bosszantására. — (19) Mert aggódtam a' harag és gerjedelem miatt, mellyel ellenetek fölindulván Jehova elakart törölni titeket; de meghallgatott Jehova akkor is. — (20) Áhrónra is igen megharaguvék Jehova, és el akará őt is veszteni, de könyörögtem Áhrónért is. — (21) Bűnötöket pedig, mellyet csináltatok vala, a' borjúképet megragadám és megégetém tűzben, és szét zúzá'm 's megörlém, míg nem porrá lett, azután hintém annak porát a' patakba, melly a' hegyről jó vala. — (22) Thabeérá'ban is, és Masszá'ban és Kibróth Hatthaavá'ban bosszantátok Jehovát. — (23) És midőn elkülde titeket Jehova Kádés-Barnéából, mondván: Menjetek föl, foglaljátok el azt a' földet, mellyet adok nektek, akkor is elleneszegülétek Jehova Istenetek parancsának, nem hívén neki, és nem engedvén szavának. — (24) Jehovának elleneszegülők voltatok, mióta ösmerlek titeket. — (25) Leborulék tehát Jehova előtt negyven nap és negyven éjjel, mellyeken mind leborulva maradtam; minthogy avval fenyegetett Jehova, hogy elveszt titeket. — (26) Könyörögvén tehát, mon-

(22) תבערה Thabeérá' l. Num. 11. f. 3. v. מסה Masszá' l. Exod. 17. f. 7. v. קברת התאווה Kibróth-Hatthaavá'

(יח) וְאַתְּנַפֵּל לִפְנֵי יְהוָה כְּרֵאשֹׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
 לַיְלָה לֶחֶם לֹא אֲכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטֹּאתֵיכֶם
 אֲשֶׁר חָטֵאתֶם לַעֲשׂוֹת חֲרַע בְּעֵינַי יְהוָה לְחַכְעִיסוֹ:
 (יט) כִּי יִגְדַּרְתִּי מִפְּנֵי הָאָרֶץ וּבַחֲמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה עָלֵיכֶם
 לְחַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא:
 (כ) וּבְאַהֲרֹן הַתַּאֲנֵף יְהוָה מְאֹד לְחַשְׁמִידוֹ וְאַתְּפַלֵּל גַּם־
 בְּעַד אַהֲרֹן בְּעַת הַהוּא: (כא) וְאַת־חַטֹּאתֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשִׂיתֶם
 אֶת־הָעֹגֶל לְקַחְתִּי וְאֶשְׂרָף אֹתוֹ וּבֹאֵשׁ וְאֶכַּת אֹתוֹ מִחוּץ
 הַיַּיִטָּב עַד אֲשֶׁר־הֵקַל לְעַפֵּר וְאֶשְׁלַךְ אֶת־עַפְרוֹ אֶל־הַנְּחָל
 הַיַּרְדֵּן מִן־הַהָר: (כב) וּבַתְּבַעְרָה וּבַמַּסֶּת וּבַקְּבֻרֹת הַתְּאוּה
 מִקְצָפִים הֵייתֶם אֶת־יְהוָה: (כג) וּבִשְׁלַח יְהוָה אֶתְכֶם מִקְדָּשׁ
 בְּרִנֵּעַ לֵאמֹר עֲלוּ וְרַשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וּתְמֹרוּ
 אֶת־פִּי יְהוָה אֶלְחִיכֶם וְלֹא תֵאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם
 בְּקוֹלוֹ: (כד) מִמָּרִים הֵייתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם דַּעֲתִי אֶתְכֶם:
 (כה) וְאַתְּנַפֵּל לִפְנֵי יְהוָה אֵת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאַת־אַרְבָּעִים
 חַלִּילָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה לְחַשְׁמִיד אֶתְכֶם:
 (כו) וְאַתְּפַלֵּל אֶל־יְהוָה וְאָמַר אֲדַנִּי יְהוָה אֵל־תְּשַׁחַת

ואת ואת ha gyj békét nekem i. szinte Exod. 32. f. 10. v. (21) חטאתכם bűnötöket, jelentős, erős névmásítás (metonymia), annyi mint bűnötök tárgyát, a' borjút. —

titeket kiirtandó vala. — (9) Midőn fölmentem a' hegyre, hogy átvegyem a' kőtáblákat, a' szövetség tábláit, mellyet kötött veletek Jehova; és a' hegyen maradtam negyven nap és negyven éjjel, kenyeret nem evén és vizet nem iván. — (10) És átada nekem Jehova az Isten újjával beírott két kőtáblát, mellyeken valának mind az igék, mellyeket szólott hozzátok Jehova a' hegyen a' tűz közepéből, a' gyülekezet napján. — (11) A' negyven nap és negyven éj lefolyta után adta át nekem Jehova a' két kőtáblát, a' szövetség tábláit. — (12) És monda nekem Jehova: Eredj! siess, menj alá innen, mert elvetemült néped, kit Miczrajimból kihoztál, hamar eltértek az útról, mellyet parancsoltam nekik, bálványt készítettek magoknak. — (13) És monda ismét Jehova nekem: Látom, hogy im ez kemény-nyakú nép; — (14) Hagyj békét nekem, hadd írtsam ki őket és töröljem el nevöket az ég alúl; és tészlek téged ennél hatalmasb és számosb nemzeté. — (15) Fordulván tehát alájövék a' hegyről, a' hegy pedig tűzbe borúltan égett, és a' szövetség két táblája vala két kezemen. — (16) 'S a' mint láttam, miként vétkeztetek Jehova Istenetek ellen, hogy készítettetek magatoknak tömör borjúalakot, és hogy olly hamar eltértetek az útról, mellyet parancsolt nektek Jehova; — (17) Megragadván a' két táblát, és elhajítván azokat két kezemből, eltörém szemeitek láttára.

(ט) בַּעֲלִיתִי הַחֲרָה לְקַחַת לֹחֶת הָאֲבָנִים לֹחֶת הַבְּרִית
 אֲשֶׁר־כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם וְאֲשֶׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
 לַיְלָה לֶחֶם לֹא אֲכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי: (י) וַיִּתֵּן יְהוָה
 אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֹחֶת הָאֲבָנִים כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים
 וְעַלֵּיהֶם כָּכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ
 הָאֵשׁ בַּיּוֹם הַהוּא: (יא) וַיְהִי מִקֶּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
 לַיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֹחֶת הָאֲבָנִים לֹחֶת הַבְּרִית:
 (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד מִהָר מִזֶּה כִּי שָׁחַת עִמָּךְ
 אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרַו מִהָר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם
 עֲשׂוּ לָהֶם מַסְכָּה: (יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר רְאִיתִי
 אֶת־הָעַם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם־קִשָׁה־עֲרָף הוּא: (יד) הֲרַף מִמְּנִי
 וְאֲשַׁמְדֵם וְאֶמְחֶה אֶת־שִׁמְם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ
 לְגוֹי־עַצוֹם וְרַב מִמֶּנִּי: (טו) וְאַפֵּן וְאֶרְדִּי מִן־הָהָר וְחָדַר
 בָּעַר בְּאֵשׁ וּשְׁנֵי לֹחֶת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדַי: (טז) וְאָרָא
 וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לִי הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֵגֹל מַסְכָּה
 סָרַתֶּם מִהָר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוִּיתִי הִנֵּה אֲתֹכֶם: (יז) וְאֶתְפֹּשׂ
 בְּשְׁנֵי הַלָּחֹת וְאֲשַׁלְּכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאֲשַׁבְּרֶם לְעֵינֵיכֶם:

IX. (12) bálványt, szószerint sajátkép tömör
 vagy öntött valamit. l. Exod. 32. f. 4. v. (14) הרף ממני

IX. (1) Hallgasd meg Jiszráél te' napokban átkelendesz a' Járdénon, elfoglalandó nálad nagyobb és erősebb népeket, nagy és égig nyúló erősségű városokat. — (2) Számos és magas nemzetet, Anákim fiait, kikről tudod és kikről hallottad: ki állhat meg' Anák fiait előtt. — (3) Tudjad tehát mai nap, hogy Jehova Istened, ki átmegy előtted, emésztő tűz, ő pusztítandja el és alázandja meg azokat előtted, és kiűzöd és hamar elveszted őket, a' mint megmondta neked Jehova. — (4) De ne szólj szivedben, midőn majd kiszorítja Jehova Istened előled őket, mondván: érdememért hozott be engemet Jehova, hogy elfoglalnám e' földet, és istentelenségökért Jehova kiűzi ezen nemzeteket előled. — (5) Nem érdemedért, sem szived őszinteségeért mégy be elfoglalni ama földet, hanem egyedül istentelenségökért űzi ki Jehova Istened azon nemzeteket előled: teljesítvén az által egyszersmind ígérteit, mellyről megesküdött Jehova őseidnek Abrahámnak, Jiczcháknak és Jaakóbnak. — (6) Gondolhatod pedig, hogy nem érdemedért adja neked Jehova Istened e' földet birtokul, mert te nyakas nép vagy. — (7) Jusson csak eszedbe, a' mit soha el nem kellene felejtened, mikép haragitottad meg Jehova Istenedet a' pusztában, a' naptól fogva, mellyen kijöttél Miczrajim földéről, míg eljutottatok idáig, Jehovának ellenesegűlők voltatok. — (8) Chóréb hegyén is haragra indítátok Jehovát, és fölháborodván Jehova ellenetek,

ט (6) שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶתְּהָ עֵבֶר חַיִּים אֶת־תִּירְוֹן לְבֹא
 לְרֵשֶׁת גּוֹלִים גְּדָלִים וְעֲצָמַיִם מִמּוֹךְ עָרִים גְּדָלֹת
 וּבְצֻרַת בְּשָׁמַיִם: (ב) עִם־גְּדוֹל וְרַם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אֶתְּהָ
 יָדַעְתָּ וְאֶתְּהָ שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק: (ג) וַיִּדְעַתָּ
 חַיִּים כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֵבֶר לִפְנֵיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא
 יִשְׁמִדֶם וְהוּא יִבְנִיעֶם לִפְנֵיךָ וְהוֹרֵשְׁתָם וְהִאֲבֹדְתָם מִחַד
 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לְךָ: שְׁלִישִׁי (ד) אֶל־תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ
 בְּהִרְאֵה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתֶּם מִלִּפְנֵיךָ לֵאמֹר בְּצֻרַתִּי הִבִּיאֵנִי
 יְהוָה לְרֵשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרֵשַׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
 יְהוָה מוֹרִישֶׁם מִפְּנֵיךָ: (ה) לֹא בְצֻרַתְךָ וּבִישׁוֹר לְבִבְךָ
 אֶתְּהָ בָּא לְרֵשֶׁת אֶת־אֲרָצָם כִּי בְרֵשַׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישֶׁם מִפְּנֵיךָ וְלִמְעַן תִּקַּים אֶת־הַדְּבָר
 אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:
 (ו) וַיִּדְעַתָּ כִּי לֹא בְצֻרַתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת־
 הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרֵשֶׁתָּהּ כִּי עִם־קִשָׁה־עֲרַף אֶתְּהָ:
 (ז) זָכַר אֶל־תְּשֻׁכַּת אֶתְּ אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 בַּמִּדְבָּר לְמִן־חַיִּים אֲשֶׁר־יָצְאָתָּ מֵאֲרָץ מִצְרַיִם עַד־בְּאֶבֶם
 עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה מִמְּרִים חַיִּיתָם עִם־יְהוָה: (ח) וּבְתֹרֵב
 הִקְצַפְתָּם אֶת־יְהוָה וַיִּתְאַוֶּף יְהוָה בְּכֶם לְהִשְׁמִיד אֶתְּכֶם:

téged Miczrajim földéről, a' szolga házból. — (15) A' ki vezetőd vala a' nagy 's rettentő pusztában, a' szarraf kigyók, aszály és vitzelenség honában; a' ki vizet előidézett a' kemény kősziklából. — (16) Ki téged a' pusztában mannával éltetett, mellyét atyáid nem ösmertek, hogy megsanyarítván megkísértene, végre veled jót teendő. — (17) Hogy azt ne gondold szivedben: hatalmam és kezem ereje vivta ki nekem e' győzelmeket. — (18) Hanem jussön eszedbe Jehova Istened, ki erőt adott neked győzelmeket kivíni, hogy teljesítse szövetségét, mellyről megesküdött őseidnek, mikép mai nap van. — (19) Ha pedig elfelejtkezvén Jehova Istenedről, idegén Istenek után járandsz, és azokat imádandod, és meghajtandod magadat azoknak; mai nap teszek bizonyosokká titeket, hogy bizony elvesztek. — (20) Mint azon népek, kiket Jehova elveszt előletek, akép ti is elveszendetek; annak következetében, hogy nem engedendetek Jehova Istenetek szavának. —

---

déses szavakat más mint eredeti értelmökben venni, szövegünkben pedig igaz, hogy e' szavak kölcsönzött jelentésökkel is tiszta értelmet adnak, de ha eredeti értelmökkel is be illenek a' szövegbe, úgy hiszem, rajtunk semmit nem szegezgethetni, ha mi az eredetnél megmaradunk. —

תְּמוֹצֵי־אָרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: (טו) הַמּוֹלִיכֶךָ
 בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נַחֲשׁוּ שָׂרְף וְעַקְרָב וְצַמְאוֹן אֲשֶׁר
 אֵין־מַיִם תְּמוֹצֵי־אֶרֶץ לְךָ מִיָּם מִצֹּר הַחֲלָמִישׁ: (טז) הַמֵּאֲכִלֶךָ
 מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לִמְעַן עֲנִתֶךָ וְלִמְעַן
 נִסֶּתֶךָ לְהִיטִיבֶךָ בְּאַחֲרֵיתֶךָ: (יז) וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כִּתִּי
 וְעַצְמִי יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחֵיל הַזֶּה: (יח) וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא חָנַן לְךָ כִּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל לִמְעַן תִּקּוּם
 אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בְּיָוֶם הַזֶּה: פ
 (יט) וְהָיָה אִם־שָׁכַחַת תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הֲעַלְתִּי בְּכֶם
 הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן: (כ) כִּנּוּיִם אֲשֶׁר יְהוָה מֵאֲבִיר
 מִפְּנִיכֶם כִּן תֵּאבְדוּן עַקֵּב לֹא תִשְׁמָעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ

Jisráéliták ruhákra való semmi kellék nélkül nem szü-
 kölködtek a' pusztában, a' mint az Num. 22. f. 4. v. és
 Exod. 35. f. 25. v. ből világos. — עשה לי את החיל הזה (17) —
 vitta ki nekem e' győzelmeket. — Ezen az eddig
 szokottól eltérő, a' szavaknak eredeti értelmeket meg-
 fordító fordítás igazolására elég legyen csak azon monda-
 tokra figyelmeztetni, a' hol e' szavak még másott is jön-
 nek elő a' Sz. írásban. Num. 24. f. 18. v. חיל עשה חיל
 Zsolt. 60. f. 14. v. נעשה חיל באלהים Zsolt. 118. f. 15
 és 16. v. ימין יי עשה חיל. Mind ezekben lehetlen a' kér-

nem csupan kenyérral élhet, hanem minden Jehova szavára előállott termékkel élhet az ember. — (4) Ruházatod nem ernyed meg rajtad, és lábad nem cserepesedett immár negyven éve. — (5) Gondold is meg tehát szívedben, hogy miként az ember fiát fenyíti, így fenyít meg téged Jehova Istened. — (6) Megtartandod azért Jehova Istened parancsolatait, annak útján járva és őt tisztelve. — (7) Mert Jehova Istened bevisz téged jó földre, folyányokban gazdag földre 's forrásokban és zuhatagokban, mellyek völgyen hegyen fakadnak. — (8) Búzát, árpát, szőlőt, figét és granátalmát termő földre: faolaj- és méz-termő földre. — (9) Földre, hol nem tengődve eended kenyeredet, a' hol semmi nélkül nem szüköldödendel: földre, mellynek kövei vas, és mellynek hegyeiből rezet vághatsz. — (10) Ha tehát eendettél és megelégedendettél, adj hálát Jehova Istenednek a' jó hazáért, mellyet adott neked. — (11) Vigyázz magadra, hogy meg ne felejtkezzél Jehova Istenedről, meg nem tartván parancsolatit, rendeléseit és törvényeit, mellyeket parancsolok neked mai nap. — (12) Hogy midőn eszel és jól lakandol, házakat építendesz és azokban lakandol, — (13) Midőn csordáid és nyájaid elszaporodnak, ezüstöd és aranyod és minden jószágaid gyarapodnak, — (14) Szíved ne talán fölfuvalkodnék, és té elfelejtkeznél Jehova Istenedről, a' ki kihozott

הַלֶּחֶם לִבְלוֹ יַחִיּוּ הָאָדָם כִּי עַל־כֵּל־מוֹצֵא פִי־יַחֲזֶה יַחִיּוּ
 הָאָדָם: (ד) שְׁמַלְתֶּךָ לֹא בִלְתֶּה מֵעֲלֶיךָ וּרְגִלֶךָ לֹא בַצֵּקָה
 זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה: (ה) וַיִּדְעַת עַם־לִבְבָךָ כִּי בְּאִשׁוֹר יִסָּר
 אִישׁ אֶת־בְּנֵוֹ יַחֲזֶה אֱלֹהֶיךָ מִסָּרֶךָ: (ו) וְשִׁמְרַת אֶת־מִצְוֹת
 יַחֲזֶה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: (ז) כִּי יַחֲזֶה
 אֱלֹהֶיךָ מִבְּיַמֶּה אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם עֵינַיִךָ
 וְתַחֲמֹת יִצְאִים בַּבֶּקֶעַת וּבַהָר: (ח) אֶרֶץ חֹטֵה וְשֹׁעֲרָה
 וּגְפֹן וְתַאֲנֶה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־עֵיִת שֶׁמֶן וְדִבְשׁ: (ט) אֶרֶץ אֲשֶׁר
 לֹא בְּמַסְכֶּנֶת תֹּאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־תִחַסֵּר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ
 אֲשֶׁר אֲבַנְיָה בְרוֹל וּמַהֲרִיָּה תַחְצֹב נַחֲשֵׁת: (י) וְאָכַלְתָּ
 וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכַּת אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר
 נָתַן־לְךָ: שְׁנֵי (יא) תִּשְׁמַר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יַחֲזֶה אֱלֹהֶיךָ
 לְבַלְתִּי שֹׁמֵר מִצְוֹתָיו וּמְשַׁפְּטֵיו וְחֻקְתָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה
 הַיּוֹם: (יב) פֶּן־תֹּאכַל וּשְׂבַעְתָּ וּבָתִּים טַבִּים תִּבְנֶה וַיִּשְׁכַּחַת
 (יג) וּבִקְרָב וְצִאֲנֶךָ יִרְבִּין וּכְסֵף וְזָהָב יִרְבֶּה־לְךָ וְכָל אֲשֶׁר־
 לְךָ יִרְבֶּה: (יד) וְגַם לִבְבָּךָ וּשְׂכַחְתָּ אֶת־יַחֲזֶה אֱלֹהֶיךָ

VIII. (4) ruházatotod nem ernyedte meg rajtad — nem kellett ernyedni, kopott ruhában járnod. A' dolgot különben nem lehet szószerint mint valami csodát venni: mert az mire való is lett volna, holott a'

— (23) Azonban Jehova a' te Istened megejti azokat előtted, nagy rémülésbe hozván őket, miglen teljességgel kipusztultak. — (24) Kezedbe adja azoknak királyait, és eltörlöd neveiket is az ég alúl; nem állhat meg egy is előtted, miglen eltörlöd őket. — (25) Bálványaik szobrai tüzvel égess meg, ne kívánd meg az azokon lévő ezüstöt vagy aranyat, hogy magadnak megtartanád, hogy meg ne ejtessél az által; mert utálat az Jehova Istened előtt. — (26) Ne vidd ezen utálatot házádba, nehogy átok alá jöj, mint az; hanem vesd meg mint undokságot és utáld meg: mert átkozott az. —

VIII. (1) Mind azon parancsolatokat, mellyeket mai nap parancsolok neked, tartsátok meg és teljesítétek, hogy élhessetek, megsokasodjatok, és bemenvén elfoglaljátok a' földet, mellyről megesküdött Jehova atyáitoknak. — (2) 'S emlékezzél meg az egész útról, mellyen negyven évig vezetett téged Jehova Istened e' pusztában, hogy megnyomorgatván megkísértene téged, hogy kinyilvánodnék, mi értelmen vagy, hogy megtartandod-e parancsalatit vagy nem. — (3) És megsanyarított fogyatkozással, annakutána pedig manát ada eledelül, mellyet sem te, sem őseid nem ösmertek, hogy tudfodra adná neked, miként az ember

---

szent ereklyéket imádja. Ez az e' versben foglalt parancs értelme. —

חִית הַשָּׂדֶה: (כג) וּנְתַנֶּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהַמֶּם מִהוֹמָה
 גְּדֹלָה עַד הַשָּׂמַדִּים: (כד) וּנְתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ וְהֵאבֵדְתָּ
 אֶת־שֵׁמֶם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא־יִתְצַב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד
 הַשָּׂמַדֶּה אִתָּם: (כה) פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ לֹא־
 תַחֲמוּד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלִקְחַתָּ לָךְ פֶּן תִּגְוַשׁ בּוֹ כִּי
 תִּזְעַבְתָּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: (כו) וְלֹא־תָבִיא תִזְעַבְתָּ אֶל־
 בֵּיתְךָ וְחַיֵּיתָ חֶרֶם כְּמֹהוּ שִׁקָץ וְהִשְׁקַצְנוּ וְתַעֲבֹב וְתִתְעַבְבוּ
 בְּ־חֶרֶם הוּא: פ

ח (6) כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
 לְמַעַן תַּחֲיוּן וּרְבִיתֶם וּבֵאתֶם וּיְרִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם: (3) וּזְכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדְּרָךְ
 אֲשֶׁר חוֹלֵיכָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבַּעַיִם שָׁנָה בַּמִּדְבָּר
 לְמַעַן עֲנִתָּהּ לְנִסְתָּהּ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בְּלִבְכֶם הַתִּשְׁמֹר
 מִצְוֹתָי אִם־לֹא: (ג) וַיַּעֲבֹד וַיִּרְעַבְךָ וַיִּאֲכַלְךָ אֶת־חֶמֶן אֲשֶׁר
 לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדָעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעַךָ כִּי לֹא עַל־
 מִצְוֹתַי קָרִי

rázsokról. I. Exod. 23. f. 28. v. jegyzetét. — (26) Az akkori embereknek babonára [és bálványzásra való nagy hajlandóságok mellett, nagyon is lehetett attól tartani, ne hogy a lerontott bálványok maradványait egy későbbi kor, mint

talan nő, sem barmaid között nem. — (15) És eltávoztatja tőled Jehova Miczrajim mind azon veszedelmes mirigyeit, a' mellyeket üsmersz, nem veti azokat reád, hanem minden ellenségedre. — (16) És megemésztesz minden népeket, kiket Jehova Istened ad neked: Meg ne szánd őket, hogy ne imádjad Isteneiket, mert az törbe ejtene téged. — (17) Ha azt mondogd elmédben: Számosabbak ezen nemzetek nálam, mikép üzhetem ki őket. — (18) Ne félj tőlök, hanem emlékezzél meg mind arról, a' mit cselekedett Jehova Istened Paraóhval és egész Miczrajimmal. — (19) A' nagy kisértekről, miket szemeiddel láttál, a' jelekről, a' csodákról, a' hatalmas kézről és a' kinyújtott karról, mellyel kihozott téged Jehova Istened, a' kép fog cselekedni Jehova Istened minden népekkel, a' kiktől félsz. — (20) A' darázsokat is reájok uszítja Jehova Istened, miglen a' megmaradtak és az előtted elbujtak is elvesznek. — (21) Ne rettenj meg tehát azok előtt; mert Jehova Istened van te közötted. — (22) Lassan lassan üzeni ki Jehova Istened e' népeket előled, hirtelen őket el nem törölheted, ne hogy elszaparodjék ellened a' mezei vad.

Hebr. L. I. c. 3.) véli, népének megígéri, hogy azokat afféle veszedelmes mirigyektől megóvandja, ha a' bálványozástól magokat tisztán tartandják. — (16) כִּי מִוֶּקֶשׁ הוּא לָךְ szóserint mert tör az neked. Vitetik alkalmasint meg ne szánd ígére, onnan az egyes הוּא az: — (20) A' da-

יחיה כִּן עֵקֶר וְעַקְרָה וּבְבַהֲמֶתְךָ: (טו) וְהִסִּיר יְהוָה מִמֶּךָ
 כָּל־חֵלִי וְכָל־מְדוּי מִצָּרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יִדְעֶתָ לֹא יִשְׁיִמֶם
 בְּךָ וַיִּתְּנֶם בְּכָל־שְׁנָאֶיךָ: (טז) וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הַעֲמִים אֲשֶׁר
 יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תַחֲוֶם עֵינֶיךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד
 אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס (יז) כִּי תֹאמֵר
 בְּלִבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָּה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם:
 (יח) לֹא תִירָא מֵהֶם זָכַר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם: (יט) הַמִּסַּת הַגְּדֹלָת אֲשֶׁר־
 רָאוּ עֵינֶיךָ וְהֵאֲתַת וְחַמּוּפֹתַיִם וְהִיד הַחֲזוּקָה וְהַנִּרְעַ הַנְּטוּיָה
 אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־
 הַעֲמִים אֲשֶׁר־אָתָּה יִרָא מִפְּנֵיהֶם: (כ) וְגַם אֶת־הַצָּרְעָה
 יִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד הַנְּשָׂאֲרִים וְהַנִּסְתָּרִים
 מִפְּנֵיךָ: (כא) לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ
 אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא: (כב) וְנִשְׁלַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל
 מִפְּנֵיךָ מֵעַט מֵעַט לֹא תוּכַל כִּלְתָם מִהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ

mint csillag, κατ' εἶσοχην pedig: Venus. — (15) Egyptomban — azt mondja Burder Sam. — bizonyos sajátnemű pokolvarok uralkodnak, mellyekkel Isis Istennőnek papjai a' köznépet, hogyha az Istennőt becsületesen nem imádák, fenyegették. Avval ellenkezőleg Isten, mint Spencer (de leg.

latit ezer iziglen. — (10) De gyűlölőinek rögtön fizet, elvesztvén őket nem halagatja gyűlölőjének, rögtön adja meg annak díját. — (11) Tartsd meg tehát a' parancsolatokat, a' törvényeket és a' rendeléseket, melyeket én mai nap parancsolok neked, hogy megtegyed azokat. — (12) Hogyha tehát engedelmeskedtek e' rendeléseknek és azokat megtartván, azok szerint cselekesztek, ezeknek nyomán Jehova Istened is megtartandja neked a' szövetséget és a' kegyességet mellyről megesküdött őseidnek. — (13) Szeretni fog téged és megáldand és sokasítand; és megáldandja méhed gyümölcsét, földed gyümölcsét, gabonádat és mustodat; olajadat, teheneid fajzását és juhaid nyájait azon a' földön, mellyről megesküdött őseidnek, hogy neked megadja azt, — (14) Áldottabb leszsz minden nemzeteknél; nem lesz közötted magtalan férfi vagy mag-

---

tése következet, melly a' tény utólja. (I. Gen. 22. f. 18. v.) Ezen utolsó értelemben vettem e' szót fordításomban. — (13) עשתרת, görögül *ασταρτη*, a' Phónikiaknál a' szerencse istennője — gyanitólág a' rómaiaknak Ops vagy Fortunájával egyazonos, — a' természet nemző erejének jelképe, עשתרת צאנך tehát sajátkép juhaid bősége. Ezen deductio nem rekeszti ki e' szónak Gesenius által megkésértett elmés származtatását, miszerint עשתרת persa eredetű, melly nyelven szitareh (v. o = a' ném. Stern) annyí

וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתָו לְאַלֶּף דָּוָד: (י) וּמִשְׁלָם לְשִׁנְאָיו אֶל־פְּנֵיו
 לְהִאֲכִירוֹ לֹא יֵאָחֵז לְשִׁנְאוֹ אֶל־פְּנֵיו יִשְׁלֵם־לוֹ: (יא) וְשִׁמְרָתְךָ
 אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצִוֶּה
 תִּיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם: פ

(יב) וְהָיָה עַקֵּב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם
 וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לָךְ אֶת־תְּפִירֹת וְאֶת־
 הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: (יג) וְאַתְּבָרַךְ וּבְרַכָּה וְהִרְבֵּה
 וּבְנֶה פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אֲדָמָתְךָ דְּגִנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְחָרְךָ
 שְׁנַר־אֶלְפֵיךָ וַעֲשִׂיתָ צִאֲנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
 לְאַבְרָהָם לָתֵת לָךְ: (יד) בְּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־

מִצְוֹתָיו קָרִי

szól. — (10) אל פניו E' szavak jelentése felett nem egyez-
 hettek meg eddig a' tudósak. Némelyek, mint *Grotius* és utána
Károli Gáspár nyilvánvalóan adják. Mások, mint a' *Syrus*
Pseudo Jon., Tharg. Hierosol. így: életében. *Michaelis* és utána
Mendelssohn: vor ihren Augen. *Dathius* végre és utána *Water*
 פניו-t visszaható névmásnak veszik, m. *Exod.* 33. f. 15, v.
Num. 3. f. 4. v. stb. Az összefüggés szerint ítélve azonban
 leghihetőbb a' Vulg. fordítása, statim, melly szerint én
 is fordítottam, és a' melly valamint a' héber szó eredeti
 értelmével könnyen összeférhető, úgy az elébbi antithe-
 sist is tisztábban adja. — (12) עקב eredeti értelme vég,
 utólja valaminek. Arab *) Innen egyik kölesönzött jelen-

عقب *)

kik. — (3) Sógorságot se szerezz velök, leányodat ne adjad fiának, és leányát ne vegyed fiadnak. — (4) Mert eltévelyíti tőlem fiadat; hogy idegen Isteneket imádjának, a' miért fölgerjedend Jehova haragja ellened, és hamar elveszt titeket. — (5) Sőt inkább így cselekedjete velök: oltáraikat rontsátok le, emlékoszlopaikat törjétek össze, bálványaikat irtsátok ki és szobraikat égessétek el. — (6) Mert Jehova Istenednek szentelt nép vagy te: téged választott Jehova, hogy minden a' föld színén lévő népek közül kiválólág övé légy. — (7) Nem azért kedvelt meg és választott ki magának titeket Jehova, mintha számosak volnátok minden népeknél, mert bizony csekélyebbek vagytok minden népeknél. — (8) Hanem Jehovának erántatok való szeretetéből, és esküvését megtartandó, mellyet őseiteknek megesküdt, hozott ki titeket Jehova hatalmas kézzel, és szabadított ki téged a' szolgák házából, Paraóhnak, Miczrajim királyának kezéből. — (9) Abból megösmerheted, miként Jehova Istened egyedül a' valódi Isten, hűséges Isten, ki megmarad szövetségénél és kegyelménél azok iránt, kik szeretik őt, és megtartják parancso-

---

ráéliták abszolút mennyiségéről egyedi, azokat kormányozni nem bíró erejéhez mérve nyilatkozik, midőn itt viszonylag és a' Jiszáélitákat más nemzetekkel egybevetve

תחנם: (ג) ולא תתחמון בכם בתוך לא־תתן לבנו ובתו
לא־תקח לבנה: (7) כי־יסיר את־בנה מאחרי ועבדו
אלתים אחרים וחרת אף־יהוה בכם והשמידה מהר:
(כ) כי־אספה תעשו להם מזבחתיהם תתצו ומצבתם
תשברו ואשירחם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש:
(ו) כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך בך בחרו יהוה
אלהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על־פני
הארמה: (ז) לא מרבכם מכל־העמים חשק יהוה בכם
ויבחר בכם כי־אתם המעט מכל־העמים: (ח) כי מאהבת
יהוה אתכם ומשמרו את־השבעה אשר נשבע לאבותיכם
הוציא יהוה אתכם ביד חזקה ויפדה מבית עבדים מיד
פרעה מלך־מצרים: מפטיר (ט) וידעת כי־יהוה אלהיך
הוא האלתים האל הנאמן שמר הברית ותחסד לאהביו

VII. (4) Nem gyűlölségből vagy lenéző megvetésből tiltatott el Jiszráélnek a' Kenaanitákkal házasságra lépni; hanem csupa óvásból, hogy Jiszráél nemzeti jelleme meg ne vesztegettecsék, hogy annak gyermekei az egyetlen Isten hitétől el ne tántoríttassanak. — (5) אשרה רól I. Exod. 34. f. 13. v. — (7) Ha feljebb I. f. 10. v. Móseh a' Jiszráélitákról így nyilatkozik. „és mai nap annyin vagytok, mint az ég csillagai“. abban semmi ellenmondás az e' versben mondottakkal: mert feljebb Móseh a' Jisz-

Istenünk parancsolt nektek. — (21) Akkor azt monddad fiadnak: Paraóh szolgái valánk Miczrajimban, de kihozott minket Jehova Miczrajimból hatalmas kézzel. — (22) És tön Jehova Miczrajimban nagy és veszedelmes jeleket és csodákat Paraóhn és egész háznépén szemeink láttára. — (23) Minket pedig kihozonnan, hogy bevinne minket és adná nekünk a' földet, mellyről megesküdött őseinknek. — (24) Akkor parancsolta nekünk Jehova, hogy cselekednénk mind e' törvények szerint, és hogy tisztelnők Jehova Istenünket, hogy jól legyen teljes életünkben dolgunk, és hogy megtartana minket az életben, mint a' mai nap. — (25) Az lesz tehát nekünk igazságunk, hogy ha szorosán teljesítendjük mind ezen parancsolatokat Jehova Istenünk előtt, a' mint ő meghagyá nekünk. —

VII. (1) Mikor bevisz téged Jehova Istened a' földre, mellyre menendő vagy hogy azt elfoglaljad; és sok népeket kiüzend előled, a' Chittit, a' Perizzit, a' Chivvit, a' Jebúszit, hét nálad nagyobb és erősebb nemzetet. — (2) És adandja őket Jehova Istened hatalmadba, hogy megverjed őket, gyökerestől elveszessd őket. Ne köss szövetséget velök és ne kegyelmezz ne-

---

ságtalan voltának hévmérője, nem valami emberi, szenvedély és indulatok által elcsavaríthatató suum cuiqueféle (mindenkinck a' magáét) pusztá elv; hanem Istennek tényleges, elferdítést nem szenvedő világos parancsa. —

אֶתְכֶם: (כ) וְאָמַרְתָּ לְבָנֶיךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם
 וְיֹצֵיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: (כג) וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתוֹת
 וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְדַעִים בְּמִצְרַיִם בְּפָרְעָה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ:
 (כד) וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבְיֵא אֶתְנוּ לְהַתְּ לָנוּ אֶת־
 הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתֵּינוּ: (כה) וַיִּצְוֵנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת
 אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב
 לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַתֵּנוּ כְּתוּם הוּנָה: (כז) וַצִּדְקָה תִּהְיֶה־
 לָנוּ כִּי־נִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־חֻמְצוֹת הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוֵּנוּ: ם שביעי

ז (א) כִּי יִבְיֵאֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָּא־
 שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים מִפְּנֵיךָ תַּחְתֵּי
 וְחִגְרָשִׁי וְהֵאמְרֵי וְתִכְנַעְנֵי וְתִפְרֹזֵי וְתַחְוֵי וְתִיבּוֹסֵי שְׂבַעַה
 גּוֹיִם רַבִּים וְעַצוּמִים מִמֶּךָ: (ב) וַיִּתְּנֶם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ
 וְתִבְיָתָם הִחָרַם תַּחְרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָתֵם בְּרִית וְלֹא־

szinte ama fej. 28. v. Végre משפטים-nak mondatnak Istennek
 azon rendelései, mellyek emberi viszonyokat tárgyazók
 ugyan, de pusztá ésszel szinte meg nem magyaráztatha-
 tók, mint például a' halálos büntetések és egyéb fenyi-
 tések vallási bűnökre. — (25) וצדקה תהיה לנו Az lesz
 tehát nekünk igazságunk, hogy ha stb. Az érte-
 lem az, hogy Jisráélben a' tettek igazságos vagy igaz-

felejtkezzél Jehováról, ki téged kihozott Miczrajim földéről, a' szolgák házából. — (13) Jehova Istenedet tiszteljed, őt imádjad és nevére esküdjél. — (14) Ne kövessetek idegen Isteneket, azon népek Istenei közül, kik köröttetek vannak. — (15) Mert bosszuálló Jehova Istened, ki közötted van; hogy föl ne gerjedjen ellened Jehova Istened haragja, 's el ne töröljön a' föld színéről. — (16) Ne kísértsetek Jehova Isteneteket, mikép megkísértétek Masszáhban: — (17) Szorosan tartsátok meg Jehova Istenetek parancsait, tanúságait és törvényeit, mellyeket parancsolt neked. — (18) És azt miveljed, a' mi igaz és helyes Jehova szemei előtt, hogy jól legyen dolgod, és bemeless és bírhasd a' jó földet, mellyről megesküdött Jehova őseiteknek. — (18) Hogy elűzze előled minden ellenségidet, a' mint megigére Jehova. — (20) Ha pedig idővel fiad megkérdend téged, mondván: Mik e' tanúságok, törvények és rendelések, mellyeket Jehova

---

parancsolatjai, mellyek mint emlékek Jiszráél történeteit elhatározó isteni tényeket a' nép tudomásában megörökítendők, a' történetekkel közvetlen viszonyban állanak, ilyenek például minden ünnepek. חקים törvényeknek (bibliai értelemben) mondatnak az embernek, maga alá rendelt lények iránti ilyen vallási kötelességei, miknek más ésszel egyező alap-okot nem adhatni mint azt, hogy Isten, Jiszráél megszabadítója és egyetlen Ura parancsolta. Ilyen parancsok példáját l. Lev. 19. f. v. így

אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים; (יג) אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ תִירָא וְאֵתוֹ תַעֲבֹד וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע: (יד) לֹא
 תִלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
 סָבִיבוֹתֵיכֶם: (טו) כִּי אֵל קָנָא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ פֶּן
 יִחַר אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידֶךָ מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה: ׀
 (טז) לֹא תִנְסֹו אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בְּמִסְתֹו:
 (יז) שָׁמֹד תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעַד־תִּי
 וְחָקִיו אֲשֶׁר צִוָּךְ: (יח) וְעֲשִׂיתָ תִיָּשֶׁר וְהִטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה
 לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וּבָאתָ וִירֵשֶׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־
 נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם: (יט) לְהַדְרִיף אֶת־כָּל־אֲיִבֶיךָ מִפְּנֵיךָ
 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ׀ (כ) כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר
 מָה הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ

kifejezésű parancsolatot föltételesnek. — (17) Istent meg-
 kísérfeni annyit tesz, mint Istentől, hatalma felőli két-
 kedésből, rendkívüli csodatetteket igényleni, mik által
 mindenhatóságáról kézzel foghatólag! meggyőződheffünk.
 מה העדות וכו' (20) Másszáh. I. Exod. 17. f. 7. v. —
 Mik e' tanúságok stb. — mit jelentők? mi azoknak ér-
 telme és szülőoka? Ugyan is tanúságok, törvények és
 rendelések czíme alatt a' sz. írásban mind olly tényleges
 kötelességek értetnek, mellyek történeti alapokon nyugod-
 va, csak a' történetekből meríthetik teljes értelmöket. Ne-
 vezetesen ערות tanúságoknak mondatnak, Isten azon

mi Istenünk, Jehova egyetlen. — (5) Szeresd Jehovát Istenedet teljes szivedből, teljes lelkedből és teljes erődből. — (6) És legyenek e' szavak, miket mai nap parancsolok neked sziveden. — (7) És add eszére azokat a' te fiadnak, beszéljess rólok, akár otthon mullatsz, akár uton jársz, midőn lefekszel és midőn fölkelsz. — (8) És kösd azokat jelül kezeidre, és legyen homlokpártázatúl szemeid között. (9) És írd föl azokat ajtód mellékeire és kapuidra. — (10) Mikor majd beviend téged Jehova Istened a' földre, melly felől megesküdött őseidnek, Abrahámnak, Jiczháknak és Jaakóbnak, hogy neked adja: a' nagy és szép városokat, mellyeket te nem építettél. — (11) És mindenféle jószággal tele házakat, mellyeket nem te töltöttél meg, ásott vízvermeket, mellyeket nem ástál, szőlő és olajfa hegyeket, mellyeket te nem ültettél; és mikor eendel és megelégedendel; — (12) Vigyázz, hogy el ne

---

emlékiratos ékszert viselni akarna, ne válasszon e' célra mindenféle babonás, vagy jelentőség nélküli szavakat vagy vonásokat, hanem egyedül Móseh törvényének jelszavát, melly az egyetlen Isten iránti szeretetről szól. Hasonlón magyarázza Michaelis a' következő verset is: mert csak ugyan a' keletben még most is divat az ajtók mellékire mindenféle jelszavakat, költészeti darabkákat vagy egyes verseket a' Coránból bevésni. Az mind áll; de ha Michaelis csakugyan a' pusztá szóértelemhez ragaszkodik, nem képzelhetni, mikép vehette az illy pozitív

(ה) וְאַהֲבַתְּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ
 וּבְכָל-מְאֹדֶךָ: (ו) וְהָיוּ תְּדַבְּרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
 הַיּוֹם עֲלֶיךָ לְבַבְּךָ: (ז) וּשְׁנַנְתָּם לְבִנְיָךָ וּרְבַרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ
 בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמָךָ: (ח) וְקִשְׂרָתָם
 לְאוֹת עַל-יְדֶיךָ וְהָיוּ לְמַטְפֵּת בֵּין עֵינֶיךָ: (ט) וּכְתַבְתָּם
 עַל-מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: ם ששי (י) וְהָיָה כִּי-יָבִיאוּךָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְאָבְרָהָם
 לֵאמֹר וְלִיעֲקֹב לָחֵת לְךָ עָרִים גְּדֹלֹת וּמִבְּת אֲשֶׁר לֹא
 בָּנִיתָ: (יא) וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל-טוֹב אֲשֶׁר לֹא-מְלֵאתָ וּבָרָה
 חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא-חֲצַבְתָּ כְּרָמִים וּזְיֹתִים אֲשֶׁר לֹא-נִטְעַתָּ
 וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ: (יב) הִשְׁמַר לְךָ פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת-יְהוָה

— (5) A' szeretetben az önlét egy más lény lététől füg-
 gesztetik föl, „Istent szeretni“ tehát annyi mint meggyő-
 ződve lenni 's érezni, miként létünk minden tehetségivel,
 minden cselekvényivel lehetőségét, érvényességét és jelen-
 tőségét csak Isten által és Istenben nyerheti meg. Ezen
 isteni szeretet szoros következte, hogy az ember lelke
 minden gondolatjait, szive minden gerjedelmeit, és élete
 minden cselekedeteit Istenre intézze, Istenre viszonyolja.
 Ezen egyszerű gondolatokat fejezi ki a' mi versünk. —
 (8) l. Exod. 13. f. 9. v. jegyzetét. „Azt hiszem — mondja
 Michaelis — hogy versünket pusztá szó értelmében
 kell vennünk, 's akkor annak jelentése az: ha ki más
 keleti népek divatát követve jobb kezén vagy homlokán

minden időkbén, hogy jól legyen nekik dolgok és gyermekeiknek mind örökké. — (27) Menj és mondd nekik: menjetek vissza sátoraitokba. — (28) Te pedig maradj itt velem, hogy megmondjam neked minden parancsolatimat, törvényimet és rendelésimet, mellyekre megtanítsad őket, hogy megcselekedjék azokat a' földön, mellyet én adok nekik örökségül. — (29) Vigyázzatok, hogy cselekedjetek úgy, a' mint parancsolta Jehova Istenetek nektek: ne térjetek el se jobbra se balra. — (30) Hanem járjatok azon az uton, mellyet parancsolt nektek Jehova, hogy szerencsésen élhessetek, és sok ideig maradjatok a' földön, mellyet elfoglalandatok. —

VI. (1) Ezek a' parancsolatok, a' törvények és a' rendelések, mellyek felől parancsolá Jehova Istenetek, hogy megtanítsalak titeket azokra, hogy azok szerint cselekedjetek a' földön, hova átmentek azt elfoglalandók. — (2) Hogy tiszteljed Jehova Istenedet, és megtartsad minden törvényeit és rendeléseit, mellyeket parancsolok neked, te és fiad és unokád teljes életedben és hogy hosszú ideig élhess. — (3) Hallgasd meg tehát Jiszráél és vigyázz, hogy a' szerint cselekedjél, hogy jól legyen dolgod és hogy gyarapodjál, a' mint megígérte Jehova, őseid Istene neked, a' földön, melly tej és mézben csordultig bővelkődő. — (4) Halld meg Jiszráél, Jehova a'

אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים למען ייטב לכם
 ולבניהם לעלם: (כו) לך אמר להם שובו לכם לאהליכם:
 (כח) ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה
 והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר
 אנכי נתן להם לרשתה: (כט) ושמרתם לעשות כאשר
 צוה יחזה אלהיכם אתכם לא תסרו ימין ושמאל:
 (ל) בכל הדרך אשר צוה יחזה אלהיכם אתכם תלכו
 למען תחיון וטוב לכם והארבתם ימים בארץ אשר תירשון:
 ו (מ) וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה יחזה
 אלהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם
 עברים שמה לרשתה: (מג) למען תירא את יחזה אלהיך
 לשמר את כל חקתיו ומצותיו אשר אנכי מצוה אתה
 ובנה ובן בנה בלימי חגיגה ולמען יארבן ימיה: (מז) ושמעת
 ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבו
 מאד כאשר דבר יחזה אלהי אבותיך לך ארץ זבת חלב
 ודבש: פ (מח) שמע ישראל יחזה אלהינו יחזה אחד:

ע' רבתי ° ר' רבתי °

VI. (4) E' versben Jiszráél vallásának rendíthetetlen
 alapja van letéve, úgy hogy a' Rabbik szerint, akármely
 ember e' meggyőződésen él, Jiszráélitának neveztetetik
 l. Raschi Szynehedrin 19. l. כל הכופר בע"א נקרא יהודי וכו'.

a' mi felebarátodé. — (19) Ezen ígéket mondá Jehova egész gyülekezetetekhez, a' hegyen, a' tűznek, felhőnek, és fergeteges borúnak közepéből, nagy harásány, kifogyhatlan szóval, és írta azokat két kötetlára, mellyeket nekem átada. — (20) És lőn, mikor a' szózatot a' sötétség közepéből hallottátok volna, a' hegy pedig tűzbe borúlt, hozzám járulátok mindnyájan a' nemzetségek főnökei és vénei. — (21) És mondatok: Íme Jehova Istenünk megmutatta nekünk dicsőségét és fölséges voltát, és szózatát hallottuk a' tűznek közepéből: e' mai nap tapasztaltuk, miként Isten szólhat emberrel, és ez életben marad. — (22) De hát minek kell mégis meghalnunk, mert íme megemésztetünk e' nagy tűztől? Ha még tovább is hallgatjuk Jehova Istenünk szavát, meghalunk. — (23) Mert melly testi lény hallotta valaha élő Istennek tűz közepéből szóló szavát, mint mi, ki életben maradt volna. — (24) Menj közel te és hallgasd meg mind azt, a' mit mondand Jehova Istenünk, te pedig beszéld el nekünk, valamit neked mond Jehova Istenünk, a' miket megértvén, azok szerint fogunk cselekedni. — (25) És meghallá Jehova a' ti beszéditeket, a' mellyeket szólátok hozzám, és monda Jehova nekem: Hallám e' nép beszédeit, a' miket szólának hozzád: helyes volt minden beszédök. — (26) Vajha illy értelemmel ennének, engem tisztelők és parancsimat megtartók

(יט) אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם בְּהָר
 מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַעֲנַן וַחֲעָרְפֹּל קוֹל גְּדוֹל וְלֹא יָסַף וַיְכַתְּבֶם
 עַל־שְׁנֵי לְחַת אֲבָנִים וַיִּתֶּנֶם אֵלַי: (כ) וַיְהִי כִשְׁמֹעְכֶם אֶת־
 הַקוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וַהֲהָר בָּעַר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כָּל־
 רֵאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם וְזֻקְנֵיכֶם: (כא) וַתֹּאמְרוּ הֵן הִרְאָנוּ יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבוֹדוֹ וְאֶת־גְּדֻלוֹ וְאֶת־קוֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ
 הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַחֲיִי: (כב) וְעַתָּה
 לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יִסְפְּרוּ
 אֲנַחְנוּ לְשָׁמַע אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וּמָתָנוּ: (כג) כִּי
 מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מִדְּבַר מִתּוֹךְ־
 הָאֵשׁ כָּמֵנוּ וַיְחִי: (כד) קָרַב אֲתָהּ וּשְׁמַע אֶת כָּל־אֲשֶׁר
 יֹאמֵר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֶת־וַתְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וּשְׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ: (כה) וַיִּשְׁמַע יְהוָה
 אֶת־קוֹל דְּבָרֵיכֶם בְּדִבְרֵיכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שְׁמַעְתִּי
 אֶת־קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַיךָ חֲסִיבוּ כָּל־
 אֲשֶׁר דִּבְּרוּ: (כו) מִי־יִתֵּן וַחֲיֵה לְבַבְכֶם זֶה לָהֶם לִירְאָה

az előbbinek vége nincs meg Exod. 20. f. ben. — (19) ולא
 יסף E' kétes) szó fordításában Onkelost és a' Syrust kö-
 vettem, kik azt סוף megszűnni, kifogyiniból szár-
 mazottnak veszik. ולא מסק és ki nem fogyott. —

harmad és negyed iziglen, az engem gyűlölkben. — (10) Ellenben irgalmat cselekszem ezeriglen azokkal, kik engem szeretnek és parancsimat megtartják. — (11) Ne ejtsd ki hiába Jehova Istened nevét, mert nem hagyja büntetlenül Jehova azt, ki nevét hiába ejti ki. — (12) Tartsd meg a' szombat napot, hogy azt megszenteljed, a' mint megparancsolta neked Jehova Istened. — (13) Hat nap dolgozzál és tedd meg minden munkádat. — (14) A' heted napon pedig szombatja van Jehova te Istenednek: azon ne tégy semmi munkát, se te, se fiad, se leányod, se szolgálód, se barmod, se jövevényed, ki helységedben tartózkodik, hogy nyugodjék szolgálád és szolgálód mint te magad. — (15) És emlékezzél meg, hogy szolga valál Miczrajimban, de kihozott onnan téged Jehova Istened hatalmas kézzel és kinyújtott karral, azért parancsolá neked Jehova Istened, hogy üljed meg a' szombat napot. — (16) Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj és jól legyen dolgod a' földön, mellyet Jehova Istened ád neked. — (17) Ne gyilkolj, ne paráználkodjál, ne orozz, ne vallj hamis tanúságot embertársad ellen. — (18) Ne kívánd felebarátod nőjét, ne kívánd felebarátod házat, se földét, se szolgálját se szolgálóját, se ökrét, se szamarát, és semmijét,

אבות על-בנים ועל-שלישים ועל-רבעים לשנאי (י) ועשה
חסד לאֲלֹפִים לְאֹהֲבֵי וּלְשֹׂמְרֵי מִצְוֹתָ׃ ׀ (יא) לֹא תִשָּׂא
אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׂוֹא כִּי לֹא יִנְקֹה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר-
יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׂוֹא׃ ׀ (יב) שָׁמֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת
לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ (יג) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד
וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלֹאכְתֶּךָ׃ (יד) וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל-מְלֹאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ
וְאִמְתֶּךָ וְשׂוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל-בְּהֵמַתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ
לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ כָּמוֹךָ (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי-עַבְדְּ הָיִיתָ׃
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם נִיצַרְתָּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בֵּיד חֲזָקָה וּבְזֹרַע
נְמוּנָה עַל-כֵּן צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת׃ ׀
(טז) כִּבֵּד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ וְלְמַעַן יֵיטֵב לָךְ עַל הַאֲדָמָה אֲשֶׁר-
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ׃ ׀ (יז) לֹא תִרְצַח׃ ׀ וְלֹא
תִּנְאַף׃ ׀ וְלֹא תִגְנוֹב׃ ׀ וְלֹא-תַעֲנֶנֶת בְּרַעַף עַד
שׂוֹא׃ ׀ (יח) וְלֹא תַחְמֹד אִשְׁתִּי רַעַף׃ ׀ וְלֹא תִתְאַוֶּה
בֵּית רַעַף שְׂדֵחֹו וְעַבְדֹו וְאִמְתֹו שׂוֹרֹו וַחֲמֹרֹו וְכָל אֲשֶׁר
לְרַעַף׃ ׀ חמישי

מצותי קרי

V. (1) És előhivatván Móseh egész Jiszráélt, im-
 így szólott hozzájuk: hallgasd meg Jiszráél a' törvé-
 nyeket és a' rendelkezéseket, mellyeket ma hallástokra elő-
 adom; tanuljátok meg azokat, és tartsátok meg és csele-
 kedjetez azok szerint. — (2) Jehova Istenünk frigyét
 kötött velünk Chóréb hegyén. — (3) Nem egyedül
 őseinkkel kötötte Jehova e' frigyét, hanem mivelünk
 mindnyájunkkal, kik itt vagyunk mai nap, és élünk.
 — (4) Színről színre szólott veletek Jehova a' hegyen
 a' tűz közepéből. — (5) Én állok vala Jehova között
 és köztetek, tudtotokra adandó Jehova beszédét, —
 mert ti a' tüztől félvén föl nem mentetek a' hegyre —
 mondván: (6) Én vagyok Jehova te Isnened, ki téged
 Miczrajim földéről, a' szolgaság házából kihoztalak. —
 (7) Ne legyenek neked más isteneid előttem. —
 (8) Ne csinálj magadnak képet vagy alkitmányt, arról
 mi égben fent vagy a' földön alatt, vagy a' vízben,
 a' föld alatt van. — (9) Ne borúlj le azok előtt, 's
 ne imádd azokat; mert én Jehova te Istened buzgó
 Isten vagyok, ki megtorlom az atyák vétkeit a' fiakon,

És előhivatván nem fölszólítván, mint Men-
 delssohn fordítja. Homberg megjegyzése, miként ha
 ויקרא itt előhivatást jelentene utána אל helyett את
 nek kellene következnie, mit sem nyom, ויקרא משה לכל
 ויקרא למשה ולאחריו לילה Exod. 12. f. 21. v.
 ויקרא למשה ולאחריו לילה Exod. 12. f. 31. v. 's több hasonló mondatok az ellenkezőt
 bizonyítván. — (6) A' tiz parancsolat magyarázatját l. Exod.

ה (6) ויקרא משה אל-כל-ישראל ויאמר אלהים שמע ישראל את-החקים ואת-המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם: (ב) יתנה אלהינו כרת עמנו ברית בחרב: (ג) לא את-אבותינו כרת יהוה את-הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום בלגנו חיים: (ד) פנים ופנים דבר יהוה עמכם בקר מתוך האש: (ה) אנכי עמד בין-יתוה וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את-דבר יהוה כי יראתם מפני האש ולא-עליתם בקר לאמר: ס לציבור (ו) אנכי יתנה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים (ז) לא יתנה לך אלהים אחרים על-פני (ח) לא תעשה לך פסל וכל-תמונת אשר בשמים וממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים ומתחת לארץ (ט) לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון

V. (1) E' fejezettel Móseh második beszéde látszik kezdődni, mellyben a' Jiszráélitáknak a' törvény iránti engedelem kötetik szívökre. E' végett a' törvények rövid átnézetben ismételtetnek, előre küldetvén a' tiz parancsolat, mint az isteni törvény alapja. Különösen és ismételve intetnek meg a' Jiszráéliták egyetlen Istenök iránti szerezetre, minthogy ez nemzeti boldoglétöknek kútfeje a' kitől való elpártolások nyomort és vést hozandó fejökre. ויקרא

ket parancsolok ma neked, hogy jól legyen te dolgod és fiaidnak utánad, es hogy megmaradj sok ideig a' földön, mellyet Jehova Istened örök időkre ad neked. — (41) Akkor választta ki Móseh három várost a' Jardénon innen nap fölkelte felé. — (42) Hogy menekülhessen oda az emberölő, ki felebarátját akaratlanúl agyon ütötte, nem lévén az előtről ellensége; hogy menekülve egyikbe ezen városok közül, életét megtarthassa. — (43) Beczert a' pusztában, az alföldön Reúbén nemzetségének részéről; Rámóthot Gileádban Gád-, és Gólint Básánban Menasseh részéről. — (44) A' következő tant terjesztette Móseh Jiszráél fiainak elébe. — (45) Ezek a' tanuságok, a' törvények és a' rendelkezések, mellyeket elmonda Móseh Jiszráél fiainak Miczrajimból való kijöttek után. — (46) A' Jardénon innen, a' völgyben, Béth-Peór átellenében Szíchónnak, Emóri királyának földén, kinek Chesbón vala székvárosa, és kit Móseh és Jiszráél fiai Miczrajimból való kijöttek után megverték. — (47) És elfoglalák földét és Ógnak, Básán királyának földét, így Emóri mind a' két királyainak földét, a' Jardénon innen kelet felől. — (48) Aróértől fogva, melly Arnón folyányának partján vala, egész a' Szión, máskint Chermón hegyéig. — (49) És az egész térséget a' Jardénon innen kelet felé, a' sikság tengereig, Piszgáh hegyének töveig. —

מִצִּוְתָהּ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטָב לָךְ וּלְבְנֶיךָ אַחֲרָיִךָ וּלְמַעַן תִּאֲרִיךְ
 יָמִים עַל־הַהַדְמָרוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כָּל־
 הַיָּמִים: פ שלישי

(מא) אַז יבְדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר תִּירְהֶן מִזְרְחָה
 שְׁמֹשׁ: (מב) לָגַם שָׁמָּה רֹצַח אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בְּכַל־
 דָּעַת וְתוֹא לֹא־שָׂנֵא לוֹ מִתְּמַל שְׁלֵשִׁים וְגַם אֶל־אֶתֶּת מִן־
 הָעָרִים הָאֵל וְחִי: (מג) אֶת־בָּצָר בַּמִּדְבָּר בְּאַרְץ חַמִּישׁוֹר
 לְרֹאבוֹנֵי וְאֶת־רֵאמֶת בְּגִלְעָד לְגֵדֵי וְאֶת־גִּלְוֹן בְּבָשָׁן לְמִנְשֵׁי:
 (מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:
 (מה) אֵלֶּה הַעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה
 אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: (מו) בְּעֵבֶר תִּירְדֶן בְּנוֹיָא
 מִיַּל בֵּית פְּעוֹר בְּאַרְץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
 בְּחֻשְׁבוֹן אֲשֶׁר תִּכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:
 (מז) וַיִּירָשׁוּ אֶת־אֶרֶצוֹ וְאֶת־אֶרְצוֹ עֵיזוֹ מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שִׁנִּי
 מֶלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר תִּירְהֶן מִזְרְחָה שְׁמֹשׁ: (מח) מִעֲרַעֲר
 אֲשֶׁר עַל־שְׁפַת־נַחַל אֲרָנֹן וְעַרְתָּר שִׁיאֹן תוֹא חֶרְמוֹן:
 (מט) וְכָל־הָעֲרֵבָה עֵבֶר תִּירְדֶן מִזְרְחָה וְעַד יַם הָעֲרֵבָה תַּחַת
 אֲשֶׁרֶת הַפְּסָגָה: פ רביעי

lefolytak, a' naptól fogva, hogy Isten embert terem-
 tett e' földön, az ég egyik szélétől fogva a' másikig,
 valljon történt-e illy nagy dolog, vagy hallattott-e
 e'hoz hasonló? (33) Hallott-e nemzet valaha egy tűz
 közepéből szóló Istenség szavát, a' mint te hallottad,
 és életben maradt? — (34) Vagy megkisértette vala-
 ha Istenség neki menni, és nemzetség közepéből nem-
 zetséget kiragadni kisértetek, jelek, csodaművek, had,
 hatalmas kéz, kinyújtott kar, és nagy rettentőségek
 által, mikép cselekedte mind ezeket ti érettetek Jehova
 Istenetek Miczrajimban szemeid láttára. — (35) Mind
 az mutattatott neked, hogy megösméred, miként egye-
 dül Jehova az Isten, hogy nincs más kívüle. —
 (36) Az égből hallattatta veled szavát, hogy téged
 fenytékre tanítson, a' földön pedig mutatta neked
 nagy tűzét, mikor beszédét hallottad a' tűz közepéből.
 — (37) És mivel őseidet szereté, magának választá
 azoknak maradékát utánok, és kihoza téged Miczrajim-
 ből önmaga, nagy ereje által. — (38) Hogy kiüzne
 nálad nagyobb és erősebb népeket előled, hogy téged
 bevinne és adná neked azoknak földé örökségül, mint immár
 történt is. — (39) Gondold meg tehát most, és vedd
 jól eszedbe, hogy Jehova, ő egyedül az Isten, fent
 az égben és alant a' földön, — és senki más. —
 (40) És tartsd meg törvényeit és parancsait. mellye-

— החכמה נקראת החכמה ששם לו בחמרו כל צרכי חמרתך וכו' —

היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצת השמים
 ועד קצת השמים ותנחיה בדבר הגדול הזה או הנשמע
 במהו: (לג) השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש
 כאשר שמעת אתה ויחי: (לד) או הנסה אלהים לבוא
 לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה
 ובד חוקה ובנרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר
 עשה לכם יהוה אלהיכם במצרים לעיניך: (לה) אתה
 הראת לדעת כי יהוה הוא האלהים אין עוד מלבדו:
 (לו) מן השמים השמיעך את קלו ליסרה ועל הארץ
 הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש:
 (לז) ותחרו כי את אבתך ויבחר בנרעו אתריו
 ויצאך בפניו בכתו הגדל ממצרים: (לח) להודיש גוים
 גדלים ועצמים ממך מפניך להביאך לתת לה את ארצם
 נחלה ביום הזה: (לט) וידעת היום והשבת אל לבבך
 כי יהוה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת
 אין עוד: (מ) ושמרת את חקיך ואת מצותיו אשר אנכי

.לסכל — מציחות חן לסכל. — *és életben maradt.* I. Gen. 16. f. 13. v. — (39) *szív*, kölcsön értelemben használatik az *ész* ről, mivel hogy a' régiek a' szívet, tartották az ész organumának I. az épen idézett *עין חיים* 70 lap. צס סס משוטף מצד ההשאלה, עכינו הראשון יחמר על הלז שהוא גשמי, ומפני שהלז מסכן

talom. — (25) Ha fiakat és unokákat nemzesz, és megidősülve e' földön elromlottok, és csináltok magatoknak akármilyen alak képét, és e' kép gonoszt cselekedtek Jehova Istened szeme előtt, bosszantására. — (26) Bizonyságul hívom föl mai nap az eget és a földet, hogy hamar elvesztek azon földről, melyet elfoglalandók átmentek a' Jardénon; nem sokáig maradtok meg azon, hanem ki fogtok írtatni. — (27) És elszórand titeket Jehova a' népek közé, és csekély számmal maradtok meg a' nemzetek között, hová elviszen titeket Jehova. — (28) Majd imádhattok ott emberi kéz fa vagy kő miveit, mik nem látnak, nem hallanak, nem esznek, nem szagolnak. — (29) Onnan aztán meg fogjátok keresni Jehova Isteneteket, és meg is találjátok őt, ha teljes szívből és teljes lélekből keresendetek őt. — (30) Mikor megszorúlsz, és reád szálltak mind e' bajok, késő időkhöz visszatérendesz Jehova Istenedhez, és hallgatandasz szavára. — (31) Mert könyörülő Isten Jehova a' te Istened, nem hágy el téged, nem ront meg, és el nem felejtkezik őseid frigyéről, mellyről megesküdött nekik. — (32) Mert tudakozzál a' régi időkről, mellyek előtted

מוסבס לזורת הדבר המחוארי וקופל על תכונת חי זה דבר שיהיה חט"ם
 שאינו חמרי וטובב כל דבר שמושב בחי זה הרגש שיהיה תכונת
 הענין ההוא המושג בקרח תמונה ואפי' המושג בדמיון חט"ם שאין לו

(כ) כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנִשְׁנַתֶּם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם
וְעַשִׂיתֶם פְּסָל תְּמוּנַת כָּל וְעַשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ
לְהַכְעִיסוֹ: (כו) הָעִידְתִּי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ כִּי־אֲבַד תִּאבְדוּן מִהַר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתְּם
עַבְרִים אֶת־תִּירְבֹן שָׁמָּה לְדַשְׁתָּהּ לֹא־תִאֲרִיבֵן יָמִים עָלֶיהָ
כִּי הִשְׁמַד תִּשְׁמְדוּן: (כז) וְהִפִּיץ יְהוָה אֶתְכֶם בְּעַמִּים
וְנִשְׁאַרְתֶּם מִתִּי מִסָּפָר בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהַג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה:
(כח) וְעַבַדְתֶּם־שֵׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וְאֲבֹן אֲשֶׁר
לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֵאכְלוּן וְלֹא יִרְיָחוּן:
(כט) וּבִקְשַׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיךָ וּמִצָּאתָ כִּי תִדְרָשְׁנוּ
בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: (ל) בְּצַר לָךְ וּמִצָּאוֹךָ כָּל תְּדַבְּרִים
הָאֵלֶּה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְשִׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֵיךָ וְשָׁמַעְתָּ
בְּקוֹלִי: (לא) כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לֹא יִרְפָּךָ וְלֹא
יִשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם:
(לב) כִּי שָׁאַלְנָא לְיָמִים רֵאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמַן

bor, faragott kép: (I. Anecdota zur Geschichte der Mit-
teraltürlichen Scholastik unter Juden und Moslemeu. Aus hebrä. und
arab. Handschriften, — A' fő kézirat Mátyás király Budal könyv-
tárából való, melly most a' Lipcsei városi könyvtárban
van. — herausgegeben v. Fr. Delitzsch. máskint עץ חיים von Ah-
ron ben Eliás aus Nicomedien dem Saráer 51. l. טע תמוכה

regeit eltántorítottánál, hogy tisztelve leborúlnál azok előtt; holott ezekben Jehova Istenetek minden nemzeteket részesített, kik az egész ég alatt vannak. — (20) Titeket pedig Jehova azért vőn és ragada ki a vas olvasztó-tégely, Miczrajimból, hogy saját népévé legyetek, mikép az mai vagytok. — (21) 'S én reám megharagudván Jehova miattatok, megesküvék, hogy a Jardénon át nem megyek, és [hogy arra a' jeles földre el nem jutok, melyet Jehova Istened ad neked örökségül. — (22) Én tehát meghalok e' földön, és át nem megyek a' Jardénon; ti pedig átmentek és azt a' jeles földet elfoglaladatok. — (23) Vigyázzatok, hogy el ne felejtkezzetek Jehova Isteneteknek frigyéről, melyet kötött veletek, csinálván magatoknak akármi alak képét, a' mit Jehova Istened eltiltott. — (24) Mert Jehova Istened emésztő tűz, hosszúálló ha-

Exod. 19. f. 5. v. — melyet ha betöltöd semmi még olyan fényes teremtmény rajtad ki nem foghat. 'מבור הברזל וכו' a' vas olvasztó-tégely, Miczrajimból képleges kifejezés az egyiptomi keserves nyomorúságot és súlyos szolgaságot festő. — (23) תמונה alaknak mondatik a' jelenségek egyeteme, mik elmulhatatlanul szükségesek, hogy egy tárgy bizonyos nem alá soroztathassék, légyen az bár testi vagy szellemi lény. A' szó gyöke מן nem és מן képzelni (V. ö. a' Sanscr. man (eszmélni) = a' német meinen = az islandi meina a' miből, mind, alak = a' görög μνω = a' latin. meminī); פסל pedig [sajátkép s z o-

כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחָתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעַבַדְתָּם אֲשֶׁר
 חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִתָּם לְכָל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם:
 (כ) וְאַתֶּם לֶקַח יְהוָה וּיֹצֵא אֶתְכֶם מִבּוֹר תַּבְרוּל מִמִּצְרַיִם
 לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה בְּיָוִם הַזֶּה: (כא) וַיְהִי הַתְּאֵנָף־בְּךָ
 עַל־דְּבָרֵיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עִבְרֵי אֶת־תִּירְדֵן וּלְבַלְתִּי־בֹא
 אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה:
 (כב) כִּי אָנֹכִי מֵת בְּאָרֶץ חֹזָת אֵינֶנִּי עִבֵר אֶת־תִּירְדֵן
 וְאַתֶּם עִבְרִים וַיְרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת:
 (כג) הִשְׁמְרוּ לָכֶם פְּנֵי־תִשְׁבְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 אֲשֶׁר בְּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל אֲשֶׁר
 צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (כד) כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכֵלָה הוּא
 אֵל קָנָא: פ

se határozza meg a' dolgok becsét és a' fénybogár a' ma-
 ga körében bátran mérközhetik az ég ragyogó királyá-
 val az égben. E' gondolatok nyomán szövegünk értelme
 a' következő: Ha föltekintesz az égre és látod a' napot,
 a' holdat és a' ragyogó csillagok számtalan seregeit, meg ne
 döbbenj azoknak megmérhetlen hatása előtt és megne hajtsd
 azoknak magadat; sőt gondold meg, miként neked is mióta
 a' rabszolgaság igája alúl fölszabadúlva néppé lettél ma-
 gad körében szinte nagy hivatásod, néphivatásod jutott, —
 hogy Jehova saját népévé, papi nem-
 zetséggé, a' nyilatkozott vallás képviselőjévé legyetek i.

ben, míg e' földön élnek, és hogy a' szerint fiaikat is tanítsák. — (11) Ti tehát közeljárulván, megállatok a' hegy tövénél; a' hegy pedig égbe csapó lángba borult: sötétség, köd és fergetes ború. — (12) Szóla pedig hozzátok Jehova a' tűz közepéből: érthető szavakat hallottatok, de semmi alakot nem vettetek észre, egyedül csak szózatot. — (13) Akkor jelenté nektek az ő frigyét, mellynek megtartását meghagyá nektek ugyan is a' tiz ígét, mellyeket két kötéblára írá. — (14) Nekem is megparancsolta Jehova akkor időben, hogy megtanítanálak titeket a' törvényekre és a' rendelésekre, mik szerint cselekedendők lennétek a' földön, mollyre átmentek azt elfoglalandók. — (15) Vigyázzatok magatokra: mert nem láttatok semmi alakot, mikor Jehova szólt vala hozzátok a' tűz közepéből Chóreb hegyén; — (16) Hogy meg ne romoljatok, csinálván magatoknak valami képet, valami bálványalakítmányt, férfi-vagy nő ábrázolatot. (17) Ábrázolatját akármelley négy lábú állatnak a' földön, vagy szárnyasnak, melly fent repes. — (18) Ábrázolatját a' földön csúszó mászó akármelley állatnak, vagy a' föld alatt a' vízben lakozó akár minemű hálnak (19) Vagy hogy föl ne emeljed szemeidet az égre, és látván a' napot, a' holdat, és a' csillagokat, az ég minden se-

---

kört betölteni. E' föladat teljesítése vagy nem teljesité-

אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאָדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן: (יא) וּתְקַרְבוּן
וּתְעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בָּעַר בְּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם הַשָּׁדָד
עָנָן וְעַרְפֶּל: (יב) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל
דְּבָרִים אֲתֶם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים וְזוֹלָתִי קוֹל:
(יג) וַיִּגַּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂרֶת
הַדְּבָרִים וַיְכַתְּבֶם עַל־שְׁנֵי לְחוֹת אֲבָנִים: (יד) וְאֹתִי צִוָּה
יְהוָה בְּעַת הַהוּא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתְכֶם
אֲתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: (טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם
מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רִאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבְרַר
יְהוָה אֵלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: (טז) פֶּן־תִּשְׁחַתּוּן וַעֲשִׂיתֶם
לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סִמָּל תְּבַנֶּיֶת וְזָכַר אֹו נִקְבָּה:
(יז) תְּבַנֶּיֶת כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ תְּבַנֶּיֶת כָּל־צִפּוֹר כָּנָף
אֲשֶׁר תִּעֲוֹף בַּשָּׁמַיִם: (יח) תְּבַנֶּיֶת כָּל־רֶמֶשׂ בְּאָדָמָה תְּבַנֶּיֶת
כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: (יט) וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ
הַשָּׁמַיְמָה וְרִאִיתָ אֶת־הַשָּׁמַשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים

stb. miként a' törvény megszegése halált szerez fejeitekre,
בשמים (17) midőn annak megtartása boldog életet hozó. —
fent l. Gen. 1. f. 1. v. (19) Nincs hathatós eszköz a'
természet bálványozása ellen, mint a' nemes önértet és az
emberi méltóság ösmerete. Minden teremtménynek jutott
a' hivatás egy bizonyos korban bizonyos helyzetet, bizonyos

nektek. — (3) Tulajdon szeméitek látták, mit cselekedett Jehova Baal-Peór ügyében, mert minden embert, ki Baal-Peór után indult, Jehova Istened kiírtott vala közüled. — (4) Ti pedig, kik Jehova Istenetekhez ragaszkodtatok mai napiglan éltek mindnyájan. — (5) Íme! megtanítottalak titeket e' törvényekre és rendelésekre, a' mint parancsolta nekem Jehova Istenem, hogy azok szerint cselekedjetek a' földön, mellyre bementek, azt elfoglalandók. — (6) Tartsátok meg azokat és cselekedjetek a' szerint, mert a' leend bölcsessegtek és értelmetek a' népek előtt, kik hallván mind e' törvényeket, azt fogják mondani: Bizony bölcs és értelmes e' nagy nemzet! — (7) Mert hol a' nagy nemzetiség, mellyhez Isten olly közel volna, mint Jehova, mi Istenünk hozzánk, mikor segítségül hívjuk őt. — (8) És hol a' nagy nemzet, mellynek illy igazak törvényei és rendelései, mint ez az egész tan, mellyet én ma adok előttökbe, — (9) Óvd meg hát magadat, és vigyázz magadra, hogy el ne felejtkezzél a' dolgokról, miket ön szeméiddel láttál, hogy el ne távozzanak szívedből teljes életedben; és tudasd azokat fiaiddal és unokáiddal: — (10) Hogy el ne felejtkezzél a' napról, mellyen Jehova Istened előtt állottál Chóréb hegyén, mikor azt mondá nekem: Gyűjtsd össze nekem a' népet, hogy intézzem beszédimet hozzájok, és hogy tanúljanak engem tisztelni teljes éltök

אֲשֶׁר אָנֹכִי מַצְוֶה אֹתְכֶם: (ג) עֵינֵיכֶם הֲרֹאוֹת אֶת אֲשֶׁר־
עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעֹר בִּי כָּל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרַי
בְּעַל־פְּעֹר הַשְּׂמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקֶּרְבְּךָ: (ד) וְאַתֶּם
חֲדַבְּקִים בִּיתְהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כָּל־כֶּם הַיּוֹם: שְׁנֵי כִסֵּי
(ה) רֵאיוֹ לְמַדְתִּי אֹתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוִּי יְהוָה
אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת בְּזֶן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: (ו) וְשִׁמְרֶתֶם וַעֲשִׂיתֶם בִּי תוֹא חֲכַמְתֶּם וּבִינְתֶם
לְעֵינֵי הַעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל־חֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ
בָּרַק עִם־חֲכָם וּנְכוֹן חֲגֹזֵי הַגְּדוֹל תוֹחַ: (ז) כִּי מִי־גֹזֵי גְדוֹל
אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קִרְבִּים אֵלָיו בִּיתְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קְרָאֵנוּ
אֵלָיו: (ח) וּמִי גֹזֵי גְדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים
כָּל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם: שְׁנֵי כִסוּ
(ט) בָּרַק הַשְּׂמִיר לָךְ וְשִׁמְרֵהוּ נִפְשָׁךְ מֵאֵד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפְתוּסוּרוֹ מִלְּבַבְךָ כֹּל יָמֵי חַיֶּיךָ
וְהוֹדַעְתָּם לְבַנְיָךְ וּלְבַנֵּי בְנֵיךָ: (י) יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לְפָנַי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֶרֶב בְּאָמַר יְהוָה אֵלַי חֲקֹה־לִי אֶת־הָעַם
וְאִשְׁמַעַם אֶת־דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לִירְאֶה אֹתִי כָּל־תִּימִים

vegyük, a' mint élénk adatott, 's tartalmát önkosko-
dások, önhatározatok által se ne tágítsuk, se ne korlátoz-
zúk. — (3) עיניכם וכו' tulajdon szemelteek látták

nagy voltodat, és hatalmas kezedet, miként is melly hatalom menyben vagy földön, követhetné [tetteid, és hatalmas míveidet? — (25) Ugyan engedj átmennem és látnom ama jeles földet a' Jardénon túl, ama jeles hegyet, és a' Lebánont. — (26) De Jehova neheztelven reám miattatok, nem hallgata meg, sőt még így szólita meg: Legyen elég ez neked. Ne szólj nekem többet e' dolog felől. (27) Menj föl Piszgáh hegyének tetejére, 's emeld föl szemeidet nyugot felé és észak felé, dél felé és kelet felé és nézz körül; mert a' Jardénon át nem mégy. — (28) Hanem bízd meg Jehósuát, és ébressz erőt és bátorságot benne: mert ő költözik át a' nép előtt és osztja el nekik a' földet, mellyet látandasz. — (29) 'S úgy megtelepedénk a' völgyben, melly Béth-Peór ellenében van. —

IV. (1) Most tehát Jiszráél! engedelmeskedjél a' törvényeknek és rendeléseknek, mikre tanitlak titeket, hogy e' szerint cselekedjete és élhessetek és beme-hessetek a' földre, mellyet őseitek Istene, Jehova ad nektek, és elfoglalhassátok azt. — (2) Az ígéhez, mellyet parancsolok nektek, semmit hozzá ne adjatok, és semmit ne vegyetek el abból; hogy megtartsátok Jehova Istenetek parancsolatit, mellyeket parancsolok

---

csa, Istennek Móseh által nyilvánított akaratja. לשמור את
'מדת ה' אלתיכם וכו' : Másodszer, hogy Isten ígését úgy

יְהוָה אִתָּה תְּחַלְּוֹת לְהִרְאוֹת אֶת־עֲבָדֶיךָ אֶת־גְּדֹלְךָ וְאֶת־
 יְדֹת הַחֹזֶק אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־עָשָׂה
 כַּמַּעֲשֵׂיךָ וּכְגִבּוֹרֹתֶיךָ: (כס) אֶעֱבְרֶה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ
 הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר תִּירְדְּנָה הַיַּרְדֵּן הַיָּבֵשׁ הַטּוֹב חֹזֶה וְהַלְבַּנֵּן:
 (כו) וַיִּתְּעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה
 אֵלַי רַב־לָךְ אֵל־תּוֹסֵף וַיְבַר אֵלַי עוֹד בְּדַבַּר הַזֶּה:
 (כז) עָלְהוּ רֹאשׁ תַּסְסֶנָּה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְמִינָה וּצְפֹנָה וְתִיַּמְנָה
 וּמִזְרְחָה וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־תִּירְדְּנָה הַזֹּאת:
 (כח) וְצֹו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחֻזְקוֹ וְחֻזְקוֹ וְאֶמְצָהוּ בִּי־הוּא וְעֹבֵר לִפְנֵי
 הָעָם הַזֶּה וְהוּא יִנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה:
 וַיָּשָׁב בָּנִיא מוֹל בֵּית פְּעוֹר: פ

ד (6) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שָׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים
 אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּ
 וּבְאֵתָם וּיְרִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם
 נָתַן לָכֶם: (ב) לֹא תִסְפוּ עַל־הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
 אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשֹׁמֵר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

IV. (2) Kettős törvény határozat foglaltatik e' vers-
 ben. Először, hogy az isteni akarat Jisráél minden
 kötelességinek alapja, minek nyomán a' törvény csak an-
 nyiban bír kötelező erővel, a' mennyiben ez Isten paran-

te tévén a' határt a' Jabbók folyányáig, melly Ammón fiainak határa. — (17) Továbbá a' síkságot és a' Jardént, a' melly a' határt képezte, Kinnereth-től a' síkság tengereig, vagy is a' sós tengerig Piszgah tövénél keletre. — (18) És meghagyám akkor időben nektek, mondván: Jehova Istenetek nektek adta e' földet birtokul, mentek fegyverezetten atyátok fiai, Jiszáél fiai előtt, valamennyin hadra alkalmasak vagytok. — (19) Csak nőjeitek, kisdedeitek és barmaitok, minthogy tudom, miként sok barmatok van, maradjanak városaitokban, mellyeket nektek adtam. — (20) Miglen nyugtat szerzend Jehova atyátokfiainak, mint nektek, és elfoglalják ök is a' földet, mellyet Jehova istenetek ad nekik a' Jardénon túl, akkor térjen mindenki a' maga birtokába, mellyet adtam nektek. — (21) Jehésúának is parancsolék az időben, mondván: Szemeiddel láttad, miket cselekvék Jehova istenetek ezen két királylyal; így fog cselekedni Jehova, minden országokkal, hová majd átmenendesz. — (22) Ne tartsatok tőlök, mert Jehova Istenetek hadakozik érettetek. — (23) Könyörgék pedig akkor időben Jehovának, mondván: — (24) Uram Jehova! te kezdetted mutatni szolgádnak

---

kölcsönzött értelemben pedig hegy töve, minthogy a' hegy tövéből ömledeznek a' források. פִּזְגָּח Piszgáh l. Num. 21. f. 20. v. jegyz. —

הַחֵל וּבָבֶל וְעַד יַבֵּק הַחֵל וּבָבֶל בְּנֵי עַמּוֹן: (יז) וְהַעֲרַבְתָּ
 וְתִירְבוּ וּבָבֶל מִבְּנֵי וְעַד יַם הַעֲרַבְתָּ יַם הַמֶּלַח תַּחַת
 אֲשֶׁרֶת הַפְּסָגָה מִזֶּרְחָה: (יח) וְאַצֵּן אֶתְכֶם בְּעֵת הַחַוָּא
 לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ
 חֲלוּצִים תַּעֲבֹרוּ לִפְנֵי אַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חֵיל:
 (יט) רֵק גְּשִׁיכֶם וּמַפְכֶם וּמִקְנֵיכֶם יִדְּעֵתִי כִי־מִקְנֵה רֵב לָכֶם
 יֵשְׁבוּ בְּעַרְיֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם: מַפְטִיר (כ) עַד אֲשֶׁר־יָנִית
 יְהוָה וְלֹא־אֲחִיכֶם בְּכֶם וְיִרְשׁוּ נַם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם בְּעֵבֶר תִּירְבוּ וּשְׂבַתֶם אִישׁ לְרִשְׁתּוֹ
 אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם: (כא) וְאֶת־יְהוֹשׁוּעַ צִוִּיתִי בְּעֵת הַחַוָּא
 לֵאמֹר עֵינֶיךָ הִרְאֵת אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 לְשָׁנֵי הַמַּלְכִּים הָאֵלֶּה בְּיַד־יְעֹשֶׂה יְהוָה לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת
 אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר שָׁמָּה: (כב) לֹא תִירְאוּ כִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 הוּא הַגִּלְהָם לָכֶם:

○ ○ ○

(כג) וְאַתְחִנּוּ אֶל־יְהוָה בְּעֵת הַחַוָּא לֵאמֹר: (כד) אֲדַנִּי

gerbe belészakad: mind tehát, a' mi azon kanyarodáson
 belől vala, Reúbénnek esett birtokába. יבֵק Jabbók ról l.
 Gen. 32. f. 23. v. — (17) אֲשֶׁרֶת tulajdonképen kiömlések,

jónnak, az Emóriak pedig nevezik azt Szenírnek —
 — (10) A' síkság minden városait és egész Gileádot,
 és Básánt egész Szalcháig és Edreiig, a' Básánbeli
 Óg birodalmának városait. — (11) Ezen Óg maradt
 meg egyedül az óriások közül: ime vas ravatala Am-
 món fiainál Rabbathban látható, kilencz könyöknyi hos-
 szá, szélessége pedig négy könyöknyi, férfi könyök
 szerint. — (12) Azon földet pedig, mellyet elfoglalt-
 unk akkor időben, Aróértől fogva, melly Arnón foly-
 ánya mellett van, és fél Gileád hegyét 's annak vá-
 rosait adtam Reúbén és Gád nemzetségeinek. — (13) Gi-
 leád többi részét pedig és egész Básánt, Óg birodal-
 mát adtam Menasseh fél nemzetségének, Básánnak
 egész Argóbi megyéjét, melly óriások földének nevez-
 tetett. — (14) Jáir Menasseh fia nyéré el az egész
 Argóbi vidéket Gesúri és Maachátinak határáig, és ne-
 vezé azokat Básánnal együtt maga nevéől Jáir falui-
 nak mai napiglan. — (15) Máchirnak is adtam Gileád-
 ból. — (16) Reúbén és Gád nemzetségeinek adtam
 Gileádtól fogva Arnón folyányáig, a' folyány öbleze-

---

vetése, miként Óg az ütközetből sebesedetten Rábbába — az
 ütközet helyétől talán legközelebb fekvő városba — hozatván,
 ott eltemették. — (16) הַנַּחַל וְגִבּוֹל a' folyány öb-
 lezete tévén a' határt. Az Arnón — azt mondja
 Geddes — nagy kanyarodást képez mielőtt a' holt ten-

יקראו־לוֹ שְׁנִיר: (י) כֹּל וְעָרֵי הַמִּישׁוֹר וְכָל־הַגְּלָעָד וְכָל־
 הַבְּשָׁן עַד־סִלְכָהּ וְאֶדְרָעֵי עָרֵי מַמְלַכְתּוֹ עִוָּג בַּבְּשָׁן:
 (יא) בְּיַרְקָעוֹג מִלֶּךְ הַבְּשָׁן נִשְׁאָר מִיַּתֵּר הַרְפָּאִים הַגֹּהַז
 עָרְשׁוֹ עָרֵשׁ בְּרִזְלֵה הָלַח הוּא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תִּשְׁעֵי אַמּוֹת
 אַרְבָּע וְאַרְבַּע אַמּוֹת רַחְבָּהּ בְּאַמַּת־אִישׁ: (יב) וְאֶת־הָאָרֶץ
 הַזֹּאת יִרְשׁוּ בְּעֵרַת הַהוּא מִעֲרֵעַר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אֲרָנָן
 וְחֲצֵי הַר־הַגְּלָעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לְרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי: (יג) וְיִתֵּר
 הַגְּלָעָד וְכָל־הַבְּשָׁן מַמְלַכְתּוֹ עִוָּג נָתַתִּי לַחֲצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה
 כָּל־חֶבֶל הָאָרֶזֶב לְכָל־הַבְּשָׁן הַזֶּה יִקְרָא אֶרֶץ רְפָאִים:
 (יד) יֵאֵיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת־כָּל־חֶבֶל אֲרֶזֶב עַד־גְּבוּל
 הַגִּשְׁשׁוּרִי וְהַמַּעֲבָתִי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ אֶת־הַבְּשָׁן חֲנֹת
 וַיֵּאֵיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה: שְׁבִיעִי (טו) וְלַמְּקִיר נָתַתִּי אֶת־הַגְּלָעָד:
 (טז) וְלַרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן־הַגְּלָעָד וְעַד־נַחַל אֲרָנָן תּוֹךְ

egyik legmagasb ága, a' Jardén mentében terjedő, éjszak-
 tól délfele Menasseh tartományának széleig, a' hol neve
 elváltozván, B á s á n n a k nevezetik. — (11) E' vers különb-
 féle kétségeket támasztott, 's annyi világos, hogy Móseh
 szájában Ógnak ezen körülményes leírása igen is felesleges
 volna, mert minek is írná le Móseh Óg testi nagyságát
 azok előtt, kikjával egy ütközetben harczolván, azt szem-
 mel láthatták. A' többire igen hibető Michaelis hozzá-

egész népét és országát: úgy cselekedjél vele a' mint cselekedtéél Szíchóonnal, az Emóri királyával, ki Chesbónban lakik vala. — (3) Kezünkbe adá tehát Jehova Istenünk Ógot is, Básán királyát és egész népét, és megvertük úgy, hogy nem maradt meg neki semmije. — (4) És elfoglaltuk minden városait akkor időben: nem volt csak egy város is, mellyet meg nem vettünk volna tőlök: hatvan várost, Argób egész vidékét, a' Básánbeli Óg királynak országában, — (5) Ezen városok pedig mind magas falakkal, kapukkal és závarokkal valának erősítve, az igen sok kerítetlen városokon kívül. — (6) És eltörlők azokat, a' mint cselekvénk Szíchóonnal, Chesbón királyával, elpusztítván városai minden férfait, nőjeit és gyermekeit. — (7) A' barmot pedig a' városok zsákmányával martalékra vetettük közöttünk. — (8) Akkor időben elfoglalók Emóri két királyának kezeiből a' földet, melly a' Jardénon innen vala, Arnón folyányától fogva Chermón hegyéig. — (9) — A' Czidónbeliek nevezik a' Chermónt Szir-

---

Básánban. A' mennyiben azonban Reland Palaestinájában (p. 109) a' leghitelesb kútfókkal megösmerkedhettünk, Trachon legfőlebb is Menasseh birtokának szomszédságában feküdhett, Onkelos pedig nem a' dolog mivolta, hanem a' szó értelme szerint fordított. Ugyan is *τραχων* a' görögben zordon, járhatlan vidék, *ארגב* pedig annyi mint göröngyös, melly szinte olyan vidékre látszik czélozni. — (9) *חַרְמוֹן* Chermón a' Libánonnak,

וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ וְאֶת-אֲרָצוֹ וְעַשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן
 מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן: (ג) וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 בְּיַדנוּ גַם אֶת-עוֹג מֶלֶךְ-חַבְשֹׁן וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ וַנִּכְהוּ עַד-
 בְּלִתי הַשָּׂאִיר-לוֹ שָׂרִיד: (ד) וַנִּלְכֹּד אֶת-כָּל-עָרָיו בְּעַת
 תְּהוֹא לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא-לָקַחְנוּ מֵאֲתָם שְׂשִׁים עִיר
 כָּל-חֶבֶל אֲרָגָב מִמְּלַכַת עוֹג בְּבָשָׁן: (ה) כָּל-אֱלֹהֵי עָרִים
 בְּצָרַת חוֹמָה גְּבַתָּה דְּלִתִּים וּבְגִיחַ לְבַד מַעְרֵי הַפָּרֹז הַרְבֵּה
 מְאֹד: (ו) וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
 חֲחָרָם כָּל-עִיר מֵתָם הַנָּשִׁים וְחַמָּה: (ז) וְכָל-הַבְּחֵמָה
 וְשִׁלַּל הַעָרִים בְּנוֹנוּ לָנוּ: (ח) וַנִּקַּח בְּעַת תְּהוֹא אֶת-הָאָרֶץ
 מִיַּד שְׁנֵי מְלָכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִנַּחַל אֲרָנוֹ
 עַד-תַּר חֶרְמוֹן: (ט) צִידָגִים יִקְרָאוּ לְחֶרְמוֹן שְׂרִיז וְהָאֱמֹרִי

III. (4) הבל tulajdonképen kötöszer, kötél. (v. ö. הבל = Kabel = Koppel = Copula = *καυλος*) Minthogy pedig a' földmérés a' mint Am. 7. f. 17. v. Mich. 2. f. 5. v. és Zach. 2. f. 5. v. ki tetszik, kötéllel vitetett véghez, kölcsön értelembe a' földdarabot vagy a' vidéket is הבל - nek neveztek. Argób. Onkelos Trachonitis, melyről Buxtorf tőlem nem ösmert kútfő szerint: est nomen proprium loci Trachonitis, Regio Syriae Palaestinae inter montem Libani et lacum Tiberiadis. Ha ez áll, Trachon nevű vidéknek tetemes kiterjedést kell tulajdonitanunk, úgy hogy annak csak egy része lehetett

reszteni, mert Jehova Istened megkeményítette lelkét, és megszilárdította szívét, hogy adná őt kezébe, a mint most csakugyan van. — (31) Mondá pedig Jehova nekem: Lásd! evvel kezdem meg, hogy megejtsem Szi-chont és országát előtted, kezd el te az elfoglalást, elfoglalván annak földét. — (32) És kijöve Szíchón minden népével egyetemben előnkbe harczra Jáhczába. — (33) 'S megejté őt Jehova Istenünk előttünk, és megvertük őt és fiait és egész népét. — (34) És meg-
 vevők minden városait azon időben, és eltöröltük vá-
 rosai minden férfiai, nőjeit és kisdedeit, nem hagyánk
 meg semmit. — (35) Egyedül a' barmot vetettük mar-
 talékra közöttünk, azon városoknak zsákmányával,
 mellyeket megvettünk. — (36) Aróértől fogva, melly
 Arnón folyányának partján van, — a' folyány közepén
 lévő várost is ide érve — Gileádig, egy város sem
 vala, melly túlnyomó hatalommal birt volna; Jehova
 Istenünk mindnyájokat megejté előttünk. — (37) Csak
 Ammón fiainak földéhez nem közeledtél, Jabbok foly-
 ányának egész mellékéhez, 's a' hérczek városaihoz,
 és mind azon helyekhez nem, mellyektől Jehova Iste-
 nünk megtiltott. —

III. (1) Fordulván pedig, fölmenénk Básán felé,
 és kijöve Óg, Básán királya minden népével egyetem-
 ben előnkbe harczra Edreibe. — (2) De Jehova mon-
 da nekem: Ne félj tőle: mert kezébe adtam őt és

מֶלֶךְ חֲשׁוֹן תַּעֲבֹרנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ
 וְאִמַּץ אֶת־לִבְכוֹ לְמַעַן תִּתְּנוּ כִּידָהּ בַּיּוֹם הַזֶּה: ס ששי
 (6) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רְאֵה הִחַלְתִּי תַתּ לְפָנֶיךָ אֶת־סִתְּחָן
 וְאֶת־אַרְצוֹ תַחַל רָשׁ לְרֵשֶׁת אֶת־אַרְצוֹ: (7) וַיֵּצֵא סִתְּחָן
 לְקִרְאֹתָנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לְמַלְחָמָה יְהֻצָּה: (8) וַיִּתְּנֻהוּ יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנִּגַּד אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ: (9) וַנִּלְכַּד
 אֶת־כָּל־עָרָיו בַּעַת הַהוּא וַנַּחֲרֵם אֶת־כָּל־עִיר מִתָּמָס וְהַנְּשִׁים
 וְהַטָּף לֹא הִשְׁאֲרָנוּ שְׂרִיד: (10) בַּק הַבְּהֵמָה בָּנוּנוּ לָנוּ
 וְשָׁלַל הָעָרִים אֲשֶׁר לְכַדְנוּ: (11) מִקְּרַעַר אֲשֶׁר עַל־שִׁפְת־
 נַחַל אֲרָנָן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּנַחַל וְעַד־הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קְרִיָּה
 אֲשֶׁר שָׁגַבְתָּ מִמֶּנּוּ אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ:
 (12) בַּק אֶל־אַרְצָךָ בְּנֵי־עַמּוֹן לֹא קָרַבְתָּ כִּלְיָד נַחַל יַבֵּק
 וְעָרֵי הַחֵר וְכָל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

ג (6) וַנִּפְּן וַנַּעַל הַרְדָּה הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עֹגֹ מֶלֶךְ־חֲבָשָׁן
 לְקִרְאֹתָנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לְמַלְחָמָה אֲדָרְעִי:
 (7) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי כִידָהּ נָתַתִּי אֹתוֹ

בניו קרי

(34) *füzet-csere*, (hypellage) a' helyett
 על קרבן העצים *mint* את כל מהם וכו' העיר
 (Neh. 10. f. 34. v.) a' helyett הקרבן על עצי הקרבן
 (I. Glassius p. 317). A' Sept.
 ban egyedül *πασαν πολιν* van, מהם, helyett,
 úgy látszik, *המם*-t olvastak. —

letelepedének mind e' mai napig. — (23) Az Avvim, kik kerítetlen helységekben laktak Ázáig, a' Kaftórim által, kik Kaftórból jöttek, kivesztettek, és ezek telepedének meg helyökben. — (24) Keljetez föl és menjetez át Arnón folyányán: íme kezedebe adom Szíchónt, Chesbón királyát, az Emórit és annak földét; itt kezd meg az elfoglalást és támadd meg haddal. — (25) Mai nap kezdék tőled való félelmet és rettegést támasztani az ég alatt lévő minden népekben, kik híredet hallván, megrémülendnek, megdöbbenendek előtted. — (26) Küldék tehát követeket Kedémóth pusztájából Chesbón királyához, Szíchónhoz béke izenettel, mondván: — (27) Engedj átköltözöm földeden, csak az országuton menendek, 's ki nem akarok térni sem jobbra sem balra. — (28) Eleséget, hogy egyem, pénzen adj nekem, és vizet hogy igyam szinte pénzen adj, csak engedj gyalog átköltözöm. — (29) — A' mint cselekvének Észáv fiai nekem, kik lakoznak Széirben, és a' Móábim, kik Árban laknak, — míglen átkeltem a' Jardenon a' földre, mellyet Jehova Istenünk ad nekünk. — (30) De nem akára minket Szíchón, Chesbón királya áte-

---

menetet, különbözök az itt említett Észáv fiaitól, kik Széirt lakják. Ezen Észaviták, kik a' bérczes, napjainkban Dsebalnak nevezett Palaestina déli részeit bírták, a' Jiszráélitáknak az átmenetet megengedék. —

(כג) וְהַעֲנִים הַיֹּשְׁבִים בְּחֻצְרֵים עַד־עֵנֶה בְּפִתְרִים הַיֹּצְאִים
 מִבְּפֶתֶר הַשְּׁמִירִים וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם: (כד) קוּמוּ סֹעֵו וְעַבְרוּ
 אֶת־נַחַל אֲדֹנָן רֵאשֶׁה נָתַתִּי בְיַדְךָ אֶת־סִיחֹן מֶלֶךְ־חֻשְׁבֹּן
 הָאֱמֹרִי וְאֶת־אֲרָצוֹ חָחַל רֶשֶׁה וְחַתְגֹּר בּוֹ מִלְחָמָה: (כה) הַיּוֹם
 הַזֶּה אָחַל' תַּת פַּחְדְּךָ וַיִּרְאֶתְךָ עַל־פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל־
 הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֶךָ וְרִגְוֵו וְחָלוּ מִפְּנֶיךָ:
 (כו) וַאֲשַׁלַּח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֻמוֹת אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ
 חֻשְׁבֹּן דְּבַרִי שְׁלוֹם לֵאמֹר: (כז) אֶעֱבְרָה בְּאֲרָצְךָ בְּדֶרֶךְ
 בְּדֶרֶךְ אֶלְךָ לֹא אֶסּוֹר יָמִין וּשְׂמֹאל: (כח) אֲכַל בַּכֶּסֶף
 תִּשְׁפְּרֵנִי וְאֲכַלְתִּי וַיְמִים בַּכֶּסֶף תִּתֶּן־לִי וּשְׂתִיתִי רֶק אֶעֱבְרָה
 בְּרִגְלוֹ: (כט) בְּאֲשֶׁר עָשׂוֹלִי בְנֵי עֵשׂוֹ הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעֲרֵי
 וְהַמִּוֹאֲכִים הַיֹּשְׁבִים בְּעַר עַד אֲשֶׁר־אֶעֱבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־
 הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: (ל) וְלֹא אָבָה סִיחֹן

סוף דגושח

rosal közül a' legszélsőbb délre. כפתרים I. Gen. 10. f. 1. v.
 jegyz. — (26) קדמות Kedémóth. Emórij birodalmának
 egyik határvárosa (Jehos. 13. f.), melynek környékében lé-
 vő puszta hasonló nevet viselt. — (29) 'כאשר וכו' mint
 cselevének Észáv fia i stb. Ez — azt mondja Rosenmül-
 ler — nem ellenkezik'avval, mit Num 20. f. 14—21. v. olva-
 sunk, mi szerint az Edomiták az országokon való átmenetet
 a' Jiszráélitáknak eltiltják. Mert az Edomiták, kikről Num.
 szó van, és kik a' Jiszráélitáknak nem engedék meg az át-

kép cselekvék Jiszráél is öröksége földében, a' melyet adott nekik Jehova. — (13) Most fölkerelkedvén mentek át Zered folyányán: és átkelénk Zered folyányán. — (14) Az időtől fogva pedig, hogy elindultunk Kádés-Barnéától, míg átmenénk Zered folyányán, harmincznyolcz év telt el; míg a' hadfiak egész nemzedéke megemésztetnék a' táborból, a' mint megesküdt vala nekik Jehova. — (15) Jehovának karja is ellenök vala, hogy kikoptassa őket fogytokiglan a' táborból. Miután pedig a' hadfiak mindnyájan végkép kihaltak a' nép közül. — (17) Szóla Jehova hozzám, mondván: — (18) Ma te átmegy Ár közelében Móáb határán. — (19) Közel jutván tehát Ammón fiaihoz, ne háborgasd őket és össze ne kapj velök, mert nem adok neked Ammón fiainak földéből semmit örökségül: mert Lót fiainak adtam azt örökségül. — (20) Óriások földének tartották azt is; óriások laktak azon régenten, kiket az Ammoniták Zamzumimoknak hívtak. — (21) Nagy és számos nép, és szálas mint az Anákim, és kivesztette Jehova azoknak színe elől: és kiüzék őket és megtelepedének helyökbe. — (22) Mikép cselekvék Észáv fiaival is, kik Széírben laknak, kiknek színe elől kivesztette a' Chórít, úgy hogy ezeket kiüzvén, helyökbe

161] való tenger mellékét lakták 1. Jehos. 13. f. 3. v. 18. f. 24. v. — הצרים 1. Gen. 25. f. 16. v. jegyz. עוה Á z á h. Philistaea öt fejedelemségének egyik székvárosa; Philistaea vá-

תחתם באשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר נתן יהוה
 להם: (יג) עתה קמו ועברו לכם את נחל זרד ונעבר
 את נחל זרד: (יד) ותימים אשר הלכנו מקדש ברנע
 עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד
 הם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה באשר נשבע
 יהוה להם: (טו) וגם יד יהוה היתה בם להמם מקרב
 המחנה עד המם: (טז) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה
 למות מקרב העם: (יז) וידבר יהוה אלי לאמר:
 (יח) אפת עבר תיום את גבול מואב את ער: (יט) וקרבת
 מול בני עמון אל תצדם ואל תתגר בם כי לא אתן
 מארץ בני עמון לך ירשה כי לבני לוט נתתה ירשה:
 (כ) ארץ רפאים תחשב אף הוא רפאים ישבו בה לפנים
 והעמנים יקראו להם זמזמים: (כא) עם גדול ורב ורם
 בענקים וישמידם יהוה מפניהם וירשם וישבו תחתם:
 (כב) באשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר השמיד
 את חברי מפניהם וירשם וישבו תחתם עד תיום הנה:

אנשי (14). אבל יספר כותב הפורס ח"ך נכלו מואב זה חרץ רפאים וכו'.
 hadfiak, máskint és viiagosabban: az akkor
 hadra alkalmas férfiak. — (20) זמזמים I. Gen, 14. f.
 5. v. — (22) העוים Az Avim. Pálaestinának Philstaea fe-

nak adtam birtokul Széir hegyét. — (6) Élelmet pénzen vegyetek tőlök, 's úgy egyetek, a' vizet is pénzen szerezzétek meg tőlök, és úgy igyatok. — (8) Mert Jehova Istened megáldott téged kezed minden munkájában, gondja vala reád mióta e' nagy pusztát bejárod; már negyven éve, Jehova Istened mindig veled vala, és te semmi nélkül nem szükölködtél. — (8) Elmentünk tehát atyánkfiain Észáv fiai mellől, kik Széirben lakoznak vala, a' síkság feléi útról, Élath és Eczjón-Geber mellől, és megtérülvén átmenénk Móáb pusztája útján. — (9) És monda Jehova nekem: Ne háborgasd Móábot, és ne támadd meg haddal; mert nem adok neked birtokul földjéből semmit, mert Lót fiainak adám Árt birtokul. — (10) Az Émim lakták azt annak előtte, nagy és számos nép és szálas mint az Anákim. — (11) Óriásoknak állittatának azok is, mint az Anákim, és a' Móábiták hívták őket Émimnek. — (12) Széirben pedig laktak a' Chórim az előtt, de Észáv fiai elűzék, elpusztíták őket, és megtelepedének helyökbe, a' mi-

---

— A' mit Móseh itt — azt mondja Dathe — 10 — 13 v. és 26—23 v. ig. valamint 8. f. 9—11. v. és 14. f. 13. v. beszéde fonalát félbeszakasztva, más népek történeteiből mond, vagy magától Mósehtől a' leírás alkalmával tett megjegyzés, vagy, a' mi hihetőbb, későbbi kéznek, fölvilágosító jegyzete. V. ö. Mendelssohn Bibliájában Homberg jegyzetét e' versre ; וְהָרְאָה מִצְרַיִם מִצְרַיִם שָׂחָה חַיִּין חָלוּ דַרְרֵי דַסָּה ;

אֶת־הַר שְׁעִיר: (ו) אֶכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאֲתֶם בְּכֶסֶף וְאֶכְלֹתֶם
 וְגַם־מַיִם תִּכְרוּ מֵאֲתֶם בְּכֶסֶף וּשְׁתִיתֶם: (ז) כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ
 בֵּרְכֶךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ יִרְעֶ לְכַתּוֹף אֶת־תַּמְדְּכָר הַגָּדֹל
 הַזֶּה וְהוֹ אַרְבָּעִים שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֵיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָבָר:
 (ח) וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אֲחִינוּ בְנֵי־עִשׂוּ הַיּוֹשְׁבִים בְּשַׁעִיר מִדְּבָר
 הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמַעֲצִין גִּבֹר * ס וְנִפְּן וַנַּעֲבֹר דְרָד מִדְּבָר
 מוֹאָב: (ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל־תָּצַר אֶת־מוֹאָב וְאֶל־
 תִּתְּנֶנּוּ בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא־אֲתֹנן לָךְ מֵאֲרָצוֹ יִרְשָׁה כִּי לְבַנְי־
 לוֹט נָתַתִּי אֶת־עַד יִרְשָׁה: (י) הָאֲמִים לְפָנַי יֵשְׁבוּ בְּתֶּ
 עַם גָּדוֹל וְרַב וְרַם בְּעֵנְקִים: (יא) רְפָאִים יִחְשְׁבוּ אֶף־הֵם
 בְּעֵנְקִים וְהַמֹּאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֲמִים: (יב) וּבְשַׁעִיר יֵשְׁבוּ
 הַחֲרִים לְפָנַי וּבְנֵי עִשׂוּ יִירְשׁוּם וַיִּשְׁמִדוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ

* פסקא באמצע פסוק

Mert Jehova Is-
 tened megáldott téged kezed minden munká-
 jában és így vagyonotokból kitéllk, hogy az élelmi szük-
 ségeket Észav fiaitól vásárolhassátok. — (8) Éliath és
 Eczjón-Gáber kikötő helyek az arabiai tengeröböl mel-
 letti, Edóm birtokában: az elsőről vette az aleani tengerö-
 ből elnevezését. (9) ער Ár. Móáb székvárosa, Arnón folya-
 mától délre. A' szó jelentése város, a' honnan Jesajah
 azt gyakran קיר nak is, a' mi szinte várost jelent (I.
 Jes. 15. f. 1. v.) nevezi. (10) אמים Émim, félelmesek
 I. Gen. 14. f. 5. v. — (12) חרים Chórim I. Gen. 14. f. 6. v.

dig Jehova nekem: Mond meg nekik: Ne menjetez föl, és ne ütközzétek meg, mert nem vagyok közöttetek, hogy meg ne veretessetek ellenségeitektől. — (43) És megmondám ezeket nektek és nem fogadátok szót; sőt elleneszegületek Jehova szavának, és elbizottan fölmentetek a' hegyre. — (44) Kijöven pedig az Emöri, ki a' hegyen lakik vala, előttökbe, üzöbe vevék titeket, mint a' méhek teszik, és szétszalaszták titeket Széirben egész Chormáhig. — (45) És megtérvén, siránkoztatok Jehova előtt, de nem hallgatá meg Jehova szavatokat, és nem figyele reátok. — (46) És tartózkodtatok Kádésben a' hosszas időn át, mellyen amott kelle maradnatok. —

II. (1) Azután megtérvén elköltözénk a' pusztába, a' hináros tenger feléi uton, a' mint szólott hozzám Jehova: és megkerültük Széir hegyét sok ideig. — (2) És szóla Jehova hozzám, mondván: — (3) Elég soká kerülgettétek már e' hegyet, térüljetez észak felé. — (4) 'S a' népnek parancsold meg mondván: Tí átmenendök vagytok atyátokfiai, Észáv fiainak határin, kik Széirben lakoznak és tartanak tőletek, de ti óvakodjatok. — (5) Össze ne kapjatok velök, mert egy talpnyit sem adok nektek tartományokból, mivel Észáv-

---

mert nem mondatik, hogy tetteg át mentek Észáv határin, hanem hogy átmenendök, és hogy az esetben nekik a' következők redeltetnek. A' Ramban szavai כחשך כחשך הם עוברים

אָמַר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלַחְמוּ כִּי אֵינִי בְקִרְבְּכֶם וְלֹא
 תִּגְנְפוּ לִפְנֵי אֵיבֵיכֶם: (מג) וַאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם
 וּתְמַרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וּתְזוּרוּ וּתַעֲלוּ הַחֲרַת: (מד) וַיֵּצֵא
 הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּהַר חֲחֹוּא לְקִרְאֲתֶכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר
 תַעֲשִׂינָה הַדְּבָרִים וַיִּפְתּוּ אֶתְכֶם בְּשַׁעִיר עַד־חֲרָמָה:
 (מה) וַתֵּשְׁבוּ וַתִּכְבוּ לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־שָׁמַע יְהוָה בְּקִלְכֶם
 וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם: (מו) וַתֵּשְׁבוּ בְּקִדְשׁ יָמִים רַבִּים כִּי־יָמִים
 אֲשֶׁר יִשְׁבַתֶּם:

ב (6) וַנִּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה בְּרֶדֶךְ יַם־סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
 אֵלַי וַנִּסַּב אֶת־הַר־שַׁעִיר יָמִים רַבִּים: ס חמישי
 (3) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ג) רֵב־לָכֶם סָב אֶת־הַחֲרַת
 הַזֶּה פָּנּוּ לָכֶם צַפְנָה: (ד) וְאֶת־הַעַם צוּ לֵאמֹר אַתֶּם
 עֲבָרִים בְּגִבּוֹל אַחֵיכֶם בְּנֵי־עֵשׂוּ הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעִיר וַיִּירָאוּ
 מִכֶּם וַנִּשְׁמַרְתֶּם מְאֹד: (ה) אֶל־תִּתְּנֶרוּ לָם כִּי לֹא־אַתֶּן
 לָכֶם מֵאֲרָצִים עַד מִדְּבַר בְּתֵרֶגֶל כִּי־יִרְשָׁה לַעֲשׂוּ נְתַתִּי

II. (1) s o k i d e i g — harminecznyolez évig, mert Kádés-Barnéából a' Jiszráéliták Miczrajimból való kijöttek utáni második évben elindulván, Széir hegyét, melyen keresztül egy pár nap alatt juthattak volna el az ígért földre, megkerülve, a' negyvenedik évig voltak a' pusztában. — (4) Itt semmi ellenmodás Num. 20. f. 20 v. — vel,

landja a' jó földet, melly felől megesküdtem, hogy adnám őseiteknek. — (36) Kivéven Kálébot, Jefuhel fiát; ő megfogja látni, és neki adandom a' földet, mellyet tapodott, és az ő fiainak; mert Jehovának útján sürgölődött. — (37) Még én reám is haraguvék Jehova miattatok, és kimondá: te sem mégy oda bé. — (38) Hanem Jehosúa, Nún fia, ki nálad inaskodik, ő menend be oda: azt biztasd, mert az adandja a' földet birtokul Jiszáélnak. — (39) Kisdedeitek pedig, kikiről szólatok, hogy martalékká lesznek, fiaitok tudni illik, kik most még nem ösmernek jót vagy gonoszt, azok menendnek be oda, nekik adom és ők fogják birni a' tartományt. — (40) Ti pedig megtérven, menjetek a' pusztába, a' hináros tenger útján. — (41) És azt felelétek és mondatok nekem: vétkeztünk Jehova ellen, mi fölmegyünk és megütközünk, a' mint parancsolá Jehova, mi Istenünk; és mindnyájan hadi fegyvereiteket fölkötven, könnyelmüleg a' hegyre indultatok. — (42) Monda pe-

---

melly miatt az ígért földre való bemeneteltől eltiltatott. — (41) עָוֵנוּ E' szó csak itt az egyszer fordul elő a' sz. írásban és csupán az arabból magyaráztható, mellyben *) annyi mint könnyű lenni, miből asztán a' heberben a' חִייל könnyűnek tartani, könnyelmüleg cselekedni, hamarkodni.

---

*) ܐܢܝܢ

הָרַע הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לְאַבְרָהָם׃
 (לו) וְזוֹלָתִי כָּלֵב בְּיָפְנֵהוּ תוֹא יִרְאָנָה וְלוֹ-אֶתָּן אֶת-הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר דִּבַּר-כָּהֵן וּלְבַנָּי יַעֲן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרֵי יְהוָה׃
 (לז) גַּם-כִּי הִתְאַנֶּף יְהוָה בְּגַלְלֵכֶם לֵאמֹר גַּם-אֶתָּה לֹא-
 תִבָּא שָׁם׃ (לח) יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן הָעַמֵּד לְפָנָיו הוּא יָבֵא
 שִׁמָּה אִתּוֹ חֹזֵק כִּי-הוּא יַחֲלִילָנָה אֶת-יִשְׂרָאֵל׃ רַבִּיעִי
 (לט) וּטַפְכֶם אֲשֶׁר אִמַּרְתֶּם לְבִנֵי יְהוָה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא-
 יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וְרָע הֵמָּה יָבֹאוּ שִׁמָּה וְלַחֵם אֶתְנֶנָּה וְהֵם
 יִירְשׁוּהָ׃ (מ) וְאַתֶּם פָּנּוּ לָכֶם וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶרֶךְ יַם-סוּף׃
 (מא) וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ אֵלֵי חֲטֵאנוּ לַיהוָה אֲנַחְנוּ נַעֲלָה
 וְנִלְחַמְנוּ כָּכָל אֲשֶׁר-צִוָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַתַּחֲנֹדוּ אִישׁ אֶת-
 כְּלֵי מִלְחַמָּתוֹ וַתַּחֲנִינוּ לַעֲלֹת הַחֲרָדָה׃ (מב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי

(36) mert Jehovának utján sürgölődött. — Szólásmód, mely teljesen a' biblia szellemében van, és mellynek alapja מלא szónak eddig senkitől nem sejtett új értelme; ugyan is *) az arabban, annyi mint sürgötős, sietős volt menete, mellyel össze lehet hasonlítani a' görög μόλεω-t (38) בגללכם miattatok. Tulajdonképen általatok. Mert csakugyan a' Jisráéliták versengése következésében követte el Móseh azon Isten elleni vétékét,

*) مَلَّ

és hozának választ, mondván: jó a' föld, mellyet Jehova Istennünk ad nekünk. — (26) De nem akartatok fölmenni, hanem ellenszegültetek Jehova Istenetek szavának. — (27) És zúgolódátok sátoraitokban, mondván: Ellenünk való gyűlölségből hozott ki minket Jehova Miczrajim földéről, hogy adna minket Emóri kezébe, ki bennünket eltöröljőn. — (28) Hová menjünk föl mi? Atyánkfiai elcsüggesztették sziveinket, mondván: számos ott a' nép és nálunk magasb termetű; a' városok is nagyok és váraik égbe nyúlók, és Anák fiait is láttuk ott. — (29) Én pedig mondám nektek: Ne rettegjetek és ne féljetek azoktól. — (30) Jehova Istenetek, ki előttetek jár, hadakozandik érettetek, a' mint cselekvék Miczrajimban szemetek láttára. — (31) És a' pusztában, hol láttad, miként hordozott téged Jehova Istened, a' mint az atya fiát hordozza azon egész uton, mellyen jöttetek, mig ezen helyre megérkeztetek. — (32) És mind a' mellett nem hívétek Jehova Istenetekbe. — (33) Ki előttetek járt az uton, helyt kiszemelendő szállomástokra; éjelen tűzben az utba igazítandó titeket, mellyen járatok kellessék, és nappal felhőben. — (34) Meghallá pedig Jehova beszédetek szavát, és megharaguvék és megesküvék, mondván: — (35) Senki ezen emberek közül, e' gonosz nemzetség nem lá-

---

szót a' mennyiségről, רם magas-t a' termetről érti. וגם בני ענק ובו' és A nak fiait stb. l. Num. 13. f. 23. v. jegyz.

ויִזְכְּרוּ אֱלֹהֵינוּ וַיֵּשְׁבוּ אִתָּנוּ דְבַר וַיֹּאמְרוּ מִכִּבְּרַת הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: (כו) וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת
 וּתְמַרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: (כז) וּתְרוּגְנוּ בְּאַהֲלֵיכֶם
 וּתְאֹמְרוּ בְּשִׁנְאֶרֶת יְהוָה אִתָּנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 לָתֵת אִתָּנוּ בְּיַד הָאֹמְרֵי לְהַשְׁמִידֵנוּ: (כח) אָנְחָה וְאָנְחָנוּ
 עֲלֵים אֲחֵינוּ חֲמָסוֹ אֶת־לִבְכֵנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וָרֶם
 מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמַיִם וְגַם־בָּנֵי עֲנֻקִים
 רָאִינוּ שָׁם: (כט) וְאָמַר אֲלֵכֶם לֹא־תַעֲרֹצוּן וְלֹא־תִירָאוּן
 מֵחֵם: (ל) יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תְּהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלְחֶם לָכֶם
 כָּכֵל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם: (לא) וּבַמִּדְבָּר
 אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר יִשְׂאֵ־
 אִישׁ אֶת־בְּנוֹ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכֶתֶם עַד־בְּאֵפֶס
 עַד־הַמָּקוֹם תְּהֵה: (לב) וּבְדַבַּר תְּהֵה אֵינְכֶם מֵאֲמִינִים בִּיתְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם: (לג) תְּהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ לְתוֹר לָכֶם מָקוֹם
 לְחַנְתְּכֶם בְּאִשׁוֹ לִילָה לְרֹאשׁוֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ
 וּבַעֲנָן יוֹמָם: (לד) וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דְּבָרֵיכֶם וַיִּקְרָא
 וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: (לה) אִם־יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה תְּדַרֹּר

עם גדול ורם (28) — I. Exod. 21. f. 6. v. — המשפט לאלהים הוא
 E' szavak fordításában Onkelost követtük, ki גדול nagy

mi pör támad atyátokfiai között, 's ítéljétek igazság szerint az ember és atyjafia között, és az idegen között.

— (17) Ne legyetek személyválogatók az ítéletben: kicsinyt és nagyot egyaránt halgassátok meg, ne tartsatok senkitől, mert az ítélet Isten dolga; a' mi pedig nehéznek tetszik előttetek, előmbe hozzátok, és én meg hallgatom. — (18) És megparancsolám nektek az időben mindeneket, a' miket kellene cselekednetek. — (19) Elköltözvén pedig a' Chórébtől, bejártuk mind az egész nagy és rettenetes pusztát, mellyet láttatok, az Emóri hegyének útján, a' mint parancsolta Jehova Istenünk nekünk, 's eljutánk Kádes-Barnéaig. — (20) 'S Mondtam akkor nektek: Eljutottatok Emóri hegyéig, mellyet Jehova Istenünk ad nekünk. — (21) Lásd, neked szánta Jehova Istened e' földet, menj föl, foglald el, mikép megmondta Jehova, őseid Istene neked. Ne félj és ne csüggedj. — (22) Ti pedig hozzám járulván mindnyájan mondatok: Küldjünk embereket előttiünk, hogy kémleljék meg nekünk azt a' földet, és hozzanak nekünk választ, az út felől, mellyen kelljen föl menniünk, és a' városokról, mellyeket megszállandók vagyunk. — (23) Melly dolog helyesnek tetszvéen szemeim előtt, választék közületek tizenkét férfit, minden nemzetségből egy egy férfit. — (24) Kik elindulván fölmentek a' hegyre, és elérkezvén Eskól völgyeig, megkémlelék a' földet. — (25) És vévén a' tartomány gyümölcseiből is, aláhozák nekünk,

צֶדֶק בֵּין-אִישׁ וּבֵין-אָחִיו וּבֵין גֵּרֹ: (יז) לֹא-תִפְּרֹוּ פָּנִים
בְּמִשְׁפָּט בְּקִטְוֹן בְּגִדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תִגְוֹרוּ מִפְּנֵי-אִישׁ בֵּין
הַמִּשְׁפָּט לְאֵלֵתִים הוּא וְתִדְבֹר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן
אֵלַי וְשָׁמַעְתִּיו: (יח) וְאַצִּוֶה אֶתְכֶם בְּעֵת חַתּוּא אֵת כָּל-
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: (יט) וְנִסַּע מִחֵרֶב וְגִלְגָל אֵת כָּל-
הַמְדַבֵּר הַגְּדוֹל וְהַגְּדוֹלָה הוּא אֲשֶׁר רִאִיתֶם דֶּרֶךְ הַר
הָאֱמֹרִי בְּאֲשֶׁר צִוֶּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲתָנוּ וְנָבֵא עַד קָדַשׁ
בְּרַנַּע: (כ) וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּאַתֶּם עַד-הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר-יִתְּנָה
אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: (כא) רְאֵה נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לְפָנֶיךָ אֶת-
הָאָרֶץ עֲלֶיהָ רָשׁ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶל-
תִּירָא וְאַל-תַּחַת: שְׁלִישִׁי (כב) וְתִקְרְבוּן אֵלַי כְּלִכֶּם וְתֹאמְרוּ
נִשְׁלַחַת אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחֲפְרוּ-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ וַיֵּשְׁבוּ אֲתָנוּ
דִּבֶּר אֶת-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה-כָּפָה וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא
אֱלֹהֵינוּ: (כג) וַיִּיטֵב בְּעֵינַי הַדְּבָר וְאַקַּח מִכֶּם שְׁנַיִם עָשָׂר
אַנְשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְטֹ: (כד) וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הַחֶרֶד וַיָּבֵאוּ
עַד-נַחַל אֶשְׁכֵּל וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ: (כה) וַיִּקְחוּ בַיָּדִם מִפְּרֵי הָאָרֶץ

földén kezdé Móseh magyarázni a' törvényt, mondván: (6) Jehova Istenünk szólott hozzánk Chóreb hegyén, mondván; elég soká mulattatok e' hegynél. — (7) Fordúljatok meg és elköltöztvén, nyomúljatok be Emóri hérazeibe és szomszéd környékeibe, a' síkság, a' bércz, a' lapály, a' déli vidék, a' tenger mellék, 's a' Kenaani földébe, Lebánón környékébe Peráth nagy folyamáig. — (8) Íme, nektek adtam e' földet; menjetek be, és vegyetek birtokba azon földet, mellyről megesküdött Jehova őseiteknek, Ábrám, Jiczchák és Jaakóbnak hogy nekik adja és ivadékaiknak utánok. — (9) Szó-lék pedig akkor hozzátok mondván: Nem viselhetlek ma-gam titeket, — (10) Jehova Istenetek szaporított titeket, és mai nap annyin vagytok, mint az ég csillagai. — (11) Jehova őseitek Istene gyarapítson titeket, hogy ezerszer annyivá legyetek, és áldjon meg titeket, a' mint megígérte. — (12) Mikép viselhetem el én magam bajaitokat, terheitek és ügyeiteket. — (13) Rendeljétek magatoknak mindenik nemzetségekből bölcs, értelmes és nevezetes férfiakat, hogy előljáróitokká tegyem őket. — (14) 'S felelétek nekem 's mondátok: Jó dolog az a' mit mondál teendőnek. — (15) Választván tehát nem-zetségeitek előkelőbbeit, bölcs és nevezetes férfiakat, azokat rendelém előljáróitokká, ezeredesekké, százado-sokká, ötvenedesekké és tizedesekké, és tisztartókká nemzetségek között. — (16) És megparancsolám bír-ítoknak az időben, mondván: Hallgassátok meg, ha

הִירָדוּן בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם הוֹאִיל מִשֹּׁה בָּאָר אֶת־הַחֹרֶת הַזֹּאת
לֵאמֹר: (ו) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֶרֶב לֵאמֹר רַב־
לָכֶם שִׁבֵת בְּהָר הַזֶּה: (ז) פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ תָר
הָאֶמְרִי וְאֶל־כָּל־שִׁכְנָיו בְּעַרְכָּהּ בְּהָר וּבְשִׁפְלָהּ וּבְגִב
וּבְתוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹנוֹן עַד־תַּחַת הַגִּלְגָל נָתַר
פָּרַת: (ח) רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ וְרָשׁוּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְעִקֵּב לָתֵת לָהֶם וּלְזֶרְעָם אַחֲרֵיהֶם: (ט) וְאָמַר אֲלֵכֶם
בָּעֵת הַהוּא לֵאמֹר לֹא־אוּכַל לְבָרִי שְׂאֵת אֶתְכֶם: (י) יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם בְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב:
שְׁנֵי ^{שָׁמַר} (יא) יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יִסֶּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֵלֶּף
פְּעֻמִּים וַיְבַרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: שְׁנֵי ^{בְחֹל} (יב) אֵיכָתֶּה
אִשָּׁא לְבָרִי מִרְחֹכֶם וּמִשְׂאֵכֶם וּרְיִכֶם: (יג) הָבּוּ לָכֶם
אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנַבְנִים וַיְדַעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרֹאשֵׁיכֶם:
(יד) וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב־חֲדָבְרָךְ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת:
(טו) וְאַתָּה אֶת־רֹאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיְדַעִים
וְאַתָּן אוֹתָם רֹאשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֱלֹפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי
חֲמֻשִׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֹת וְשְׂמָרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: (טז) וְאַצְוֶה
אֶת־שְׂפָטֵיכֶם בָּעֵת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפָטֵתֶם

DEUTERONOMIUM I.

Móses ötödik könyve.

I. (1) Ezek a' beszédek, a' mellyeket Móseh egész Jiszráélhez szólt, a' Jardénon innen a' pusztában, a' sikságon Szúf ellenében, Párán, Tófel, Lábán, Chaczé-
róth és Dí-Záháb között. — (2) Tizenegy napi járás van Chórébtól Széír hegyének útján Kádés Barnéáig. — (3) Lón pedig a' negyvenedik évben, a' tizenegyedik hó elsőjén mondá el Móseh Jiszráél fiainak mind azt, a' mit parancsolt vala Jehova neki azok felől. — (4) Minekutána megverte vala Szichónt, Emóri királyát, ki Chesbónban lakék, és Ógot Básán királyát, ki Asátróthban lakék, Edréiben. — (5) A' Jardénon innen Móáb

---

Jardén keleti oldalát jelenti, minthogy Móseh soha a' Jardénon át nem kelt. סוף Szúf. Alkalmasint helység neve, és egyazonos a' Numeri 21. f. 14. v. nevezett סופה-val. — פארן 1. Gen. 14. f. 6. v. תפל Tófel. Csak ez egyszer jön elő a' sz. írásban, és fekvéséről mit sem tudunk. לבן Lábán. Talán egyazonos a' Num. 33. f. 20. v. nevezett לבנה-val. הצרת 1. Num. 13. f. 1. v. די זהב helység' tulajdon neve, mellynek jelentése aranyban bővölködő. — (4) באדרעי באתר-הכתי, így: „miután megverte vala! Szichónt

דברים א

א (6) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל
 בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן
 ובין תפל ולבן וחצרת ודי זב: (3) אחד עשר יום
 מחרב הרך הרשעיר עד קדש ברנע: (ג) ויהי בארבעים
 שנה בעשתים עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל
 בני ישראל כל אשר צוה יהוה אתו אלהם: (7) אחרי
 הכתו את סיון מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת
 עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת בארבע: (8) בעבר

I. (1) E' könyv Móseh két beszédét foglalja magában, melyek alkotmánya rövid rajzolatját, a' mennyiben a' héber álladalom minden tagjait illette, adják. Utolsó hatalmas szavai az Isten ihlette vezérnek követőihöz, a' nép atyjának gyermekeihez, itt ott félbeszakasztva, azon történetek által, melyek az alatt estek meg, hogy szólott. Berekesztésül Móseh halála adatik elő, mire már az előbbi könyvben 20 f. 12 és 13. v. előkészítettünk. עבר tulajdonképen rév kölcsönzött értelemben pedig mellék, mert akár Innenső, akár tulsó. Itt innenső melléket, az az, a'

Dupla 7109
MÓSES ÖT KÖNYVE.

MAGYARRA FORDÍTOTTA

ÉS

JEGYZETEKKEL FÖLVILÁGÍTOTTA

BLOCH MÓRICZ

A' MAGY. TUD. TÁRSASÁG LEV. TAGJA.

5

DEUTERONOMIUM.

6056/136

BUDÁN,

A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.

1841.

חמשה חמשי תורה

מתורגמים ומבוארים

הונגריה

על ידי

מרדכי בלאך

חבר לעקד חכמי הונגריה

דברים

אפן

געררוקס אין דער קעניגלי אונגארישען אוניווערסיט' בוטריקערייא

תר"ב לפ"ק.

חמשה חמשי תורה

MÓSES ÖT KÖNYVE.

